marin preda

«...Pe scriitor îl interesează ce se întîmplă cu oamenii. Istoria se impune ca o idee, ca o necesitate... Este foarte lesnicios pentru omul de litere să se adăpostească în spatele necesității istorice și să se eschiveze, în felul acesta, de a se întreba nu cîtă necesitate conține istoria, ci care e soarta fiecărui om în parte, știind că omul nu are decît o singură viață de trăit, în timp ce istoria este înceată și nepăsătoare...

În *Morometii* (vol. II) am vrut să fiu drept și cu istoria și cu țăranii...

Despre ceea ce a însemnat cooperativizarea agriculturii pentru țărănimea română vorbesc statisticile, dar despre ce s-a petrecut chiar și cu un singur om cuprins în acest proces ar fi surpriza pe care o poate oferi investigația scriitorului, lumii contemporane...»

MARIN PREDA *(Luceafărul, 2 mai 1970)*

editura minerva

Vol. I–III lei 15

611

marin preda

marin preda

morometii

**

Ilustrația copertei: *Victor Feodorov*

marin preda

moromeții

ROMAN

Vol. II

1970

EDITURA MINERVA

BUCUREȘTI

PARTEA ÎNTÎIA

I

După fuga băieţilor, Moromete, schimbîndu-şi firea, nu mai văzu nici cum toţi cei care îl duşmăneau sau stăteau cu ochii pe el, se potoliră sau îl uitară ; nu se întîmpla încă nimic în sat, din cînd în cînd doar erau concentraţi cîte unii, care după cîteva luni se reîntorceau, totuşi oamenii se făcură parcă mai mici. Bălosu deveni chiar binevoitor faţă de vecinul său, iar Guica şi Parizianu le întrebau pe fete cînd le întîlneau pe drum dacă alde Paraschiva nu le-a mai scris. De Nilă şi Achim nu ziceau nimic, ca şi cînd din partea ăstora doi n-ar mai fi putut prididi să citească atîtea scrisori. Arăta tăcută Guica, nu i se mai auzea de loc gura prin faţa casei, pesemne că nepoţii aveau alte griji pe-acolo decît să-i trimită scrisori. În acei ani muri părăsită în bordeiul ei şi fu dusă la cimitir de Parizianu. Moromete, cu toate că era vorba de sora lui mai mare, nu veni nici măcar s-o vadă, dar asta nu miră pe nimeni, se cunoşteau în sat altele de acest fel mult mai rele.

Cu atît mai puţin băgă cineva de seamă că fi-său cel mic, Niculaie, nu se mai ducea nici el la şcoală ; deşi maică-sa vînduse şi ea un pogon

din pămîntul ei să-l ţină mai departe, totul se opri cînd trebuia să treacă pe al patrulea an: Moromete îi spuse, fără multă vorbă, că s-a terminat şi cu istoria lui cu *studiile*, să stea acasă şi să pună mîna pe sapă. Băiatul nu se mai zbătu nici el ca la început, nu mai plînse nici pe lîngă maică-sa şi nici pe lîngă preot sau fostul lui învăţător ca să-l ajute; cu tatăl său se întîmpla ceva. Nu se mai putea vorbi cu el, îi spuneai una şi el asculta şi ai fi zis că înţelegea, ca să te pomeneşti pe urmă că răspunsurile pe care ţi le dădea veneau din altă parte... Devenise în mod ciudat întreprinzător şi în anul cînd nu-i mai dădu voie lui Niculaie să-şi urmeze şcoala îi mergea destul de bine, îşi făcuse un pridvor în faţa casei şi tot timpul umbla cu căruţa şi caii de la munte la baltă. Parcă chiar întinerise, arăta zdravăn, cu mustaţa mereu neagră şi cînd tot satul se pitea în casă şi coşurile fumegau sub gerurile năpraznice ale iernii era văzut cu alţii mai tineri, cu săniile încărcate cu porumb, gata să plece să le vîndă în creierul Carpaţilor, la mocani. Se întorceau cu purcei mici cît nişte gherlani pe care îi revindeau în sat, cu şiţă de învelit acoperişurile şi cu butoaie de ţuică. Poli galbeni îi umpleau buzunarele şi pe toate le vedea acuma din punctul de vedere al unui cîştig eventual. El nu zicea aşa, găsise un alt cuvînt pe care-l adoptaseră şi noii lui prieteni (căci cu cei vechi rupsese, cu Cocoşilă nu se mai împăcase nici pînă azi, iar de Dumitru lui Nae şi Iocan se îndepărtase de mult), acest cuvînt era beneficiu. Moromete îl folosi chiar şi cînd Niculaie îl întrebă ce-avea cu el de nu-l mai lăsa să meargă mai departe pe drumul lui, din moment ce nu era vorba că nu avea bani? Fusese singura întrebare pe care băiatul i-o pusese după ce aşteptase cîteva săptămîni, şi el şi maică-sa, să se lămurească dacă nu cumva era vorba doar de-o suceală de-a lui, sau poate de-o uneltire care îl izbise cu putere şi îl ridicase contra lor, temerea de totdeauna a mamei.

— De ce zici, tată, că nu vreai să mă mai laşi, întrebă fiul cu o voce în care cu trei ani în urmă speranţa legată de fapt de firea de atunci a tatălui avusese totdeauna un tremur cu care îi forţase acestuia gîndirea lui întortocheată; acum nu mai răzbătea din glasul băiatului decît o curiozitate rece.

— Şi ce beneficiu o să am eu, mă, de pe urma ta, răspunse Moromete. Ce, nu-ţi place munca?!

Dacă îi plăcea munca lui Niculaie? Sigur că nu-i plăcea, dar ce, asta era o noutate, nu se ştia încă de cînd era mic ce-i plăcea şi ce nu-i plăcea acestui băiat? Lui Moromete parcă îi zburase mintea din cap şi, cu bună ştiinţă, făcuse schimb cu a unui alt ţăran care vorbea cu tine aşa cum vorbeşte cu un cal sau o vacă. Îl puse pe Niculaie la muncă şi cînd văzu că băiatul nu se mişcă îl lovi şi-l ameninţă: dacă nu vrea să asculte, să se ducă de-acasă, s-o ia pe urmele celor trei, care au ajuns bine, Paraschiv lucrează la *ucebè*, să se ducă şi el să intre acolo! Şi pronunţase cu atîta satisfacţie cuvîntul, încît băiatul se înfricoşă, fiindcă era adevărat: Paraschiv nu făcuse nimic în Bucureşti cu ideea lui de comerţ, pierduseră şi oile şi caii şi ajunseseră toţi trei măturători de stradă. *Ucebè*-ul acela (Uzinele Centrale Bucureşti) tocmai asta era, o instituţie binecunoscută în sat, unde ajungeau în cele din urmă cei care cădeau jos. La toţi li se părea că dacă zic *ucebè*, în loc de măturător de stradă, pot să ascundă în acest fel adevărul lor

nenorocit. Nu se știe dacă Niculaie avusese sau nu în primul moment gîndul să fugă de-acasă, dar soarta fraților lui vitregi o sperie și pe Catrina, care încercă să-l țină de rău: Nu era nimic, zise ea, bine că învățase și ăia trei ani, să stea și el să mai aștepte pînă ce se face mare și atunci să plece și el în lume... Și pînă atunci să facă ce zice tat-său...

II

Într-o zi se întîmplă însă ceva care dezvălui familiei că într-adevăr fusese vorba de o uneltire, dar nu din partea cuiva, ci se copsese singură și îndelung în mintea tatălui. Primeau din partea celor trei cîte-o scrisoare o dată sau de două ori pe an, în care unul din ei mîzgălea ca vai de lume toate acele cuvinte, născocite nu se știe de cine, și din care trebuie să reiasă că totul e așa cum se putea presupune, erau sănătoși și o duceau bine, „ceea ce vă dorim și dumneavoastră". Dar niciodată nu spuneau ce însemna binele acela, în timp ce același Scămosu povestise în sat că îl văzuse cu ochii lui pe Paraschiv în cunoscutul costum de culoarea prafului, pe care scria, pe spinare, cu litere mari și albe acele litere rușinoase.

Cam la un an după ce Niculaie rămase acasă primiră de astă dată o scrisoare în plic și înăuntru găsiră și o fotografie. Cei trei dădeau pentru întîia oară amănunte despre viața lor și iată ce spuneau, că Paraschiv nu mai lucra de mult la *ucebè*, că acum trecuse la *setebè* (Societatea Tramvaie București) și că era sudor autogen, cîștiga atît pe lună. Nilă lucrase în ultimul an la un bloc, cărînd materiale cu spinarea și inginerul îl lăudase și îl recomandase proprietarului care îl luase pe urmă portar. Asta era în plin centrul Bucureștiului, se numea Bloc-Algiu și se afla pe strada Cheia Roseti. Iar Achim era singurul care reușise totuși în comerț, ținea pe Calea Colentina un *Consum alimentar*. Urma fotografia ca o dovadă. Paraschiv arăta bine îmbrăcat, cu o banderolă mică pe braț, pe care se vedeau într-adevăr limpede literele S.T.B., iar Nilă o șapcă pe cap pe care scria *portar*. Se strînseseră toți în pridvor, fetele și mama. Niculaie nu era acasă, era plecat cu caii. Se uitau la poză încercînd să înțeleagă și ceea ce în scrisoare nu se spunea. Nilă arăta mai gras și avea ochii albiți, dați peste cap, stătea în mijloc cu o femeie cu gura strîmbată de o veselie a ei din momentul acela (sau poate că așa era ea strîmbă de felul ei), iar Paraschiv la fel, cu una cam neagră la față, putea să fie o țigancă (sau poate așa era ea neagră de felul ei) veseli amîndoi, în timp ce Achim era mai greu de recunoscut, cu beregata înainte, sub care atîrna o cravată groasă, cu nodul cît un ghem, ai fi zis că se spînzurase cu ea și îi ieșise în felul acesta ochii din cap.

Rămaseră toți tăcuți, atinși de uimire. Va să zică ajunseseră bine pînă la urmă cei trei și nu în zadar se zbătuseră ei să plece de-acasă. Se vedea după haine, după chipurile lor și se înțelegea și din felul cum scriau că nu se mai gîndesc de loc la ceea ce se întîmplase în dimineața aceea cînd fuseseră bătuți cu ciomagul și tăvăliți pe jos: spuneau „dragii noștri, dorim ca micile noastre rînduri să vă găsească în momentele cele mai

fericite..." şi se deducea din aceste rînduri întinse pe mai multe foi că acum, după ce au ajuns şi ei cu meserii şi au devenit bucureşteni, vor să uite ce-a fost şi să se împace, din moment ce soarta i-a despărţit şi nu vor mai trăi împreună. Rămînea doar ca şi cei de-aici să uite, mai ales că întrebau şi de Niculaie, cum merge cu şcoala, ceea ce putea să însemne că într-adevăr nu mai aveau nimic cu nimeni, fiindcă în nici una din scrisorile lor de pînă atunci nu puseseră asemenea întrebare. Nu însemna asta că ura lor contra mamei şi a fraţilor vitregi se stinsese? Ceea ce mama şi crezu, după obiceiul multor oameni care gîndesc că dacă vezi lucrurile în bine, chiar dacă ele sînt rele, să nu fie pe urmă şi vina ta că le-ai luat aşa cum sînt. Şi zise :

— Bine că au ajuns bine, că ajunseseră de rîsul lumii cu *ucebé*.

Nu se ştie de ce, Moromete îşi ieşi din pepeni. Se uită la ea cu privirea sticlind de vrăjmăşie şi îi spuse :

— Taci că ai auzit şi tu de *ucebè*, lovite-ar moartea cu popa în braţe.

Nu se înţelese de ce tatăl nu era pe faţă vesel de aceste ştiri neaşteptate, se gîndiră însă toţi că în sinea lui se bucura, fiindcă uite că se putea spune că scăpase de grija lor şi nu mai trebuia, ca pînă acum, să ia altă vorbă cînd cineva îl întreba ce mai fac copiii-ăia ai lui pe la Bucureşti. Fetele chicotiră.

— Nilă parcă e adormit, zise cea mare observînd cea dintîi poziţia ciudată a ochilor acestuia în mijlocul fotografiei.

— Păi dacă e beat ! izbucni deodată Moromete. Nu vedeţi ? Sînt beţi toţi !

— Ei, taci că ştii tu, i-o întoarse mama. Ai fost tu acolo să vezi că erau beţi ! Aşa arată pozele.

— Nu, că ai fost tu, zise Moromete abia stăpînindu-şi furia. De multe ori te-ai pozat tu !

— Nu, că le ştii tu pe toate, zise mama pufnind în rîs, fiindcă era adevărat că în viaţa ei nu fusese să se pozeze nicăiri, şi de ieşit din sat ieşise şi ea de vreo două, trei ori, pînă la oraşul cel mai apropiat, la Pălămida.

— Şi muierile astea cine-or fi, tată? zise cea mică, avidă să afle tot, uitîndu-se acum singură cu fotografia în mînă.

— Muierile lor, cine să fie, răspunse Moromete ridicînd fruntea din pămînt şi ţintind-o pe fată cu o privire la fel de albă ca şi a lui Nilă, deşi în ziua aceea el nu băuse nimic. Şi adăugă : sau crezi că sînt ale altora? Nu vezi cum se ţin cu ele pe după mijloc, să nu se scape? Ce se fac ei unii fără alţii dacă se scapă, nu cad jos şi-şi sparg capetele?

Mama intrase între timp în tindă şi vedea de foc, dar curînd ieşi şi-şi făcu de lucru pe prispă, începu să scuture nişte ţoale vechi. Moromete se ridicase, ieşise din pridvor şi pierise nu se ştie unde. Mama se aşeză apoi pe pridvor, pe căpătîiul roşu plin cu foi de porumb, pe care şezuse înainte Moromete şi luă iar fotografia în mînă, vrînd parcă să descifreze în ea înţelesul purtării tatălui. Rămase multă vreme privind-o, în timp ce fetele intrară ele în tindă şi luară seama la ceea ce se fierbea pe vatră. În cele din urmă mama, cu o expresie senină, ridică din sprîncene ca şi cum ar fi înţeles şi puse fotografia de-o parte ! nu era nimic, toane de-ale lui, cine ştie ce i s-o fi părut : cei trei arătau bine, fata cu care era Paraschiv pozat era chiar frumuşică,

oacheșă cum arăta, o creștină și ea, o fi găsit-o și el pe-acolo și s-or fi luat... Treaba lor, ce mai avea acuma cu ei? Bine că n-au ajuns ca alții care au murit pe-acolo de oftică! O mică nedumerire tot mai stăruia însă pe chipul mamei. Intră în tindă și începu să vorbească cu fetele: Paraschiv era la *setebè*, asta a înțeles. Nilă era portar. Dar Achim?! Era croitor?!!

— De ce croitor, zise Tita.

— Păi parcă așa am înțeles, parcă așa zicea în scrisoare: costum...

Fata însă se pare că se gîndea acum la ale ei și parcă nici nu auzi ceea ce spusese maică-sa: nici nu-i răspunse și mama nu mai zise nici ea nimic.

III

Totul se stinsese deci acum, și dacă n-ar fi fost Niculaie care nu-și revenea din starea în care îl aruncase hotărîrea de neînțeles a tatălui (în ultimul an Moromete cumpără de la cineva un pogon de pămînt și se spunea că mai avea bani de unul), totul ar fi putut să pară că era mai bine decît la mulți. Nu miră pe nimeni din familie faptul că puțină vreme după primirea acelei scrisori cu fotografia, tatăl — mereu posomorît însă — puse caii la căruță și zise că se duce la București. Era de înțeles, cîtă vreme cei trei trăiseră pe-acolo fără nici un rost, ce bucurie să ai să te duci să-i vezi? Acum lasă să se ducă, sînt copiii lui, i s-o fi făcut și lui dor de ei după atîția ani.

Moromete plecă cu băiatul lui Parizianu, care se ducea la București ca să rămînă acolo, făcuse și el ca și Niculaie cîteva clase de liceu, și ca și el, trebuise să întrerupă, tot în urma unei hotărîri a tatălui, cu deosebirea că Parizianu chiar că nu mai putea să-l țină și îl rugase pe Gheorghe al lui „să se ducă și el la București și să vadă ce-o face". Băiatul ăsta al lui Parizianu a fost de față la întîlnirea care a avut loc între tată și feciori. După întoarcerea acasă a lui Moromete, mama cu Niculaie și cu fetele trăiră multă vreme cu gîndul că acolo nu putuse să se întîmple nimic deosebit, mai ales că tatăl dădu din umeri cînd fu întrebat, ceea ce putea să însemne că nu era nici mai mult dar nici mai puțin decît puteai să-ți închipui. Al lui Parizianu povesti însă lui alde tat-său care venise de Crăciun la București felul cum decursese revederea între unchiu-său și cei trei. Și Catrina și fetele auziră. Fetele dădură și ele din umeri, nu prea le păsară, dar mama căzu la pat săptămîni de zile și începînd din vremea aceea se petrecu între ea și Moromete un lucru ciudat și teribil asemănător cu ceea ce se petrece de obicei numai între doi tineri care abia s-au cunoscut sau abia s-au căsătorit, și nu vorbesc nimănui despre asta, dar din pricina acestui lucru se iubesc sau se urăsc apoi toată viața. Ce se întîmplase la București?

Întîi că, în timpul care se scursese de cînd cei trei fugiseră de-acasă, Nilă își făcuse armata, ceea ce deodată arăta că situația bună în care îl găsise într-adevăr tatăl era de dată recentă, iar în ceea ce îi privea pe ceilalți doi, Paraschiv nu fusese măturător de stradă decît cîteva luni și Achim niciodată. Oamenii din sat, zise Paraschiv, rînjind cu buzele lui împletite,

se opresc la un punct care le convine lor, să arate că tu ești prost și ei sînt deștepți. Sînt pe... mă-si, le muma în..., că altă treabă n-au cînd vin pe la București.

Moromete tăcea. Dăduse de ei cu ușurință și nu pățise nimic pe drum, fusese însă tot timpul, ca și acum după ce îi întîlnise, tăcut. Se uita mereu drept înainte cu acea expresie des întîlnită la țărani cînd merg în căruțele lor prin orașe, că sînt numai ei singuri pe lume cu caii lor chiar dacă trec prin mijlocul unei mari mulțimi sau pe străzile cele mai aglomerate: astea sînt așezări efemere, ei sînt stăpînii pămîntului și nu ăștia care au apă în perete și nu mai văd lumina soarelui de-atîtea etaje. Numai la intrare, cînd dăduseră peste primele șine de tramvai oprise caii să întrebe, și nu se înțelesese cu unul care spunea că strada pe care o caută ei nu se numește Cheia Roseti, ci altfel, tot cheia, dar ăla îi da zor că nu, Ceia, nu Cheia. Moromete dăduse din cap da, da, așa o fi și, mai încolo întrebase pe altul, care ăsta știa mai bine, și le spusese pe unde s-o ia.

Nilă stătea în dosul biroului lui de portar și se ridicase numaidecît cînd îl văzuse pe tatăl său intrînd cu biciul în mînă în holul clădirii. Era tot Nilă, nu se schimbase de loc, tot stînjenit arăta, ca și acasă, și la fel de greoi, cu fruntea lui încrețită, sub capela dată pe ceafă. În sat avea un fel al lui de-a sta în picioare, cu mîinile în buzunar, lîngă un salcîm, un om sau un cal, cu un aer nehotărît, gata să plece din locul acela, unde continua însă să rămînă cu toate acestea mult timp. Așa arăta și acum în fața tatălui, și abia după primele întrebări ale lui Moromete (unde e Paraschiv? ca și cînd Bucureștiul ar fi

fost tot un sat, să știi care pe unde e) se trezi că în holul blocului era o canapea de piele și zise:

— Hai, mă, să stăm colea! Și avu în glas o insistență bruscă de parcă tatăl s-ar fi opus. Apoi i se adresă băiatului: Și cu tine ce e, mă? Ce cauți aici?

— Am venit la București, răspunse al lui Parizianu.

Și Nilă se agăță după aceea de el, cu vocea lui moale, cu toate întrebările pe care ar fi trebuit de fapt să i le pună tatălui: Ce face Tita, ce face Ilinca, ce face Niculaie, ce face al lui Birică? Dar ga Maria cînd a murit? Cu pauze mari între întrebări, așa cum fac cei care nu vor să lase nici un înțeles să treacă prin mintea lor fără ca ei să bage de seamă și să-l păstreze, avînd însă, de cîte ori deschidea gura, o mișcare greoaie a corpului, ca o respirație a gîndirii lui încete, care tresărea și renunța: asta e, ce să-i faci, ce poți să faci? Era același Nilă, cu aerul lui împovărat și ziceai că îl știi și îl cunoști. Dar se purta tot așa de neașteptat cu tine, ca sub pornirea unei răzvrătiri resemnate, pe care nu era bine s-o îndrepți contra ta. Deși mare pericol nu s-ar fi putut spune că te puteai aștepta din partea lui. Moromete nu stătu mult să se mire de purtarea fiului său mijlociu și întrerupse curînd aceste întrebări fără noimă:

— Tu ce crezi Nilă, că Paraschiv vine singur încoace, fără să te duci tu să-i spui? A ajuns el așa de deștept că o să-și dea seama de departe prin tot Bucureștiul ăsta, că am venit eu pe la voi?

Între timp, ușa cea mare de la stradă se deschidea, intrau sau ieșeau oameni. Se îndreptau spre unul din ziduri mai în fund, apăsau pe un buton, se aprindea o lumină roșie, se auzea un

bîzîit, se vîrau într-un fel de cutie luminată, trăgeau un grilaj, trînteau uşa şi cutia urca în sus, în timp ce nişte frînghii groase şi nişte greutăţi se mişcau cu aceeaşi viteză în jos. Nilă se ridică încet de pe canapea, cu mîinile în buzunare şi rămase mult timp nemişcat, chibzuind. În cele din urmă avu o mişcare mică cu mîna spre stradă şi rosti :

— Mergeţi şi voi şi plimbaţi-vă... Acum sînt în servici, nu pot, dar peste un ceas sînt liber şi mă duc după Paraschiv şi Achim. Plimbaţi-vă p-acilea... Şi pe urmă vă întoarceţi...

Şi le întoarse el însuşi spatele. Dar nu plecă, stătea mai departe, aşa întors, cu mîinile în buzunare, puţin aplecat înainte...

— Să nu vă rătăciţi, zise el moale şi nehotărît, reflectînd dacă poate n-ar fi mai bine să-i ţină aci în hol, dată fiind primejdia aceasta care i-ar pîndi lăsîndu-i singuri. Pe urmă însă se decise şi arătă cu mîna afară, încă îndoit, dar venindu-i acum în minte o soluţie care ştia el că e bună : uitaţi-vă şi voi acolo unde scrie Jamol, le zise el, pe blocul ăla ! Şi adăugă : Vizavi e Cheia Roseti, strada noastră...

Adică să ia şi ei drept reper punctul acela pe care li-l arătase. Se vedea într-adevăr prin geamul mare al uşii o clădire uriaşă pe vîrful căreia se aprindea şi se stingea neîncetat un cuvînt albastru, *Jawohl*. Pesemne că pentru Nilă însuşi, multă vreme, acest cuvînt cu litera *m* întoarsă pe dos fusese un punct sigur de orientare în marele oraş.

Paraschiv însă se schimbase, s-ar fi putut spune că mai îmbătrînise, iar Achim arăta parcă mai gras, sau poate era aşa din pricina hainelor orăşeneşti, pe trupul lui mic şi îndesat. Nu se mirară

cînd îl văzură pe tatăl lor, sau poate se miraseră înainte, cînd le spusese Nilă. Veniseră cu pachete cu salamuri, cu franzelă şi cu sticle cu vin, înfăşurate în hîrtie şi urcaseră cu toţii sus, în odaia lui Nilă, la etajul al unsprezecelea. Erau toţi flămînzi şi mai ales însetaţi. Moromete plecase pe la unu după miezul nopţii cu căruţa şi pînă ajunsese la Bucureşti nu pusese nimic în gură.

— Dar tu, Achime, zise al lui Parizianu, pe tine nu trebuia să te ia în armată ? Parcă aşa ne-ai scris nouă ultima dată.

— Hai, mă, tăceţi din gură, se răsti Nilă, ca şi cînd s-ar fi omorît cineva cu vorbitul, să mîncăm şi pe urmă...

Odaia lui Nilă era mică, dar aveau loc în ea, şi foarte curată. Avea un pat alb de fier, cu saltea şi cearşafuri şi o pătură cu dungi cafenii. Lîngă geamul dintr-un singur ochi se afla o masă cu două scaune, pe care o traseră în mijloc şi puseră peste ea sticlele şi pachetele cu mîncare.

— Uite, zise Paraschiv, parcă l-ar fi contrazis cineva, pe Nilă o să-l ia în concentrare, pierde postul... Şi se întoarse spre frati-său : ce-i faci, mă Nilă, dacă primeşti ordin ?

— Toarnă mai bine în paharele alea şi mai taci din gură, răspunse Nilă, care, nu se ştie de ce, vroia tăcere.

Lui Paraschiv s-ar fi zis că îi plăcea că frati-său o să rămînă fără serviciul lui şi rîse deodată de zăngăni fereastra.

— Am vorbit eu cu domnul Algiu, zise apoi Nilă.

Dar avu un astfel de glas că nici el nu credea în ce zicea, că domnul Algiu avea să-i păstreze lui postul de portar... Începură să rupă franzela cu mîinile şi s-o mănînce cu salam. Nilă părea însă încrezător, aşa în general, deşi gîndul acesta,

că avea să găsească la întoarcere locul său ocupat, i se amesteca rar printre înghițiturile de pîine și gîtul îi rămînea înțepenit, ca și cînd s-ar fi uscat din timp în timp pe dinăuntru.

— Hai mă, norc, zise el deodată îndîrjit și, puse mîna pe-un pahar, îl ridică și îl dădu peste cap.

Apoi îl puse la loc gol și i se văzură dinții sticlind : asta era, de aceea i se oprea lui îmbucătura în gît și nimeni nu vroia să-i spună, ca să rîdă de el. Ei, acuma rîdea el de ei ! Și avu un fel de scuturătură din ceafă și îi dădu cu cotul lui al lui Parizianu :

— He ! făcu, tu ai patru clase de liceu, mă ?!

Asta părea să fie ceva de rîs ! Paraschiv se uită la el holbat și buzele lui se învălmășiră, parcă nu i-ar fi venit să creadă ce-i auziseră urechile :

— Ce, mă ? ! Și ce dacă are patru clase de liceu ? ! Știe carte, nu e prost ca tine.

— Ba prost ești tu, rînji Nilă pe neașteptate și îi dădu iar cu cotul lui al lui Parizianu : hai, mă, nu te uita la ce spune ăsta, o să ajungă el să-și facă casă în Colentina cînd mi-oi vedea eu ceafa fără oglindă.

Era ciudat că îi puteau trece prin cap lucruri atît de diferite și totuși limpezi. Nu se știa ce era cu el, vinul parcă îi trezea mintea dintr-un somn adînc și îl făcea mai deștept. Deci, dimpotrivă, în fotografie nu fusese cîtuși de puțin beat, ci foarte treaz, judecînd după înfățișarea lui dezghețată de acum, după cîteva pahare. Paraschiv se uită la el cu neliniște :

— De ce să nu-mi fac casă în Colentina ? ! zise el. Că nu vreai tu ?

Nilă răspunse de astădată cu un glas moale, șovăind :

— E mulți șomeri în București, să te duci dimineața în Piața Mare să-i vezi.

— De ce să se ducă să-i vadă ? ! zise Achim. A dat examenul, are la mînă carnetul, are leafă permanentă, nu ca tine.

— Cine are leafă ? se întoarse Nilă ca un taur îmblînzit, dar care avea totuși coarne fioroase pe capul lui mare.

— Cum cine are ? ! zise Moromete mirat. Păi n-are ?

— Are ! exclamă Nilă cu gîndurile în părți, fără să se uite la ce era înaintea lui și cu cine și despre ce vorbea.

— Cum, mă, n-am ? ! zise Paraschiv răgușit de furie că i se punea la îndoială tocmai ceea ce avea cu adevărat.

Și scoase din buzunarul de la piept un portofel de piele, îl desfăcu, trase dintr-una din despărțiturile lui un carnet albastru, îl trînti pe masă și răcni :

— Uite, na, deșteptule ! Ce scrie aici ? Ia și citește, dacă ești în stare, că n-am luat eu carnetul ăsta că l-am găsit pe stradă, i-am pus fotografia mea și să zic că sînt sudor autogen, dar nu sînt, să mă laud ca tine...

Nilă nu se lăudase dar nu mai zise nimic, tot nu părea convins, își turnă un pahar, bău și rămase cu fruntea în jos.

— Să te fi văzut pe tine cum rezolvai, continuă Paraschiv ațîțat, dînd și el pe gît un pahar. Ai un cazan în perete și s-a spart, ce faci ? ! Ăla de lîngă mine a stat cu gura căscată ca tine, l-au trimis la măturat tramvaiele și eu i-am spus că mă bag înăuntru și lucrez acolo. Și inginerul,

ca să mă încurce, zice : de ce să te bagi înăuntru cînd poţi să faci gaură în zid şi vezi despre ce e vorba. Cum să fac gaură în zid, îi spun eu, să se dărîme casa ? Cînd s-a montat a avut în vedere calcarul de ani de zile de cînd fierbe, şi-l repari ! Ei ? se holbă Paraschiv la fratele său, cu o admiraţie de sine pe care nu mai putea s-o păstreze doar în mintea lui, din moment ce Nilă i-o refuza.

Şi potolit şi cu încrederea în planurile lui restabilită, continuă :

— Şi atunci, de ce să nu-mi fac casă în Colentina ? Locul l-am şi cumpărat, încet-încet mai cumpăr pe urmă şi materiale şi cu cărămida de-acolo îmi fac casă. Peste un an, doi, tragem stîlpi de la reţea şi băgăm şi lumină electrică. Şi cînd vin acasă, pun mîna şi ţac, se aprinde odaia. Şi mă duc şi la bucătărie şi ţac, şi lumina la bucătărie... E ?! Şi tu ce-o să faci ! ? O să te-ntorci la grajdurile lui Tirlică din Bolintin, să ţeseli caii şi să umbli prin noroi pînă la genunchi.

Nilă se trezi la auzul acelui nume din Bolintin şi o secundă dinţii îi sticliră din nou. S-ar fi zis că tot ceea ce spusese Paraschiv mai înainte avea în vedere pe un altul şi nu pe el, pe Nilă.

— Nu de tine ziceam, mă, murmură el, de ăsta al lui Parizianu.

Adică ? În care anume punct i se oprise fix gîndul ? Achim îşi înţepeni şi el gîrtejul cu cravata, neînţelegînd nici el.

— Ziceam de ăsta al lui Parizianu că n-are leafă, explică Nilă, că e mulţi şomeri în Bucureşti, să se ducă şi el dimineaţa prin Piaţa Mare şi să-i vadă. Nu de tine ziceam, i se adresă iar fratelui cel mare.

Paraschiv îşi vîrî portofelul la loc în buzunar şi îşi turnă, lui şi tatălui, în pahar, cu un aer resemnat : nu era pesemne întîia oară cînd Nilă îi spunea lucruri de acest gen, ca să-şi dea pe urmă seama că el se gîndise, de fapt, la altceva : trebuia să fii atent cu ăsta, că după ce spune te lasă să vorbeşti, şi mai se şi încontrează. Mîncaseră tot ce era pe masă şi Achim adună hîrtiile, le mototoli şi le aruncă în colţul odăii.

— Ce face, mă, mama ? zise el. Niculaie mai merge la şcoală ?

Al lui Parizianu crezu însă că îl întreabă pe el şi zise :

— Ce să facă, bine.

— Nu, mă, se răsti Achim şi privirea i se ascuţi, parcă ar fi avut spini în luminile ochilor : mama noastră !

Nu era neapărat o întrebare de bine, dar nici de rău, iar spinii din ochi îi ţîşniseră din pricina precizării la care fusese silit : *mama*, cum întrebase el, era una, iar mama *noastră* era cu totul altceva, n-o cunoscuseră niciodată, poate doar Paraschiv, dar nici el nu-şi mai aducea aminte.

— Ce să facă, zise Moromete apăsat, bine.

Nilă desfăcuse o sticlă nouă şi umplea acum paharele la toţi. Paraschiv mai mestica încă, fiindcă vorbind prea mult, uitase să mănînce. Se vedea însă că avea acum gîndul la ceva nou, care îl aţîţa mult mai rău ca înainte, dar îi era şi foame şi nu biruia în el nici gîndul, nici foamea, amîndouă îi puseseră parcă ghiara în gît. Deodată se opri şi sughiţă. Ochii i se umflară în cap.

— Bea, mă, un pahar, zise Achim înfuriat.

Dar Paraschiv nu bău, dădu paharul la o parte şi cu buzele lui împletite se stropşi la Achim

mîncînd cuvinte ; se amețise și îi juca beția în priviri :

— De ce nu vorbești la...

Și aici se poticni. Înghiți făcînd ca toată osatura și mușchiulatura chipului său să participe și reluă :

— De ce vorbești la singu-ra-lal...

— Ce e, mă ? ! se sumeți Achim cu un glas la pîndă.

— De ce nu vorbești la singlu-ral ? repetă Paraschiv.

— Ce e, mă ? ! ? se înfipse Achim iar.

— Vorbește la singur-lal.

— Păi cum vorbesc ?

— Cum păi cum vorbești ? De ce vorbești la plural ?

Acum se înțelesese bine cuvîntul, Achim rămase însă mai departe năucit între nesiguranța dacă i se aducea o învinuire sau dracu știe ce vrea acum frati-său și de la el.

— Da' tu cum vorbești ? sfîrși Achim prin a se răsti vizibil uluit de pornirea lui Paraschiv și neînțelegerea cuvintelor care păreau să adeverească astfel că sînt făcute ca să-i încurce și nu să-i ajute pe oameni să comunice mai ușor între ei. Tu nu vorbești la plural ? mai zise el.

— Ce, urlă deodată Paraschiv, mă auzi pe mine ?

De dușmănie îi stropi pe toți cu vinul care îi gîlgîise în gît înainte de a vorbi.

— Și ce ? zise Achim, tot cu ochii beliți de furie că nu înțelegea.

— Cum ce ?

— Ce vreai ?

— Cum ce vreau ? E mama ta ? urlă iar Paraschiv.

— Și dacă nu e ? ! zise Achim.

— Atunci de ce zici ?

Acum se înțelese. Achim spusese mama „noastră“ mamei lor vitrege, vorbise deci la plural și îi inclusese în felul ăsta pe toți trei, în loc să vorbească la singular, numai în numele lui, adică. Și cu această rămășiță de gramatică, care era poate efectul prezenței lui al lui Parizianu acolo, cu cele patru clase ale lui de liceu, reintrase Paraschiv în atmosfera de familie față de care se arătase atît de senin în scrisori.

— Eu n-am nimic cu ea, nu mă interesează, zise Achim.

— Dacă nu te interesează, zise Paraschiv, atunci de ce întrebi ?

— Și ce dacă întreb ? Mă doare gura ?

— Atunci nu mai zi că nu te interesează.

Paraschiv arăta parcă istovit de această înfruntare cu frate-său mai mic și fața i se scofîlcise și fruntea îi prinsese pete albe. Începu să tușească fără veste, o tuse adîncă și rea, care îi venea din piept și nu din gît ; răsuna odaia.

— Dă-i, mă, doi pumni după ceafă, îi zise Achim lui Nilă, cu o sticlire veselă în ochi.

Paraschiv se liniști.

— Cui să-i dea ? zise el. Mie ? !

Nu mai zise nimeni nimic cîtva timp. Nilă se uita la Achim care băgase mîna în buzunar. Băgă și el mîna în buzunar și scoase un pachet de țigări. Paraschiv întinse laba, dar Nilă întîi se feri, pe urmă, la a doua întindere de mînă a celuilalt îl lăsă. Paraschiv scoase din pachet și puse țigarea între buze.

— Și ce mai face, mă, Manda lui Bodîrlache ? îl întrebă el pe al lui Parizianu. S-a măritat ?

— Nu s-a măritat, îi răspunse băiatul.

— Ce e mă, zise Achim, ţi-e dor de Manda lui Bodîrlache ?

— Din pricina ei am mîncat eu bătaie de la tata în dimineaţa aia, zise Paraschiv.

— Da' ce, numai tu ai mîncat ?... Şi ce ţi-a făcut Manda lui Bodîrlache ?

Paraschiv însă nu vru să spună, trase din ţigare cu sete, de i se văzură dinţii, umplu odaia de fum şi se întinse pe patul mic al lui Nilă, cu pieptul în sus. Într-un tîrziu zise :

— Barim dacă...

— Ce-ţi mai pasă ţie acuma de Manda lui Bodîrlache, zise Achim.

— Nu-mi mai pasă, dar cînd mi-aduc aminte de noaptea aia, parcă mă zgîrie dracii în coşul pieptului.

Achim vru să-i spună iar nu se ştie ce, dar Paraschiv se ridică în capul oaselor. În colţ ziarul foşnise. Paraschiv duse degetul la gură, se îndoi ca o pisică şi ascultă la pîndă. Ziarul foşni din nou.

— Să ştii că acuma îl prindem, şopti el. Nilă, ia dă-mi perna aia.

— Bă, să nu-mi murdăreşti perna, se împotrivi Nilă.

Paraschiv însă nu-l luă în seamă, trase singur perna, îi desfăcu nasturii, o despuie de faţa ei, şi făcu semn băiatului să se dea la o parte de pe pat. Vîrî apoi mîna între perete şi deodată împinse patul. Prin golul făcut îi ţîşni aproape în faţă un şobolan mare. Paraschiv răcni :

— Daţi-vă la o parte ! Al lui Parizianu, ţine piciorul aici pe gaura aia să nu fugă.

Între perete şi scînduri se vedea într-adevăr o gaură, dar mult prea mică faţă de grosimea şobolanului. Băiatul puse piciorul pe ea. Paraschiv desfăcu faţa de pernă şi pîndea şobolanul care alerga tremurînd ca o piftie pe la colţurile odăii, încerca să se urce pe pereţi.

— Stai tu, fire-ai al dracului, dacă nu te prind eu acuma pe tine, zise Paraschiv.

Şi într-adevăr, cînd bestia se repezi la un moment dat printre picioarele lui, Paraschiv îi puse înainte gura desfăcută a feţei de pernă şi îl văzură toţi zbătîndu-se şi chiţcăind înăuntru, ca un purcel. Paraschiv ţinea strîns faţa de pernă, cu ţigarea în gură, şi pe chipul lui se aşternuse o expresie schimonosită, dar nu pentru că prinsese şobolanul, ci pentru ceea ce tocmai îi trecea prin cap să facă cu el.

— Bă, zise Nilă ameninţător, aruncă-l dracu afară pe coridor, să nu-l storcoşeşti în pernă, că...

— Cum afară pe coridor, strigă Paraschiv, să vie iar ? Bă, da' deştept mai eşti şi tu, mă Nilă, mă mir cum dracu te ţin ăştia pe aici şi nu te dau afară. Ia deschide fereastra al lui Parizianu !

Băiatul o deschise. Paraschiv ridică faţa de pernă cu şobolanul, se apropie, scoase mîinile în aer şi urlă :

— Veniţi, bă, să vă uitaţi.

Nilă nu veni, dar Achim şi al lui Parizianu se lipiră cu burţile de marginea geamului şi se uitară în jos să vadă ce-o să se întîmple. Bulevardul era înţesat de oameni, se mişcau încoace şi-n-colo ca într-un furnicar. Paraschiv apucă faţa de pernă de fund, o răsturnă şi o scutură în capul lor, şi şobolanul căzu în vid. Îl urmăriră cum se rostogolea în aer cu burta în sus, făcîndu-se din ce în ce mai mic. Şi cînd ajunse jos se auzi întîi o izbitură, ca un plescăit într-o apă, apoi ţipete de groază, urlete subţiri de femei. Se retraseră de

la fereastră și Paraschiv rîse gîfîit și îi aruncă lui Nilă fața de pernă în cap.

— Na, mă, zise el, te-am scăpat de gherlan !

— A căzut în capul cuiva ? întrebă Nilă curios.

— Uite-al dracului că n-a căzut, zise Paraschiv, s-a făcut terci de trotuar și i-a stropit pe ăia de sînge !

Și rîse iar și se trînti pe pat cu țigarea în gură și trase iar cu sete din ea, de i se văzură acum parcă și măselele, nu numai dinții.

— Și zi, mă, al lu' Parizianu, ce mai face tac-tău, strigă Achim, roșu la față și el de vinul băut, cu țigarea între degete.

— De ce-ai venit, mă, p-aici ? zise și Paraschiv.

— A venit la București, îl informă Nilă, dar cu îndoială, urmînd, după glasul lui, ca băiatul să mai spună o dată dacă e adevărat și, dacă vrea sau dacă poate să mai spună și de ce a venit, că el nu prea înțelesese.

— Ai vreun servici pe-aicea, mă ? zise Paraschiv cu respect.

Putea să aibă, avea patru clase de liceu și nu strica să vorbești cu considerație despre cineva care te uiți la el că e mai mic, dar nu știi ce ajunge și poți să ai nevoie de el.

— Sau ai venit și tu că ai auzit că pe-aici umblă cîinii cu covrigi în coadă ? adăugă el, văzînd că băiatul tace.

Deci se putea să ajungă și rău și atunci n-avea nici un rost tot respectul, cu toate clasele lui de liceu.

Nilă zise :

— O să stea pe la mine dacă n-are unde, anunță și parcă se lăudă el, dar apoi tăcu, prins parcă de mari îndoieli.

— Cum să stea pe la tine, se zborși Paraschiv, și dacă pleci în concentrare unde mai stă ?

— Treaba lui, ce-ți pasă ție ?

— De ce să nu-mi pese, nu mi-e nepot de văr ?

— Ce, o să-l iai tu la tine ? se hlizi deodată Nilă și se uită în toate părțile atît de triumfător încît s-ar fi zis că aștepta să rîdă și pereții de pretențiile lui Paraschiv.

Achim se dădu pe spate și rîse în felul lui, de parcă se înăbușea.

— Și tu ce rîzi, mă ! blodogări Paraschiv scos din pepeni, îl iai tu ? Ia să te vedem unde îl iai ? Și adăugă pe deplin edificat : Deșteptule.

Se lăsă tăcerea și cîtva timp toți trei fumară, pierduți în plăcerea pe care le-o făcea lor tutunul. Paraschiv rînjea mereu, trăgînd din țigare și avea pe chip acea expresie amestecată a celui care caută pe îndelete în creierul lui ce să mai scoată din ceea ce venirea atît a tatălui cît și a nepotului îi stîrnea ca amintiri. Se uita la ei și toate se cîntăreau în el și îi apăreau pe față cum se schimbă lumina cînd trec norii prea repede pe un cer nestatornic. Nu se topiseră prea mulți ani de cînd nu-l mai văzuseră pe tatăl lor, dar totuși erau ani și ce făcuseră ei trei fugind de-acasă și furînd, atît de nepăsători față de o posibilă întoarcere, pe care fapta lor n-o mai îngăduia ? Ce putea tatăl lor să înțeleagă din ceea ce ei îi arătaseră și ce trebuia el să ghicească din felul lor gîtuit cu care se răstiseră ceasuri întregi unii la alții ? Ce să înțeleagă acum din tăcerile lor fără rădăcini, din fumul țigărilor lor ? Că degeaba avea băiatul acela al lui Parizianu patru clase de liceu, că nu era adică, și n-avea cum să fie altfel decît ei, sau chiar dacă avea să fie, asta era ceva atît de îndepărtat încît pînă atunci

totul avea să se uite, toate cuvintele și toate gîndurile, spuse cu glas tare sau doar lăsate să fie înțelese dintr-o gîjîitură sau mîrîitură? De-asta le ardea lor acum, ce era cu al lui Parizianu?

— Măi copii, mă! Măi copii, mă! spuse deodată Moromete, clătinînd din cap cu o nădejde, cu care se ruga parcă de ei să nu i-o spulbere, uite, mă, de ce am venit eu la voi! Paraschive, Nilă, Achime!

Și zicînd acestea Moromete își vîrî mîna în chimir, scoase din el ceva, îl arătă feciorilor și continuă să le vorbească.

— Ce ziceți voi? Cu tine vorbesc, Paraschive, că ești mai mare, dar și cu tine Nilă, și cu tine Achime, că nici voi nu mai sînteți copii, ne-ați trimis o fotografie cu muieri, sînteți oameni maturi, nu mai vorbesc cu niște copii care nu știu ce fac.

Și îi dădu astfel înainte minute în șir în timp ce peste feciori căzuse o tăcere împrăștiată în care cuvintele tatălui, neputîndu-se despărți în trei părți, înțelesul lor își pierdea din putere și ajungea la urechile celor trei micșorat și demn de dispreț. Ce mai vroia și ăsta acum? Cine l-a pus să se răsucească așa atîția ani, cînd dacă i-ar fi întrebat pe ei mai din vreme... Era cel din urmă lucru care putea fi bănuit la un om cu o fire ca a lui pe care i-o cunoșteau de cînd erau mici... Veșnica lui istorie cu dusul la munte de care erau acuma sătui după ce toată tinerețea își bătuse joc de ei că nu sînt în stare de nimic și că să fie el muntele ăla de aur, și degeaba se duce Paraschiv cu căruța, că trece pe lîngă el și nu-l vede. Ei, acuma ce mai vrea? S-a răzgîndit? E bun acuma Paraschiv? Sau te pomenești că e bun și Nilă? Mai tîrziu ei spuseră ce mai gîndiseră încă în clipele acelea: că așa era, cît o duseseră rău prin

București, alde tat-său nu vrusese să auză de ei. Și acum, cînd le mergea bine, nu-i mai plăcea, venea el să-i aducă iar acasă, să zică lumea că n-au fost în stare de nimic și tot tat-său le-a făcut și le-a dres. Încît, nu văzură, după nesfîrșita tăcere care se așternu în odaie, cum pe chipul încordat ca de lemn al lui Moromete se rostogoliră broboane mari de sudoare.

— Nu vreți, strigă el în cele din urmă cu un glas înalt. Nu vreți nicidecum! Bine Paraschive, bine Nilă și Achime. Bine! Mi-am luat mîna de pe voi. Mîna mea asupra voastră nu mai există.

Și cu aceasta se și ridică, făcu din brațe gesturi ca și cînd tot soiul de obstacole s-ar fi ridicat în calea lui și el le dădea la o parte cu mișcări exagerate și teatrale, porni spre ușă, o deschise larg, o lăsă așa deschisă și începu să coboare scările. Dar cu toate că nu trîntise în urma lui acea ușă, nimeni din cei trei nu se ridică să-l urmeze sau măcar să-l însoțească și să-i bîlbîie vreo promisiune, semn că, măcar dacă nu mai puteau să facă lucrul acela care li-l cerea el, țineau la el și-l înțelegeau. Numai al lui Parizianu veni după cîtva timp la căruță să vadă ce are de gînd. Se întoarse apoi și le spuse celor trei că unchiu-său Ilie înhăma caii.

IV

Înainte de a afla toate acestea Catrina avu timp de mai multe nopți visuri neliniștite, pe care le povesti însă fetelor cu o expresie senină, fiindcă preotul cel nou, un tînăr care nu-și lăsa barbă îi

spuse la o spovedanie că foarte rar se întîmplă ca un vis să însemne ceva. „Nici cele bune, părinte ?" întrebă mama care aproape toată viața ei, de cînd se ducea la biserică, și-o împărțea între visurile din timpul nopții și întîmplările de peste zi. „Ba, cele bune, sînt bune, răspunse preotul, dar e mai bine să nu te gîndești la ele."

Nu puteai însă să nu te gîndești ! Să visezi lîngă prispă un om negru călare, cu o pălărie cu pană la cap și alături o vacă și ceva mai încolo un lup. Și pe tac-tău pe prag, închinîndu-se înfricoșat : Doamne, Doamne ! Doamne, Doamne ! Ce poate să fie asta ? Pe perioade lungi, mai ales în timpul iernilor, cînd nopțile erau nesfîrșite, Catrina Moromete ducea lupta ei neslăbită cu „ăla spurcatu" și semnele de izbîndă erau chiar visele, cînd îi apărea în somn Maica Domnului, sau Sfînta Vineri, sau cînd le auzea doar glasul. Aparițiile acestea erau cam aceleași, și fetele nici n-auzeau ce spunea, în schimb „Cinenutrebuie" venea de fiecare dată în altfel întrupîndu-se în cele mai ciudate animale și behăindu-i din gură drept în față, de-o făcea să sară pînă în grinda casei de groază. Atunci se dădea jos din pat, aprindea veșnica ei tămîie, ieșea cu ea pe-afară, pe la colțurile casei și uneori se ducea chiar pînă în fundul grădinii, la dud și tămîia și împrejurul dudului, fiindcă o dată îl visase legat în lanțuri de trunchiul gros al acestui bătrîn copac. Catrina era la poartă și l-a văzut cum se zbătea să rupă lanțurile și atunci ea i-a arătat pumnul și l-a amenințat stăpînită de o ură triumfătoare : „Acolo să stai, în vecii vecilor !". Numai că în aceeași clipă s-au și auzit lanțurile zornăind și mama nu mai știa ce s-a întîmplat, dar că a chinuit-o rău cu coarnele. Și adăugase apoi cu umilință că niciodată să nu te

bucuri că l-ai răpus, fiindcă numai Dumnezeu e în stare, și de-aia trebuie să te închini, nu să arăți pumnul.

După ce se ridică din zăcerea în care căzuse aflînd cele ce se petrecuseră la București, ea îl chemă într-o zi în odaie pe băiat, cînd nu erau acasă nici fetele și nici Moromete și îi spuse că dacă pînă acuma ea l-a ținut de rău că o să fie bine, de-aici înainte să știe și el că nu mai e nici o speranță și să-și ia gîndul că mai e de trăit lîngă alde tat-său. Nu poate să-i spună ce-a auzit, fiindcă îi e frică de Dumnezeu, sînt fapte care se pedepsesc și Isus Cristos nu dă voie să amestici copiii în blestemul părinților, cînd s-o face mai mare o să audă și el, dar atunci ei vor fi morți și cu răsplata dată. Dar nici să-și prăpădească el viața, lîngă un tată ca ăsta, nu e drept, așa că i-a venit timpul să deschidă și el ochii mari și să fugă de lîngă el, să se ducă în lume și îndărăt să nu se mai întoarcă. Că nici ea n-o să mai stea mult și o să se ducă și ea.

Băiatul n-o întrebă unde și s-ar fi părut că nici nu auzi bine ceea ce mama îi spuse, fiindcă nu zise nimic, se uita doar într-o parte, cu privirea rece și neclintită, ca un animal tînăr adus din pădure, prea crud ca să înțeleagă că a căzut în cursă și că nu mai e liber, să sară gardul și s-o ia la fugă acolo de unde ar fi trebuit să audă chemarea. Dar nici îmblînzit nu părea să fie. N-auzea nimic, sau nu știa încă să fugă, nu-l țineau picioarele !

În anul acela războiul luase foc pe-aproape la granița de răsărit și în sat începură să vină scrisori negre. În unele case se auzeau plînsete, dar cum poți să verși lacrimi cu o hîrtie în mînă, nici măcar o fotografie ? Suferința rămînea astfel în-

chisă ca să trăiască apoi mulți ani împreună cu cel rămas în viață, și mai mult se plînse la moartea lui Boțoghină, care se vindecase de piept dar se apucase iar de muncă și boala, revenind, nu-l mai iertase, decît de cei care se auzea la un moment dat că sînt dați undeva departe, pe ger sau pe noroaie, morți, sau dispăruți, sau prizonieri. Mulți însă, înainte de a pieri pentru totdeauna, se întorceau de cîteva ori pe-acasă, îi vedeai veseli și sănătoși, — le pria viața de cazarmă, unde mîncau mai bine decît ce le puneau ai lor în sat pe masă — în hainele lor verzi, cu tinerele lor muieri agățate de gît, topite că îi aveau cu ele, (nici nu se mai sfiau, se uitau la ei și le curgeau lacrimile șiroaie) că permisia era lungă, de cîte două, trei și chiar șase luni și că cine știe dacă în acest timp focul negru nu se va opri și bărbații lor vor scăpa astfel cu viață. Soarele strălucea vesel pe cer și înfloreau salcîmii și nu se putea ca oamenii să se omoare între ei, așa tineri ! Cine e mai bătrîn și a mai trăit poate să mai creadă, că lui nu prea îi mai pasă, dar cum să nu mai trăiască Gheorghiță al ei, cu care nu e nici un an de cînd s-a măritat și are de la el copil mic ?... Nu e așa, Gheorghiță ? Nu e așa că n-o să te mai prindă pînă îți trece ție concediul ? Că spunea Bibina că spunea Cornel că e ori, ori, dacă nu-i bate nemții acuma pe ruși, pînă în iarnă, îi bate rușii pe nemți ! Da, asta în orice caz, dacă nu-i bate ăia pe-ăia, atunci îi bate ăilanți pe ăștelanți ! Nu rîde, Gheorghiță, nu rîde mă, țipa atunci femeia, cuprinsă de groază, simțind că nu era nimic adevărat din ceea ce auzise, și credințele ei erau prea plăpînde. Și într-adevăr lunile treceau, trecea și concediul și zadarnic se agățau și mama și sora și tînăra nevastă de tunica osta-

șului, nici ele nu credeau că există cineva pe lume care ar putea să-l împiedice să se ducă și mai ales să-l ferească dinaintea glonțului. Și nu trecea mult și era văzută pe ulițe femeia, galbenă de sus pînă jos, parcă și picioarele ei tinere rămăseseră fără sînge. Ce e cu tine, Tincuțo ? Nu cumva a murit Gheorghe al tău ? A murit, țață Paraschiva ! N-o fi și el prizioner, Tincuțo ? Nu, țață Paraschivo, e mort, că am întrebat, cînd nu știu ei bine, îl dau dispărut sau prizioner dar nu zic că e mort dacă n-au văzut cu ochii ! Și tu ești acuma liniștită, biata de tine ! Ce să fac, țață Paraschivo ! Ce să faci, ești mai galbenă ca frunza cînd cade ea toamna din pom, vezi să nu te prăpădești și tu ! Ar fi bine să mă prăpădesc și eu, țață Paraschivo, dar uite că nu se poate, că nu ești cu el acolo, să mori o dată cu el ! Dacă o să trăiesc, o să am grijă de copil, dacă nu, e loc și pentru mine în deal la cimitir. Și luni de zile apoi privirea ei rămînea mai departe liniștită și pustie pentru ca la un moment cînd auzea că a venit cineva de pe front să se îmbrace și să se ducă la el. I se făcea rău de pe la poartă, dar se ținea bine pînă intra în casă și îl vedea în costumul lui militar... Atunci se agăța cu mîna de prag și scotea un țipăt care pînă și pe soldat îl împietrea ; parcă sfîșia lumina zilei glasul ei subțire...

Moromete primi și el într-o zi cunoscuta hîrtie cu chenar negru în care se spunea că Nilă pierise în luptă la Cotul Donului. Nu se știe pe ce căi se află mai pe urmă că regimentul lui de dorobanți trăsese și în ruși și în nemți, care vruseseră să-i vîre pe ei înainte într-o luptă grea, și de aceea muriseră atîți de mulți. Se spunea că după luptă, alte unități îi găsiseră pe-ai noștri aruncați într-o fîntînă și că printre ei fusese și Nilă. Moromete stătu o

jumătate de zi nemișcat în pridvor, cu fruntea plecată și cu hîrtia în mînă și nu se putu ști dacă în acest timp îi cursese vreo lacrimă sau rămăsese doar așa învăluit și parcă paralizat de mișcarea nevăzută a aripilor morții, care se opriseră și deasupra casei lui. Mama și fetele îi făcură lui Nilă un parastas împreună cu muierea aceea din fotografie, cu care între timp se însurase și avusese cu ea și un copil; venise și ea la socri cu acest prilej și după parastas plecă.

În acest timp, așa cum spusese, mama începu să se îndepărteze din ce în ce mai mult de casă, stăpînită acum de o ură care nu se mai vedea, însă mai amenințătoare, fiindcă tocmai în acea vreme se mai petrecuse în familia ei ceva care părea parcă menit să-i iasă în întîmpinare. Războiul nu stinge nimic între oameni, așa cum o flacără mai mare nu stinge una mai mică, ci dimpotrivă, parcă o ințeţește. Ce se mai întîmplase încă?

În prima ei căsătorie Catrina se măritase cu un băiat de care nimeni nu-și mai aducea aminte, unul al lui Năfliu, nu era nici el mai mare decît ea, nici nu făcuse armata, murise apoi repede de apă la plămîni, lăsînd-o văduvă în plin război (era vorba de primul război) și cu o fată pe care o născu după moartea lui. Se apucase, acest băiat, să sape un gropan, să-și facă o fîntînă în fundul grădinii și nu-și dăduse seama cum intrase răcoarea în el și îl pusese la pat o oftică fulgerătoare, în cîteva săptămîni se prăpădise. Catrina venea în Siliștea-Gumești dintr-un cătun vecin, dintr-o familie numeroasă dar nu săracă și, după moartea tînărului ei bărbat, vru să se întoarcă la ai ei, și să ia bineînțeles și fetița cu ea, dar socrul, bătrînul Năfliu, care nici el nu era un om

sărac, îi spuse să stea la el, sau în orice caz, dacă vroia să plece și să se mărite cu altul, ceea ce n-avea dreptul s-o împiedice sau s-o învinuiască, atunci să-i lase măcar fetița, nu imediat, se înțelegea de la sine, ci după ce avea mai întîi s-o alăpteze și s-o înțarce. Catrina rămase, dar nu așteptă prea mult cu alăptatul fetiței și începu să lipsească nopțile de-acasă, spre furia socrului, care era silit să tacă, de frică să nu rămînă pentru totdeauna fără fetița fiului său (singurul pe care îl avusese). Se află în curînd cine era cel de la care se întorcea ea în zori și cu care foarte repede de altfel născu un copil de văduvie: primarul satului, un bărbat și el la fel de tînăr, pe care însă lipsa unei mîini îl scutise de armată și de război. Nu fusese nici o înțelegere între ea și primar, acesta nu-i făgăduise nimic în ceea ce privea căsătoria și de altfel nici ea nu-i cerea nimic. El însă se purtă într-un fel neașteptat, cîțiva ani mai tîrziu, cînd se termină războiul și se făcu reforma agrară, îl trecu pe bărbatul ei printre eroii căzuți pe front și îi dădu un lot mare de opt pogoane ca văduvă de război, iar copilul, de astă dată un băiat, îl luă el, ca s-o lase liberă, să se mărite fără copii — știa și el că socrul vroia fetița. De ce se purtă primarul atît de neobișnuit cu ea și n-o luă mai degrabă de nevastă din moment ce acceptă să-i ia copilul? Se spunea că el ar fi vrut, că ținea la ea și la copil, dar că s-ar fi opus părinții lui, oameni într-adevăr foarte bogați, tatăl fiind unul din proprietarii mari ai pădurii Cotigeoaia și a încă unui număr mare de pogoane de vie și de cîmp și că trebuia să ia una la fel de bogată dintr-un sat vecin, cu amenințări că dacă nu se supunea îl goneau de-acasă și partea lui de avere i-o dădeau fratelui mai mic,

la care de altfel părinții și țineau mai mult. Se mai spunea că în ceea ce privea copilul, primarul se înțelesese singur cu viitoarea nevastă și că în fața acestei situații părinții nu mai ziseră nici ei nimic... Cu opt pogoane de pămînt Catrina se mărită repede cu Ilie Moromete, proaspăt întors de pe front și împroprietărit el însuși cu un lot mare. Fetița rămase bătrînului Năfliu „în vale", adică acolo unde-și trăise Catrina anii de dinaintea vîrstei de douăzeci. În noua căsătorie născu două fete și un băiat, adică pe Tita, pe Ilinca și pe Niculaie, iar între timp fetița „din vale" crescu și ea și într-o zi se și mărită. Măritișul acesta căzu ca un trăsnet peste capul mamei și se petrecu în același an cînd cei trei fugiră de-acasă. Fata nu spusese nimănui nimic și pur și simplu adusese într-o seară în casa bunicului pe unul Albei, un flăcău înalt și spelb, cu mîinile lungi, dulgher de meserie, dar foarte sărac, lucru care aproape că o năuci pe Catrina. Se duse la ea în aceeași seară, intră în casă și îi spuse fetei aceste cuvinte: „Bine fă, Marițo, mă-ta sînt eu fa, sau cine sînt?" Adică cum era cu putință să se ascundă pînă într-atît de ea că nici măcar s-o întrebe și pe ea ce zice de flăcăul pe care vrea să-l ia nu vrusese, măcar așa, de rușine pentru mă-sa, care o crescuse și care îndurase cu ea s-o facă mare?! Ori, tocmai asta era, că n-o prea crescuse, că socrul ei Năfliu era cel care avusese grijă de ea și că fata se cam îndepărtase de maică-sa. „Ieși afară că te împușc", răcni atunci bătrînul ducînd mîna la grinda casei și într-adevăr luînd de acolo o pușcă de vînătoare cu care se ducea el după iepuri, clămpănind din ea și ieșind furios pe urmele fostei neveste a fiului său, a cărei purtare din tinerețe

se pare că n-o putuse uita niciodată; acum însă venise ziua răzbunării.

Se luă după ea cu pușca aceea în mînă și de pe prispa casei ținti spre umbra fugară a mamei care alerga spre poartă să scape și trase în ea bubuind în noapte, drăcuind și înjurînd. Toată partea aceea a satului se sculă în picioare în hămăitul cîinilor și bătrînul o urmări pe uliță și mai trase o dată în ea și dacă ar mai fi avut cartușe pe cele două țevi ar fi continuat s-o împuște în felul ăsta pînă ar fi nimerit-o. Norocul mamei fusese că bătrînul era prea furios și arma îi tremura prea tare în mîini, altfel nu se știe dacă alicele lui pentru iepuri nu i-ar fi găurit cumva spinarea. Bineînțeles că mama veni acasă cu groaza în ochi și îi povesti lui Moromete rușinea, dar el nu se grăbi deloc să se ducă „în vale" și să-l pedepsească pe bătrîn. „Dă-l în mă-sa de smintit, spuse Moromete flegmatic și mai adăugă ceva care părea cu totul lipsit de noimă în clipele acelea: lasă-l că moare el mîine-poimîine și te împaci tu cu Marița!" „Eu cu ea? strigase mama scoasă din minți. În deal la cimitir și tot nu mă împac."

Se împăcase chiar înainte să moară bătrînul, se pomeniră după vreun an cu Marița și cu Albei la ei la poartă pentru împăcăciune, fiindcă Marița născuse un băiat și vroia să facă nunta, și nu se putea nuntă cu părinții certați. Bătrînul îmbătrînise rău de tot, tremurau nădragii pe el, avea peste nouăzeci de ani și tot se mai uita chiondorîș la nora lui, dar avusese loc și nunta și nici Marița nu prea îl mai lua în seamă, fiindcă bunicul e bunic și mama e mamă, el avea să se ducă și nu putea să trăiască certată cu neamurile.

Catrina se îmblînzi, mai ales că Albei îi săruta mîna și nu era zi să nu trimeată pe cineva, sau să vie chiar el și s-o întrebe ce mai face.

V

Și iată că Parizianu răspîndi în sat ceea ce aflase de la fi-său. La început Moromete nu observă, dar zilele în care în casă începu să nu se mai facă ba focul în sobă, ba mîncarea să fie bună de dat doar la porci, ba să lipsească de dimineața și pînă seara atît mama cît și fetele, începură să se țină lanț. „Bă, strigă Moromete cu glasul lui cu care altădată băga groaza în toți, ce e cu voi ? Vă omor pe toți." Dar nu se mai sperie nimeni, fetele îi arătau dosul, iar mama se îmbrobodea îndelung în fața oglinzii și rostea chiar înaintea lui, cu un glas în care răzbunarea țîșnea cu violență ca dintr-o fîntînă, izmenindu-se ca să-i imite glasul lui din clipa aceea, topit adică de dragostea lui mălăiață pentru feciori : Măi copiiilor ! Măi copiiilor !

Fetele însă nu se înțeleseseră cu mama, ele știau una și bună că orice-ar fi zis tatăl lor acolo la București, cei trei n-aveau să se mai întoarcă și asta era singurul lucru care le interesa. Încît după ce trecu un an, se potoliră și începură să se poarte iar bine cu tatăl lor, cu atît mai mult cu cît, deși era război, Moromete continua să cîștige mereu cu drumurile lui la munte și le dădea bani să-și cumpere de zestre. Catrina însă continua să spună că o să se ducă „la ailaltă în vale" și cu timpul prinse ură și pe fete. Cuvintele „mă duc la ailaltă în vale" începură să revină în gura ei încărcate de amenințări întunecoase („o să vedeți voi !"), stîrnind pînă la urmă în cele două surori o înverșunare surdă împotriva „Alboaicei" care nu se știe ce-i spunea ea cînd se ducea pe-acolo de reușea s-o atragă parcă cu ața. „Mă duc la ailaltă în vale" începu să însemne în glasul mamei că se ducea la cealaltă fiică, spre deosebire de astea de-aici, pe care le făcuse cu Moromete și care „îi semănau" că primeau bani de la el în loc să-i dea peste mînă.

Ce-o atrăgea acolo „în vale" atît de tare ? Amintirea primului ei bărbat, cu care nu trăise decît cîteva luni, a tinereții care se dusese, a casei în care se întorcea în zori de la cel de-al doilea bărbat la care ținuse și unde născuse a doua oară ? Sau cu adevărat ura ei împotriva bărbatului era așa de mare încît chiar se gîndea să spargă casa și să-l lase acum la cincizeci de ani aruncînd asupra lui rușinea ? Ce putuse el să spună la București feciorilor că nu mai putea fi dres nici cu prețul unei vieți care îi lega și care, orice s-ar fi zis, era acolo sigură în bătătură, cu casa și cu cele două loturi și fără cei trei ? Cei trei nu mai erau, ce mai vroia ? „Păi asta credeți că e în toate ale ei ? !" se mira cîteodată Moromete, dar răspunsul Catrinei, care nu întîrzia, arăta că tatăl se ferea și că se simțea totuși încolțit de ceva nemilos care nu numai că nu-l ierta dar amenința să se țină de el cu o îndîrjire din ce în ce mai mare și să nu-l lase nepedepsit pînă în clipa morții. „Ai crezut că n-o să auzim, spunea mama cu obrajii arzînd în flăcări de dușmănie nepotolită. Toată viața ne-ai mințit și te-am crezut, pînă n-ai mai putut nici tu și ce ți-ai zis : ia să mă duc eu la feciori, că a venit vremea !" Ridica pum-

nul în aer și amenința : „Nu scapi tu numai cu atît, că o să mă duc eu la ăilantă în vale. N-o să mă duc acuma, știu eu cînd o să mă duc !“ „Ei, cînd o să te duci ?“ mai răspundea Moromete curios, fără să-și dea seama că nu mai avea în spate o familie în care cuvintele și gesturile lui să fie încărcate cu înțelesuri cu atît mai adînci și mai de temut, cu cît erau menite să țină în cumpănă porniri atît de diferite și de neîmpăcat venind de la niște copii care ei înșiși aveau nevoie, chiar în ființa lor oarbă, de un stăpîn care să nu țină la nici unul din ei dar să-i țină totuși pe toți în frîu. Acum însă, silit să țină doar la cei care îi rămăsese, nu știuse să țină așa cum ar fi trebuit și cea dintîi care se răzvrătise împotriva lui era chiar mama, care ar fi trebuit să-l înțeleagă.

„O să mă duc cînd o să intri în anul morții și o să începi să zaci, răspunse Catrina speriindu-le pînă și pe fete, care încercară s-o potolească, dar nu cu prea mare convingere, fiindcă știau că pămîntul e în mîinile ei și ținea de puterea ei la care cît să dea. Iar fetele astea să prind eu vreuna că stă lîngă tine, o brazdă de pămînt dacă o să vază de la mine !“

Moromete ieșea afară sau se ridica de unde era și o lua spre poarta de la drum ca spre poarta mîntuirii : dincolo de ea era lumea, mai blîndă decît femeia pe care o lăsa în casă, putea să se ducă și el în lume și să scape...

Dar nu se ducea, cu toate că uneori întîrzia pînă după miezul nopții și pe Catrina o apuca neliniștea îndîrjită, că putea în felul acesta să rămînă fără el. Nu cumva s-o fi dus de tot ? Dacă nu se mai întoarce ? În asemenea clipe părea înghesuită de îndoieli dacă făcea bine ceea ce făcea. Tot amenințîndu-l în felul acesta și neascunzîndu-i ura

pe care i-o purta putea într-o zi să-l facă să nu se mai întoarcă. Asta era una. Și în afară de asta anul acela al morții lui părea tot atît de îndepărtat, ca și al ei, zece ani diferență mai mult sau mai puțin nu mai însemnau nimic de la o anumită vîrstă în sus, iar pe de altă parte, cum de uitase ce zicea Cristos, că trebuie să ierți greșiților noștri de șaptezeci de ori cîte șapte ? Încît valul de ură, fără să-și micșoreze puterea, se retrase totuși din purtările mamei și fu acoperit cu rugăciuni, fără ca prin asta să devină mai blîndă. Domnul Cristos nu i-a gonit pe negustori din templu lovindu-i cu frînghia ? N-o îmblînzi nici măcar Alboaica, — această fată care avea atîtea daruri, — venind ea acum pe la Moromeți, cu intenția neascunsă de a o potoli pe mama ei la care ținea.

Aducea cu ea ba un copil, ba altul, fiindcă ieșeau din ființa ei copiii cum ies fructele dintr-o ramură tînără (avusese noroc că Albei al ei nu nimerise pe front și venea des pe-acasă), făcuse vreo patru. Catrina rămase neînduplecată, dar cu atît mai statornică pe drumul bisericii și cînd dintr-o vorbă a cuiva sau cine știe din ce pricină, mai ales de pildă cînd îi ajungeau la urechi clevetiri că degeaba se duce ea la biserică, că n-o să ajungă ea în rai după cum a trăit cînd era tînără, aprindea candela sub icoana lui Cristos din perete, se lăsa la pămînt, își pleca foarte tare fruntea și într-o umilință atît de totală încît se vedea că nu mai simțea și nu mai auzea pe nimeni în jur, stătea așa ceasuri întregi fără să i se audă glasul, cu umerii încovoiați și cu trupul sprijinit în genunchi și în pumni. În acest timp fetele treceau prin casă cu treburi, dar n-o turburau din rugăciunea ei chiar dacă o căuta sau o striga ci-

neva la poartă. Se ducea una din ele și spunea că nu e acasă, să vie mai tîrziu, acuma e plecată... Duminicile arăta ea cel mai bine, îi străluceau ochii cînd se întorcea de la biserică și adesea strălucirea aceasta ținea și a doua și a treia zi. A patra, a cincea și a șasea zi se întuneca iar, dar venea iar duminica și fetele o vedeau pe drum cum se întorcea cu alte muieri, veselă de parcă se întorcea de la o nuntă, ținînd mănunchiul de busuioc în mînă parcă nu ca pe o floare de evlavie, păstrată în amintirea slujbei, ci de triumf, menită parcă altor amintiri. „Ce slujbă a ținut azi părintele Alexandru, spunea ea adresîndu-se celor două fiice și lucirea ochilor îi creștea brusc întinerind-o. În loc să stați aci cu ăsta bătrînul (ăla nu era el de loc bătrîn, dar ea se credea în acele clipe fată mare și nu mai vedea în el decît un sfrijit care se mira că putea să fie bărbat) mai bine ați veni acolo să auziți și voi cum arată părintele Alexandru cu mîna spre cer !“

Acest părinte Alexandru de care vorbea ea, ținea, spre supărarea celor doi dascăli, slujba de la începutul pînă la sfîrșitul ei, fără să sară nimic, și nu înțelegea să revină asupra acestui obicei cu care el, încă de la început, preot tînăr și neștiutor, venea de pe băncile facultății de teologie și voia să-l introducă aci într-o biserică țărănească. Ajunseseră cu anii să se certe și Catrina luă bineînțeles partea preotului. Dascălii săreau răspunsurile, preotul revenea asupra lor silindu-i s-o ia de la cap, iar lumea din biserică băga de seamă și la sfîrșit se amestecau și îl întrebau pe parohul cel tînăr : „Ce este părinte, de ce nu vă înțelegeți ? Fiți și sfinția voastră înțelegător, sînt și ei dascăli bătrîni și cîntă amîndoi bine.“ Asta era adevărat, cel puțin unul din ei avea

un glas care vara se-auzea prin ușa bisericii pînă la pod, ai fi zis că îngerul cobora asupra lui și îl înzestra în orele acelea cu o astfel de voce frumoasă și inspirată. Ca om însă, acest dascăl era un leneș și se învățase cu preotul cel bătrîn să termine slujba în cel mult un ceas și jumătate. Cel tînăr însă o ținea de două ori pe-atît. Pe de altă parte iarna nici femeile nu răbdau să stea mult în biserică și preotul rămînea cam izolat, dar nu se dădu bătut. Făcu rost de lemne, încălzi soba de fontă și continuă să-și țină slujba așa cum înțelegea el. Cînd pleca, Catrina îl însoțea spre centrul satului, în văzul tuturor. „Frumoasă slujbă mai ții, părinte“, îi spunea ea și preotul, nu prea vesel de împotrivirea celor doi dascăli ai săi, se mai descrețea la față și se făcea și el mai vesel. Mergeau împreună pînă la centru și acolo Catrina se oprea, preotul o lua spre casa lui și ea le aștepta din urmă pe muierile cu care venise, să continue drumul. Cu timpul începu să cunoască bine viața preotului cel tînăr și așa se face că într-o zi se întoarse de la biserică cu obrajii roșii de indignare. Aflase chiar de la el că n-o ducea bine cu preoteasa, că o prinsese cu unul din învățători — era și ea învățătoare — și că se dusese la protopop și îi ceruse să-l mute din Siliștea în altă comună, nu mai putea sta aici. „Părinte, șoptise atunci Catrina Moromete — și povestind scena acasă, în clipa aceea îi țîșniră lacrimile — nu pleca părinte, nu lua în seamă păcatul, o să treacă vremea și lumea o să uite.“ „Nu se poate, răspunsese hotărît tînărul paroh, trebuie să plec.“ Și plecase. În locul lui veni altul, dar timp de cîteva luni Catrina nu se mai putuse duce de loc la biserică. În ziua aceea, și apoi și în prima duminică după plecarea tînărului pa-

roh, nu mîncase nimic și stătuse toată ziua în pat, potrivnică și neclintită. După vreun an reîncepu să se ducă regulat la biserică și apoi după încă un an starea dinainte îi reveni. Din cînd în cînd însă tot o mai auzeau în casă, așa din senin, cu privirea năpădită brusc de o lumină ciudată : „Ce-o mai fi făcînd părintele Alexandru !" „N-o mai fi putînd de dorul tău !" îi răspundea atunci Moromete batjocoritor. „În locul tău aş pune caii la căruță, l-aș lua pe Albei să-i mîie și m-aș duce după el : Părinte, uite-mă și pe mine, i-aș zice." Și adăuga subliniind cu umerii neputința dar și renunțarea lui de a înțelege ce e în capul unei femei : „uite-așa !" Fetele chicoteau și aici parcă s-ar fi putut zice că dragostea mamei pentru părintele plecat i-a adus în suflet destulă lumină ca să-i ajungă toată viața și să ierte deci pe Moromete pentru lucrul acela pe care îl făcuse înainte de război cînd se dusese la București. Era neîndoielnic, mai ales cînd o auzeau spunînd cît de frumoase erau odăjdiile acelui preot și ce bine îi stătea cu ele, spre deosebire de cel care venise, care cu toate că nu era nici el bătrîn, dar nu era așa înalt și subțirel ca părintele Alexandru și nici n-avea ochi așa mari ca ai lui.

VI

În schimb însă, Niculaie, fără să arate vreodată că ține cu maică-sa, începuse cam de pe atunci să facă așa cum îi spusese ea, să se înstrăineze adică de tatăl său și cu timpul chiar să vorbească din ce în ce mai puțin cu el. Trăgea cu urechea la vuietul întîi îndepărtat al războiului, apoi din ce în ce mai apropiat, pentru ca apoi chiar să vadă cu ochii trecînd peste sat în valuri, unul după altul, rostogolindu-se spre apus, întîi nemții în fugă, și apoi și rușii după ei... După care se făcu iar liniște și contingentele mai vechi începură să se întoarcă în sat. Cei mai tineri rămînînd însă mai departe sub arme, fiindcă pentru ei războiul abia începea.

Cînd băgă de seamă Moromete încercă să-și recîștige fiul și începu prin a-l lăsa în pace cu muncile, știind, desigur, cît de mult îl chinuia pe băiat să-l pui la muncă și că era suficient să-i dai cartea în mînă ca să faci din el un miel. Dar mai credea el oare în carte după ce atîția ani îl silise să nu se mai apropie de ea ? Mai credea, sau mai bine zis nu încetase o clipă să nu creadă și să nu citească pe furiș, fiindcă niciodată nu se petrecuse cu el acea contopire cu lucrul pe care i-l dădea să-l termine și nu reușise să facă din el un băiat priceput, asemănător cu alți copii din sat care se dovedesc încă de la o vîrstă crudă vajnicii țărani ce vor deveni nu peste mai mult de zece ani, adică să se însoare, să vorbească tare, să înspăimînte un bou cu un pumn făcîndu-l să scoată un răsuflu scurt pe nări după o lovitură dată în spate, să-și înjure nevasta cu acel amestec de sentimente în care autoritatea și dragostea se schimbă în cursul chiar al unui singur cuvînt spus și să facă să se afle că știe, dacă o să fie nevoie, să pună mîna pe ciomag și să dea fără șovăială la cap oricui ar îndrăzni să se lege sau să-i fure ce este al lui, chiar și un cap de ață.

Îl trimitea de pildă să mături oborul și să dea coceni la iapă, care fătase. Niculaie se ducea în obor, dar tatălui i se părea pesemne că durează

prea mult acest măturat și răcnea: „N-ai auzit, mă, să dai coceni la iapă?“ Niculaie lăsa măturatul și se ducea după coceni și la întoarcere, cu ei în brațe, ocolea o furcă aruncată acolo cine știe de cine. „Ridică, mă chiorule, furca aia de jos, nu vezi că o să te înțepi în ea?“ se auzea iar de pe undeva de unde îl urmărea vocea tatălui și Niculaie, ca și cînd aceste răcnete n-ar fi avut pentru el un înțeles doar de semnalare sau de luare aminte, ci parcă erau comenzi adresate să fie executate imediat, se apleca să lase cocenii jos și să ridice furca, și atunci se apropiau pașii din locul unde se auzise vocea și Niculaie parcă ar fi avut capul de lemn, astfel de sunet scotea palma ca de curea lipindu-se de tidva lui.

Își reveni cu încetul și ajunse flăcău, și îl sprijinea acum atent pe tată în toate treburile, dar tot nu se purta în mod obișnuit, în privire întîrzia să-i apară, ca la ceilalți, acea strălucire aprinsă cînd pe dinaintea lui își legăna trupul o fată sau o muiere tînără; rămînea, umbrită, vechea strălucire de pe vremea cînd era elev și ca niște găini bete se învîrteau fetele în preajma lui, fără ca el să le vadă. Iar cele care știu prea multe aveau expresii de neliniște cînd îl priveau, ca și cînd vederea acestui flăcău le-ar fi amintit cu spaimă că ele pierduseră demult ceea ce el încă păstra, deși era băiat: credința că dincolo de poartă se găsește o grădină și în grădină se găsesc încă neculese florile nevinovăției. Ele se tăvăliseră însă demult în aceste flori și știau că pentru ele grădina își schimbase pentru totdeauna înfățișarea.

Cam prin vremea cînd Moromete începu să-l lase în pace cu treburile una din fete îl prinse totuși în capcană. Trecea într-o dimineață de sărbătoare prin Cotocești (cătunul în care erau adunate aproape toate neamurile lui Aristide), îl trimisese taică-său să ia un dublu de la cineva care nu vrea să-l mai aducă îndărăt, și pe drum îl chemase la un moment dat peste o ulucă glasul șoptit al unei muieri. Era chiar în dreptul casei lui Năstase Rădulescu, fratele cel mare al lui Aristide și muierea era chiar Răduleasca. Era la Rusalii, sărbătoare în care morții se cinstesc prin praznice date acasă fără slujbă și la care se mînca pilaf din făină, din porumb dat la piatră ca să iasă doar un fel de grăunțe care erau fierte în lapte și îndulcite cu zahăr, sau din orez. Înainte de praznic gazda spăla pe toată lumea chemată pe picioare, obicei rămas în sat din ceața îndepărtată a timpului. Niculaie ezită... „Păi, țață Gherghino, se bîlbîi el, eu... , dar în cele din urmă intră.

Bîlbîiala asta nu era numai a lui. Casa lui Năstase, fără să fie mai mare decît a altor oameni bogați din comună, cu trecerea anilor începuse totuși să pară că e. În primul rînd curtea era de trei ori cît una obișnuită și era plină de fînare, hambare, cotețe, grajduri, pătuluri și căsuțe mici de porumbei, ridicate sus pe un soi de prăjini înalte cît un salcîm sau lipite de acoperișurile pătulurilor. Porumbeii împînzeau aerul cînd zburau, Năstase avea sute, de toate culorile și de toate soiurile, jucători și prăsitori, ștafete, dintre cei care cîntă sau dintre cei care se giugiulesc tot timpul. Se știa că rudele acestei familii care ocupau un cătun întreg în spatele bisericii, mîncau cît voiau carne dulce de porumbel. Pe o rază mare a satului nimeni nu mai creștea aceste păsări, știut fiind că cei care aveau puțini îi pierdeau, fiindcă se lipeau în cele din urmă de un cîrd mai mare și se amesticau și nu-i mai puteai pe urmă nici cunoaște și nici aduce înapoi. De prin aceste

construcţii ale gospodăriei lui Năstase, se zăreau coşuri de locomobile, piese detaşate de batoze, grape şi boroane mari, rotile şi cormane cu care gospodarul îşi cultiva multele lui hectare de pămînt împrăştiate pe toată suprafaţa arabilă a comunei. Dincolo de curte se întindea grădina. Părea fără sfîrşit, fiindcă pe lîngă pomi şi zarzavaturi era plină şi de bălării, lipane cît roata căruţii şi bozi nemaipomeniţi, ai fi zis, dacă n-ai fi ştiut ce sînt, că trebuie să fie un soi de struguri, cu fructul lor negru, pe care unii ţărani îi cereau voie lui Năstase să-i culeagă şi să facă din ei ţuică (atît de rea încît era de mirare că nu mureau bînd o asemenea distilaţie otrăvită). Grădina dădea în rîul satului pe care îl împingea mult spre mijlocul văii spre care se trecea pe un pod de lemn, cu piloni atît de vechi încît creşteau din ei, cîteodată, firişoare de iarbă şi mici flori de cîmp... Găinile lui Năstase ouau pe sub aceste bălării şi bozi din grădină ; umblau cîinii după ele şi îi vedeai nu o dată cum fug pe vale cu ceva alb în gură. Tot atît de adesea însă se auzea din Coceşti şi cîte-un trăsnet de puşcă de răsunau văile şi se ştia atunci că Năstase a mai redus cu unul numărul cîinilor care dădeau tîrcoale orătăniilor lui. De altfel nu numai jigodiile care se apropiau astfel de gospodăria aceasta uriaşă aveau un aer hăituit. Femeile sau copiii, care din cine ştie ce pricini trebuiau să împingă marea poartă de la drum a curţii lui Năstase, aveau şi ei un aer nesigur, gata să închidă la loc dacă cine ştie ce semn li s-ar fi părut că face ca intrarea lor, deşi cunoscută sau dorită chiar de unul din membrii familiei, s-ar putea să nu fie dorită de ceilalţi, sau chiar de unul singur dintre toţi, şi-atunci cel mai bun lucru era să rămîi dincolo în drum

şi să aştepţi acolo să ţi se spună ce să faci. Din pricina asta erau sărbători şi obiceiuri care ocoleau casa lor. Femeile se fereau duminica în zori la cimitir, după ce se termina jelitul morţilor, să se apropie de bogata Rădulească şi să-i ofere colacii lor mici, să nu se spună cumva că s-au dus să primească în schimb colacii ei frumoşi şi mari, sau cozonacul cu care îşi umplea coşniţa. Unele se mai apropiau dar nu dintre cele socotite sfioase sau cu ruşine şi tot aşa se întîmpla şi de sărbătorile Rusaliilor, cînd grupuri de băieţi şi fete intrau prin curţi la spălatul picioarelor. Le vedeai cum ocolesc două feluri de case, cele prea nevoiaşe, unde ştiau că gazda o să le dea păsat de porumb rău făcut, de nu puteai să-l mănînci (şi nu intrau cîteodată chiar dacă femeia, cu o înfăţişare speriată, văzînd că băieţii şi fetele nu intră de voia lor, ieşea la poartă şi îi chema cu gura), şi cele prea bogate, să nu se zică pe urmă că au intrat să mănînce străchinile lor dulci de orez cu lapte, fiindcă acasă nu aveau. Cutare putea să se ducă, nu era chiar cea mai mare necuviinţă, dar pe urmă acasă ai lui îi scoteau totul pe nas, nu-i fusese, i se spunea, ruşine, să intre acolo, să creadă lumea că e nemîncat ? Astfel că, bogatul şi săracul, se pomeneau la sărbătoarea morţilor lor făcînd amîndoi acelaşi gest de umilinţă, ieşind lîngă stîlpul porţii şi chemînd în şoaptă : Florico, Gheorghe, hai veniţi !

Astfel intrase şi Niculaie în ziua aceea în marea curte a lui Năstase. Fusese ultimul chemat; în curte mai erau şi alţi băieţi şi fete, cei mai mulţi desculţi (Rusaliile cădeau în iunie), toţi foarte veseli şi gata să se supună obiceiului. În mijlocul curţii gazda pregătise două căldări mari cu apă fiartă, în timp ce rudele o ajutau pe Ră-

duleasca aducînd pelin din fundul grădinii. Presărară iarba argintie în jurul căldărilor și făcură același lucru pînă la scara pridvorului, să calce băieții și fetele pe ea cînd aveau să urce și să se așeze la masă — și spălatul picioarelor începu. Spălau cele două femei, bătrîna și nora, și trecu apoi la căldare, cu mînicele și rochia sumese, și fiica. Era o fată cu mișcări încetinite și stăruitoare și cînd începu să spele, după un timp bunica strigă la ea cu acea voce parcă veselă a cuiva, care știe dinainte că vorbește zadarnic, dar că nici altceva mai bun nu are de făcut : „Hai Ileano, dă cu mai multă apă, eu am spălat trei și tu deabia unul". Ileana parcă nici nu auzi, dar nici bătrîna nu mai stărui, nu era acuma timpul, în zi de sărbătoare, să-i spună în fața străinilor ceea ce îi spunea pesemne de mai multe ori pe zi la ei în casă. Niculaie își scoase piciorul gol din sanda, îl puse pe buza căldării și fata începu, cu mișcările ei moi, să-l spele și pe el. Mîinile erau închise la culoare, cum îi era și obrazul. Deasupra piciorului flăcăului întîrzia îndelung, și gîtul ei oacheș, pe care alunecau în părți două cozi negre, cu străluciri de castană, stătea liniștit sub ochii lui. La al doilea picior se întîmplă ceva, fata scăpă săpunul din mînă și se apleacă fără veste și începu să-l caute, cu brațul dezvelit pînă la umăr, pe fundul căldării. Băiatul își pierdu echilibrul în aceeași clipă și se feri să nu se sprijine de ea și atunci mișcarea fetei se opri și ea ridică privirea în sus și se uită la el. Flăcăul puse din nou talpa pe buza căldării. Fata scoase săpunul, dar îl scăpă din nou și din nou se uită la el. De astă dată, lovită de o buimăceală care îi încetini și mai mult mișcările, de parcă ar fi picnit-o somnul, și păstrînd o mînă pe piciorul lui, fata se

apleacă și căutînd săpunul îi atinse o clipă cu sînii coapsa. Între timp mama și bunica terminaseră cu ceilalți și care cum își scotea piciorul de sub brațul care îl scălda cu mici lovituri de apă fierbinte, călcînd pe pelin, o lua vesel spre pridvor și de acolo se uita în voie peste curtea aceasta întinsă în care poate nu intrase niciodată pînă atunci. Niculaie însă nu se grăbi să urce după ce fata îl lăsă, arăta parcă supărat de ceva, se încruntase, se dăduse mai la o parte și stînd aplecat peste genunchi se sprijinea de tulpina unui măr care crescuse chiar alături de pridvor și își tot lega și dezlega mereu curelele de la sandale. Parcă se cocoșase și nu mai putea sta drept și nu știa ce să mai facă să nu bage cineva de seamă că nu-și mai putea dezdoi spinarea. În cele din urmă își reveni și urcă și el în pridvor. Gazdele chemară pe tineri într-una din odăile casei și acolo se aprinseră lumînările înfipte în colaci, mama intră cu o oală nouă în mînă în care ardea tămîie, cu busuioc verde și iarbă albă la mănușe, tămîie pe deasupra luminilor care în umbra dimineții de vară a odăii tremurau în flăcările lor ca și cînd ar fi ars direct din mierea galbenă din care fusese stoarsă ceara, picurau pe coaja pîinii și înghețau în șiroaie aurii ; fetele și băieții se închinară toți deodată și vocea bătrînei spuse ceva de odihna și pacea sufletelor celor morți. Apoi se așezară toți la masă și se aduseră strachini pline cu orez cu lapte și apoi nuci și covrigi. Niculaie amuțise și după prînz se duse la horă și rămase tot așa mut, uitîndu-se la fata lui Năstase dintr-o parte și de la distanță, cu luciri întunecate în ochii lui care pînă atunci fuseseră luminoși ca o oglindă.

Cînd soarele se lăsă dincolo de salcîmi și începu să cadă amurgul se duse acasă, mîncă și după ce întunericul se așternu negru peste sat, plecă și se duse în Cotocești. Nu rămase însă pe uliți, coborî în vale la pod și acolo se așeză jos și începu să se uite în grădina lui Năstase. Nu se vedea nimic, iar în întunericul nopții, pătulele și toate acareturile abia zărite printre salcîmi și pomi apăreau, pe cerul luminat doar de stele, mai îndepărtate și mai mari, stîrnind o clipă în băiatul singuratic care se uita la ele, îndoiala că s-ar afla pe niște locuri știute. Podul de lemn era însă acolo prezent și sigur, ca și apa rîului care curgea susurînd în liniștea nopții.

VII

În seara următoare Niculaie se duse din nou în Cotocești, coborî în vale la pod și începu să aștepte, urmărind ceasuri întregi tot ceea ce se putea mișca în grădină, tot ceea ce putea semăna cu trupul unei fete, copacii sau ierburile înalte și negre, stîlpii de la poarta dinspre curte și cei de jos care țineau gardul la marginea văioagei. Oricînd dintr-unul din ei se putea face doi și asta ar fi însemnat că ea este. Dar nu se mișca nimic, totul zăcea în întuneric și liniște. În ziua a treia, după un ceas de cînd stătea și se uita, Niculaie văzu deodată cum se mișcă lipanele mari de după gardul peste care, de pe pod, se vedea bine pe deasupra vîrfurilor lor ascuțite. Dintr-o săritură fu aproape și se lipi de un copac. Se uită pe unde ar putea intra înăuntru și fără cel mai mic zgomot, desfăcu două uluci, le dădu într-o parte și se strecură printre bozi. Acum însă nu se mai vedea nimic și se opri, se aplecă pe vine și căută cu privirea, răsucindu-se încet în toate părțile. Atunci se auzi nu departe de el un clefăit, precedat de ceva asemănător cu plescăitul ouălelor cînd sînt sparte și golite de conținutul lor și flăcăul se ridică și se apropie de locul bănuit de unde venea zgomotul. Un cîine ridică botul dintre lipane și în prima clipă se uită la Niculaie țintă, dar apoi se năpusti într-o parte prins de-o groază nebună și se repezi spre ulucile din fund, peste care zbură făcînd o săritură de două ori mai mare decît era nevoie ca să scape. Pieri ca o nălucă. Niculaie ieși și puse la loc ulucile cum fuseseră.

În seara a patra era întuneric beznă, nu se mai vedea nimic pe cer și după cîtva timp începu să plouă. Flăcăul însă nu plecă și, în curînd șiroaie de apă începură să-i curgă de pe pălărie ca de pe o streașină. Stătea nemișcat și se uita în grădina care vuia acuma ca o pădure: era foșnetul bozilor și mai ales al lipanelor care primeau revărsarea din cer pe toată întinderea palelor lor grase și mari. Undeva, în stînga, se auzi o căruță alergînd, cine știe cine avusese poate intenția să mîie la cîmp și n-avea coviltir, îl apucase ploaia și trebuise să înhame și să vie acasă, sau poate venea de la gară, cu trenul de zece al cărui șuierat se auzea adesea în serile cînd toată lumea se culca devreme, precedînd și apoi încheind cu un țipăt lung zgomotul locomotivei, parcă mult mai puternic, ca o rostogolire bruscă de drugi peste un acoperiș de tablă. Acum din pricina ploii nu se mai auzise. Deodată flăcăul țîșni de pe pod și sări spre gard. Nu mai stătu să caute cele două

uluci scoase seara trecută, sări pe deasupra lor și, din doi pași ,se apropie de o mogîldeață care înainta repede spre el cu o haină în cap. Îi dădu haina la o parte : ea era. Rămaseră muți amîndoi și un timp nu se mai auzi decît zgomotul ploii care potopise pămîntul. Apoi, din tăcerea care zăcea sub scurgerea monotonă a averselor, amplificîndu-se și turburînd parcă asemeni unor bolboroseli care puteau fi ale cerului tăcerea nopții ploioase, murmure înăbușite se răspîndiră în grădina întunecată. „Nu e bine aici, să nu mai mă aștepți. Dacă nu venea ploaia nu ieșeam. Trebuie să mă duc." „Am crezut că aici o să poți să ieși." „Nu pot să ies nicăiri seara, mai bine ziua. Am avut noroc cu ploaia, altfel n-aveam cum să ies." „În Cotigeoaia, în pădure !" „Nu, mă vede lumea ; încolo, spre gară, o să spun că mă duc pe la Burdeni, pe la verișoara mea ; treci mîine seară înainte să se întunericească și îmi spui fără să te oprești, am să fiu la poartă." Și fata se smulse de lîngă el și începu repede să taie grădina, în torentele care nu încetau să răpăie asupra ierburilor și a pomilor.

Trei seri la rînd trecu apoi Niculaie prin fața porții ei, pînă o prinse și îi spuse unde. Era chiar pe locurile lor, la jumătatea drumului spre gară, lîngă fîntîna nouă de la Șanea. Nu se știa bine cine era acest Șanea, dacă era cumva numele celui cu lotul de lîngă fîntînă sau dacă chiar micul deal care se face acolo purta această denumire. Era din piatră albă curată și avea o cumpănă de o înălțime amețitoare, ți se ura pînă ajungeai cu citura la fund și pînă trăgeai pe urmă îndărăt de lumînarea de lemn înnădită în vreo două locuri cu lanț. Lîngă fîntînă era o cruce mare de lemn, pe care se scrisese odată cu fier înroșit ceva, dar

nu se mai putea citi ce anume, ca și cînd lemnul ar fi prins rădăcini în pămîntul bătătorit împrejur de vite și, crescînd, ar fi deformat și crăpat scriitura. Era vorba de o rugăciune, cum se vedea adesea pe troițele de la răspîntia unor drumuri, sau era mormîntul unui necunoscut ?

Cine poate să cunoască pașii unei fete care merge pe un drum de cîmpie ? Cînd din acest drum dau la dreapta și la stînga intrări adînci spre loturile îndepărtate, printre pădurea de porumburi ? Ea poate să aibă o soră mai mare cu vitele, un tată sau o mamă la cules fasolea, la smuls cînepa, sau cules via, pepenii, dovlecii sau floarea-soarelui. Iar Năstase avea pămînt în multe părți, nu avea un singur lot, să fie adică cunoscut pe cîmp tot așa de bine cum îi era cunoscută casa din sat. Fata lui se putea deci duce oriunde ziua în amiaza mare, și era greu să știi unde se duce. Ea se oprea însă întotdeauna la fîntîna albă de la Șanea, punea mîna pe citura fîntînii și începea să tragă de lumînare să scoată apă. Se spăla pe față și pe mîini, își scotea sandalele și se spăla și pe picioare, apoi vîra din nou citura și o lăsa așa răsturnată. La zece loturi distanță Niculaie vedea cumpăna și ieșea la drum, se uita dacă nu era cineva, îi făcea apoi semn să se apropie, să intre în porumb și să aștepte să vie el s-o aducă.

Ileana însă nu era o fată dintre cele care știau multe, ci dintre cele care ar fi vrut să știe, acum cît mai avea timp, înainte de măritișul ei, care urma să aibă loc chiar în luna aceea cu un tînăr preot din Balaci. Cum nu era fată mare și bănuia că preotul, cu toată sfințenia lui, n-o să

fie foarte vesel cînd o să-și dea seama de acest lucru își spunea în sinea ei că măcar să știe și el pentru ce avea s-o pîrască pe urmă părinților, fiindcă mai mult n-avea ce să-i facă, știa ea că nu se hotărîse un popă să ia o fată fără multă carte (doar cu patru clase profesionale), dacă n-ar fi fost așa bogată cum era ea.

Ajungînd preoteasă ea nu se rupse de suratele ei din sat și povesti mai tîrziu uneia din ele, cu care era prietenă, ce se petrecuse între ea și băiatul lui Moromete în acele întîlniri pe care le avusese cu el pe lotul lor, într-o covergă. Nu-l vorbi de bine, îl luă în rîs, spunînd că nu fusese nimic între ei și că atunci cînd fusese se și terminase. Nu putea să spună de el că nu ținuse la ea, fiindcă nopți întregi o așteptase în vale la pod, dar decît s-o fi așteptat-o acolo în ploaie, mai bine ar fi fost și el băiat cînd erau singuri în covergă. Și tînăra preoteasă se hotărî cu greu să spună de ce îi purta pică și nu înainte de a mai adăuga încă ceva pe seama lui, care se răspîndi apoi în sat și aflară, nu se știe de ce, mai ales copiii, care se uitau apoi intrigați cînd Niculaie trecea pe drum și chicoteau după ce el se îndepărta suficient ca să nu le fie frică, să poată s-o zbughească dacă el s-ar fi întors să-i ia de urechi. Nu că nu i-ar fi plăcut și ei de el, povesti mai departe preoteasa, era frumos cînd se uita la ea cu ochii și părul lui pe care îl purta tăiat scurt și dat într-o parte, nu cu claie mare cum aveau alții, de ce să zică un lucru care nu e. Dacă ar fi lăsat-o tat-său ea s-ar fi măritat cu el și nu cu un popă, care lasă că știe ea ce poate să facă și un popă, mai tîrziu, cu muierile în biserică... A auzit ea... Dar cine a mai pomenit să facă un băiat ce-a făcut el ? În loc să-i pară și lui bine că s-a iubit

cu o fată, a amuțit pe urmă alături de ea și s-a făcut galben la față, de parcă nu s-ar fi întîmplat ce s-a întîmplat, ci i-ar fi dat cineva să bea un pahar cu cucută. „Niculaie ! zic, ce e cu tine ? El nimic. Niculaie, zic, ești cumva bolnav, te doare ceva, ce e cu tine ? Spune-mi să știu și eu ! Nimic ! Tăcea și parcă nici nu mă mai vedea. L-am luat de umeri și zic, Niculaie, uite, eu te las și mă duc pînă la fîntînă, mă întorc acuși. Stai aici. Ziceam că pînă mă duc eu și mă întorc îi trece, cine știe, o fi și așa; că nu seamănă toată lumea unii cu alții. Chiran, cu care am vorbit eu întîi, mă ținea numai în brațe și tot timpul mă săruta, ziceam că mă înăbușă. M-am dus la fîntînă, am scos apă cu citura, am băut, m-am uitat să nu mă vadă cineva unde mă întorc și m-am întors. Tot așa l-am găsit. Nu i-am mai zis nici eu nimic, l-am lăsat acolo și am plecat..."

VIII

Tocmai în acel an se mărită Tita și Niculaie în loc să se apropie de tatăl său se lipi de proaspătul cumnat, pe care îl cunoștea de fapt de mic, îl chema nea Sandu (numele celălalt, Dogaru, fiind bun doar pentru cei mari și pentru autorități), o luă pe Tita îndată ce se întoarse de pe front și se termină războiul. Toată ziua Niculaie era văzut pe la el prin curte, Sandu stînd jos și cioplind vreun țăruș sau dregînd vreo roată, sau vreun gard, sau lîngă caii scoși afară și legați de un salcîm pe care îi țesăla și îi bușuma îndelung pînă le făcea pielea ca mătasea. Era, acest Sandu,

un ins cam mare, cu chipul cît un cărpător de vîrît pîinea în țest, dar cu arcuiri blînde de îngăduință disprețuitoare cînd se uita la un om, cu o voce mai degrabă fără culoare, dar mult încetinită ca pentru a da timp fălcilor lui late să se poată pune în mișcare și celui care îl asculta să se uite mai bine la el și să vadă și dincolo de ceea ce spuneau cuvintele. Fiindcă atunci cînd vorbea ar fi zis că i se face milă de cuvintele pe care le spune, așa mici și bicisnice cum sînt ele, cînd trebuie să zici de pildă : dă-mi toporu-ăla, sau mișcă roata asta mai așa sau, hai să mîncăm. În felul ăsta chiar și acțiunile implicate în cuvinte păreau parcă tot timpul puse sub semnul îndoielii, să-i dai un topor, dracu să-l ia de topor, să miști roata, dacă vreai s-o miști, că poți s-o lași și așa, sau să te duci să mănînci, mare brînză, ca și cînd nemîncat nu poți să stai ! Și din pricina asta cuvintele și lucrurile din jurul său parcă se lipeau de el și el, cu labele lui tinere și blînde le dădea parcă la o parte îngăduitor, conștient că nu le poți alunga orice ai face, și că cel mai bun lucru e să te folosești cît mai practic de ele și să tragi de pe urma lor foloasele care-ți revin. După aia le arunci dracului într-un colț și stai jos la soare pe iarbă cu picioarele desculțe și vezi ce mai e. În asemenea clipe Sandu avea un fel de surîs care era atît de total, luau adică parte la el nu numai ochii și obrajii, ci parcă și picioarele, genunchii și chiar spinarea lui imensă, lată ca un pat, în comparație cu a lui Niculaie, surîs care putea să dureze ceasuri întregi și să nu dispară din ființa lui chiar dacă în acest timp s-ar fi înfuriat sau l-ar fi înjurat pe el cineva. Niculaie și toți care îi erau apropiați puteau astfel să-l vadă adresîndu-se cîte unuia cu care avea ceva :

„Mă, al lui Boldeață, dacă te mai aud că te legi de mine, mai mă înjuri, pun mîna pe tine, și-ți rup junghietura gîtului". „Hai mă, nea Sandule, că nu e adevărat", răspundea acela al lui Boldeață cu ochii răciți de frică. „Eu nici nu aud ce spui tu acuma", zicea Sandu și îl întreba apoi pe același ce se aude cu altceva, vreo treabă pe care o avea el cu altul pe care al lui Boldeață îl cunoștea. Astea erau cele două stări ale lui : în timp ce se ocupa de lucruri, și după ce nu se mai ocupa. Niculaie îl știa cam de pe cînd plecaseră cei trei de-acasă, venea deseori pe la ei, scotea un pachet de cărți din buzunar și zicea : „Ce dracu-i facem, mă nea Ilie, noi nu mai jucăm un tabinet ?" „Păi să jucăm, răspundea Moromete, dar cu cine ?" „Păi mă duc eu să-i chem pe nea Costache al Joachi, pe nea Matei Dimir și pe Nae Cismaru" (ăștia erau noii prieteni ai lui Moromete, nu cu mult mai tineri decît el, cu care se ducea iernile cu căruțele la munte). „Păi dacă zici că te duci, du-te", zicea Moromete și, la acest răspuns Sandu îl descoperea atunci lîngă el pe Niculaie (în vacanțe, de Crăciun și Paști, sau în vacanța mare). Se uita la el, îi băga un deget în burtă și îl întreba : „Ce mai faci, mă Cioroșbulingă ?" „Ce să fac, bine", răspundea Niculaie.

De ce îi spunea el Cioroșbulingă și ce însemna de fapt numele ăsta, nu știa și nici nu vroia să afle nimeni, dar de ce îi băga un deget în burtă asta da, era un semn de simpatie, dar nu la adresa lui, ci a soră-si mai mari, după cum s-a și văzut mai tîrziu.

Înainte de asta însă Sandu Dogaru stătu în concentrare doi ani și apoi încă trei pe front, de unde se întoarse cu o gaură în coaste lungă de aproape jumătate de metru și cu tîmplele bru-

mate, deși nu avea încă nici treizeci de ani. Rămăsese însă același — sau cel puțin așa părea — și venise și cu o explicație a lui despre războiul din care abia scăpase. I-o dădu lui Niculaie îndată ce o luă pe Tita, chiar a doua zi după nuntă, cînd băiatul veni pe la el și îl găsi pe Sandu în mijlocul curții, așezat jos și cioplind un trunchi de lemn uscat să facă piuă de zdrobit sare în casă. „Scăparăm, mă Cioroșbulingă, de păsărelele alea care se ouau în capul nostru, să ne facă mai puțini. Asta e, cînd ne facem mai mulți, mai vin niște păsărele, ne mai micșorăm, și pe urmă iar... Gaura asta a mea în coastă e de la un ou de-astea !"

Niculaie era toată ziua pe la el și cine trecea pe drum îi vedea stînd jos pe iarbă, Sandu cu o enormă pălărie pe cap cu borurile trase în jos din toate părțile și cu o cămașă albă colilie strînsă de un brîu roșu, Niculaie subțirel și neîmplinit, desculț și cu capul gol, cu o frizură tăiată scurt și dată într-o parte. Din cînd în cînd tesla sau ciocanul din mîinile lui Sandu se opreau în lucrul la care meșterea, așa înfipt, minute întregi și în timpul ăsta el îi spunea lui Niculaie fără să ia mîna de pe unealtă nu se știe ce, vorbe îndelungi și cu neputință de ghicit de nimeni, după care, cu un gest de parcă aceste vorbe s-ar fi prelungit prin mînă spre lucruri, Sandu scotea tesla sau ridica ciocanul de pe lucrul acela și se ocupa cu scobirea sau rotunjirea lui iarăși un timp nemăsurat de lung și cu clătinări din pălăria aceea ca o roată care vroiau parcă să spună că lucrurile în existența lor sînt bine încleștate și că numai omul nu se știe ce mama dracului tot vrea... niște ouă de-alea... să-l mai potolească... Frînturi de cuvinte pe care Tita, curioasă, le auzea cînd trecea pe lîngă bărbatul ei ca din întîmplare cu un vas sau cu un alt obiect în mînă.

Spre toamna aceluiași an într-o dimineață spre prînz Catrina Moromete era în grădină și îi ajuta feciorului cu furca să facă niște glugi de coceni, tatăl plecase pe la gară să vîndă ceva, le lăsase lor treaba asta s-o facă. Era ceață încă din zori, dar acum era aproape prînzul și nu se ridica de loc, ba parcă chiar se făcea și mai groasă, și s-ar fi zis că ziua nu mai avea oră, cu lumina aceea a ei spălăcită și cu salcîmii cu coroanele mîncate pînă la trunchi, înghițiți cum stăteau în negura deasă. Unda dealurilor care tăia domol săritura cîmpiei peste sat nu se mai vedea nici ea de loc și satul părea acum lipsit și de spațiu, nu numai de timp cu elementele plutind peste el într-o curgere de pulbere albicioasă care nu se mai știa ce e, nu mai fusese văzută niciodată. O cioară fîlfîi pe deasupra grădinii numai cu zgomotul și se pierdu pe deasupra caselor, urmată curînd de o puzderie, ale căror țipete o opri pe mamă cu furca în aer, ca la un semnal știut numai de ea, descoperit în aceste croncănituri care umpluseră cerul. S-ar fi zis că umblau în depărtare pe sub nori, zgîriind cu ciocurile lor ascuțite creierii liniștiți ai negurii. Cînd năvăliră peste sat se păru că pustiul din țipetele lor și pîlcurile numeroase și înghesuite ce se amestecau de-a valma vor împrăștia norii și vor începe să smulgă crengile salcîmilor, acoperișurile caselor și gardurile fumurii dimprejurul curților. Împînziră satul și se lăsară peste coșuri și fînare. Altele se îngrămădiră prin cuibare ori prin podu-

rile părăsite. Gîrîitul lor făcu să nu se mai audă de nicăieri nici un alt zgomot și tăcerea nu pieri din sat nici după ce ciorile se adunară de peste tot și zburară mai departe.

— Ce-o fi ?! zise mama și deodată lăsă furca jos și o luă spre casă.

Intră în tindă, trecu dintr-o odaie în alta, reveni pe vatră și își aduse aminte: da, băgase pîinea sub țest, povesti ea mai tîrziu, și din pricina cocenilor o uitase, se gîndise că trebuie să se fi ars, vîrîse vătraiul în capul țestului, îl săltase și trăsese pîinea afară. Cînd o luase în mînă să vadă cum e, i se rupsese în mîini în șapte bucăți. O băgase din nou așa ruptă, astupase marginile țestului cu cenușă fierbinte și se întorsese în grădină să-i ajute mai departe lui Niculaie la făcutul glugilor. Nu știa cît trecuse de la venitul ei în grădină și o dată auzise în partea aceea a caselor unde stătea fiica ei măritată, țipete. Nu sta departe Sandu, aci la pod, casa din colțul răspîntiei. Lăsase furca și alergase la drum și de la drum spre pod, lîngă care se vedea lume adunată și se auzeau mereu țipete înalte. Era o căruță care se opri chiar în dreptul casei lui Sandu și mamei i se tăiară picioarele cînd văzu, se apropie și se uită: întins între scoarțele largi ale căruței, înroșite în cîteva locuri de sînge, stătea Sandu galben, abia suflînd. O luaseră caii cu el la vale și îl călcase roata căruței. Cine nu țipa povestea cum se petrecuseră lucrurile, cum din pricina ceții caii s-au speriat de un cîine care țîșnise fără veste dintr-un șanț unde mînca o cioară, și el a sărit jos fiindcă nu mai putea să-i oprească din hățuri, pusese piciorul pe răscruce și alunecase înainte pe șleauri. L-au ridicat pe brațe și cînd l-au văzut așa, mare și prăpădit pe

dinăuntru, dus pe mîinile oamenilor, cele două mame a fetei și a lui Sandu au leșinat, fiindcă de cinci ani îl așteptase Tita să se întoarcă din război, se întorsese și uite că nu era nici o jumătate de an de cînd se însurase. Niculaie veni și el la căpătîiul lui și Sandu îl recunoscu și îi șopti înainte de a muri tot în felul acela al lui de parcă îi era milă de cuvinte, dar de astă dată cam supărat că i se luase puterea și avea glas slab: „Uite, mă, Cioroșbulingă“, îi zise și renunță să mai spună restul, zicîndu-și poate că nici pe patul de moarte cuvintele sau lucrurile la care se referă ele, nu merită să le spui numele și să vorbești despre ele.

IX

La șase săptămîni familia și rudele se gîndiră din timp să-i facă lui Sandu un parastas mare. Timpul se răcise și frunzele salcîmilor și florilor de prin grădini se îngălbeniseră, în dimineața aceea se întîmplă însă să fie soare și cald. Familia și rudele mari ale lui Sandu hotărîseră pentru ca parastasul să fie așa cum îl doreau toți să cheme să slujească la el patru preoți, doi din sat și doi de prin cele din preajmă, vroiau într-adevăr un parastas mare.

Totul era gata din timpul nopții și dimineața înainte ca lumea să înceapă să se strîngă, fetele măturară bătătura și întinseră chiar în mijlocul ei o masă atît de lungă încît cei care treceau pe drum și nu apucau să vadă crucea albă de lemn bătută pe stîlpul porții, cu numele lui Sandu și

anii la care se născuse şi murise scris pe ea, credeau că e vorba de vreo nuntă sau împăcăciune. Copiii, în număr mare, aşteptau zgribuliţi şi cu privirile mărite, nu atît de răcoarea dimineţii de toamnă care era dulce în ziua aceea, ci de mirosul de varză, fasole, friptură de pasăre şi ţuică fiartă care umplea aerul pînă departe.

Cînd soarele se urcă la un stat de om *cei patru preoţi* coborîră în faţa curţii lui Sandu şi intrară doi cîte doi în curte. Lumea se feri în lături uitîndu-se în tăcere la patrafirele lor bogate care prin coloritul lor aduceau, aci printre salcîmi şi sub cerul limpede de toamnă, ceva din interiorul bisericii unde slujeau, din clipele de taină ale dimineţilor de sărbătoare cînd preoţii ieşeau din altare şi îmbrăcaţi în aceste odăjdii cîntau ridicînd ochii spre cer şi îmbălsămînd aerul cu mirosul cădelniţelor lor încărcate cu tămîie.

Înăuntru peste două paturi erau întinse *capetele*, nişte colaci împletiţi de o albeaţă moale şi învîrfuiţi cu colivă amestecată pestriţ cu bomboane şi plointe. Cei patru preoţi deschiseră cărţile şi familia şi rudele, care niciodată nu sînt cu totul gata în astfel de momente, îşi făceau semne disperate şi şopteau: „aduceţi luminările" şi apoi: „să se aprindă *capetele*". Unul din preoţii străini chiar vorbi gros, cu o voce sunînd clar parcă a răspuns de liturghie:

— Aprindeţi capetele; aduceţi tămîie şi luminări mari pentru slujbă.

Se aprinseră luminările, se înfipseră în colaci, preoţilor li se dădu cîte-un şervet lung şi alb în mînă — pe care aceştia le ţineau agăţate de mînecă şi atîrnînd în jos şi slujba începu. Întreaga casă, curtea, grădina şi împrejurimile se umplură de cîntecele ce se auzeau din odaia unde

se slujea. Trecuse mai bine de-un ceas şi preoţii tot nu ieşeau.

— De ce ţine aşa mult? întrebă cineva.

Slujba abia ajunsese la jumătate şi glasul unui preot tocmai cînta, poruncind: ...„Pentru ca să ne învrednicim noi ascultaţi sfînta evanghelie" şi toată lumea, cei dinăuntru ca şi cei de afară, se lăsară în genunchi şi îşi plecară capetele. În sfîrşit slujba se termină şi cei patru preoţi ieşiră apoi afară în timp ce se adresau familiei şi rudelor de astă dată ca simpli oameni, spunînd „Dumnezeu să-l ierte" fără să cînte. Îşi scoaseră odăjdiile şi le dădură unui om de-al lor care le duse în trăsura cu care veniseră. Rudele şi cei care ajutau se mişcau acum de colo pînă colo aşternînd pături pe mesele improvizate de brad din mijlocul bătăturii şi cărînd în braţe şi cu coşniţele străchini şi linguri, pîine tăiată în felii, oale mari cu fiertură şi mîncare.

— Toată lumea să stea la masă! se auzi cineva spunînd şi în aceeaşi clipă copiii se repeziră la coadă şi încălecară pe băncile lungi făcute pesemne anume pentru ei, înghesuindu-se şi înghiontindu-se. Haide, reluă acelaşi glas, poftiţi şi sfinţia voastră.

Lumea începu să se aşeze şi cei patru preoţi luară loc în cap, pe scaune cu spetează, spre deosebire de ceilalţi care stăteau pe scaune fără. Se începu împărţirea mîncării în străchini, în timp ce de o parte şi alta a şirului lung de mese doi oameni cu o damigeană în braţe împărţeau la rînd cîte o ceaşcă de ţuică fiecăruia. Cei mai bătrîni şi rudele mari se aşezaseră în capul mesei, aproape de cei patru preoţi, toată lumea începu să mănînce şi preoţii ridicară paharele pentru odihna celui dus dintre ei. Începutul me-

sei trecu astfel repede, fiindcă de obicei la un astfel de praznic, după pomenirile preoților, reluate apoi de ceilalți mai săraci, străini de familia care prăznuia și cărora li se dădea să bea la toți cu o singură ceașcă și ziceau „Dumnezeu să-l ierte“ sau „să-i fie țărîna ușoară“, începea să se mănînce bine și mai ales să se bea zdravăn. Dar nu la toți li se dădea mult de băut, ci numai la cei chemați și așezați într-un anume loc al mesei și aceștia nu erau prea mulți față de numărul celor obișnuiți să colinde nechemați la toate pomenile, copii zdrențăroși și cu ochii mari și chipurile negre, inși a căror ocupație principală era cum să-și astîmpere foamea, bătrîni învechiți în sărăcie, văduve prăpădite, toți amestecați la un loc cu cei mici, mîncau pînă se umflau. La o astfel de pomană cum era cea dată de familia lui Sandu ei veneau și cu trăiștile în care aruncau tot ce rămînea de la masă, pîine multă, bucăți de carne, felii nenumărate de mămăligă și unii scoteau pe furiș și cîte o oală și goleau în ea farfuriile copiilor care se săturau mai repede și îi îndemnau să mai ceară ca să ia ei. Se întîmplau cîteodată și încăierări, repede stinse prin înhățarea celor în cauză și gonirea lor prin grădină, să nu vadă lumea și potolirea lor cu darea la fiecare din mîncarea pentru care se încăieraseră. La parastasul ăsta însă nu se întîmplă nimic, toți ăștia își înțesară tot ce aveau ca loc în care se putea pune, de la burți pînă la trăiștile lor jigărite. Nimeni nu-i luă în seamă. Niculaie mîncă puțin din ciorba de pasăre și din friptura care se puse în farfurii, bău însă de cîteva ori din țuică, cîteva cești mărișoare, și de la un timp stătea și se uita alături la masa preoților și parcă aștepta ceva. Chipul lui își pierduse în aceste

șase săptămîni de cînd murise cumnatu-său liniștea senină a trăsăturilor și ochii îi rătăceau străini peste oameni. La cei din preajma lui acum la parastas, după ce dăduseră toți cîteva cești de țuică peste cap, le pieri încetul cu încetul pioșenia aceea de la început și deveniră mai voioși, se uitau la el și rosteau pomeniri ca și cînd ar fi rostit urări în timp ce Niculaie nici nu-i vedea, atras din ce în ce mai mult de cei patru preoți, care mîncau în farfurii de marmură, și cu tacîmuri de fier, spre deosebire de toți ceilalți care mîncau fără furculițe și cuțite și doar cu linguri de lemn și din strachini smălțuite.

— Părinte, să vă întreb ceva, zise Niculaie aplecîndu-se spre cei patru preoți și rămînînd așa aplecat, încît cel de lîngă el trebui să se ferească mult ca să poată mînca mai departe, continuă : sînteți ca și cei patru evangheliști, patru, așa că o să-mi răspundeți...

— Întreabă taică, zise preotul bătrîn al satului, care îl cunoștea pe Niculaie din vacanțele lui, cînd trebuia să-i iscălească în carnet că elevul Moromete a venit la biserică la toate slujbele și pe deasupra mai era și gazdă față de ceilalți preoți.

— Părinte, reluă Niculaie, cumnatu-meu a murit de șase săptămîni, fără să știm pentru ce, nimeni nu știe. Eu am să vă spun mai pe urmă ceva, dar sfinția voastră ce credeți ?

— Nenorocirea, taică...

— Nu, părinte, stai, să vedeți, să vă spun mai bine, zise Niculaie repede. Oamenii vorbesc, adică un om poate să se gîndească la orice...

Mîinile i se frămîntau pe masă și urmărea, vorbind, un anume lucru și glasul îi era muncit și privirea vie.

— Sfinția voastră, reluă el, ați îngropat o grămadă de oameni și cînd îi îngropați nu vă e frică ? Cum se poate să-i îngropați părinte ? aproape că strigă el. Cum să bagi oameni în pămînt și pe urmă să-i acoperi cu lopata ? Sînt cîini, părinte ?

— Așa e osînda, taică, zise preotul căutînd să se desprindă de acest tînăr care începea să nu respecte legea praznicului și vorbea ce nu se cuvine, dacă ar fi după noi n-am mai muri nici unul și ne-am înmulți ca frunza și ca iarba...

Dar băiatul nu se desprindea, atras de cei patru preoți cu o forță irezistibilă și capete începură să se răsucească o clipă spre el, să audă ce spune.

— Părinte, mîncați și beți la moartea unui om și sfinția voastră chiar vă trudiți și cîntați și primiți bani, iar ălora din fund chiar le pare bine cînd moare cineva, să poată să se sature și ei din cînd în cînd. Părinte, strigă băiatul îndîrjit pe neașteptate, de ce a murit cumnatul meu ? De ce l-ați băgat în pămînt ?

— Ești ca o salcie primăvara, n-ai de ce să te vaiți, taică, zise unul din preoți, scuturînd parcă din mustăți și din barba lui neagră cu multe fire argintii în ea, vrînd parcă să arate că iată cum se găsește să cîrtească tocmai unul așa tînăr care cu toate că nu știe ce e aia viața, gîndul lui e la moarte.

— Nici unul nu s-a gîndit, părinte, continuă Niculaie, de ce a murit din senin un om, dar el știa, mi-a spus-o de mai multe ori, zicea că e o boală, *am să mor măi Niculaie,* așa mi-a zis și mi-a spus și boala. Dar el mi-a spus, părinte, că pe toți ne paște boala asta, o să intre în sat pe furiș și chiar despre un parastas ca ăsta a vorbit, *un parastas general, cu laude...*

— Nu înțeleg taică, zise preotul mîncînd înainte. Așa e obiceiul, trebuie făcut parastas pentru odihna celui care e chemat de Dumnezeu.

— Laudele ce ni se vor aduce vor fi un parastas, așa mi-a spus și mi-a spus : „O să mor, măi Niculaie, și n-o să apuc parastasul ăsta !" Cum să apuce el parastasul lui trăind ? La cine se gîndea el că o să-i facă parastasul înainte să moară ? La cine se gîndea el, părinte, sfinția voastră trebuie să știți.

— Niculaie, îi șopti atunci Ilinca aplecîndu-i-se pe la spate la ureche, du-te puțin în casă că vrea nașa să-ți spună ceva.

— Ce nașă, sări deodată băiatul desfăcînd violent brațele și ridicîndu-se în picioare. Ce, sîntem la nuntă, aici ? Sîntem la parastas și fiecare trebuie să-și aducă aminte cum vrea el de nea Sandu, că dacă nu, răstorn masa cu voi și vă dau pe toți afară.

— Stai jos și vorbește mai încet, se uită lumea la noi !

— Lasă să se uite.

— Nu ți-a făcut bine băutura.

— Bine că ți-a făcut ție, du-te la locul tău...

— Maică, stai jos și mănîncă, zise atunci și mama lui, dar fără să se îngrijoreze uitîndu-se la el cu privirea înotînd în lacrimi de jale și parcă înțelegîndu-l : îi era drag de el, zise ea clătinînd din cap la dreapta și la stînga într-un vaier mut, toată ziua se ducea pe la el și stăteau amîndoi în mijlocul curții și vorbeau... Și uite că plecă și nu apucă și el să-și vază nevasta cu copil, că a lăsat-o cu copil în ea, săraca, cinci ani l-a așteptat...

— După nuntă, zise Niculaie parcă înnodînd spusele lui cu ale maică-si, ieșeam într-o zi în

grădină de dimineață, vream să-mi caut un ciomag să mă duc la deal, îmi spusese tata să mă duc să văz ce e cu niște porumb care se veștejea, ziceam că să-l întoarcem și să punem niște otavă. Ia să mă duc cu nea Sandu, mi-am spus eu, poate merge și el, nici nu răsărise soarele, era devreme și senin. Mă duc la el și intru în curte și îl văz că dormea pe prispă singur, sorămea era în casă, se sculase și ea și aprindea focul în vatră. Era cam la o lună după nuntă, cum v-am spus. „Bună dimineața, cumnate, îi zic, te-ai sculat ?" El n-a răspuns. Dormea cu capul spre hambar și era puțin întuneric. Mă aplec peste căpătîiul lui și mă uit să văd ce face. Nu dormea. Stătea cu fața în sus, cu ochii deschiși și se uita... O mînă o avea scoasă afară cu o țigare aprinsă între degete și care arsese singură: uitase să mai tragă din ea. „Ce faci, nea Sandule, mai dormi, i-am spus eu iar, vreai să mergem la deal ?... Poate întoarcem niște porumb, mi-a spus tata... n-ar fi rău..." El nu-mi răspunde, dar văd că se mișcă în așternut și se uită țintă la mine. Pe urmă se ridică încet și-mi spune: „Ce să căutăm la deal, măi Cioroșbulingă, nu vezi că eu mă duc la vale ?" „Dar ce ai cumnate, îi spun eu, te doare ceva ?" „Hai că merg, răspunde el. Merg, merg, merg..." Așa a spus: de trei ori și rar și mișcînd înainte din cap. Pe urmă s-a sculat, s-a îmbrăcat, a mîncat ceva și am plecat. Pe drum și-a făcut iar o țigare, a scos amnarul și a încercat să dea foc la iască. Nu m-am uitat să văd ce face, dar cînd mă întorc să-l strig, chiar atunci lăsase mîinile în jos și dăduse drumul pietrei și amnarului. „Ce ai, cumnate ?" îl întreb eu. Îl văd că începe să meargă și tace. Am ieșit la miriști și ne apropiam de locurile

noastre. Cînd ne-am oprit, eu am vrut să merg peste răzor. „Niculaie, zice, stai, unde te duci ?" „Pe locuri", îi răspund. „Ce cauți ?" „Să văd ce e cu porumbul." „De ce ?" „Cum de ce ? întreb eu. Ca să vedem !..." „Ce să vezi ?" îmi ia el vorba din gură. Se uita la mine și îmi strîngea mîna. „Cumnate, îmi spune el, ascultă aici, mi-a intrat un vierme pe os !" „Ce vierme, nea Sandule, ce vorbești ?!" „Un vierme negru, pe măduva oaselor..." „Fugi d-aici, cumnate, oi fi visat urît !",„Nu, nu, e un vierme, vezi, de cînd am venit de pe front îl simt cum se mișcă pe os, ascultă aici, stau eu și mă gîndesc, n-am nimic, nu e o boală pe care să ți-o îngrijească *altul*. Începe întîi de pe os, pe urmă vezi o grămadă de prostii, de nimicuri. Cum te văd eu acum, că ai sprîncenele negre și nasul ca o piatră albă și ascuțită, și cum calci pe un mușuroi mic de furnici... Așa începe : vezi o grămadă de fleacuri și te gîndești anapoda la ele. Și te tot uiți... Și tot uitîndu-te, le vezi că nu mai sînt ca la început. Se umflă, se fac mari, deschid gura și parcă rîd de tine ; pui degetul alături jos și nu vezi nici o deosebire : ce mi-e degetul, ce mi-e pămîntul. Altele se mișcă, ți se pare că nu mai știi ce sînt, uiți de unde ai plecat și stai așa... Și pe urmă iar o iei de la cap. Cum sînt eu acuma, mi se pare că ce am de făcut, *n-aș vrea să mai fac*. Asta e începutul... Te uiți în sus și nu înțelegi nimic... Și cînd te uiți în jos și-ți vezi căruța în bătătură, parcă te trezești din somn și nu mai știi nimic..." „Cumnate, îi spun eu, dacă nu te odihnești mai mult ?!! Stai și te odihnește !" Ce vă uitați așa, strigă deodată Niculaie cu privirea scăpărînd, dînd scaunul la o parte și ridicînd brațul. Uitați-vă încolo, în sus, dacă e ceva, nu vă uitați la mine cu îmbucăturile

în gît. Ce mai vreți? Asta e tot, sufletul lui era în trupul lui, s-a dus și voi stați aici cu fălcile mari și mîncați... Și dumneata, părinte, care le știi pe toate, ce poți să spui, de ce murim, de ce ne mai naștem dacă trebuie să murim?

Se opri și se apropie de cei patru preoți dînd pe omul de lîngă el la o parte, care nu vroi și atunci se răsti la el:

— Dă-te la o parte de lîngă mine... De ce ne mai naștem părinte dacă trebuie să murim, de ce s-a născut omul care îi facem acum parastasul, dacă într-o zi a trebuit să-l calce căruța? A scăpat cinci ani de gloanțe și bombe și n-a scăpat de un cîine care mînca o cioară și i-a speriat caii. Asta era hotărît dinainte. Cine a hotărît părinte, cine a luat decizia asta că el trebuie să moară?

— Cei ce nu mor, nici nu se nasc, taică, spuse preotul bătrîn al satului bînd vin foarte însetat, ca și cînd tot ce se întîmpla nu-l surprindea cu nimic, văzuse el destule și asta de acum i se părea cea mai în ordinea lucrurilor. Nu mor decît cei care se nasc, taică, și întrebarea se pune cum e mai bine, să te naști, dar să mori, sau să nu te naști de loc dar nici să nu mori. Eu zic că e mai bine să te naști; iar în ce privește decizia, cînd urmează să mori, nu cunoaștem decît puține din măsurile Domnului.

— A, răcni deodată băiatul și apucă în aceeași clipă cu o mînă masa s-o răstoarne și cu cealaltă să tragă de pe ea fața încărcată cu străchini și pîine. Afară cu voi, duceți-vă în pămînt dacă v-ați născut ca să muriți, să vă dau eu bulgării cu lopata peste tronul vostru. Afară, afară din curtea lui...

Se făcuse alb la față, îl luară repede de-acolo și îi vorbiră la ureche, să nu mai strige, că se uită

lumea. Și unul din preoți zise că băiatu-ăsta nu trebuia să bea țuică, a mai văzut el pe cineva, tot așa, se tăvălea pe jos și făcea spume la gură... Ăsta de-aici nu e chiar așa de rău, dar tot nu trebuie să mai fie lăsat să bea, să i se dea vin, că vinul e mai moale și n-a auzit pînă acuma să i se facă cuiva rău de vin, dar de țuică... O femeie se adresă alteia zicînd să ție minte și să-i spună mamei lui Niculaie ce zice părintele, să știe să-l ferească de-aici înainte de țuică. Auzi, Catrino, ține minte ce-a zis părintele din Ciolănești...

După acest parastas — avusese dreptate preotul acela — Niculaie zăcu vreo cîteva zile și crezură chiar că o să-l țină și mai mult, fiindcă nu putea să mănînce și ce mînca cu sila îi făcea rău... Își reveni însă și se întremă repede și totul fu pus într-adevăr pe seama băuturii, a țuicii și că trebuie ferit de-acu încolo băiatul să dea cu ochii de vreo astfel de sticlă și să mai bea, fiindcă ciudățenia era că la întrebarea sanitarului pe care Moromete îl aduse totuși să-l vadă pe fiul său, dacă mirosul sau gustul de țuică îi face cumva rău la burtă, dacă îi vine așa greață și i se învîrtește capul, Niculaie răspunse că nu, din contră, ar bea și un kilogram și că se simțea chiar foarte bine la cap, îi veneau așa vorbele ca niște lumini și cu putere așa în oase și în mîini, nu vroia deci de loc să recunoască spusele preotului acela, și că așa ceva nu e bine și că nu trebuie să se mai întîmple. Complet restabilit, el dădu din umeri și surîse cu blîndețe asemeni lui nean-său Sandu: „De ce să nu se mai întîmple?“ întrebă el cu aerul celui care nu vede de ce n-ar fi cu totul firești astfel de întîmplări care te fac să vorbești deschis și cu o mare putere de a dovedi ceva...

X

Şi se lăsă iar cu burta pe cartea pe care o avea cu el. Nu se ştia de unde făcea el rost de cărţi, fiindcă bani pentru ca să le cumpere nu cerea. (În general nu-i mai cerea nimic de multă vreme lui taică-său.) Însă era adevărat că se ducea după ele şi preţ de două-trei zile, cum povesti la un moment dat Moromete, cînd Niculaie lipsi de acasă într-o sîmbătă şi reveni abia luni cu un pachet legat cu sfoară. „Unde ai fost, mă ?" îl întrebă el cu neîncredere, ca şi cînd s-ar fi ferit să nu-şi închipuie cineva că el, tatăl, credea că din pricina acelui pachet a lipsit el atîta de-acasă. „În satul cu oameni", răspunse Niculaie fără să se uite la el şi se întinse în pridvor şi adormi îndată. Era plin de praf de sus pînă jos şi sandalele lui nici nu se mai cunoşteau de picioare. Moromete i le desfăcu de curele, i le trase şi ţinîndu-le într-un deget în aer, strîmbîndu-se, se uită la chipul băiatului. „Să-l fi pus la o treabă, povesti el mai pe urmă, să se ducă să zicem numai pînă la gară, du-te Niculaie cu căruţa (nu pe jos !) că nu mai avem sare în casă, mai bine ţi-ai fi păstrat cuvintele în gură decît să-i spui, pe cîtă vreme aşa... Cine ştie pe cine o fi cunoscînd el pe-aici prin satele astea de prin prejur, care la rîndul lor cine ştie pe cine o fi cunoscînd pe alţii, că cică tocmai pe la Popeşti-Palanga l-ar fi văzut cineva într-o zi. Mort erea, ştiţi cum te pune jos somnul de nu se mai mişcă nimic în tine, l-am şi hîţînat, mă, tu, ăsta, Niculaie, zic ia şi mănîncă întîi şi pe urmă te culcă, dar cred că nici n-a înţeles, că tot dormea şi numai aşa s-a uitat la mine o dată. Ai fi zis că s-a dus şi el la

bal, cum se duc băieţii de seama lui colea la bancă şi o fi dansat şi el cu domnişoarele cum fac unii pînă la ziuă şi se întorc dimineaţa, îi vezi descheiaţi la gît şi cu părul năclăit de năduşeală... rîzînd... Acuma ce e drept nici el nu arăta trist..."

Erau în grădină sub dud şi Moromete se aşeză jos lîngă el cu ţigarea în mînă. Multă vreme nu zise nimic, rămînînd liniştit în acea poziţie care parcă îi mlădiase cu anii trupul anume pentru a nu vorbi dacă n-avea ce spune sau asculta pe celălalt de lîngă el dacă nu era singur, sau tăcea împreună cu el, dacă nici acela nu simţea nevoia să spună ceva. Dar tot aşa stătea şi cînd vorbea şi din pricina asta, văzut de la distanţă, era greu să ştii, cînd erau mai mulţi, care dintre ei vorbeau. Moromete avea cel mai mult aerul acesta că le spunea el ceva celorlalţi, cum stătea jos cu un picior sub el, celălalt ridicat cu cotul sprijinit în genunchi şi cu ţigarea în mîna lăsată spre pămînt ca o creangă a unui pom a cărui nemişcare vie o împrumuta.

— Felul cum se poartă un om are totuşi rostul lui, domnule ! rupse el tăcerea într-o vreme, cu acel glas al lui de odinioară care promitea mari dezvăluiri, fără să-şi dea seama, sau poate dîndu-şi dar prefăcîndu-se că nu observă că acum ceva suna în el nepotrivit.

Odată tot aşa vrusese să vorbească în felul lui cunoscut şi erau mulţi oameni adunaţi şi, fără nici o legătură, unul din ei l-a întrerupt şi i-a spus cu un dispreţ zgomotos : „Taci mă, din gură, Moromete, tu vorbeşti, care n-ai fost la moartea soră-ti ?" Moromete amuţise şi cît mai stătuse acolo nu mai scoase un cuvînt. Ar fi putut să-i spună aceluia că nici el, care o înjura şi o trăgea pe mă-sa de păr în mijlocul bătăturii,

n-avea dreptul să vorbească, dar nu-i spusese aceluia nimic, mai stătuse acolo cîtva timp, apoi se ridicase și plecase. Nimeni nu băgase de seamă lipsa lui.

— Cu tine vorbesc, nu cu dudul ăsta, zise Moromete văzînd că Niculaie nu zice nimic.

— N-ai ce să vorbești cu mine, răspunse Niculaie cu totul în treacăt, aruncîndu-i tatălui o privire rapidă, de constatare, reluîndu-și apoi absorbit lectura.

— Te rog să mă crezi, continuă atunci Moromete cu un glas de parcă ar fi fost sătul de convingere și nu mai făcea decît să aleagă cu ușurință lucrurile pe care avea să i le spună lui Niculaie, te rog să mă crezi, repetă el, că sînt la curent cu tot și nu zic nimic. Sînt la curent cu istoria cu fata lui Năstase, cu dusul pe la neantău Sandu, care așa e cum ai zis tu, nu muri atîția ani pe front și se prăpădi aci din nimica, auzi! nu-l călcară atîtea mașini pe unde fuse și îl călcă în sat roata căruții trasă de niște prăpădiți de cai! Am stat și m-am uitat la tine, cum îi întrebai pe cei patru preoți pe care îi adusese rudele lui Sandu, cum devine cu omul pe care îl îngroapă ei ca pe-un cîine și dă pămînt peste el cu lopata. Și acuma viu eu și te întreb: dumneata cauți ceva pe lume? Ce?

Niculaie nu răspunse, dădu foaia liniștit și de plăcerea lecturii se foi pe pămînt să-și așeze mai bine trupul lungit și ca nu cumva să-l sîcîie vreun zgomot dinafară, glasul cuiva, își acoperi cu podul palmelor obrajii și în același timp și urechile. Moromete își duse la gură țigarea și trase din ea îndelung. Urmă o tăcere, care fu la un moment dat turburată de un glas feroce, al cuiva, înjura de se cutremurau salcîmii.

— Costică, unde ești, treci încoace și bagă boii înăuntru fire-ai al drrracu să fii, Costică! Fire-ai al drrracu!

Ăsta era unul mai rău decît fusese Țugurlan o dată, putea să te omoare cu ciomagul dacă te luai cu el. Era vecin doar de grădină cu Morometii, avea o bucată de pămînt aci, casa era în altă parte. Punea pe ea fîn, trifoi sau lucernă și venea cu fi-său Costică des, cu căruța cu boii și îl coseau, dejugau în partea cealaltă, în măgură și se puneau pe treabă. Nici pomi nici nimic nu se vedeau pe acest loc împrejmuit însă ca o redută cu un gard de nuiele împletite prin care cu anii crescuseră pîlcuri uriașe de cucută, și de mărăcini, adică două lucruri care îți aminteau de otravă și de înțepat, una o ajuta pe alta să te împiedice cumva să intri. Dar să furi ce? Fiindcă altceva decît trifoiște nu-i trecea prin cap să facă din acest loc de grădină, cu tot ceea ce însemna acest cuvînt ca bogăție și frumusețe, el punea trifoi, atîta știa atîta făcea.

Avea un nume oarecare, dar înfățișarea lui nu era a unui oarecare. Se bărbierea atît de rar, încît în ziua aceea nu-l mai cunoștea nimeni fiindcă avea un păr negru care i se urca pînă sub ochi. Și acum avea și ochii negri și purta și-o căciulă neagră, ai fi zis că e dracu al cărui nume el îl folosea în așa fel că te băga în răcori. Nimeni nu-l auzea niciodată vorbind, stătea între oameni fără să zică nimic și cînd îi venea lui se scula și pleca. Odată Niculaie îl văzuse venind aci singur cu coasa, cu mîncare ca să nu se mai întoarcă acasă, pesemne stătea departe... Agățase traista într-un mărăcine mai înalt. Niculaie spunea că nici el n-a văzut cum a venit un cîine și a apucat-o cu dinții și a tras-o jos de pe cracă. Era legată la gură, dar

cîinele trebuie să fi dîrdîit de flămînd ce era, că a desfăcut-o cu botul și a mîncat tot ce era înăuntru, mămăliga, brînza, un ou, numai sarea și ceapa nu le-a înghițit. Nici nu se știa al cui era, în orice caz un cîine prost, fiindcă în loc să fugă după ce a mîncat, a rămas pe-acolo și cînd a văzut că omul îl cheamă cu un glas așa blînd, a început să se gudure. Fapt e că l-a prins, l-a legat de gît cu un ștreang și a început să-l bată cu un ciomag verde de salcîm. Îl învîrtea prin aer și îl drăcuia : fire-ai al drrracu... Fire-ai al drrracu... Cîinele a schelălăit el cît a schelălăit, dar pe urmă a început să sară la om, cu ochii roșii, turbat, pînă a murit cu capul plin de sînge.

Cît își ținea Niculaie urechile acoperite cu palmele, tot auzi glasul acestui om și își ridică fruntea.

— Ți-am pus o întrebare, zise Moromete.

— Ce întrebare ? A, da ! Să știi, zise Niculaie, că asta nu te privește.

— Asta, zise și Moromete, e cel mai lesne, să-mi spui că nu mă privește.

— Și cel mai greu care e ?

— Cel mai greu e să-mi răspunzi.

— De ce ?

— Păi fiindcă nici tu nu știi.

Niculaie se posomorî. Răspunse cu o voce trufașă și îndepărtată, răsfoind cartea să găsească locul de unde se întrerupsese :

— Parcă dacă o să-ți spun o să înțelegi tu mai mult de-o grămadă.

— Spune tu, zise Moromete liniștit, și vedem noi cine înțelege mai bine și cine nu.

— Bine, zise Niculaie, îți spun, dar cu o condiție, dacă n-o să înțelegi, să nu-mi ceri să-ți explic și să-și vadă fiecare de treburile lui.

— Ei, spune, acceptă Moromete.

Urmă o nouă tăcere, după care Niculaie deodată declară :

— Eu îmi caut eul meu.

Moromete se uită în altă parte. Era limpede că în ciuda simplității cuvintelor, totuși nu înțelegea. Uitase însă că în acest caz trebuia să se ridice și să plece.

— In căutarea de care zici, spuse el în cele din urmă, ai în vedere că mi-a spus Aristide că acuma după război dat fiind că mulți învățători au murit pe front, cu trei clase de școală normală cum ai tu poți să fii învățător suplinitor aci în sat și examenele alelalte le dai mai încolo... Ai casă, ai masă acilea, te duci la școală acolo și pentru diplomă stai și înveți liniștit. Și leafa îți merge, nu mai ai nevoie de nimeni.

Era cumva o declarație de vinovăție că atîta timp cît avusese nevoie, el tatăl, nu-l ajutase ? Niculaie se întoarse la carte decis să-și vadă de citit și spuse :

— Și-așa nu mai am nevoie de nimeni !

— Asta nu se poate, zise Moromete, cu cine o să trăiești ?

— Cu nimeni, zise Niculaie. O să mă duc în pustie, și de-acolo o să mă întorc și o să propovăduiesc.

Moromete se uită la el cu atenție. Ce era asta ? Nu cumva Sandu se întorsese de pe front adventist și îl făcuse și pe Niculaie să creadă ? Mulți băieți se ținuseră bine pe-acolo, dar odată întorși acasă îi apucase frica de grozăviile la care luaseră parte și căzuseră într-o doagă. Cartea aceea pe care o citea acum Niculaie nu era cumva o carte adventistă ? Moromete întinse mîna și o întoarse să vadă ce scria pe copertă.

— Crezi că ai să înțelegi din titlu ce-am spus eu? exclamă Niculaie batjocoritor. Mai bine ține-te de cuvînt și lasă-mă să citesc.

— U-manism, citi Moromete lăsîndu-se în voia sunetului cuvîntului, în speranța că în felul acesta i se va dezvălui poate și înțelesul, u-manism, repetă el, în gîndirea secolului...

După care rămase tăcut, nu mai citi ce mai era încă acolo, fără să-și ia însă ochii de pe carte, se vedea că nu mai înțelegea restul nici măcar să-l pronunțe.

— Adică cum ! exclamă el indignat.

Adică ce vroia să spună aici că există cuvinte pe care le folosesc oamenii și el nu le înțelege ?! Acolo la el în grădină, sub dud ?

— Aici, reluă Moromete, spune că trebuie să te duci în pustie și să propovăduiești ?! Ce să propovăduiești, exclamă el redevenind stăpîn pe situație, dar cu o alarmă și în același timp cu o amenințare în glas. Ce să propovăduiești Niculaie, crezi că nu e lumea plină de propovăduitori ? Numai la noi, în sat, sînt vreo șaptesprezece să-i auzi ce spun și cum stau și se adună într-o casă cu lumînările în mîini și cîntă după o carte de-a lor. Dar alde Busuioc, care e un fel de șef, nici nu știe să citească ! Dar el stă cu cartea în mînă și se uită în ea ! adăugă Moromete subliniind comedia cu sprîncenele.

— Busuioc e pocăit, nu adventist, zise Niculaie.

— Tot aia e, zise Moromete, văz că-i știi !

— Și ce dacă îi știu ?

— Nimic, zic și eu, te întreb despre ce vreai tu să propovăduiești.

— În nici un caz despre religie.

— Nu ? Atunci despre ce ?

— Ți-am arătat că nu înțelegi, zise Niculaie liniștit și îi făcu tatălui său semne să se ducă de-acolo, adăugînd că altfel dacă mai stă și o să-i spună mai departe cuvinte pe care ei nu le pricepe și n-o să-i explice ce înseamnă, o să moară de poftă să afle și n-o să aibă cum. Mai bine să rînească la cai, fiindcă la asta se pricepe, s-au dus vremurile alea cînd stătea cu el și îi explica...

— S-au dus ? murmură Moromete.

— Da, s-au dus, afirmă cu tărie Niculaie. Și după cîteva clipe adăugă de parcă i-ar fi fost milă să-l lase pe taică-său chiar de tot în întuneric : Nu mai e nici-o speranță cu voi ! Asta vorbeam și cu bietu' nea Sandu, cum putu, mă, zice Cioroșbulingă, alde socru-meu să nu te mai lase la școală ? Că îmi scria Tita că vă merge mai bine ca niciodată. Și eu zic, păi tocmai d-aia, nea Sandule, că dacă ne-ar fi mers rău ar fi făcut orice, ca să termin școala pe cîtă vreme așa, cînd a început să trăiască bine a scuipat pe carte. La ce mai trebuie cartea dacă trăiești bine !

— Și nu e așa ? zise Moromete cu o mică energie de protest, mai degrabă vrînd să-l împiedice pe fiu să-i dea înainte în felul cum începuse decît că credea cu adevărat că făcuse bine oprindu-l să învețe. Spune și tu, nu e așa ? Din moment ce trăiești bine, la ce-ți mai trebuie cartea ?

Voia să-l înfunde sau să audă de la el răspunsuri mari ? Niculaie îl fulgeră cu privirea ochilor lui redeveniți limpezi :

— Și viermii trăiesc bine, zise el scuturînd în același timp din cap ca și cînd ar fi vrut să alunge astfel beția pe care o simțea pronunțînd aceste cuvinte pe care se vedea că le credea teribile.

Dar n-avea decît să le îndure tatăl dacă îi plăcea să afle ce gîndea el, Niculaie, despre faptele lui trecute. Moromete însă se ridică și plecă destul

de mulțumit. Nu putea fi încă vorba de o apropiere, dar tot aflase ceva care îl liniștea, băiatul nu-i purta pică din pricina școlii întrerupte, oricîte vorbe ar fi spus el că așa și pe dincolo! Bine că îi plăcea mai departe cartea, fiindcă nu se poate să nu-l ispitească pe el faptul să fie învățător suplinitor și să-și dea pe urmă examenele. Nu vrusese el asta de cînd era mic?! Să ajungă învățător plin?!

XI

Dar, ca printr-o spărtură care nu mai putea fi dreasă, începură să năvălească în acest timp pe scena satului oameni și întîmplări care îl smulseră pe Niculaie de acasă înainte ca Moromete să vadă reparîndu-se greșeala lui față de acest băiat. Erau evenimente pline de viclenie, care nu se îndreptară, de pildă, cum credeau unii, spre Țugurlan, care s-ar fi zis că le așteptase și nu fără noimă spunea cîtecineva prinzînd parcă din zbor înțelesul întregii lui vieți: domnule, Țugurlan e vechi comunist. Așa „vechi" cum era, nu se uită nimeni la el și dimpotrivă, s-ar fi zis, văzînd ce oameni ieșeau acum la iveală, că un sat parcă nu era o așezare de cel mult două mii de case adunate într-o vale a unui rîu și ascunse sub salcîmi, ci o groapă fără fund din care nu mai încetau să iasă atîția necunoscuți! Cine erau toți ăștia? Cei mai mulți erau băieți așa ca Niculaie, și nu se știe cine le spusese lor că pot să se ducă la primărie, să se urce pe trepte și să înceapă să vorbească. Într-o zi Moromete se întoarse din sat strîmbîndu-se de nemulțumire și spuse că se întîlni pe drum cu Radu

Lungu, zice, mă Moromete, vreai să-l vezi pe dracu? Ei cum, zic. Du-te la primărie, zice, și uită-te la Mărin al meu. M-am dus, adăugă Moromete și, așa erea: ori îl vezi pe-ăla cu coarne, ori pe alde Mărin al lui, tot aia e.

Intrigat, Niculaie se încălță și se duse și el acolo. Judecînd după timpul pe care îl avusese atît Radu Lungu cît și Moromete ca să se ducă și să-l vadă pe acel Mărin s-ar fi putut crede că era acum prea tîrziu să-l mai găsești în aceași situație, adică urcat pe treptele primăriei și vorbind. Fiindcă ăsta era lucrul drăcesc la care se referise alde tat-său cînd se întorsese, oprindu-i pe toți cei care îi întîlnea pe drum și spunîndu-le același lucru. Dar nu, Niculaie îl văzu de departe cu un cap mai sus în fața unei mulțimi de oameni și grăbi pașii să-l mai prindă. Oratorul însă nici n-avea de gînd să se oprească, vorbea înainte și da din mîini în fața unei adunări de inși care nici ei nu tăceau din gură și vroiau parcă cu tot dinadinsul să-l facă pe ăla să se dea jos de-acolo, dar nu știau cum să-l înfunde. De ce se adunaseră de fapt? Ce vroia al lui Radu Lungu și mai ales ce nu-i plăcuse lui alde tat-său în toată istoria asta? Într-adevăr i se rostogoleau ochii în cap lui alde fi-său și îi dădea cu gura cu atîta pornire încît nu-și mai putea acoperi dinții lui tineri și cînd răspundea cîte unuia se răsucea spre el atît de repezit încît ai fi zis că e un cîine întărîtat scăpat din laț care nu sare la tine să-și înfigă dinții doar pentru că urmele curelei cu care a fost ținut pînă acuma la respect le simte încă proaspete în jurul gîtului.

— Și ce vină are, mă, tac-tău, că ai fost tu de nevoie și ți-a fugit muierea de-acasă? Alții cu

pămînt mai puțin ca tine și nu le-a fugit nevestele, au stat și-au muncit amîndoi și și-au făcut.

— Dă-mi dumneata unul singur care a muncit și și-a făcut ! Hai, dă-mi ! strigă al lui Radu Lungu. Și îi săreau stropi din gură cînd spunea, hai, dă-mi, parcă ar fi spus, ham, ham !

— Uite al lui Birică !

— Al lui Birică ? Care dintre ei ?

— Alde Ion.

— Vezi că vorbești fără să știi ? Birică a pierdut procesul cu alde socru său, domnul Bălosu, și dacă nu ar fi avut noroc cînd îl concentră să rămînă la Manutanța Armatei și pe urmă să se reangajeze, nu știu ce-ar fi făcut el cu trei copii și cu nevastă care îl împungea cu fusu în spinare, cu partea aia ascuțită.

— Ei și ce vreai tu, mă, să spui cu asta ? Du-te și tu la București ca al lui Birică, dacă te țin curelele. sărea altul. Pe-acolo umblă cîinii cu covrigi în coadă.

— Vezi că singur vorbești și îți dai în cap ? Nici nu mai am eu nevoie să intervin că te pocnești tu singur.

În spatele lui, în picioare, stăteau și ascultau liniștiți trei inși, dintre care doi din sat, Niculaie îi cunoștea, unul era primarul care venise îndată după 23 August, un oarecare Pascu, poreclit nu se știe de ce încă de cînd era mic, Terente (numele vestit al unui bandit), celălalt primarul de acum, Gavrilă al lui Miai, iar al treilea nu știa cine e. Niculaie nu avu timp să-și dea seama ce era cu această adunare că necunoscutul se și desprinse dintre cei doi, coborî treptele și o luă chiar spre el.

— Nu mă cunoști ? îl auzi Niculaie lîngă umăr. Sînt noul notar.

„Cum de nu mă cunoști, se ghicea în dosul cuvintelor lui, mulți mă și cunosc, cu toate că sînt numit de puțină vreme."

Era adevărat, vechiul notar fusese pensionat, deși ar fi vrut să mai stea, nu era bătrîn nici ca om și nici ca notar. Cel nou ai fi zis că e un băiat care nici măcar n-a făcut armata, dacă nu te-ai fi uitat mai atent la el să-ți dai seama că trebuie să aibă el peste douăzeci și cinci de ani, nu era chiar așa de necopt.

Era de prin Slăvești, o comună cam la douăzeci de kilometri de Siliștea și se aflase repede cine era tat-său, subchirurg de spital cu o grămadă de fete, nu-l putuse ține pe băiat mai mult de șase clase de liceu și fiul, foarte practic, dăduse examene de notar. Venirea lui în Siliștea stîrnise un interes atît de mare că vechiul notar fu repede uitat, mai ales că de foarte mulți ani nu mai auzea bine și dacă vorbeai încet cu el nu te înțelegea, iar dacă ridicai glasul te înjura și te dădea afară din birou. Cel nou era o plăcere să-l vezi, curat îmbrăcat cum era și cu privirea vie, nu adormită ca a surdului scos la pensie. Își ținea mîinile în șolduri cînd vorbea cu oamenii și avea aerul că se află cu toată lumea înhămat la o treabă care îl ține tot timpul cu mînecile sumese, dar că lui îi plăcea munca, de-aia era plătit, să le stea la dispoziție. Politică făcea ? Cum să nu, răspunse tînărul și spuse că el era liberal tătărăscean, spre încîntarea lui Aristide care era liberal brătienist, dar spunea că nu mai contează acum ce fel de liberal ești numai să nu fii în cine știe ce alt partid din astea colorate, care apăruseră ca ciupercile după război, cu fel de fel de denumiri, social-democrat, național popular, F.N.D., sau alte litere, care nu făceau altceva decît să te împiedice să vezi clar ce se

întîmplă. Pe la orele unsprezece, cînd sosea poşta, se strîngeau toţi şefii comunei în biroul noului notar, inginerul agronom, perceptorul, agentul C.A.M., primarul, preotul, directorul şcolii, Toderici şi bineînţeles Aristide, care avea aerul că în curînd vor veni alegerile şi oamenii or să-l aleagă iar primar tot pe el, după ce au văzut de ce sînt în stare ceilalţi. Deschideau ziarele, citeau cu glas tare articolele care apăreau în ziarele partidelor lor „istorice" şi făceau pronosticuri cine o să vie întîi în ţară să-i gonească pe ruşi, englezii sau americanii? Pînă într-o vreme cînd pe lîngă ei începu să intre în acelaşi birou şi unul al lui Gogonaru, un băiat cam de vîrsta notarului, de treabă, dar care nimeni nu înţelese ce căuta el acolo, fiindcă nu vorbea nimeni cu el.

La al lui Gogonaru se mai adăugă apoi acolo în birou, tot aşa, pe nesimţite şi fără nici un rost, unul numit Oauăbei, un flăcău înalt şi parcă îndoit de umeri şi de spinare de greutatea unei cobiliţe purtată permanent, în timp ce el n-o purta de fapt decît din timp în timp, cînd pleca prin sat după ouă, pe care le precupeţea pe urmă singur, cine ştie cum, la Bucureşti sau pe la prăvăliaşii comunei, nimeni nu ştia. Purta într-adevăr o cobiliţă cu două coşniţi la capete, într-una punea ouăle şi în cealaltă marfa cu care le obţinea, alviţă şi bomboane; avea în acest sens un strigăt care îi şi adusese porecla: „Ooauă, bei, care mai vinde oauă?!" El vroia adică să spună, ouă, bă, care mai vinde ouă, dar în loc de *bă* zicea *bei* ca să i se subţieze glasul mai boiereşte şi să fie şi auzit mai bine de urechile muierilor. Oauăbei pierduse cu inflaţia recentă bruma lui de capital şi se lăsase de precupeţie. Nimeni n-ar fi crezut că ar fi putut să joace un anumit rol în următoarea scenă care se

povestea că a avut loc la un moment dat în biroul notarului:

— Bă, poştaru-ăsta, spuse el adresîndu-se aceluia în timp ce notabilităţile răsfoiau ziarele cu nasul în ele; de ce n-aduci tu la primărie toate ziarele?

Poştarul nu-l luă în seamă, nu era el învăţat să dea socoteală oricui. Îşi golea geanta şi sorta hîrtiile şi scrisorile cu grija cuvenită. Oauăbei repetă de astă dată cu o vagă ironie:

— Dom poştar (nu mai zise „bă poştaru-ăsta") de ce nu aduci, dom poştar, toate ziarele?

Poştarul se învioră, se uită la Oauăbei şi se răţoi devenind pe neaşteptate foarte nervos:

— Lăsaţi-mă dracului în pace, că am treabă, aşa mă faceţi voi de plătesc din buzunar...

— De ce nu aduci toate ziarele? îl chestionă Oauăbei scurt.

— Dom director, spuse atunci poştarul respectuos, adresîndu-se directorului şcolii primare, Toderici, uite, v-am adus ce-am vorbit...

Oauăbei se înţepeni şi deodată ridică glasul:

— Ce, bă, tu eşti surd, eu îţi vorbesc aicea cu frumosul şi tu te faci că nu auzi? Ai vată în urechi? De ce nu aduci toate ziarele?

— Care ziare? întrebă în sfîrşit poştarul, din ce în ce mai nervos.

— Ziarele care sînt abonaţi. Uite colea, Gogonaru e abonat la *Scînteia* şi mai sînt şi eu... De ce nu-mi aduci *România Liberă*? Dacă de mîine încolo nu aduci toate ziarele să ştii că te reclam domnului primar pentru fraudă în acte publice şi cu mine o păţeşti. Apoi deodată adăugă, cu reproş sincer: De ce opreşti, mă, ziarele, nea Stane? Cu cine eşti înţeles?

— Eu?! sări poştarul afectînd nepăsarea. Eu le aduc şi le las acilea, dracu ştie cine le ia.

— Să mi le dai mie în mînă, spuse notarul intervenind împăciuitor, o să am eu grijă de ele.

Şi în urma acestor cuvinte care fuseseră rostite ca să se înțeleagă că el îl pusese pe Oauăbei să-i vorbească aşa poştarului, cei adunați înțeleseră că ori i se întîmplase ceva între timp notarului şi încerca să schimbe macazul după politica guvernului, ori de la bun început mințise că era liberal şi în realitate era cu totul altceva. Să admitem, spuse Aristide, că simpatizează cu comuniştii. Uite, şi gineri-meu, inginer-agronom, s-a înscris la socialişti. Foarte bine, astea or fi vederile lui, dar de ce îl aduce el pe Oauăbei în primărie ? Şi se neliniştiră toți şi începură să vină tot mai rar în biroul notarului. În scurtă vreme nu mai veniră de loc, începură să-l ocolească. Tînărul notar era însă din ce în ce mai activ şi în duminica următoare el puse pe Bărăgan să sune cu goarna în sat şi să spună să se adune toată lumea la primărie că erau de citit nişte dispoziții. Şi oamenii veniră şi el le citi nişte ordine oarecare dar apoi începu să le vorbească despre altele şi să cheme şi pe cine vrea din rîndul lor să se ridice şi să vină în față să ia cuvîntul. Atît a trebuit ! În fiecare zi se strîngeau acolo cîte-o sută şi chiar două sute şi numai căderea nopții îi împrăştia, fiindcă n-aveau lumină şi nu mai vedeau pe cel care se ridica acolo şi începea să le spună pe-ale lui : trebuia văzut cine e, altfel toată chestia n-ar mai fi avut nici o noimă. Un cuvînt străin de vorbirea lor, uşor de ghicit că venea de la notar, revenea din cînd în cînd, ca o oaie brează, în cele ce spuneau : fericire ! Că să ne facem o viață fericită, că destul cu ce-a fost, că vechile regimuri n-au făcut nimic şi tu nea Ioane cum ai trăit că n-ai o cămaşă pe tine şi tu nea Vasile că muri frati-tău nebun

de peleagră, dar tu Ilie al lui Cocoşilă, ce-ți dădu nea Gheorghe cînd te însuraşi ? Ei singuri îşi spuneau tot lor lucruri pe care le ştiau tot de la cei pe care îi pomeneau şi în toate adunările acestea plutea o promisiune bizară, nelămurită, mereu reaprinsă cu fiece nou vorbitor care se ridica acolo pe trepte. Ce li se întîmpla ? Nu era pentru întîia oară cînd stăteau țepeni şi se ascultau aşa unii pe alții dar acum erau adunați şi le luceau ochii turburi de speranțele aprinse cu o putere crezută de ei înşişi stinsă. Fiindcă ce mai putea fi ? Pămînt nu mai era de împărțit, vitele nu le spusese nimeni că or să fie mai ieftine, bani nu le fluturase nimeni pe sub nas... Era de necrezut că tocmai ei, arşi de atîtea dorinți înfrînate, se îmbătau tocmai cu acest cuvînt care nu spunea nimic. Fiindcă cei bogați stăteau şi se uitau la ei tăcuți, cu mîinile lor puternice încleştate pe goga bastoanelor, nedumeriți că uite-l pe cutare, care dacă nu-i dădeau ei un sac de porumb pe iarnă îi murea copilul de foame, se înghesuie acum acolo şi strigă şi el cîte-un cuvînt şi ridică şi el cîte-un braț cu pumnul cît o buturugă, dar cu umerii prăpădiți... Ce crede el, adică, săracul, că fără muncă o să vie ea fericirea aia peste ei, fiindcă clănțăne unul şi altul din gură ? Ce crede el, tineretul ăsta, că o să se umfle pămîntul ca să se facă mai mult ? Ăsta e, care e, altul nu mai e, să pună mîna să-l muncească. Alte țări au pămînt sărac şi ca să-l îngraşe umblă cu căldarea cu căcat şi pune la rădăcina legumii, în timp ce ăştia țin băligarul curat de vită lîngă grajd, că le e lene să-l ducă şi să-l împrăştie pe miriştе... Degeaba vorbesc ei de fericire, că n-o să le dea nimeni pe degeaba ! Vorbitorii nu se legau însă de cei bogați încît aceştia, în cele din urmă, se liniştiră şi îşi văzură de

treburile lor, lăsînd doar printre cei adunați pe cîte cineva care să le povestească.

Așa se află la un moment dat că noul notar, cu Oauăbei și cu al lui Gogonaru s-au constituit într-o așa-zisă *celulă* și că poate să se înscrie și să intre în ea oricine, n-avea decît să se ducă la primărie la notar, să iscălească o *adeziune* și devenea astfel comunist.

Se găsiră, dintre cei care se adunau pe-acolo zilnic, destui, și nu numai tineri ca Oauăbei sau Mărin ăla al lui Radu Lungu, veni, de pildă, unul mai bătrîn, numit Adam Fîntînă, un lipovean rătăcit de ai lui și străin de obiceiurile acestui sat prea mult îndepărtat de Dunăre ca să mai semene cu ale lui de-acolo din bălți. Totuși rămăsese, se spunea că ar fi fugit de cineva și că pe vremea aceea avea aci un prieten care era șef al postului de jandarmi și își pierduse deci urma cu ajutorul acestuia. Astea erau povești, dar faptul că era lipovean se adeveri prin aceea că își lăsase curînd barbă, și mai ales prin aceea că bețiile lui nu semănau cu ale nimănui din sat, fiindcă dacă de pildă se îmbăta Stan Moameș — și asta se întîmpla de fapt aproape în fiecare zi — și se întorcea seara tîrziu acasă, nu făcea decît să strige din cînd în cînd foarte vesel : hei bă, hei bă ! și prin dreptul casei vreunui prieten să-i spună acestuia pe nume și să-l întrebe hei, bă, ce mai faci ? Ceea ce însemna că oricît era el de beat, tot mai cunoștea el casele, pe cîtă vreme Adam Fîntînă, ăsta nu numai că nu recunoștea pe nimeni, dar chiar zăcea și nu-și venea în fire nici după o săptămînă. E drept că nici băutura lui nu era ca a altora, era mult mai tare, și-o cumpăra singur de pe la Pălămida sau Turnu și avea o culoare albastră. Odată

cineva îi spusese că băutura asta este „extrem de dăunătoare", că făcea rau, și atunci Fîntînă, auzind acel calificativ atît de categoric îi arătase ce scria pe sticlă, spirt medicinal, cum putea ăla să spună o astfel de vorbă, dimpotrivă, cel pe care îl beau ei e dăunător, ăsta al lui fiind *medicinal*, cu alte cuvinte văzut de medici, puteai să-l beai liniștit... Veni apoi unul Mantaroșie, și ăsta străin de sat, moldovean de prin Huși, gonit de secetă și intrat slugă la cineva, nu avea pe nimeni acolo la el în sat și se oprise aici, zicea el, definitiv.

XII

Cum trăsese cu urechea la zgomotele războiului tot așa ridicase Niculaie, atent, fruntea din cărți auzind cum unul cam de seama lui, mai apropiat de astă dată de el decît tunetele din cer ale luptelor, agita aci satul răscolindu-l în adîncuri. Și iată-l acum chiar alături, îi lăsase pe cei cu care sta în fața primăriei și în văzul la toți se dăduse jos să vie tocmai spre el.

— Cum să nu vă cunosc, zise Niculaie, a avut grijă Bărăgan...

— Nu vrei să trecem colea la nea Valache să facem cunoștință ? zise notarul.

Niculaie nu zise nimic, dar se urni din loc alături de celălalt. De dincolo de podișca de ciment din fața primăriei de pe o terasă impunătoare pentru o cîrciumă (ai fi zis că e o mică vilă a vreunui boier de țară, dacă n-ai fi zărit la geamul ei drapat de viță agățătoare sticle și clondire expuse pe un raft) un om foarte vesel ridică o mă-

sură de vin în aer și strigă cu gura pînă la urechi de voioșie și plăcere :

— Să trăiți domn notar !

Apoi ridică brațul și mai sus spre cei pe care notarul îi părăsise :

— Să trăiți dom...

Dar vocea i se frînse de șovăială, nu spuse și restul, domn primar, după cum îi trădase intenția gestul. Ăsta era Valache, care ținea a doua cîrciumă din sat, dar toată lumea știa că băutura din ea o bea mai mult el și cu prietenii lui, care erau totdeauna primarul și notarul, oricare ar fi fost ei. Valache era și grădinar, dar nu era văzut pe-acolo decît la cules toamna sau cînd trebuia, de obicei sîmbăta, să plătească celor care îi munceau cu ziua. Aveau grijă de toate copiii și muierea, el stătea pînă și diminețile și juca table, de obicei pe țuici și le-ar fi fost greu puținilor care se întîmplau să fie pe-acolo să spună că Valache ar fi ieșit vreodată cîștigător. Făcea însă să-l vezi ce vesel era cînd îi ieșea și lui cîte-o linie, cum i se întindea gura literalmente pînă la ceafă, cum cerea de băut ridicînd mîna și pocnind dintr-un deget în podul palmei fără să se uite, făcînd pe marele client la propria lui cîrciumă. Acum unii spuneau că Valache avea dificultăți cu primarii, că se schimbau prea des, și că îi venea greu să spună să trăiți dom-primar unui țăran care se numea Terente de care n-auzise în viața lui și care pe deasupra nici el nu părea să-l cunoască pe Valache... Adică cum să nu-l cunoască ? Nu era nici o îndoială că îl dușmănea (cum să nu-l cunoască, pînă și copiii știau cine e Valache), dar ce-i făcuse el ăluia de se uita chiondoriș la el ?

— Nea Valache e un om foarte serios, zise tînărul notar după ce se așeză cu Niculaie pe terasă și cîrciumarul grădinar intră înăuntru să le aducă o sticlă cu vin. A fost primul om care m-a primit cu brațele deschise cînd am venit aici. Nu e așa, nea Valache ?

Cîrciumarul nu auzise ce se spusese despre el, dar nu în zadar îi cunoștea el atît de bine pe notari, puse sticla și paharele pe masă cu unul și pentru el, se așeză în fotoliul solid de răchită albit de ploi care trosni sub greutatea cam mare a omului și începu să toarne în pahare cu gura strîmbată într-o parte de plăcerea pe care i-o stîrnea gîlgiitul vinului.

— Bine faci că stai de vorbă și cu băiatu-ăsta, zise el, să-l cunoști pe tat-său, pe Moromete, ar trebui susținut să vie el primar.

— Cum e nea Valache ?

— Cine ?

— Domnul Moromete ?

Se vedea că tînărul notar cunoștea deja ticurile verbale ale cîrciumarului și sconta un anumit răspuns din partea lui :

— E un om foarte serios ! zise Valache. Hai să trăiți ! Să trăiți domn notar ! Să trăiești Niculaie.

În acest timp alt vorbitor îi luase locul lui acel Mărin al lui Radu Lungu care văzîndu-l pe notar unde și cu cine se dusese mai așteptase puțin și venise și el acolo.

— Nea Valache spune că e serios orice lucru bine făcut, zise notarul golind paharul. Nea Valache, să știi că ăsta e un vin foarte serios, care îl bem noi acuma.

— Dar ce crezi că eu dau din el de băut la toată lumea ? Tu ce vreai mă, Mărine ? Ei, uite, ție n-o să-ți dau din ăsta, că l-ai supărat pe tact-tău, îl văzui cum pleacă cu capul în jos cînd auzi prostiile tale.

Al lui Radu Lungu se făcu galben și nu se așeză, rînji la Valache și rămase cu mîna pe scaun :

— N-am nevoie de vinul dumitale !

Şi le întoarse spatele şi se dădu jos din cîrciumă cu nişte paşi tărăgănaţi, vrînd să arate că a plecat de voia lui de pe terasa lui Valache şi nu că l-ar fi gonit cineva. Cîrciumarul se zbîrlise de furie şi îl înjura, dar furia lui era atît de inocentă prin lipsa de răutate pe care n-o putea avea, că notarul începu să rîdă.

— Lasă-l, nea Valache, că e băiat bun, ascultă-mă pe mine...

— E băiat bun ? ! se miră Valache.

— E un băiat foarte serios, zise notarul.

— Bine, atuncea să-l chem îndărăt. Mărine ! Mă al lui Radu Lungu !

Dar ăsta ori nu auzea, ori se făcea că nu aude, fiindcă nu întoarse capul şi în curînd chiar dispăru din mulţimea care la apropierea serii începuse şi ea să se împrăştie.

— Am auzit că ai înghesuit acum cîtva timp patru preoţi şi că nici unul n-a ştiut ce să-ţi răspundă, zise notarul după ce şi Valache îi lăsă singuri. E adevărat ?

— M-au scos din sărite cum mîncau toţi după ce îl îngropaseră pe cumnatu-meu, zise Niculaie senin, dar parcă retrăind şi în orice caz fiind pe deplin de acord cu ceea ce făcuse el în ziua aceea. Ai fi zis că din pricina lui cumnatu-meu nu putuseră ei să mănînce pînă atunci şi că acum, după ce au scăpat de el, pot şi ei să se aşeze la masă şi să înfulece cu gurile pline.

— Aşa e obiceiul, zise tînărul notar. Unii fac colivă şi îţi dau să mănînci şi ai impresia că mănînci chiar din trupul celui mort. Dar ia spune-mi, continuă el, în fond ce întrebare le-ai pus ?

— M-au scos toţi din sărite, declară Niculaie aprins de vinul bun pe care îl băuse. Îi vedeai

cum vor să uite mai repede şi cum turnau ţuică în ceşti cu figuri cucernice, crezînd că o să mă păcălească pe mine. Parcă nu-i ştiu eu cum înjură de pîrîie căpriorile şi cum îşi loveşte fata peste gură cu dosul palmei şi o lasă fără dinţi toată viaţa. Şi pe urmă mai tîrziu se dezveleşte la piept ca un smintit şi se zgîrie cu unghiile că fi-sa s-a măritat şi nu vrea să-i mai calce pragul.

Niculaie se mişcă în fotoliul de răchită şi întinse braţele înaintea lui ca şi cînd ar fi vrut să ridice de jos o greutate imensă.

— În loc ca forţa asta uriaşă care zace în ei, continuă el în timp ce notarul îl privea foarte atent aprobîndu-l cu acea tăcere vie care ne îndeamnă întotdeauna să vorbim tocmai despre lucrurile care constituiesc secretul fiinţei noastre şi cînd dispare nu numai orice reţinere, dar apare în acelaşi timp şi o dorinţă imperioasă de a spune tot, ca şi cînd tocmai aceste lucruri ne-ar împiedica să ne gîndim la altele noi spre care ne cheamă de fapt destinul, în loc ca mintea lor să fie la înălţimea puterii cu care sînt dotaţi (fiindcă sînt foarte puternici, uite, aşa şolduri au cu oasele mari ca de bou) şi să sece ca într-o clipire noroaiele astea nenorocite care încep de prin noiembrie şi ţin pînă se face primăvară, dacă nu cumva ninge şi îngheaţă, să pietruiască drumurile, să ridice stîlpi de lumină, să-şi sape grădinile şi să le umple de pomi şi de tot ce au nevoie ca să uite că mai au şi altceva de făcut pe lumea asta decît să-şi lărgească chimirile cu burta plină de mămăligă... în loc să scoată din pămîntul care e al lor toate darurile şi cînd te apropii de-un sat să zici că e grădina paradisului plină de copii, de flori înalte pînă la vîrful casei şi de animale de toate soiurile care se pot imagina, cum vezi că e la alte po-

poare, el zace vara sub umbra salcîmului în timp ce soarele arde miriștea și seacă rîul care luni de zile a curs de pomană pe la capetele grădinilor lor. Iar iarna după sobă în timp ce vita mugește jalnic în grajd lihnită de aceleași și aceleași paie pe care i le dă mereu să mănînce pînă începe să-i crească părul în smocuri mari că zici primăvara cînd o scoate la iarbă verde că e oaie nu mai e vacă. Ai să vezi că o să vie timpul cînd n-or să mai aibă ce să mănînce și or să pornească în haite asupra orașelor, cu țăpoaiele în mînă, că adică orașele sînt de vină că trăiesc ei așa cum trăiesc.

Niculaie se opri. Se simțea că nu atît adevărurile pe care le spunea îl obsedau, ci o dezamăgire ascunsă care le inventa și îl făcea neiertător. Notarul nu lăsă să dureze prea mult tăcerea care urmă și spuse fără șovăire :

— Trebuie să-i ajutăm. Datoria oamenilor luminați dintr-o țară e să-i ajute pe cei din mijlocul cărora au ieșit.

După care nu mai zise nimic, avînd chiar o expresie ciudată pe chip, care nu excludea mulțumirea că el și celălalt cu care stătea acolo la masă erau astfel de oameni, cum zisese. Asta era suficient și era foarte mult, să ai conștiința că ești un om luminat și ai mai întîlnit încă unul ca tine.

— Gîndește-te, reluă el, ce-i rămîne unui om care vede starea de lucruri din jurul său ? Ori tocmai că noi vrem să schimbăm starea de lucruri.

— Starea de lucruri o schimbă omul, nu poate s-o schimbe nimeni dinafară, strigă Niculaie.

Și avu o astfel de intonație în glas, încît s-ar fi putut crede că se bucura dacă nu chiar era pe deplin satisfăcut că nu poate nimeni să schimbe ceva din exterior. Se vedea că citise de toate, tocmai despre aceste lucruri.

— Uite la noi, continuă el, cît am trăit rău, tata, am ținut toți la el și a făcut ce-a putut pentru fiecare. Cît s-a înstărit, n-a mai fost capabil de nimic, și nu pentru că nu mai putea, strigă Niculaie. Bunăstarea ne îngrașă după aceleași legi ca și pe-un animal și numai dacă îl aduci iar la rostul lui pe lume își mai aduce aminte că e om.

— Te contrazici, spuse tînărul notar net, uitîndu-se la el atît de nemișcat încît ai fi zis că vrea să-i bată lui Niculaie un cui în creștet.

— Ba nu mă contrazic, răspunse Niculaie cu o expresie triumfătoare, lucru care spori brusc atenția concentrată a privirii celuilalt, ascultîndu-l. Noi trăim din umanismul secolului trecut, continuă Niculaie și n-am fost în stare să descoperim un nou umanism. Dovadă cele două războaie, mai rele decît pe vremea hunilor.

Ce știa el despre aceste două războaie ? Notarul se mișcă și turnă hotărît în pahare păstrînd pe chip acea expresie gravă a unuia mai în vîrstă, care deși își dă seama că spusele celuilalt sînt împrumutate din cărți, vede că nu e mai puțin adevărat că aceste cărți i-au vrăjit mintea și i-au pregătit-o fie să gîndească cu totul deosebit de cei din jur, fie să primească de la unul din ei o gîndire nouă, apropiată de soarta lui de om tînăr, în fața căruia stăteau deschise atîtea drumuri.

— În lume, continuă Niculaie, a sporit cantitatea de rău, în special trufia, ceea ce pe vremea înfloririi religiilor nu se întîmpla. Vechiul umanism se baza pe religie.

Nici o dovadă nu exista însă că tînărul notar urmărea toate acestea cît de cît ca un cunoscător, dar aici Niculaie nu se înșela, cineva care vorbește de starea de lucruri în care se află omul nu se poate să nu fi citit și să nu știe nimic. Cît despre

Valache, el se ocupa să le mai aducă vin, să le aprindă petromaxul şi să li-l pună în perete şi numai întru tîrziu îşi dădu pesemne seama că între cuvintele acelea ciudate care se rosteau acolo la el pe terasă şi cutia de table pe care crezuse că o s-o deschidă în cele din urmă şi să joace cu notarul o partidă nu exista nici cea mai mică legătură şi la un moment dat o luă de-acolo şi o duse înăuntru.

— Omul era în stare altădată să cucerească alte teritorii decît cele terestre, continuă Niculaie. Victoriile lui se întindeau dincolo de spaţiul pe care îl vedea cu ochii, şi dincolo de timp, nu-i mai trebuia chiar toate aceste plăceri mărunte care li se par acuma unora atît de mari încît bucuros îl strînge de gît pe frati-său ca să le aibă. Demult au început să-şi vîndă sufletul pe nimic şi nu mai urmăresc în tot ceea ce fac decît un singur lucru : să-şi satisfacă vanitatea. Tata a uitat sau se preface că a uitat, dar tot de trufie m-a oprit de la şcoală, credea că el e centrul universului, şi cum le aranjează el aşa e bine, toată lumea trebuie să-l asculte... Nu-l cunoşti, dar să-l fi văzut ce-a fost el odată. Ştii cum se adunau oamenii cînd îl vedeau că iese la drum şi se aşează pe stanoagă ? Îi vedeai cum o iau agale, unul pe la o poartă, altul pe dincoace, altul din fundul grădinii ! Şi să ştii că nu le spunea nimic ! Ei spuneau ! Dar ştiau că el îi ascultă şi... Ei ! acuma s-a terminat, îl vezi cum îi ia altul vorba din gură fără nici un respect şi el lasă fruntea jos şi nu mai zice nimic. De ce ? Aici s-a întîmplat ceva şi nimeni n-o să ştie vreodată ce-a fost cu el, poate doar mama, dar eu nu cred !... Şi iată cum uitarea le alină pe toate şi poţi să te duci să te îngropi, n-are rost să mai faci atîtea încurcături, cauţi un

gîldău în pădure, îţi pui două pietroaie de gît şi te arunci în el, măcar nu mai ştie nimeni...

— Dar ce ţi-a făcut tatăl dumitale ? zise tînărul notar clipind acum rar, vizibil alarmat de această destăinuire repede reprimată, căci Niculaie se oprise.

— Nu mi-a făcut nimic, dar omul are nevoie de o nouă religie a binelui şi a răului, fiindcă răul din icoane nu-l mai sperie, iar de bine a ajuns să rînjească drăceşte cînd îi aduci aminte de el. Cine o să vie cu o religie nouă mă duc după el şi voi fi primul apostol.

— Noi venim cu o religie nouă, zise notarul practic, aşezîndu-se mai bine în fotoliu, cu umerii mai aproape să poată fi auzit mai bine.

Îşi scoase un ciubuc din buzunar, suflă în el şi strigă la Valache să-i aducă un pachet de ţigări.

— Am să-ţi spun în ce constă această religie, continuă tînărul notar şi sînt convins că vei deveni nu primul apostol, fiindcă nu vei fi primul, dar unul dintre cei mai buni. Fiindcă şi eu mi-am pus aceleaşi întrebări, eram elevi şi mai ales pe ultimul an toată ziua discutam fiindcă eu ştiam că o să plec şi n-o să mai pot să-mi dau bacalaureatul decît în particular... Ce e omul şi cum ajunge el pe culmi sau se prăbuşeşte în prăpastie ! În realitate mama îndopa toată ziua curcani cu făcăleţul şi cînd eram mic verile noastre erau un chin, trebuia toată ziua să culegem urzici şi să le tocăm. Şapte fete şi un băiat !... Ce părere ai ? E adevărat că omul dacă nu obţine victorii, aşa, în intemporal, cum bine zici, se tîrăşte cu burta pe pămînt. Dar cum ? E adevărat că sfinţii părinţi erau nişte oameni foarte serioşi, dar mi-aduc aminte de orele noastre de religie, aveam profesor un preot foarte deştept şi nu pot să uit cum a

vrut el o dată să bată pe unul dintre noi și ăla ținea mîinile în gardă și se ferea. Atunci părintele l-a fentat așa la ochi cu o mînă și cu cealaltă i-a băgat una în plex, de unde știa el cum se face, ne-am vîrît pe sub bănci, că ni se făcuse rău de atîta rîs. Era un om foarte serios, într-o zi nu știu ce lecție aveam și ni se povestea în manual despre Ian Huss, cu litere mărunte. Ăsta, zice părintele nostru, a fost un adept al lui Wiclef, care a negat transubstanța, adică schimbarea pîinii și vinului în trupul și sîngele lui Cristos. După care părintele odată a luat alt ton și a făcut și așa din mînă : A fost ars pe rug ! Parcă ar fi zis : i-au dat două picioare în spate. Dar știți voi, zice, ce-a pățit cînd a început să-l învăluie flăcările ? S-a apropiat de el o babă cu o surcea în mînă și a aruncat-o și ea în rug și reformatorul cică ar mai fi avut timp să zică : *Sancta simplicitas*. Idioată babă, a spus părintele, și noi iar am rîs. Dar într-adevăr cine îi băgase ei în cap că dacă un om nu crede că în timpul slujbei pîinea și vinul se transformă la un moment dat în trupul și sîngele lui Cristos trebuie ars de viu ? Aici nu te supăra, dar nu mai e nici o victorie, e o degradare !

— Sînt de acord, sări Niculaie.

— Ești, dar mi s-a părut că spui că dacă oamenilor le-ar mai fi încă frică de răul din icoane și s-ar strădui să facă bine tot după aceleași principii, atunci omul nu și-ar mai vinde sufletul pe nimic și n-ar mai trăi din trufie. Și eu sînt de acord că dacă omul nu mai are nimic sfînt se sălbăticește și degenerează, dar omul poate fi o ființă morală și fără religie. Religia, eu n-aș zice că e opiul popoarelor, ci expresia spontană a năzuinții morale a omului.

Auzindu-l vorbind astfel, Niculaie nu mai zise nimic, prins poate de uimire : nicicînd, pe terasa lui Valache nu fuseseră emise asemenea idei cu atîta claritate și siguranță. Între timp se făcuse de mult întuneric și Valache se așezase la el în odaie, cu familia, la masă. La un moment dat reapăru cu o farfurie cu bucăți de friptură și pîine și le puse pe masă. Cei doi tineri începură să mănînce fără măcar să-i mulțumească, atît de prinși erau în discuția lor.

— Ei, și care e noua religie cu care ziceți că veniți voi ? întrebă Niculaie cu o privire avidă, fiindcă întrebarea lui nu era izvorîtă din neîncredere, ci dintr-o adîncă și flămîndă curiozitate.

— O religie care își propune să facă pe om fericit aci pe pămînt, răspunse notarul, cu aceeași convingere practică cu care îi spusese și mai înainte lui Niculaie același lucru, fără să spună însă în ce consta în realitate această religie nouă. Lupta pentru existență, continuă el, împinge pe om la multe înfrîngeri. Dar ia gîndește-te, omul luptă să-și țină copiii, nu e ăsta un scop ? El poate ieși ca vai de capul lui din această luptă. Dar ia gîndește-te, ne-a făcut pe noi ! El ne-a făcut, nu Dumnezeu. Și de suferit tot pentru noi a suferit, în ultima instanță, mă gîndesc la mama ! Parcă ei nu i-ar fi plăcut să ducă o viață mai spirituală, dar cum să ducă ? Ori, după părerea mea, de-aici trebuie să pornească orice religie. Dar de ce să-i spunem religie și să nu-i spunem revoluție ? Fă-ți din eliberarea omului de sub povara luptei pentru existență un crez și ai să vezi că realizîndu-l, o să ai înaintea ta un om nou. Fiindcă omul trăiește urmărit de acest blestem al sudorii frunții și aici eu nu mai sînt marxist și cred în blestem. Și am să-ți explic de ce. Ai băgat de

seamă că un om preferă să se arunce cu gîtul sub o roată decît să asculte un sfat înțelept ? De ce face el chestia asta ? Aici îmi place mie omul cel mai mult, încăpățînarea lui de a gîndi liber, dar tot aici să-ți spun drept, mă scoate și din sărite. Nu acționează spre binele lui decît dacă nu mai are încotro. Ce vreau să spun ? Cît timp are o poziție de retragere, nu va voi să iasă din starea foarte rea în care de altfel recunoaște și el că se află. Cu nici un chip. Ba chiar îți oferă un spectacol de lașitate de care pînă și lui îi e greață. Înțelegi că mă refer la țărani, pe care amîndoi îi cunoaștem din experiență. În prezent ei circulă pe un drum liber, în sus, în jos, săracul poate ajunge bogat, bogatul poate ajunge sărac, săracul poate ajunge și mai sărac, bogatul și mai bogat, stau pe poziția asta. Chiar ăștia care îi vezi că se adună aici și strigă și ei unii la alții că nu e bine cum trăiesc, ferească Dumnezeu să crezi că se gîndește vreunul că tocmai poziția lor e cauza răului. Dar aici e paradoxul, ei știu în același timp că nu e bine și vor o mare schimbare. Dar o mare schimbare la care ei să participe eventual doar ca beneficiari. Nu merge așa ! Eu nu le spun nimic, îi las să vorbească, fiindcă pe mine mă interesează primul pas : sporirea rîndurilor noastre. Pe urmă mai vedem noi !

Demult Niculaie nu mai făcea decît să asculte. Se vedea că îi plăcea acest om foarte tare și doar o expresie de neliniște, dar și de fascinație, mai acoperea în privirea lui bucuria că îl cunoscuse, că timpul trecea și că celălalt nu făcea nici el nici o mișcare să se ridice și să plece : simțea și el pesemne aceeași atracție pentru ascultător. Întrebarea care însoțește de obicei astfel de întîlniri hotărîtoare nu părea să se pună pentru nici unul din ei : dacă nu cumva era vorba aici de una din marile ispite ale vieții despre care nimeni nu-ți putea spune unde te poate duce dacă o urmezi, pentru Niculaie ; și ce rol va juca acest băiat în viitorul lui, îi va fi credincios sau dimpotrivă îl va trăda ca Iuda, pentru tînărul om pasionat de politică și de revoluție, care nu era deocamdată decît un notar dintr-o comună oarecare.

— Și dacă vrei la un moment dat să nu mai faci parte din partidul comunist, ce se întîmplă ? zise Niculaie întru tîrziu.

— De ce să nu mai vrei să faci parte ?

— Așa, să nu mai vrei !

— Foarte simplu, zise notarul, și-și vîrî mîna în buzunarul dinlăuntru hainei, de unde scoase un carnețel mic, cu scoarțe roșii : te prezinți cu ăsta la cel care ți l-a dat — sau la altul ! exclamă notarul rîzînd — și îl predai. Nu e o problemă !

Spre ziuă, Niculaie se întoarse acasă și se culcă. El nu știa că toată lumea îl văzuse pe el și pe notar pe terasa lui Valache și că mulți spuseseră și aflase și taică-său că „și ăsta micu al lui Moromete s-a înscris în partid". Fie că îl așteptase să se întoarcă, fie că se deșteptase doar auzindu-l, Moromete se foi în așternut și cînd Niculaie se liniști la rîndul lui, deodată îi spuse :

— Ei, ți-ai găsit eul tău ?

Tăcerea care urmă arăta surprinderea, sau lipsa de obișnuință de a comunica dintre tată și fiu ? Întru tîrziu Niculaie răspunse :

— Mi l-am găsit ! Și ce te miri așa ?

— Eu ? ! ! făcu Moromete umflînd parcă aerul negru din odaie cu mirarea lui. Apoi adăugă cu

totală nepăsare : Dacă asta e calea care crezi tu de cuviință să te pui cot la cot cu Oauăbei, eu ce pot să mai zic ?

— Nimic, ce poți să mai zici, mai răspunse Niculaie, după care tăcură amîndoi și lăsară liniștea zorilor care învinețea geamurile să recadă asupra casei.

XIII

Astfel dispăru Niculaie din sat, chemat repede la județeană și trimis apoi de-acolo undeva la o școală de partid după cum declară notarul. În urma lui își mai dădură și alții adeziunea și tot în acea perioadă se mai întîmplă ceva. Aristide chemă într-o seară la el pe frati-său, Năstase, pe gineri-său, inginerul agronom, domnul Petrică, pe unul din prietenii lui Moromete, Nae Cismaru, care tocmai fusese și el numit primar, dar nu stătuse nici măcar o zi întreagă, fiindcă dimineața îl numiseră și pe la prînz venise cineva de la prefectură și îl schimbase cu altul. Năstase era cu cei doi băieți ai lui, Dan și Ștefan, și un nepot de soră, unul Vasile al Moașei, cam de seama lui Niculaie și Aristide mai chemă pe cineva și anume pe unul al lui Ilie Tăbîrgel, Isosică.

Se spunea despre acest Isosică — de fapt îl chema Tăbîrgel Gheorghe, după numele lui tat-său, dar nu se știe cine îi scornise această poreclă care oricît te-ai fi gîndit tot n-ai fi putut să-ți dai seama ce putea să însemne — că maică-sa l-ar fi făcut cu Aristide, de fată mare, nu că l-ar fi născut, ci că înainte de a se fi măritat, Isosică

ar fi existat deja în trupul ei și că n-ar fi știut nimeni. Altfel cum s-ar fi putut înțelege de ce de la o vreme Aristide îl tot chema pe la el pe-acasă și se purta cu el cum nu prea avea cineva obiceiul să se poarte cu copilul altuia ? Asta însă era greu de crezut de cei care își aduceau aminte de felul neobișnuit în care cu douăzeci de ani în urmă se măritase mama lui.

Se dusese pe atunci zvonul că o fată de pe la marginea satului, una Sița lui Ciucă, a vorbit cu Maica Domnului pe izlaz. Lumea, adică întîi femeile și copiii se duseseră numaidecît s-o vadă. Cine sînt mai bine pregătiți, pentru astfel de evenimente, decît femeile și copiii ? Sița stătea pe prispă — era o toamnă blîndă cînd se întîmplaseră toate acestea — întinsă pe o velință și un căpătîi înflorat și povestea. Că stătuse așa ca și acuma pe izlaz aproape de loturi și păzea vacile și odată a văzut o femeie mergînd pe deasupra vîrfurilor porumbului. Era îmbrăcată în alb și în beteală și cu cununiță pe frunte. Și era așa de frumoasă că ea și-a dus mîinile la ochi, crezînd că pe urmă cînd o să se uite iar, Maica Domnului o să piară. Atunci i-a auzit glasul : „Sițo, ia-ți mîinile de la ochi". Și atunci Sița i-a spus : „Maica Domnului, ce-ai cu mine ?" „Am venit la tine că te-am văzut cum stai tu pe izlaz singurică", i-a răspuns Maica Domnului, oprindu-se înaintea ei, în aer, să fi fost picioarele ei cam la o șchioapă deasupra pămîntului. Și Sița nu mai știa pe urmă ce-a fost ; ajunsă cu povestirea aici abia putea să se mai țină în capul oaselor. Mai apuca să spună că îi e somn și într-adevăr adormea numaidecît, un somn de se vedea parcă pe obrazul ei tot ce se petrecea cu ea dormind ; i se mișcau ochii sub pleoapele închise, se ridica în capul oaselor și din gît îi ieșea un

şuierat îndelung şi subţire de înmărmurire, după care recădea pe căpătîi şi dormea apoi ore întregi. La trezire, la rugăminţile acelor femei care nu fuseseră acolo cînd povestise ea vedenia, o spunea din nou, şi în cîteva zile prispa, curtea şi ograda lui Ciucă începură să nu se mai golească de lume.

Interesul stîrnit de vedenia ei de pe izlaz n-ar fi ţinut mai mult de cîteva ceasuri şi n-ar fi trecut de capătul uliţei dacă n-ar fi fost somnul acela al ei ca o mărturie. Şi nu se ştie cine aprinse lîngă ea o lumînare şi o lipi de stîlpul casei, dar fu de-ajuns ca să facă toată lumea la fel, mai ales cînd ea începea să povestească. Cum numărul celor care veneau s-o vadă creştea şi nu se găseau lumînări, o rudă a lui Ciucă se duse la Pălămida şi aduse o ladă plină din care începu să vîndă la poartă, unde o altă rudă ridică o cruce mare, pe care bătură o candelă sub icoana Maicii Domnului, pe care o lipiră pe lemn. Veneau acum şi bărbaţi şi flăcăi curioşi fiindcă cei mai mulţi n-o ştiau decît după nume şi după o infirmitate a ei din naştere, era şchioapă ; şi cînd o vedeau pe drum o recunoşteau după mişcarea şoldului : Siţa lui Ciucă, fata aceea cu un picior mai lung şi unul mai scurt. Apărură apoi oameni şi din satele vecine şi în curînd atraseră atenţia în special doi, îmbrăcaţi în flanele cărămizii ca orice ţărani, dar care la o privire mai apropiată se vedea că aveau şi ei ceva, unuia i se făcea o băşică în frunte, aşa cît un ou, cînd vorbea şi celălalt era ciung de-o mînă şi avea şi gîtul strîmb, dar nu într-o parte, ci dus înainte încît de departe ai fi zis că se uită la ceva şi nu vrea să-şi mai tragă capul îndărăt. „Fraţilor, zise într-o zi cel dintîi, şi numai la unele cuvinte — şi asta era cel mai ciudat la el — îi ieşea pentru o clipă băşica aceea în frunte. Fraţilor, repetă el

pînă ce toată lumea auzi şi se opri orice mişcare, să ridicăm aici, fraţilor, un mic lăcaş al Domnului şi să ne închinăm şi să ne rugăm. Poate să vină ploaie şi vreme rea, şi omul ăsta sfînt, care e părintele acestei fete, trebuie ajutat să poată să-şi vadă de gospodărie, căci noi, fraţilor, îl stingherim de nu mai poate să se mişte, să dea la vite şi să-şi vadă de copiii pe care îi mai are."

Ciucă mai avea trei copii în afară de Siţa, cel mai mic umbla încă doar în cămaşă şi izmene, destul de gras însă, cu capul mare, cu ceafa umflată ca o tigvă şi puţin cam sîsîit. Oratorul ăsta necunoscut vorbi apoi mai departe arătînd că lesne s-ar putea ridica acel lăcaş al Domnului dacă fiecare care ar veni aici, ar da la poartă numai cîte-un franc. Nici n-ar trece trei zile şi s-ar înfăptui cuvintele lui Cristos, fiul Maicii Domnului, care a spus duşmanilor : Dărîm acest templu şi în trei zile îl ridic din nou.

Iată deci cum puteau fi răstălmăcite cuvintele Nazarineanului. Supărat, preotul se ridică în biserică împotriva acestor doi necunoscuţi care se îndepărtaseră de pe drumul adevărat al lui Cristos şi ceru oamenilor şi muierilor să nu-i asculte şi să nu se mai ducă în curtea acelei fete, dar fu zadarnic, nu trecu mult, nu chiar trei zile, dar nu mai mult de cîteva săptămîni şi lăcaşul fu ridicat.

Nimeni nu mai ştia bine ce se mai întîmplase după aceea, cum ajunsese fata să spună la un moment dat, că peste trei zile o să zboare. Să fi fost unul din cei doi străini care o îndemnase, sau poate gîndul să se fi născut în chiar mintea ei, în timp ce cădea în somnul acela sub ochii celor adunaţi ? Faptul ului pe mulţi, fiindcă, ziceau ei, dacă zboară, nu era ăsta semnul că a venit sfîrşitul lumii ?

Totuși nu era prea multă lume în curtea lui Ciucă în după-amiaza acelei zile cînd fata trebuia să facă minunea, erau însă cei care nu se îndoiau, și care sînt totdeauna destui ca să susțină orice miracol. Fata, ca de obicei, dormea și vorbea în somn și la ora anunțată cînd se trezi, ea declară foarte senină că Maica Domnului i-a spus că n-are voie să zboare pînă nu se face mireasă. Mama și cu omul acela care făcea bășică la frunte cînd vorbea, însoțit de cel cu gîtul strîmbat, intrară în casă și se sfătuiră cu rudele ce să facă ; nu se înțelegea bine ce vroia fata, să fie îmbrăcată în rochie de mireasă sau chiar vroia să fie mireasă de-adevăratelea ? Ațîțat de această așteptare, de luminile de luminări, de ceea ce avea să se întîmple, frățiorul cu ceafa rotundă ca o tigvă năvăli deodată în casă peste ei și cu brațele întinse începu să țipe sîsîit la tată-său : „eu spor, tete, eu spor !" Adică el zboară ! Îngrijorat și blînd Ciucă îl apucă duios de mîini și îi zise : „Măi Nilă, stai aci, tu zbori, Sița zboară, eu cu cine mai rămîn ?" Copiii auziră și răspîndiră în sat aceste cuvinte ale omului și ceea ce nu reușise să facă popa în biserică, reușiră ei : alergau prin curți sau pe drum ca niște smintiți și cu brațele în aer, așa cum țin păsările aripile, răcneau sîsîit : „eu spor, tete, eu spor !". Și pelerinajul în curtea Siței se opri.

Printre dulgherii care lucraseră la ridicarea acelui lăcaș, numai unul nu vrusese să primească bani și ăsta era Ilie al lui Tăbîrgel. El se însură cu Sița în aceeași toamnă și o luă cu nuntă, la dorința ei, care ținuse ca lumea să știe că atîta vreme cît a fost la părinți a fost fată mare. Nu se lămuri însă în noaptea nunții dacă într-adevăr fusese, nu prea se mai ținea seama de acest obicei, fiindcă se dovedise în ultima vreme că nu așa încep cele mai

bune familii, ci întîi fata să se ia cu băiatul, să trăiască doi-trei ani fără cununie și fără forme și dacă după acest timp băiatul care a luat-o n-o gonește, sau fata nu fuge, tînăra familie, adesea cu un copil destul de mare ca să-și aducă aminte mai tîrziu ca de ceva din povești, cînd maică-sa era îmbrăcată în alb de sus pînă jos, face la un moment toate acestea, adică formele la primărie și cununia religioasă, cu marea ei petrecere ; era semnul că însurătoarea băiatului și măritișul fetei au reușit și că de-aici înainte nu se vor mai despărți toată viața.

După însurătoare Ilie Tăbîrgel se certă cu socrul, care se dovedi că nu era el chiar așa blînd cum părea și trebui să-i ia din tîrla lui, cu forța, lăcașul la care el lucrase pe degeaba și considera că i se cuvine ; nici vorbă să i-l lase, îl dezveli la tălpici, îl puse pe roți, îl scoase cu patru boi, și îl duse în curtea părinților lui ; bineînțeles că îi luă și cărămida de postament și luă și crucea cea mare din curte, pe care tot el o făcuse : era din lemn bun și îi trebuia. Ciucă îl înjură în chiar momentele cînd o scotea din pămînt, și îi spuse să se îngroape cu ea, și să i-o pună el, Ciucă, la cap, chiar în ziua cînd o credea el, adică ginerisău, că îi e cel mai bine. Atunci să i-o pună !

Ilie Tăbîrgel și Sița se arătară mai tîrziu că nu erau nici credincioși nici eretici, cum le spusese preotul, nu se duceau nici la biserică și nici cu cei doi străini, cel cu gîlmă la frunte și cel cu gîtul strîmb, nu mai avură de-a face. Avură un singur copil, pe acest Isosică și nu stătu nimeni să le numere lunile de cînd se luaseră, pesemne că nu bătuse nimănui nimic la ochi. Țineau amîndoi foarte tare la băiat, și știa toată lumea că la ei în casă Isosică era cel care făcea ce vrea și nu

tatăl și cu atît mai puțin bunicul. În loc să-l strice însă ca pe alți copii, pe Isosică situația asta îl făcuse doar vesel și se apucase doar de fumat. Într-adevăr fuma mereu, dar nu cu lăcomie, ci lăsa țigarea să-i ardă îndelung în colțul gurii în timp ce el arăta învăluit în fumul ei pe gînduri și o lua din cînd în cînd în mînă și scuipa mărunt pe cotorul ei ca și cînd foița de atîta stat între buzele lui s-ar fi tot desfăcut. I-ar fi fost greu cuiva din sat să spună dacă atunci cînd stătea el așa și fuma, se gîndea la ceva, dar nici să spună că nu se gîndea nu putea. De cînd ajunsese flăcău, adică nu demult, intrase în vorbă cu una a Ciulchii, cam de seama lui, o fată foarte frumoasă, dar foare săracă și mai ales rea, dintre cele care nu se feresc de cuvinte și cînd se lega cineva de ea le folosea ca pe niște cuțite, așa limbă ascuțită avea. Îi plăcuse lui fata asta, se înțelegea pesemne bine cu ea, fiindcă erau în vorbă de vreun an de zile și Isosică nu mai fusese văzut cu nici o alta, cum aveau obiceiul flăcăii cît erau flăcăi, cei mai mulți, chiar cînd țineau cu adevărat la una și aveau de gînd să se însoare cu ea. Se pare că pe Isosică nu-l interesa acest gen de isprăvi, deși îi asculta și el, ca și alții, pe cei care se lăudau și vroia și el să știe, ca și ceilalți, cine era fata care zicea ăla că i-a făcut și i-a dres. El arăta ca și însurat cu Ciulca, fiindcă erau văzuți împreună chiar și ziua, la cîmp sau prin sat. Nu prea se înțelegea totuși ce e între ei și Ilie Tăbîrgel se supără într-o zi și îi spuse feciorului său că n-avea nimic contra Ciulchii — cu timpul fata avea să poarte numele maică-si și avea să i se spună simplu Ciulca, — cu toate că n-avea decît un pogon de pămînt, și, zise tatăl, nimic de la mă-sa, dar, adăugă el, știind că tot vorbea degeaba „dacă țineți unul la altul de ce nu vă luați ?" adică măcar să se cheme că s-au luat din dragoste. N-avea însă de ce „să se cheme", fiindcă cu adevărat Isosică nu mai putea nici ziua fără s-o vadă pe fată. Trimitea pe cineva după ea mai ales cînd era la cîmp, și nu făceau nimic izbitor, nu se piteau nici în porumburi și nici în cine știe ce văgăună ca alții, ci stăteau liniștiți în văzul la toți, fata cu ceva de lucru în mînă, de obicei o iie, iar el cu capul în poala ei, cu ochii închiși, ai fi zis că era nedormit ; dar nu dormea, deși aproape în fiecare noapte se întorcea de la ea la ziuă. În asemenea clipe, dacă vorbea, Ciulca avea alt glas, fără nimic ascuțit în el și după un timp începea fără veste să cînte.

XIV

Cînd Aristide trimise pe cineva să-i spună să vină seara la el, Isosică nu era acasă, plecase cu caii pe izlaz. Ceilalți băieți jucau bobicul, el însă sta întins pe dulamă și se uita neclintit la ei, dar această privire a lui nu-i vedea și se pare că nici veselia și glasurile lor nu-i atingeau auzul, fiindcă nu zise nimic cînd unul dintre băieți îl strigă întrebîndu-l dacă nu vrea să joace ; le trebuia unul ca să fie cu soț. Isosică se uita la ei, dar nu răspunse. Nici ei însă nu-l mai luară în seamă și își văzură mai departe de joc. Cel care era *la blană* se aplecă, puse bobicul pe ea, apoi se trase într-o parte cu pălăria în mîini, întoarsă cu fundul în jos și făcu semn celui care era la rînd să-i dea drumul. *Blana* era de fapt un ciomag mai gros de

corn, potrivit ca la unul din capete să fie neted să poată sta pe el bobicul și să poată în același timp să fie puțin vîrit și în pămînt, să nu sară în sus. Cel care lovea se dădu mult înapoi, își potrivi distanța din ochi, apoi prin trei salturi își luă vînt și ținti lăsînd să-i zboare ciomagul din mîini cu un vuiet scurt. Șters fulgerător de pe *blană*, bobicul avu o pornire care nici nu se văzu și se topi în depărtare în văzduh cu un piuit. Cei din fund se dădură cu repeziciune de-a-ndaratele să-l poată prinde și zvîrli in pălăria celui de la *blană* cu care ținea în echipă, înainte ca jucătorul să se întoarcă cu ciomagul. Dar cu ochii prea mult în sus, picioarele desculțe ale unuia din ei nimeriră drept într-un scaiete și băiatul scoase un răcnet și începu să înjure. În acest timp, maimuțărind cine știe pe cine văzuse el că așa se mînuie un baston, jucătorul se înapoia triumfător după ce și-l culesese, după lovitură, mergînd la pas cu el în mînă ca la plimbare : adică ăia din fund aveau mult de alergat pînă să zvîrle ei bobicul și să-l prindă ăsta în pălărie, nu trebuia să fugă ca de obicei.

— Brava, mă, Tilimplă, zise Isosică. Acuma ia vin încoace !

— Pe mine mă chemi, nea Gheorghe ? zise băiatul mirat.

— Da, pe tine, zise Isosică. Cîte mai ai ?

— Păi în afară de asta de-adineauri, mai am patru.

— Bine, zise Isosică. Dă-le și pe-alea patru și pe urmă vino încoace.

Și își vîrî fața în haină ca și cînd și-ar fi continuat un somn întrerupt.

— Ce e, nea Gheorghe ? zise băiatul pe urmă, apropiindu-se și șezînd jos.

— Mă Tilimplă, zise Isosică și se opri, rămase cîteva clipe nemișcat.

Nu se uita nicăieri, își ridicase fața și tăcea. Alături de el, la cîțiva pași trei fete stăteau cu frunțile plecate în mica pînză pe care o brodau și se putea ghici după mișcările rare ale acului invizibil că înainte de a spune ceva fiecare avea timp îndelung să se gîndească. Jocul băieților nu le tulbura, dar cînd Isosică îl chemă la el pe unul din ei, cea care părea mai mică dintre fete lăsă acul înfipt pe jumătate în pînză și mișcările i se opriră. Nu-și ridică privirea, dar se vedea că urechea stă la pîndă și că se străduia să biruie răcnetele băieților și să audă de ce îl chemase Isosică pe acela. Cîmpia era plină de toate vitele pe care le putea avea un sat, de la cîrduri de oi pînă la capre, se vedea cîte-o babă cu astfel de animal. Și pe lîngă băieți erau și oameni mari, cu cîini, și grupuri de fete.

De jur împrejurul izlazului și a miriștii în care se prelungea, se vedeau porumburi înalte cu foile frînte, cu știuleți umflați, cu mătasea roșie. Soarele stătea într-o parte pe cer și un străin n-ar fi putut ști dacă lumina lui, care dădea fiecărui om sau animal, o umbră, e spre apus sau spre răsărit, și nici dacă iarba de un verde crud care învelea pămîntul, e de primăvară sau de toamnă. Numai miriștile rase și galbene din depărtare arătau că oricum grîul fusese secerat de mult iar mătasea roșie, uscată, a știuleților, că putea fi sfîrșitul lui septembrie.

— Dă-te mai așa, treci în partea asta, zise Isosică în șoaptă, întorcîndu-și fața în așa fel încît se vedea că nu vroia să fie auzit de cele trei fete de alături. Dacă eu o să-ți spun ție să te duci un-

deva, tu o să știi ce să spui, sau o să mă faci de rîs și mai bine nu te mai trimit ?

— Nea Gheorghe, zise băiatul cu aerul că ceea cea avea să spună el acuma era un obstacol care nu vedea cum putea fi trecut. Eu mă duc, dar cine o să aibă grijă de caii mei ?

— Lasă, mă, îl liniști Isosică. Eu o să am grijă. Care sînt caii tăi ?

— Uite ăia doi de colo, ăia negri cu chișița albă și cu căpăstru în cap.

— Ei, acolo ai să-i găsești, zise Isosică. Uite ici, continuă el scoțînd dintr-un buzunar al pantalonilor o grămadă de obiecte mici, o piatră de cremene, un amnar, niște iască, niște nasturi de flanelă, niște acare și printre ele cîteva monezi mici și galbene.

Dar nu se mai auzi nimic din ce îi spuse el băiatului, care după cîteva clipe o și luă din loc. Isosică își întoarse fața înainte uitîndu-se ca și la început la jocul băieților și într-o vreme i se auzi din nou glasul. Îi cerea unuia să aibă grijă și de caii celui plecat, să nu le fure cineva căpestrele... De undeva din fund unde stăteau cei care prindeau bobicul se auzi tot atunci un fluierat lung și o voce care strigă :

— Bă, al lui Pretorian, se bate berbecul tău cu al lui Gavrilă, vino dracu și-l gonește că-l omoară ăla, îți rămîne oile nemîrlite.

Se vedea într-adevăr în stînga un cîrd de oi fugind de parcă s-ar fi năpustit un lup asupra lor și în spate, la o distanță de aproape o sută de metri alergînd unul spre altul, se făcură văzuți doi berbeci cu coarnele mari cît ale unor cerbi și răsucite în spirale largi și cu gîturile groase ca de boi.

— Fugi mă și desparte-i, răcni același glas, dar nu mai era timp și cei cu bobicul se opriră și ei să se uite.

La zece metri de ciocnire unul din berbeci șovăi. Într-adevăr, celălalt venea în salturi cu fruntea în sus și neînfricat, dar și cel de-al doilea își învinse șovăiala și se izbiră în capete cu atîta violență încît lovitura îi ridică pe amîndoi în aer aproape un metru. Băieții săriră numaidecît și îi despărțiră cu lovituri de ciomege apoi se întoarseră la bobic.

— E cel mai al dracului berbec, zise unul, la al doilea dacă îl mai lăsam, cădea al lui Pretorian de-a berbeleacul.

— Ăsta era să omoare cățeaua lui al lui Dumitru lui Nae, mă, zise altul cu admirație. Cît intri în cîrdul lor, îl vezi cum ridică coarnele în aer... Căci Lisandru l-a învățat de mic, îi dădea porumb din mînă.

Departe de cei care jucau bobicul alți băieți stăteau cîte trei sau patru, întinși pe burtă, unii singuri, fără fete prin preajmă, avînd în schimb, foarte aproape de ei, vitele. Erau pe lîngă porumburi și pesemne că le păzeau să nu intre și să-i prindă pîndarul. Unii stăteau chiar într-un lan sub o tufă și coceau dovleac. Prin preajmă se vedeau azvîrliți și coceni fără boabe, semn că copseseră mai înainte și porumb și se săturaseră de el. Venind dinspre cei care jucau bobicul un băiat se apropie de cei de lîngă tufă și se așeză și el lîngă foc. Se întinse apoi și luă un cotolan de alături și îl desfoi. Îi rupse cotorul încă crud și vîrful, care îi lăsă în palme lapte din boabele strivite, și îl puse la foc. Între timp un cal se apropiase atras de mirosul de porumb jupuit și își mișca

în sus și în jos gîtul lui lung, cu urechile întinse înainte, semn de prietenie și de întrebare dacă nu i se putea vîrî și lui în gură un cotolan.

— Du-te, bă, de-aici, zise cel numit mai înainte al lui Pretorian și puse mîna pe-un știulete și dădu cu el în cal.

Știuletele căzu alături, se lovi de burta animalului care se dădu înapoi și începu apoi să-și înfigă dinții lui mari în el.

— De ce dai, mă, în el, zise un altul, nu e al tău ? Și vezi dracului dacă s-a copt dovleacu-ăla, să plecăm, că dacă dă peste noi vreunul de-ai lui Năstase ne rupe junghietura gîtului.

— Da' de ce, rîse al lui Pretorian, ăsta e pămîntul lor ?

— Dar al cui !

— Calul ăsta al tău mai e armăsar mă, al lui Pretorian ? se miră un altul uitîndu-se curios cum calul dădea acum foarte zgomotos tîrcoale unei iepe, și cum la un moment dat se și aruncă pe ea fără veste.

Băieții lăsară jocul și se răsuciră să vadă. Calul începu să scoată din gîtul lui cabrat, printre dinții lui lați cu care o apucase pe iapă de coamă, niște nechezături așa de ciudate, încît ai fi zis că e un om din gîtul căruia ies rugăminți pline de umilință și recunoștință. Își luă și mai mult vînt, dar apoi totul se termină cu o renunțare de neînțeles, se dădu jos după ea și începu liniștit să pască.

— Ce rău era ăsta pînă l-am jugănit, zise al lui Pretorian, odată era să mă mănînce.

— Ce vorbești ! Și mînzul ăla îl are iapa de la el ?

— Aha !

— Și de ce dracu arată așa de puchinos ?

— Să vă spui de ce, tata mi-a zis să-l las dracu pe cîmp, dar el vine mereu acasă, ne pomenim cu el la poartă, nu putem să scăpăm de el.

— Dar ce-are ?

— L-a mursicat într-o zi un lup, zise al lui Pretorian, eram cu tata cu căruța în Frunzari. A ieșit din Cotigeoaia, dracu să-l ia de unde ! Dacă ne trezeam mai devreme îl omoram cu furcile. La iapă și la cal nu s-a dat, i-a fost frică, o fi fost ogîrjit de nemîncare, s-a dat și el la mînz și l-a mursicat uite aici.

Și al lui Pretorian le arătă cam pe unde, prin preajma inimii.

— Și ? zise unul din băieți.

— Și a făcut viermi. Noi am zis că o să-i treacă, dar n-avem ce-i mai face, și tata l-a lăsat odată legat lîngă pădure, să vie iar lupu-ăla să-l mănînce. N-a mai venit nici un lup, l-a dezlegat și îl mai ținem de mila iepii. Dar îl mănîncă viermii de viu...

— Păi hai să-l omorîm, zise atunci un alt băiat, după ce stătuse cu gura căscată cîteva clipe lungi.

Al lui Pretorian nu zise nimic, dar se uită în jurul său căutînd ceva. Apoi se proptiră amîndoi în ciomege, și se ridicară lăsînd dovleacul în spuza fierbinte ; ieșiră pe miriște. Cel care propusese să-l omoare prinse mînzul de mica lui coamă de pui de cal, și cu ajutorul celorlalți, îl puse jos pe partea unde nu era rănit și se uitară toți să vadă cît era de adîncă mursicătura. Era foarte adîncă, și băieții se înghemuiră pe rînd, cu chipurile vii, aprinse de curiozitate. Unul din ei zise :

— De ce nu i-ați turnat creolină ?

— I-am turnat și s-a închis și credeam că i-a

trecut, răspunse al lui Pretorian. Cînd colo, degeaba, i-au deschis-o iar viermii.

Se lăsă o tăcere. Undeva în zarea îndepărtată fluieră prelung ceva, ca un avertisment de neînțeles și se văzu apoi năvălind peste cerul senin, aplecat mult în partea aceea, o coloană de fum gros și urît ca de incendiu. Mai încolo alți cai păşteau neturburați și prin apropierea lor păştea un cîrd de oi.

— Ei, îl omorîm ?! zise iar băiatul care venise cel dintîi cu ideea asta. Părea foarte dornic să treacă la faptă.

— Hai să-l omorîm, se hotărî atunci al lui Pretorian. Şi tata mi-a spus de cîteva ori dar mi-a fost milă : omoară-l mă, zice. Îl omorîm, dar cum ?

Băiatul care dăduse ideea stătea pe vine și se uita. Nici el nu știa cum. Mînzul clipea rar din ochii lui mari și negri și respira cu burta, i se urca și i se lăsa în jos tot trupul, abdomenul lui mititel, acoperit de păr mare și pufos. Băiatul acela se uita țintă la burta lui mișcătoare și deodată înțelese cum. Îl apucă pe mînz de nări și i le strînse. Mînzul zvîcni și începu să se zbată. Era așa de voinic acest băiat pentru cei cincisprezece sau șaptesprezece ani ai lui încît el nici măcar nu spuse celorlalți să-l ajute, să-i țină mînzului picioarele. Cuprinsă de o bănuială nelămurită, iapa veni pînă în apropiere, dar o alungară cu fluierături. Ea întorcea însă capul cu urechile în față parcă i-ar fi întrebat : ce fac ei acolo cu mînzul ei ?

— Dă, mă în ea, zise al lui Pretorian.

Şi o goniră iar. De prin toate părțile începură să se apropie și alți băieți, dar între timp totul se terminase, nu mai apucară să vadă nimic, băiatul acela și cu al lui Pretorian omorîseră mînzul

înăbușindu-l, îl trăgeau acum de picioarele dinapoi și îl duceau undeva în porumb, în timp ce alții goneau mereu cît mai departe iapa, ca să nu-l vadă.

XV

Băiatul pe care îl trimisese Isosică undeva nu se întoarse prea curînd și cînd apăru în sfîrșit în depărtare pe tipsia fără obstacol a cîmpiei nu se grăbea să se apropie ca și cînd ar fi vrut să spună prin mersul lui parcă stînjenit, că n-a făcut nimic și nu prea se simte îndemnat să vie mai repede devreme ce lucrul acela pentru care fusese trimis tot nu s-a putut face. Isosică însă nu-și luă ochii de la el pînă ce nu-l văzu alături.

— Ce e, bă, de ce întîrziași atîta ? îi zise.

Vorbise ca și mai înainte, cu spatele la fete și cu voce coborîtă.

Băiatul nu răspunse de ce întîrziase, dar de astă dată privirea lui spunea că a făcut tot ce i s-a spus și că a ieșit așa cum trebuia să iasă.

— Zi-i, bă, se supără Isosică abia ridicînd glasul.

— Am fost, nea Gheorghe, se apără și băiatul dar nu mai adăugă apoi nimic și rămase în așteptare, cu privirea însă mai grăitoare decît cuvintele.

— Ei, și ce ți-a zis ?

— A zis, răspunse băiatul tărăgănat, că de ce nu vine persoana asta s-o cunosc și eu. „Cine e, mă ?" mi-a zis.

— Şi i-ai spus ?

— Păi nu mi-ai spus să nu-i spun ?! zise băiatul.

— Păi ți-am spus eu, dar... Mai erea cineva la el în birou ?

— Mai erea, dar i-am spus așa cum m-ai învățat : domn notar, vreau să-ți spun ceva personal. „Spune, mă“, zice. „Nu acum, zic, mai pe urmă.“ „Cînd mai pe urmă ?“ Și el a înțeles și am așteptat pînă nu mai era nimeni. Că era multă lume la el acolo...

— Și altceva n-a mai zis ?

— Așa a zis : spune-i persoanei care te-a trimes să treacă pe la mine, că am și eu ceva să-i spun.

— Ce ? zise Isosică.

Băiatul ridică din umeri : asta chiar că n-avea de unde să știe.

— Și la Ciulca ai fost ?

Băiatul dădu din cap de sus în jos : a fost !

— Bine, mă, Tilimplă, mai zise Isosică și se ridică în picioare și își scutură tunica. Uite-ți colo caii și bagă de seamă să nu sufli cuiva...

Dintre băieții care jucau bobicul pe izlaz se desprinse la un moment dat de grup unul de la *blană*, și o luă pe acea parte a cîmpiei opusă satului, adică spre Cotigeoaia, alături de care se vedea în zare alte vite păscînd, mai ales numeroși cai. Nu se știe de ce băiatul acesta era vesel, fiindcă sărea din cînd în cînd în ciomag. Îl proptea la marginea unui obstacol care însă putea fi și ocolit, un grup de scaieți, o crăpătură de pămînt sau dacă drumul era prea mult timp neted chiar un obstacol imaginar. Mai putea fi mult pînă la apusul soarelui, fiindcă drumul lui pe cer spre marginea orizontului era mereu greu de ghicit și nu dădea nici un semn izbitor că în curînd avea să se facă roșu. Numai cine îl cunoștea bine putea să simtă în raza lui o foarte puțin tremurată îngălbenire, deși miezul era mai departe alb.

Cînd nu sărea, băiatul reteza cu ciomagul lui ager vîrfurile înalte, cu măciuliile încă violete ale scaieților sau izbea în cîte o piatră pe care o smulgea din locul ei cu atîta precizie și putere că o făcea să zbîrnîie ca un proiectil trimițînd-o cu o traiectorie înaltă în văzduh. Din aceeași pricină se luă după un cîrd de oi ca un cățelandru cu limba scoasă și le goni aiurea, stîrnind undeva într-un grup îndepărtat de băieți fluierături și înjurături furioase la adresa mamei și tatălui său.

Cînd se întoarse acest băiat Ciulca venise și Isosică stătea cu capul în poala ei. Soarele nu mai avea raze împrejur, se făcuse ca un talger roșu și atingea buza orizontului gata să înceapă să se ducă. Băiatul se apropie de una din fete și începu să-i spună ceva la ureche. Ea îl ascultă cîteva clipe cu acul uitat în iie, apoi îl ascultă împungînd mai departe, rar, cu scurte opriri, cu fruntea plecată, încît nu i se vedea fața și nu se auzea dacă doar ascultă sau mai întreabă și ea din cînd în cînd cîte ceva. Apoi băiatul nu mai zise nimic, se sculă și se îndepărtă.

— Unde-ai fost, mă, ce-ai văzut ? se lipi unul de el, dar băiatul își smuci brațul și nu vru să spună nimic.

— Pe cine ai văzut, mă, hai spune, se apropie un altul.

În clipa aceea Ciulca își ridică fruntea din iie, pîndi cîteva clipe ce își spuneau băieții și apoi deodată rosti :

— Ia ascultați, mă, vouă nu vă rușine, măgarilor, dacă mă scol acuma la voi și vă dau cîteva peste nas, vă învățați voi cum să vorbiți cînd e de față fete. Ia fugiți de-aici !

Băieții se supuseră imediat, cu toate că s-ar fi părut că nu aud ce li se spune, se sculară în ciomege și se duseră mai încolo. Fata care aflase despre ce era vorba stătea tot cu fruntea plecată și acum soarele apunînd îi roșea fața atît cît se vedea, sau poate că era ea roșie de ceea ce auzise. Mîna i se mișca în aer parcă ar fi făcut niște semne cînd într-o parte, cînd puțin mai în alta, ca și cînd ar fi respins mereu cu blîndețe ceva care i se oferea stăruitor și ea nu vroia să primească. Celelalte tăceau și ele și își vedeau de cusături, numai Ciulca arăta parcă mai ațîțată de ceva, întindea iia pe genunchi, băga degetul în ea și apăsa, descosea rupînd firele cu dinții și scuipînd alături. Amurgul începea să coboare venind de sus cu răcoare în timp ce pămîntul mai era încă luminat și cald, se mai vedeau încă firele de iarbă și scaieții îndepărtați cu măciuliile lor colorate și florile de cîmp ale trifoiului de toamnă, ca niște dude roșcate căzute pe jos. Caprele treceau spre sat cu iezii lor lînoși, cu mersul săltăreț și oile, în cîrduri mari, începeau să tragă și ele spre casă, mai pășteau încă, dar cu capetele spre salcîmii stufoși ai satului din depărtare, pe care apusul soarelui îl îndepărta parcă și mai mult. Deodată fata care primise o veste de la băiatul acela își ridică fruntea. Avea ochii aprinși de lumina asfințitului la care se uita nemișcată. Cum stătea așa, începu fără veste să cînte. Își reluă cusătura și cu fruntea aplecată cîntecul ei se ridică în înserarea care se lăsa, nefiresc de subțire, înalt și cu mare putere, parcă ar fi cîntat ajutată de o foiță de leandru sau de păr, cum făceau băieții cînd se duceau sau se întorceau noaptea de pe la fetele lor. Dar era glasul ei, nu al foiței, îi strîngea sau îi umfla gîtul, țipînd cu

întreruperi de-ai fi zis că vocea i se frîngea sugrumată. Era în cîntecul ei o credință protivnică oricărei gîndiri, pe care o au numai fetele și o pierd muierile, că e așa cum știe ea, orice i-ai spune, chiar dacă ai lua-o de mînă și ai duce-o să vadă cu ochii ei, pe băiatul la care ține, peste fusta ridicată a alteia...

Cînd soarele se dusese de tot fata se oprise de mult din cîntat și începuse Ciulca. De la locul lor de-acolo unde stăteau ai fi zis că fetele n-au simțit că se apropie întunericul fiindcă ele continuau să împungă cu acul în iile lor și te mirai cum de mai vedeau să coasă înainte. În curînd însă se ridicară toți și băieții încălicară pe cai și o luară spre sat. Cîrduri de oi și de vite behăiau neîncetat, prinse de excitația asfințitului, sfîrșitul unei zile, mulsul și domnia tăcută a nopții.

XVI

Isosică nu apucă să intre bine în curte cu caii că alde tat-său îi și spuse că Aristide trimisese pe cineva după el să-l cheme.

— Ce-are cu mine ? zise Isosică fără să se mire.

— El știe, de unde să știu eu, răspunse și tatăl tot așa.

Și adăugă amănuntul că să se ducă nemîncat, de astă dată cu oarecare nedumerire, ca și cînd s-ar fi găsit mulți oameni în sat care să nu poată mînca de două ori la rînd. Pesemne că de atîția ani de cînd trăia bine Aristide ajunsese să creadă că și alții o duceau tot așa și că nu le pria două mese una după alta, cum nu i-ar fi priit lui. În-

cît Isosică făcu ceea ce ar fi făcut și tat-său, s
așeză întîi la masă și abia pe urmă se spălă p
mîini, își puse o cămașă curată și plecă la Aris
tide.

Se înserase bine peste tot, se vedeau luminil
din vetre și acea mișcare înceată a umbrelor di
fața ușilor deschise spre bătătură, din care s
putea ghici că toată lumea începuse, sfîrșise sa
erau încă la masă: întunericul se clătina stră
puns de razele tremurătoare care veneau din tind
și care lăsau să se vadă cîinele așteptînd pe prisp
așezat pe fund, sau umbra unei mîini mărită pîn
la grajd, a cărei sursă putea să fie acolo în tind
între cele două odăi, a unui copil care ducea lin
gura la gură, sau a unei fete care spăla vasele ș
le punea curate la locul lor pe poliță. Salcîmi
nemișcați și întunecoși, păreau fără frunze, urias
tăcuți și negri care poate că dormeau și ei spo
rind astfel liniștea care atrăgea animalele să s
lipească cu burta de pămînt și pe oamenii care îș
mai purtau încă ființa cine știe de unde și încotr
să se grăbească să facă același lucru: somnu
era o taină de aici de jos, nicăieri sus cerul nu s
oprea să doarmă, se schimba mereu pînă la ziu
și poate doar soarele mai apropiat de oameni dor
mea și el în timpul nopții... Era însă greu de lă
murit cum ajungea el totuși dimineața pe dede
subt să răsară din nou tocmai în partea cealaltă.

— Vorbeam cu nean-tău Năstase și cu gineri
meu, zise Aristide cînd Isosică intră în odaie și fos
tul primar de dinainte de război îi arătă cu mîn
un scaun lîngă el, să se așeze. Că el zice că co
muniștii n-or să țină mult, că n-o să-i sprijin
nimeni. Și eu îi spuneam că se găsește, găseșt
să-l omori și pe tac-tău. Dacă chem eu aici l
mine pe Badea lui Ilie Cîrcidaț și-i spun, bă, î

dau un pogon de pămînt, dă-i una în cap lui alde
tac-tău! Ai să vezi că-i dă!

Năstase ascultă toată chestia asta tăcut și scîrbit. Era neras și arăta mult mai bătrîn decît era, în timp ce frati-său Aristide, care nu era decît cu doi, trei ani mai tînăr decît el, arăta cu mult mai puțin. Pe pat fiul cel mare al lui Năstase, Dan, tăcea și el și fuma cu țigarea în mînă în timp ce Isosică o ținea între buze și umplea odaia de fum.

— Cum dracu de nu se dădu, mă, cîinele ăsta al lui nean-tău Aristide la tine? se miră Năstase uitîndu-se la Isosică. Pe Dan era să-l muște de picior!

Isosică avea într-adevăr acest dar ciudat că trecerea lui prin sat și chiar prin curțile altora nu era nici anunțată și nici însoțită de lătratul vreunui cîine. De aceea și drumurile lui erau greu de urmărit, trecea pe uliți agale învăluit în fum și nu odată unii se certau că l-au văzut în același timp în locuri diferite, cu martori. Cînd pleca dintr-un loc parcă pierea, cu toate că se putea întîmpla să stea în locul acela ceasuri întregi. Dacă ar fi fost întrebat cel care îl văzuse stînd, să zicem pe o podișcă împreună cu cineva, încotro a luat-o cînd a plecat, acela n-ar fi știut să spună precis, chiar dacă drumul n-ar fi avut decît un încoace și un încolo, adică n-ar fi fost o răspîntie de uliți ci un drum drept și fără cotituri. Numai taică-său băgase odată de seamă că nu-l lătra un cîine, care tot așa, cum zisese și Năstase, la el se repezise să-l sfîșie. „De ce măi Gheorghe nu se dau cîinii la tine cînd intri într-o curte?“ „Mă cunosc, dă-i dracu“, răspunsese Isosică nepăsător. Dar nu era adevărat, fiindcă chiar dacă nu-l cunoștea, cel mai învrăjbit cîine se potolea deodată

la vederea lui sau doar la auzul glasului lui, iar alții începeau chiar să se gudure, cădeau pe spate cu labele în sus și Isosică se apleca în treacăt, îi gîdila pe burtă și își vedea de drum.

— S-o fi culcat și el, îi răspunse Isosică lui Năstase. Mai dorm și cîinii !

În odaie era lumină albă, frumoasă, de petromax, însă la geamuri fuseseră închise pe dinafară obloanele. Toată casa mirosea a pîine proaspătă și a friptură de jărăgai. Velințele roșii de pe pat și șervetele mari de la ferestre cusute cu șabace de mătase împodobeau odaia ca la alții la botez sau la anul nou.

— Bea, mă, Isosică, zise Aristide turnînd dintr-o sticlă într-o ceașcă mică și înflorată de porțelan.

Parcă turna doctorie, așa grijă avea să nu pice ceva pe jos. Băiatul gustă și se îndreptă în scaun, cu ochii mari. Aristide nu bea țuică obișnuită, ci dintre acelea în care nu se pune de loc apă cînd se distilează în cazan, iese din prună curată, de struguri sau de ce e, cu un grad mare : ce scot alții dintr-un cazan, dintr-o astfel de fierbere iese de trei patru ori mai puțin. Trebuia să fii însă ca Aristide să te înduri să scoți atît de puțin.

— Așa că asta e, continuă Aristide adresîndu-se lui frati-său.

— Nu e aia, zise Năstase tărăgănat și cu dispreț. Ăla care zici tu, Cîrcîdaț, e un bețiv !

— Ăla e bețiv, ăla e curvar, ăla e hoț, zise Aristide. Eu nu guvernez numai pe unii, toți sînt sub autoritatea mea.

Năstase nu mai răspunse prin cuvinte, ci prin clătinături din cap : nu era așa, nu se poate susține pe baza asta că poți să guvernezi.

— Îi guvernezi pe toți, sigur că da, zise gineri-său, inginerul agronom, dar trebuie să faci deosebirea, așa am eu impresia...

— Cum mă dădură ei pe mine jos, se minună atunci Nae Cismaru și se mișcă pe pat ca sub stăpînirea unei mari emoții. Vine la mine cum ar fi seara, alde băiatu-ăsta, notarul și zice domnule Nae Cismaru, nu vreai dumneata să fii primar ? Vreau Nică, zic, cum dracu să nu vreau și zice, vino mîine la primărie să te instalezi, am ordinul respectiv, o să fii primarul comunei. M-am dus eu dimineața, — m-am dus de dimineață, că noaptea uite așa m-am întors și pe-o parte și pe alta, mă, zic, ce-o fi și spre ziuă n-am mai putut să dorm neam — și cînd am ajuns la primărie, așa erea, a venit pe urmă notarul și am citit și eu, scria negru pe alb : Nae Cismaru e numit primar. Am stat eu p-acolo pînă pe la prînz pînă am luat în primire de la Cochințu și nu pleacă bine Cochințu că văz că intră unul așa cu șapcă în cap și zice : „Cine e primar aici ?“ „Eu sînt“, zic. „Îmi pare rău, zice, dar nu mai ești. O să dai în primire lui Ciocotă.“ „Cine dracu e ăsta ?“, zic. „Dracu, cine să fie, dacă dumneata că ești de-aici, și nu-l cunoști, de unde vrei să-l cunosc eu ?“ Pe urmă am aflat cine erea Ciocotă, e de pe la vale, ține pe-a lui Ion Ilie Albuleasa care are un băiat la București, la Pirotehnie, dracu să-l ia.

— Cît o să stea și Ciocotă, zise Aristide. Dacă o să înțeleagă o să stea mult !

— Ce să înțeleagă ? întrebă Nae Cismaru, cu îndoiala celui care n-a înțeles și căruia îi e frică să nu descopere că ar fi trebuit sau ar fi putut totuși să înțeleagă. Ce să înțeleagă Aristide, ce e de înțeles aici ?

— Asta nu știu, zise Aristide. Presupun că e ceva de înțeles și că nimeni nu înțelege, altfel nu s-ar perinda ei primarii cîte șase pe an.

Nu vroia să-i spună sau poate nu știa nici el, însă cuvîntul *perinda* arăta că observase totuși acest fenomen și că se gîndise la el, deci ceva tot știa.

— Tată, deschide ușa, se auzi din tindă glasul unei fete, și sări Dan și-i deschise.

Maică-sa venea din urmă cu farfurii și cu pui fripți și fata se întoarse și aduse sticle de vin, pahare și furculițe. Pe urmă ieșiră amîndouă.

— Ia hai să luăm ceva, zise Aristide și traseră toți scaune de pe lîngă pereții albi, încărcați de jur împrejur pînă la brîu de velințe bătute în cuie nevăzute și se așezară. De ce plecași Lenuțo, zise Aristide tare, ia treci încoace și bea și tu un pahar de vin.

— Păi noi am luat în tindă, zise atunci fata reapărînd în odaie cu cozile ei negre și groase pe spinare.

Rămase în picioare lîngă taică-său, puse mîna pe-un pui, îl rupse în două, apoi îl rupse iar și începu să mănînce împreună cu ceilalți, deși zisese că luase în tindă. De ce o chemase Aristide numai pe ea și nu și pe maică-sa? Năstase, frati-său, mînca cu poftă, dar parcă și cu silă pentru pofta pe care o simțea, sau poate rămăsese cu disprețul dinainte în sine, cînd spusese frati-său că se găsește ce vrei, chiar să-l omori pe tac-tău.

— Toarnă, mă, tu un pahar de vin, spuse el lui fi-său Dan, ca și cînd numai în el ar mai fi avut încredere, după care își luă seama și adăugă: toarnă la toată lumea.

Isosică mînca la fel cum fuma, îndelung și pe gînduri, mesteca atît de minuțios, că în cele din

urmă te puteai întreba dacă mai avea ce înghiți; înghițea totuși, cu pregătiri care făceau ca fălcile lui să se miște foarte vizibil în sens diferit, una spre urechea dreaptă și cealaltă, din partea cealaltă, spre urechea stîngă; cînd se uneau egal, mestecatul se oprea și gîtul lui Isosică se îndoia înainte ca la cocoși. Se vedea că îi plăcea, arăta și el mirat de cît de buni pot fi niște pui de găină cruzi, cu mujdei și pîine caldă din țest, îi mîncai întregi, cu oasele lor cu tot.

— Eu m-așteptam ca Moromete, zise Aristide punînd mîna pe pahar. Hai să bem!

Nu-l ridică însă să-l ciocnească, fiindcă nici ceilalți nu puseseră mîna pe pahare, aveau gurile pline. Apoi ciocniră și duseră paharele sub nas și dădură fiecare, pe rînd, și cu o îndoire înceată, de parcă s-ar fi uitat buimăciți în tavan, capetele pe spate. Unii chiar clănțăniră dinții pe pahar și nu-și revenică din uimire și trecu multă vreme pînă își aduseră iar aminte de mîncare.

— Mă, bun mai e vinu-ăsta, unchiule, zise Dan copleșit. Ziceam anul trecut că s-au stîrpit aracii-ăia și n-o să mai culegi matale nimic de sub ei.

— Păi de ce am ginere agronom? zise Aristide cu o expresie rece de triumf.

— Îți vine să înghiți și paharul, zise Nae Cismaru, uitîndu-se la pahar cu frică parcă, drept care ezitînd, mîna lui se întinse și îl puse pe masă la distanță, ca să nu mai aibă de-a face cu el.

Numai lui Năstase nu-i era gîndul la gustul vinului.

— Te-așteptai ca Moromete, ce? zise el.

— Să facă ceva, răspunse Aristide.

— Ce să facă, murmură Năstase cu o iritare ascunsă și posomorîtă.

Aristide însă nu era atent la starea fratelui său și se vedea limpede că nu-i spusese nici lui la ce se așteptase el de fapt din partea lui Moromete. Umplu din nou paharele și rosti :

— Hai noroc ! Și după ce băură iar, continuă : M-așteptam ca Moromete să se dedea de partea notarului cum a făcut lipoveanul de Fîntînă, cînd colo, i-a luat-o fi-său înainte ! N-am nimic cu fi-său, e băiat cu carte și dacă n-ar fi venit vremurile astea, îl luam cu mine... Așa, s-a dus la comuniști. Treaba lui ! Dar nici să ajungă comuna pe mîna lui Oauăbei ! Fiindcă Niculaie al lui Moromete am auzit că spunea notarul că o să plece la o școală unde o să-l trimeată partidul lor, poate să-l trimeată, sînt la putere, și eu aș fi făcut la fel în locul lor, și mi-aș fi făcut un om pe care să mă bazez, dar pe Oauăbei poate să-l trimeată oriunde vrei și tot Oauăbei rămîne și o să mi-l trimită tot îndărăt în sat, să fie el primar ! El și cu nenorocitu-ăla de Mantaroșie și care s-or mai ivi... D-aia trebuie să vedem ce-i facem ! Moromete primar, n-am nimic de zis, sau Nae Cismaru dar uite că pe alde Nae s-au și repezit să-l dea jos, nici n-a apucat bine să se iscălească dedesubt, și i-au și luat tocul din mînă.

— Așa e, mă, exclamă Nae Cismaru uluit, taman vream și eu să mă iscălesc subt un act și țineam tocu' în mînă și îl văz pe-ăla că întinde mîna și mi-l ia, așa ușurel, din mînă, ca la copii : lasă ăsta, zice, să nu obosești, să te-apuce durerea de cap !

— Chiar așa ți-a zis ? întrebă Aristide și în ochii lui mijiră lumini vesele. Îi era milă de tine ?

— Da, mă, îl apucase mila de mine, auzi ! Moromete, zice : mă Nae, unii tot se cheamă că au fost primari, există acolo la arhiva lui Oprescu

iscăliturile lor negru pe alb, dar tu cu ce poți să susții că ai fost, din moment ce semnătura ta nu figurează la dosar ?

Aristide începu să rîdă, gineri-său însă, deși rămăsese tot timpul grav și atent, auzind ceea ce povestise Nae Cismaru, deveni și mai serios.

— Mă mir, zise el, că notarul nu și-a îndreptat privirile și spre Moromete și atrase doar pe fi-său. Și cum ziseși și dumneata, tată socrule, fi-său e băiat cu carte, dar pe urmă domnul notar îl primi în birou pe-alde Oauăbei.

— Acum și-au făcut și un sediu, zise Aristide, au pus mîna pe prăvălia aia părăsită a lui Ionel, le-a dat-o Ciocotă, în calitatea lui de primar și au scris pe deasupra, P.C.R. *Siliștea-Gumești*. Spunea ăsta al lui Jugravu că cică l-ar fi întrebat cineva pe Ciocotă „păi bine, domn-primar, dacă se întoarce Ionel și vă dă afară ?“ „Ordin de rechiziție precum că sus-numitul nu mai locuiește demult în Siliștea-Gumești“, a răspuns Ciocotă. „Nu mai locuiește, dar e a lui !“ „A lui o fi, zice, dar am rechiziționat-o noi !“ Îi învață bine notarul, zise Aristide cu admirație. Pînă pleacă, fiindcă am auzit că pleacă și el. Iar voi, cu partidul vostru social-democrat, se adresă el ginerelui, o să vă dedați și voi cu comuniștii, fiindcă n-o să aveți încotro, așa spunea domnul Tache Mărăcineanu, fost prefect, m-am întîlnit ieri cu el pe la gară și ne-am dus pe la Balaci, pe la Slăvescu. Tot așa zicea și el : am intrat în zona limitrofă, regele nu mai semnează decretele constituționale, iar miniștrii liberali din guvern n-or să mai stea nici ei mult.

— Dar de ce ? zise ginerele lui Aristide protivnic, dar și neliniștit, atins de bănuiala că împotrivirea lui s-ar putea să nu-i mai ajute la nimic

din moment ce, întîmplarea sau fatalitatea a și hotărît dinainte pentru el. Nu înțeleg, zise el mai departe, fără să tresară la ideea că regele va fi înlăturat, ce zonă limitrofă ?

Asta era, nu vedea care era legătura între zona aceea limitrofă, soarta regelui și a întregului său sistem legat de monarhie, cu soarta partidului său social-democrat. Nu înțelegea să fie împins pe același drum cu cei legați de monarhie și îi spuse lui Aristide că nici nu credea, din moment ce social-democrația urmărea, așa cum știa toată lumea, același țel ca și comuniștii, cu deosebirea că ei, socialiștii, preconizau alte mijloace.

— Socialismul e salvarea omenirii, zise el patetic, restul sînt chestiuni în litigiu, discutăm, guvernăm pe rînd și vedem care realizează mai bine acest țel.

— O să guvernați voi la rînd altădată, dar nu acuma, răspunse Aristide cu o ironie atroce. Și adăugă : faceți politica struțului (expresia asta o auzise probabil tot de la acel fost prefect, Tache Mărăcineanu, sau chiar de la fostul pretor al plășii, Ilie Slăvescu, cu care era prieten), credeți că dacă nu vă uitați voi la zona limitrofă, nici zona limitrofă nu se uită la voi. Asta vă privește, dar eu sînt obligat să nu las satul în părăsire, și să aștept să-l salveze socialismul vostru.

— Și ce vrei să faci ? zise ginerele nedumerit.

— Aici e toată chestia. De-aia v-am și chemat, răspunse Aristide. Asta cu sediul e un fleac, n-o să aibă ei sediu în Siliștea-Gumești, nu e așa Isosică ?

Isosică nu răspunse nimic, tocmai termina de ros un ciortan și s-ar fi zis că acum o să răspundă, dar parcă nici nu auzi că despre el era vorba și luă din farfurie alt ciortan.

— Toată chestia e să te retragi la timp, asta în ce vă privește pe voi, reluă Aristide adresîndu-se mai departe ginerelui. Dar asta e, că n-ai cum să te retragi... Povestea domnul Mărăcineanu că prin 1944, cînd au început rușii să-i împingă pe nemți îndărăt mareșalul Antonescu era pe linia frontului și primește o telegramă de la Hitler să vie urgent la Berlin să discute cu el situația militară. Antonescu se urcă în avion, dar la aerodrom îi spune serviciul de meteorologie că în aer e furtună mare la o oră de mers cu avionul și că e pericol să cadă. Cît ține furtuna ? întreabă Antonescu. Nu știu, zic ăia. Ei, dacă nu știți, eu dau ordin de plecare, zice Antonescu și pilotul n-a avut încotro și a trebuit să execute. Și nu era numai Antonescu singur, a trebuit să se urce în avion cu el și statul-major și alții care mai erau din guvern. Chestia asta, zicea domnul Tache, i-a povestit-o cineva care era prieten cu medicul personal al lui Antonescu care erea și el în avion. N-au mers ei nici un ceas și așa era, cum a zis serviciul meteorologic, au intrat în furtună și avionul a început să-i răstoarne pe toți cînd în gît, cînd în cur. I-a învălmășit pe toți, abia au scăpat, se mirau și piloții pe urmă... Ei, și cînd au ieșit din furtună, toți prăpădiți, galbeni la față, le-a venit inima la loc și arătau și ei mai veseli, au început să-și dreagă hainele și cravețile... Și Antonescu odată se uită la ei și le zice : „Ei, ce rîdeți, vă pare bine că ați scăpat ?... Ce vă pare așa bine ? Dacă muream nu era mai bine ? Am fi fost plînși de toată lumea, ziarele ar fi fost pline de doliu, ni s-ar fi făcut funeralii naționale... Am fi fost niște bărbați de stat care am guvernat țara într-un moment al ei greu (cînd toți au fugit și s-au ferit) și care am căzut la

datorie ca niște eroi. Dar așa? ! O să pierdem războiul și cine știe... O să mai avem noi parte de onorurile pe care le-am fi avut acuma? Așa că degeaba rîdeți, mai bine ați plînge !“

— Om deștept, zise Năstase parcă mai înviorat în scîrba aceea a lui care nu-l părăsea. Așa s-a și întîmplat, cum a zis el, i-a judecat și i-a împușcat pe toți ca pe niște trădători, avea dreptate !

— Asta ziceam și eu, reluă Aristide, dar omul nu vrea să creadă, zice că n-o fi chiar așa cum își închipuie el.

— Nu cred eu că Franța și Anglia... zise inginerul agronom.

Dar nu-și duse gîndul pînă la cap, se opri și-și arătă în chip mai elocvent brațele desfăcute.

— Ce ? insistă atunci Aristide.

— Că n-or să intervină ei în zona asta limitrofă, zise agronomul.

— Ce vorbești tu, mă Petrică, zise atunci Năstase clătinînd din cap, sceptic, aici are dreptate Aristide, nu există ajutor de nicăieri cînd vin vremuri din astea ! A sărit cineva să-l ajute pe franțuz cînd intră neamțul peste el și cînd ne luă și nouă o parte din Ardeal de-o dete ungurului ? Ia adu-ți aminte !

Se lăsă o tăcere, fiindcă toți care erau acolo își aduceau bine aminte. Era pe la sfîrșitul verii lui 40 și citiseră în ziare că Hitler a dictat ruperea unei părți din trupul țării și cum ministrul nostru de externe, văzînd harta, a leșinat. În aceeași zi Toderici a pus să sune goarna și în ziua următoare s-a adunat lumea la școală. Copiii recitau poezii și cînd unul a început să spună cu glasul lui nevinovat, Clujule, Clujule, mulți au început să plîngă. Nimeni nu înțelegea de ce țara nu intra atunci în război, să-și apere pămîntul. Era tocmai

ceea ce vroia să spună acuma Năstase, că rămăsesem adică singuri din toate părțile, în fața neamțului.

— N-a sărit nimeni, continuă el, dincontră și dacă nu întorceam noi armele în 44 și nu luptam, cine știe ce-ar mai fi fost... Anglia și Franța abia dacă sînt în stare să-și apere zonele lor limitrofe, dar să mai aibă grijă de-ale altora.

— De ce, zise agronomul, uite în Grecia s-a oprit zona limitrofă ! Dacă nu era Anglia acolo, nu se oprea.

— Asta așa e, zise Aristide, dar dacă mai trăia paraliticul ăla de Roosevelt trecea și peste Grecia.

— De ce ? zise inginerul agronom. Nu văd legătura.

Aristide nu răspunse, se uită însă cu o privire trufașă peste toți cei adunați, ca să se vadă încă odată că puterea lui asupra altora nu ținea de avere, ci de ceea ce avea în cap ; iată, gineri-său, om cu carte, declară singur că nu înțelegea, în timp ce el, Aristide, de unde de neunde, înțelegea perfect. Și ca dovadă că era așa, iată că n-avea să-i spună care era legătura între Roosevelt și zona limitrofă ; numai proștii se grăbesc să se arate că sînt deștepți.

— Nu mă doare pe mine capul de Grecia, zise el rîzînd ca de ceva foarte vesel. Pe mine mă doare ce facem aici cu Oauăbei !

Și zicînd acestea bătu insistent cu dosul palmei într-un anumit punct al mesei, ca și cînd Oauăbei s-ar fi aflat chiar acolo pitit dedesubt și ei nu vroiau să creadă. În acea clipă se auzi o bătaie afară în oblonul ferestrei. Aristide nu se miră. Se întoarse spre fi-sa și-i spuse să se ducă pînă afară și să vadă cine era.

XVII

— Fiindcă pe mine nu mă interesează să conduc numai eu comuna, continuă el după ce fata ieși, am fost primar zece ani, a venit războiul, am scăpat pe mulți de rechiziție și de front, n-am nici o pretenție ! Cînd se termină războiul și veni ordinul cu animalele de captură, să le dăm rușilor îndărăt, i-am băgat în mă-sa pe-ăia cu comisia de armistițiu, să se ducă la domnul general cutare sau domnul moșier cutare care i-a trimes fi-său maior sau colonel cai și vaci din Transnistria, nu să-i ia tot văduvei vaca din bătătură, că n-are bărbat s-o apere. Să spuie domnul Terente, băga-l-aș în mă-sa și pe-ăsta, care veni primar după mine cînd se termină războiul, cum era gata să semneze ca un bou lista cu care venise niște hoți de pe la plasă. Zicea că e comunist domnul Terente, dar prima lui iscălitură de primar „comunist" era s-o pună pe vacile unor nenorociți. Bagă de seamă, domnule Terente, îi zic, că o să răspunzi de ce iscălești... Ce e, mă, ce cauți aici ? se întrerupse Aristide văzînd că pe ușă fata lăsase să intre cineva.

Era un flăcău cu o căciulă mare cît o baniță pe cap și cu o dulamă cu guler de oaie tot așa, deși toamna abia începuse și nopțile erau încă dulci.

— Ce te-ai încotoșmănat așa ?

— Nea Aristide..., zise flăcăul cu îndoială, văzînd atîta lume adunată acolo...

— Zi-i bă, dă-i drumul, ce s-a întîmplat, aprobă totuși Aristide.

— Au vrut unii să spargă sediul partidului comunist.

— Ei, și ? !

— I-au găsit acolo pe-al lui Gogonaru, pe Mantaroșie și pe Oauăbei, cu felinarul aprins. Și ăsta, Oauăbei, le-a strigat, bă, zice, eu știu cine sînteți, ne-a spus tot unu dintre voi, mă, a venit azi un băiat la primărie și i-a spus pe toți notarului. Dați de dracu dacă nu vă vedeți de treabă.

— Și ? întrebă Aristide.

Flăcăul rînji ca un tîmpit și apoi dădu din umeri, dar nu fiindcă îi ardea să dea din umeri și era el atît de nepăsător pe cît vroia să pară ; era mai degrabă speriat de ceva.

— Vreai să spui, se dumiri Aristide ajutîndu-l, că ăia care veniseră să spargă sediul au fugit...

— S-au dus dracu ! exclamă și flăcăul venindu-i deodată inima la loc.

— Bine, mă, Pătăleață, bine că mi-ai spus și mie, să știu și eu ! Ia bea și tu ici un pahar de vin și du-te și-ți vezi de treabă.

Și îi turnă unul plin, pe-al său, și i-l întinse flăcăului.

— Tu de unde vii ? îl mai întrebă, ca să zică ceva.

— Eu sînt de gardă în noaptea asta cu alde Mărin al Mariei lui Usturoi.

— Bine, zise Aristide, dă-l peste cap și vezi-ți de garda ta.

După plecarea flăcăului Aristide îi ceru fetei un pahar curat și îi porunci să-i spună maică-si să stea afară pe pridvor și să aibă grijă să n-asculte cineva la geam.

— Iar tu du-te în prăvălie și adu-mi mapa cu hîrtii și un creion chimic... Isosică, zise apoi Aristide în timp ce umplea iar paharele, cu începere de-aici înainte mă înjuri prin sat și spui că sînt așa și pe dincolo. Fiindcă, zise el adresîndu-se

la toţi, trebuie să ne gîndim la niște inși pe care să-i văpsim comuniști, să-i alegem noi să intre în partid, fiindcă nu putem să lăsăm comuna să ajungă pe mîna ăstora. De-aia v-am chemat ! Fiindcă pînă vine Anglia și America să facă și să dreagă, noi stăm aici în zona limitrofă şi o să pună mîna pe sat drojdia dedesubt, nu e de glumit, înţelegeţi ? Tu înţelegi, mă, Isosică ?

Adică de ceilalţi nu se îndoia, fiindcă erau toţi rudele lui, iar Nae Cismaru era un om cu mintea coaptă şi sigur că înţelegea, dar el, Isosică ?

— Înţeleg, zise Isosică după ce lăsă să se scurgă clipe lungi, învăluit în fum de tutun și dus parcă pe gînduri de greutatea întrebării.

Fata tocmai se întorcea de-afară.

— Era cineva ? zise Aristide.

— N-am văzut pe nimeni.

— Spune-i mă-ti să stea pitită în pridvor, repetă el. Eu n-am nimic contra comuniștilor, dacă vor să guverneze... Şi noi am guvernat, continuă Aristide. Dar ei în loc să stea de vorbă cu oamenii care sînt ceva în comuna asta, nu zic să stea de vorbă cu noi, că n-am pretenţia, dar sînt atîţia inși care nu ţi-e rușine să le zici dom primar, și să-ţi scoţi chiar căciula înaintea lor fiindcă unii sînt bătrîni și chiar și părintele are pentru ei cea mai mare consideraţie... Dar cum să-ţi scoţi căciula în faţa lui Oauăbei ? N-am nimic cu el, să-și vadă de cobiliţa lui, dar să nu intre el în primărie cu ea și să aibă și pretenţia că merită. Asta e chestiunea !

Pe masă nu mai rămăsese nimic, nici fărîmituri de pîine și nici măcar urmă de oase, totul fusese mîncat și fata scutură și luă farfuriile și tacîmurile (de care de altfel nu se servise nimeni). Mai aduse însă sticle de vin, de aceeași culoare porfirie

și turnă ea în pahare, în timp ce tatăl se ştergea pe mîini cu un șervet.

— Ia dă-mi acuma tu linia aia de liniat, zise el.

Şi cu linia în mînă făcu pe hîrtie un tabel pe care scrise și apoi citi la toţi cu glas tare, însă în mod consultativ. *Tabel nominal de locuitorii din comuna Siliștea-Gumești care se vor înscrie în Partidul Comunist...*

— E bine așa ?

— E bine, aprobă Năstase mai mult curios decît convins. Şi întrebă : Adică ce vreai tu să faci ? !

Sub întrebare se ghicea totuși o îndoială, fiindcă rămăsese în aer o neîncredere pricinuită de apariţia ciudată a flăcăului îmbrăcat toamna cu dulamă și căciulă de iarnă. Cum era cu ceea ce zisese el atît de hotărît mai înainte că n-or să-și facă ei comuniştii sediu în Siliştea-Gumeşti ? Uite că și-l făceau.

— E clar ce vreau să fac, răspunse Aristide netulburat, cu atît mai mult cu cît se dovedește că au și început să aibă și oamenii lor ascunși, nu numai pe faţă, cum văzurăţi și voi ce zicea băiatu-ăla al lui Pătăleaţă că s-a întîmplat chiar în seara asta cu sediul. Mai clar nici că se mai poate ! Aflăm noi totul ! Nu asta e important că au pus ei o tablă pe prăvălia lui Ionel. Ia scrie tu aici, Isosică. Numărul curent, numele și pronumele, comuna și judeţul, ocupaţia și p... mă-si ! Ai scris ? Unul cîte unul or să se ducă fiecare nevorbiţi între ei și neştiuţi, azi unul, poimîine altul și să se înscrie în partidul comunist. Scrie Isosică.

Isosică puse mîna pe creion și hîrtie, dar ţinea ţigarea în gură și cînd se aplecă să scrie se înecă cu fumul și începu să tușească, se făcu roșu ca sîngele.

— Lapădă dracu ţigarea-aia, zise Aristide cu dispreţul curat al celui care nu fuma. Scrie : 1. Cîrcîdaţ I. Badea.

Se lăsă o tăcere. Isosică aşteptă cu creionul în aer. Ce se întîmpla acum ? Ce era cu această listă care devenea un fapt, o probă ? Tăcerea fu ruptă de Năstase.

— Parcă ziseşi că să nu pună mîna pe sat drojdia de dedesubt.

— Da, dar nici să intre cine vor ei, îi alegem, zise Aristide.

Vroia adică să spună că atîţi cîţi erau drojdie din cei care urmau să fie aleşi, ascultau de ei, de Aristide şi cei care erau acolo.

— N-oi fi vrînd, zise Aristide iar, să băgăm oameni care să devină comunişti convinşi !

— Dar nici aşa de-ăştia n-or să primească, zise agronomul.

— Trebuie să căutăm numai de-ăia care îi ştim noi şi o parte din sat, dar nu tot satul, zise Aristide. De-aia e bun Badea al lui Ilie Cîrcîdaţ.

— Bine, zise Năstase. Ei, altul, mai zise el, cu un glas de parcă ar fi fost cu neputinţă să se mai găsească unul ca ăla care fusese pomenit.

— Păi spune tu acuma unul, zise Aristide. Ai scris, mă ?

Isosică nu scrisese. Rămăsese cu creionul în aer, nemişcat. Avea să scrie, dar parcă vroia să se ţină minte că scrisul lui era pe hîrtie, nu al lui Aristide sau al altuia. Se gîndea : da, bine, avea să scrie. Dar... Şi se aplecă hotărît. Înainte de a începe avu un gest de şcolar sau de tîmplar, înmuie întîi vîrful creionului în gură, apoi începu să facă prima literă. Fiindcă dedesubt nu era nimic, creionul găuri hîrtia chiar în clipa cînd să rotunjească prima literă a numitului Cîrcîdaţ.

— Pune-i un caiet dedesubt, Lenuţo, zise Aristide. Ei, Năstase ! Pînă zici tu, ia trece-l, mă, acolo pe Neagu Postu.

— Da, zise Dan nu se ştie de ce, ăsta e bun.

— Ăsta e un om blînd, lucrează la mine, cînd vorbeşti cu el trebuie să spui de două ori o vorbă ca s-o înţeleagă, zise Aristide.

— Păi o vrea ? se îndoi Dan.

— Dacă îi spun eu, vrea, zise Aristide. Nu e prost, face el pe prostu, chestia asta cu spusul de două ori se mai şi preface. Mă Neagule, îl întreb eu într-o zi, e adevărat, mă, ce ţi s-a întîmplat astă-primăvară la deal ? Şi mi-a răspuns numaidecît, a rîs : e adevărat domnu' Aristide, zice. Şi la ce te gîndeai ? zic. Mă gîndeam şi eu la multe, zice. Aşa că vezi, e foarte bun...

— Da' ce-a păţit la deal ? zise Nae Cismaru care tot timpul fusese cu ochii pe toţi, care cum deschidea gura se uita la el şi asculta.

— N-a păţit nimic, zise Aristide şi privirea îi sticli de simpatie pentru omul lui. Sta şi el răzimat în bîtă, pe cîmpul mare şi păzea caii... Şi cum sta el aşa nemişcat, cine ştie cît o fi stat, s-a pomenit cu o barză pe umeri. A scos un urlet şi a dat aşa din mîini, s-a speriat şi el, l-a luat barza drept pom... Scrie-l acolo, Isosică. Neagu Postu.

— Ăsta e numele lui adevărat ? zise Isosică.

— Ăsta e !

— Şi ce să facă ăsta la comunişti ! ? se miră Năstase.

— Să nu facă ce i s-o spune, zise Aristide.

— Păi îl dă afară.

— Pînă îl dă afară mai vedem noi, venim cu alţii.

— Atunci, zise Năstase, trece-l şi pe Nicu-Canèl.

— Nicu-Canèl, zise Aristide, da, dar ăsta e prea bun, nu e bun !

— Beşleagă, zise Năstase.

— Beşleagă, strigă Nae Cismaru surprins, vecinul meu.

— Ăsta e bun, zise Aristide, dar n-o s-o ia razna pe urmă ?

— Nu, zise Năstase, numai cînd bea, dar bea rar, aşa că... Îl cunosc eu, sîntem prieteni de la şcoală... Stam într-o bancă. Scoate căciula înaintea ta, are şapte copii, i-am dat pe iarnă vreo zece saci de porumb împrumut.

— E rău cînd bea, zise Aristide, astă-iarnă cînd zici tu că i-ai dat sacii-ăia de porumb a vîndut el ce-avea în pod şi trei zile şi trei nopţi a băut uite aici la mine, nu vrea să iasă afară la miezul nopţii... Mi-e frică să nu spună la o beţie că noi l-am îndemnat şi atunci nu e bine.

— Aşa e, conveni Năstase şi se scîrboşi iar şi nu mai zise nimic.

— Mă Aristide, ce-ar fi să vorbim cu Cornel ? zise Nae Cismaru.

— Cine, ungurul ?

— Da.

— Foarte bun, zise Aristide. Omul nostru. Şi nu ştie nimeni.

Pe-ăsta îl adusese în sat Anghelina Neacşii lui Tărăboanţă, îl găsise la un tîrg, era mecanic de batoze şi nu prea înţelegea bine româneşte, dar îşi făcuse mulţi prieteni în sat. Cu Anghelina se certa în fiecare zi, dar nu se despărţeau, bătrîna, Neacşa lui Tărăboanţă, căreia i se spunea, nimeni nu ştia de ce, Bîrbina, povestea că după ceartă îi apuca pe-amîndoi, Cornel striga la ea, ieşi afară Tărăboanţo, şi o dădea afară şi încuia uşa. Prietenul lui cel mai bun era unul Călin Dogaru, tot un fel de lăcătuş-mecanic, şi într-o zi ungurul a venit la el foarte nedumerit. Ma, Caline, zice, Anghelinul ăsta al meu strigă la mine, ma, Stoica Mucedu... Cine paştele la mama al lui e Stoica ăsta Mucedu ? Un prost, mă, Cornele, cine să fie, i-a răspuns Călin rîzînd, şi atunci ungurul a zis, păi cum, ma Caline, eu sînt prost, ma Caline, şi s-a dus peste Anghelina şi a luat-o la bătaie. Cînd o bătea se auzeau ţipetele muierii pînă afară din sat.

— Cîţi sînt, mă, ia citeşte, zise Aristide. Şi după aceea adăugă : Scrie acum la numărul curent care urmează pe Fane-Marin Bîznae.

Rămaseră tăcuţi. Nae Cismaru zise :

— Cum Aristide, nu ştii ? Păi ăsta e !

— Ce vorbeşti ? De cînd ?

— De curînd : ăsta şi cu ai lui Ghice, fraţii ăia doi. Ăştia au fost şi legionari, i-am văzut eu cînd au venit odată în sat, nişte legionari de la Pălămida, la un Crăciun.

Şi Nae Cismaru le povesti la toţi dacă îşi mai aduc aminte cum au intrat atunci în lunile alea cît au stat ei la putere în sat, aşa cam vreo zece inşi în formaţie de cîte doi, erau şi din Pălămida şi din Turnu, era printre ei unul cu piciorul drept răsucit şi mai scurt decît celălalt. Era noroi şi ningea, dar ei au început să meargă prin mijlocul drumului şi să cînte, ca un pluton de soldaţi, ţineau bine pasul şi aveau voci puternice, învăţaseră bine cum să cînte în marş. Au intrat pe şoseaua mare, au străbătut satul de la un cap la altul, pe urmă au pierit nu se ştie unde.

— Şi ? zise Aristide.

— Şi la coada lor, în spatele ăluia şchiop, era Fane Marin Bîznae şi Victor Bălosu, şi la coadă ăştia doi ai lui Ghice.

— Nu știam, zise Aristide. Mama lui de Bîznae. Și acum s-a repezit la comuniști ! Nu mi-a spus nimic, mai zise Aristide și privirea lui avu o secundă o lucire îndîrjită ca de oțel. Mi-e dator cincizeci de mii de lei, i-am dat să-și cumpere niște cai, zălog un pogon de pămînt, s-a rugat de mine cu căciula în mînă. Hm ! vedem noi ! Mama lui de Bîznae. Spuneți și voi altul.

Fiindcă fusese vorba de Bîznae lui Dan îi veni și lui în minte unul și îl numi, Țondrică Anton, și spuse că ar putea să fie bun. Era un prieten de-al lui, un băiat blînd, — fiindcă zisese Aristide că ăștia sînt buni să nu facă ce-o să li se spună. Țondrică, zise Dan, taman se însurase acum o săptămînă, cu nuntă, adică pe baza că mireasa e fată mare și seara cînd lăutarii l-au dus cu ea în odaie, blîndețea lui l-a cam făcut de rîs.

— De ce, zise Aristide.

— Nu se auzea strigătul miresii dinăuntru și taică-său s-a înfuriat pe-afară, Antoane, zice, dacă mai stai mult intru eu și pun mîna pe ea. Pînă la urmă a ieșit bine, a țipat mireasa, și Anton cînd a dat cu ochii de tat-său în tindă l-am auzit eu cum l-a înjurat ; era galben de furie alde Anton, dar tat-său a rîs și nu s-a supărat de înjurătură în fața oamenilor, mai bine așa decît să creadă lumea că fi-său e de mămăligă.

— Numai să vrea, ăsta, zise Năstase clătinînd din cap, adică : e el blînd, dar o să vrea să se bage ?

— Vorbești tu cu el, Dane, zise Aristide. Spune-i că e nevoie. Hai noroc, hai să mai bem.

Isosică lăsă creionul jos și puse și el mîna pe pahar.

— Mă, zise Aristide, cu un glas ca de fier, hai noroc ! Aveți grijă să nu vorbiți cu oricine, orice. Nu e glumă !

Paharele erau adunate în aer ca un buchet mare, așa de rubiniu era vinul în ele, la lumina albă a petromaxului care sfîrîia nesimțit în perete. Apoi buchetul se rupse și duseră paharele sub nas.

— Așa, făcu Aristide așezîndu-se la loc. Lenuțo, mai adu vreo două sticle din vinul ăsta, poate ni se mai face sete. Ce zici, Năstase ?

— Să mai aducă, se strîmbă Năstase ca și cînd pentru el totuna era dacă bea vin sau apă.

Totuși parcă se mai descîrbise de cînd începuseră cu lista : vedea parcă o speranță clară.

— Mai departe Isosică, spuse Aristide, ia trece-l tu acolo pe Ilie al Mariei lui Usturoi. Ce ziceți de-ăsta ?

— E bun, se strîmbă Năstase pufnind, parcă ar fi vrut să spună : dacă prin bun trebuie să înțelegem rău.

— De ce, surîse Aristide, Ilie al Mariei lui Usturoi lucrează la mine la pădure, băiat bun...

— Bun la ce ? zise Năstase.

— Așa, bun să fie văpsit comunist.

— Băga-l-aș în mă-sa de nerod, de cine a găsit el să-și bată joc..., zise Năstase.

Toți știau despre ce era vorba. Unul de prin Cotocești, de unde era și Năstase, avea o fată fără degete, băgase, cînd era mică, mîna sub țest să scoată pîinea (maică-sa ținea vătraiul și dădea niște oale la o parte) și atunci s-a rupt vîrful țestului, care nu se vedea că se crăpase și a căzut cu buza pe degetele fetiței, care a leșinat. A făcut arsuri și a rămas numai cu podul palmelor, dar asta n-ar fi fost nimic, nu-i trecu sperietura nici cînd se făcu mare și din pricina asta avea

voința slabă, tremura dacă se răstea cineva la ea. Și odată a trimis-o maică-sa după bureți în pădure, că nu avea ea degetele topite de tot și a dat peste ea ăsta al Mariei lui Usturoi. Nu era nimeni prin preajmă și s-a răstit și el la ea și a pus-o pe urmă jos... S-au pomenit cu ea că a rămas însărcinată. Fata era și jumătate mută, și îi era frică numai de cel care se răstea la ea în prezent, încît nu le-a fost greu la ai ei s-o facă să spună cine a fost. S-au dus cu șeful de post peste băiat.

— Cum a scăpat el atunci de nu l-au băgat la pușcărie ? întrebă Năstase.

— A venit la mine și mi-a spus : domnu Aristide, toată viața o să fac ce-o să-mi zici, spune-i lui dom'șef să nu mă ia la secție să mă bată. „Bine, mă, am zis, da' te-ai făcut de rîs, altă fată n-ai mai găsit și tu să pui jos ?" „Domnu' Aristide, zice, n-am vrut, nu știu cum s-a întîmplat..." „Bine, zic, du-te acasă și-ți vezi de treabă, dă o declarație că nu e adevărat și pe bază de martori te lasă șeful în pace, îi spun eu, dar înțelege-te și cu părinții fetei." S-a înțeles cu ăia să-i dea fetei, pe numele copilului, o juma' de pogon de pămînt și a scăpat. Altfel intra la beci. Ia mai pune Dane din vinu ăsta, că mi s-a făcut sete.

Și Dan umplu paharele și ciocniră iar.

— Tu de ce ții, Vasile, paharul gol ? zise Aristide adresîndu-se acelui nepot care nu scosese pînă acum nici un cuvînt.

— Nu, eu nu mai beau, zise Vasile răgușit de tăcere.

— Ce, zise Aristide, nu te mai țin balamalele ?

— Nu, am amețit, răspunse flăcăul.

— Păi uite, Ștefan, de seama ta, parcă nici n-ar fi pus picătură pe limbă.

Trufaș, fiul cel mic al lui Năstase rîse încet, cu o semeție care se vedea că o împrumuta nu de la scîrbitul de taică-său, ci de la unchi-său Aristide.

Afară, cocoșii se porniră să cînte întîia oară. Era miezul nopții.

— Isosică, ia du-te tu acuma pe-afară, zise Aristide, o fi adormit țață-ta Paraschiva în pridvor și o fi ascultînd cineva la geam. Ieși tu întîi Lenuțo și te uită și pe urmă Isosică să dea tîrcoale casei.

Fata deschise înainte ușile și Isosică ieși pe urma ei, întîi cea din tindă, apoi de la pridvor și pe urmă de la grădiniță. Mergea înaintea flăcăului cu cozile pe umăr și la colțul dinspre drum al pridvorului se lipi de perete și-și răsuci, în tăcere, capul și se uită spre bancă. Paraschiva, era adevărat ce spusese Aristide, se întinsese în pridvor și se învelise cu cojocul, dormea de s-auzea din drum. Isosică se lipi și el de perete lîngă fată și atunci ea se trase repede îndărăt și se întoarse în casă. Însemna că văzuse pe cineva și se speriase. Isosică se uită mai bine, se dădu jos în grădiniță și ieși sub acoperișul cîrciumii. În spate, spre drum, se vedeau obloanele ferestrei odăii de unde ieșise. Nici un fir de lumină nu se zărea pe sub ele. Dar nu era nimeni și nici nu putuse fi, chiar dacă ar fi fost și-ar fi fugit, s-ar fi văzut, n-avea pe unde s-o ia ca să se topească. Isosică rămase cîtva timp în mijlocul grădiniții, ca o umbră. Pe lîngă el i se ridicau pînă la genunchi flori mari, cîrciumărese cu tija grasă și zorele care se urcau peste toți stîlpii casei lui Aristide, pînă la acoperiș. Nu era absolut nimeni și cerul de miezul nopții era plin de lumină, cu toate că luna lipsea, iar satul, după ce foșnise la cîntecul cocoșilor,

căzuse acum în tăcere. O singură dată se auzi de pe undeva de departe un şuierat lung şi gîlgîit, care însă se stinse şi el şi liniştea recăzu.

Pe la al doilea cîntat al cocoşilor terminară lista, şi Aristide o luă şi făcu o copie după ea, pe care i-o dădu lui Isosică. Originalul cu scrisul lui Isosică rămase la el, la Aristide, şi îl vîrî în portofel. Pe aceste liste Isosică fusese şi el trecut, deşi el spusese că nu e nevoie, se ţine el minte şi fără listă, nu e nevoie să se citească acolo ca să-şi aducă aminte cum îl cheamă.

— He, he, he, rîsese Aristide, he, he, he, auzi ce-a zis, băiat deştept. Nu degeaba spune lumea că e al meu, he, he, he... Mai deştept decît fi-meu Tache, care nu ştie decît să guiţe şi să dea cu pumnii în oameni la moară.

Cu toate că trecuseră aproape zece ani şi în răstimp se rostogolise peste toţi un război, Aristide nu uita nici acum istoria din anul acela, cu bătaia lui Tache la moară. Ţugurlan se întorsese de la puşcărie după cîteva luni : Aristide plătise un avocat să-i facă recurs după ce se împăcase cu el tot prin intermediul avocatului, iar unii tot îl mai înjurau pe Aristide că nu trebuia el, pentru fi-său Tache, să-l pună pe domnul Florică să-i facă lui Ţugurlan proces. Numai puţini ştiau — şi îi dădeau dreptate — că nu din pricina lui fi-său Tache nu-l iertase el de la bun început pe Ţugurlan, ci pentru că ăla sărise la el în faţa primăriei şi îl dăduse cu ceafa de perete şi îi crăpase pielea capului. „De ce, întreba Aristide cînd venea vorba despre asta şi cineva îi spunea că n-a făcut bine ce-a făcut, de ce să sară la mine ? Că nu-i făcusem nimic, pusesem doar jandarmul să-l ia şi să-i dea cîteva de ochii lumii, că nu mi-era mie că îl umpluse pe Tache al meu de borş, şi Tache mai

da în unii şi eu i-am spus mereu să se astîmpere, că o s-o păţească într-o zi. Dar el a sărit atunci la mine, mi-a înfipt mîna în beregăţi şi a început să mă înjure. De ce ? Îi făcusem ceva ? Nici nu mă gîndeam să-l bag la puşcărie, m-aţi văzut voi vreodată că am băgat pe cineva la puşcărie ? Din contră i-am scăpat pe toţi care au venit la mine şi m-au rugat..."

Aici aşa era, şi faptul că întorcîndu-se de la închisoare Ţugurlan nu-l ameninţase şi nu-i făcuse nimic lui Aristide, cum prevestise Moromete, arăta că într-adevăr cei doi, chiar dacă nu se împăcaseră în fundul sufletului, încercau să se uite unul pe altul ca şi cînd n-ar fi fost nimic între ei...

XVIII

Amintirea preotului plecat se şterse însă curînd din sufletul Catrinei şi ura ei împotriva lui Moromete ieşi iar la suprafaţă. Drumul pe care apucase Niculaie nu-i plăcea şi îl învinuia de acest lucru pe taică-său, dacă nu s-ar fi dus în anul acela la Bucureşti... Şi întîmplarea de atunci, după ce stătuse atîţia ani la întuneric izbucni iar la lumină cu o forţă sporită. Vrînd să se apere, Moromete se prefăcu că nu înţelege legătura şi spuse că de ce, drumul era foarte bun, se spunea înainte că dacă vin comuniştii la cîrma ţării o să mănînce lumea.Uite că au venit şi...

— Dar îl bătură de erea să-l omoare, asta ce fu ? zise Catrina cu o pornire turbure, care din ce în ce mai mult era mai limpede de orice urmă de credinţă. Dacă l-ar fi omorît te-ai fi bucurat, să-i

chemi aici pe feciori să ne arunce pe drumuri. Nu mă duc eu într-o zi la el şi-i spun, să ştie şi el ce părinte a avut !

— De ce nu te duci ?! zise Moromete sigur pe sine, ştiind poate că dacă ea n-a făcut acest lucru pînă acuma n-o să se apuce să-l facă de-aici înainte. De ce nu te duci ? repetă Moromete provocator. Pălămida e colea, suie-te în tren şi du-te şi spune-i !

— Lasă că îi spun eu şi ce ţi-a ieşit din gură cînd trecu alde Stan Moameş şi spuse...

— Ei, ce spuse alde Stan Moameş ?!

O undă de teamă apăru pe chipul lui Moromete auzind această ameninţare, fiindcă nu despre ce spusese alde Stan Moameş era vorba, ci despre ceea ce spusese el, Moromete, în clipele acelea. Sunase Bărăgan cu goarna prin sat să se strîngă lumea la primărie că are iar notarul nu ştiu ce să le spună. (Nu plecase încă din sat acest notar.) Moromete, ca de obicei, nu se duse, deşi Bărăgan, trecînd prin dreptul porţii lui îi spusese cu glasul lui spart, pe lîngă care al lui Dumitru lui Nae părea cu totul obişnuit, ca al oricărui om, iar al oricărui om părea o şoaptă pipernicită :

— Du-te, bă, Moromete, pe la primărie, că a venit alde fi-tău să ţină un discurs !

— Şi ce bă, Bărăgane, răspunse Moromete din curte, fără mine nu poate să-l ţină ?

— Ordin de la notar să se strîngă toată lumea, zise Bărăgan fără să fi auzit, căci forţa glasului lui şi a goarnei în care sufla micşora pesemne atît de mult tăria vorbelor altora, încît urechea lui nu le mai prindea înţelesul.

Drept care Moromete îl înjură din curte cu admiraţie şi pe el şi pe notar fără teamă că Bărăgan l-ar putea auzi. Într-adevăr, de cînd

plecase, nimeni nu-l mai văzuse pe Niculaie prin sat, dar nu numai pentru asta lumea se adună la primărie în număr mare. Erau, de la o vreme, din ce în ce mai atenţi cu aceşti trimişi fiindcă unora începuse să nu le placă de loc ce făceau alţii şi altora nu le plăcea cîtuşi de puţin ce făceau unii. Partidul comunist avea el sediu aici şi mai erau şi alte partide cu fel de fel de denumiri în care se înscriau mulţi, dar adevăratele partide de dinainte de război nu mai erau şi nu prea înţelegeau unii cum se întîmplase acest lucru. Mai mult chiar, nu înţelegeau nici cum vechii ţărănişti şi liberali stăteau cu mîinile în sîn şi se uitau la valul care îi îneca fără să facă nimic... Aristide, nu se ştie de ce, îşi vînduse moara şi îşi cumpărase un restaurant la Bucureşti, se lăsase de politică, nu mai ştia nimeni ce e cu el... Trebuiau deci ascultaţi cu grijă mare aceşti tineri ca alde Niculaie ăsta, fiindcă trebuia descifrat totul mai dinainte, pentru a preîntîmpina pregătiţi răul, sau, dacă va fi cumva cazul de luat parte cît mai mult din eventualul bine, cum făcuseră cu moşioara Episcopiei, care e drept că abia le ajunsese pe-o măsea, dar oricum fusese şi asta ceva... Numai un prost ar sta acasă liniştit, după un război în care neamţul a încercat să dea şi pînă la urmă a mîncat bătaie de la rus şi cînd un comunist vine aici înaintea ta şi zice : puteţi să luaţi pămîntul care mai e, al vreunui moşier, şi pămîntul să fie luat şi să nu vie nimeni, nici armata şi nici jandarmii să te împiedice. Poţi afla multe de la un băiat cu caş la gură, dacă ai puţină minte, şi poţi ghici din vorbele lui, cu mult înainte, la ce te mai poţi aştepta în viitor. Aşa că veniseră în număr mare, în cămăşi şi izmene, unii desculţi şi alţii încălţaţi şi cu chimire sau

brîie roșii cu o simplă curea peste ele, cu pălării care fuseseră odată negre, unii cu bastoane cu gogă la cap, solemni, alții mititei, slabi și cu o licărire atît de mică de speranță în luminile ochilor încît semăna mai degrabă a disperare, și stăteau toți împrăștiați în fața acelui băiat, fiecare avînd aerul că s-a oprit aici ca din întîmplare și că nu va asculta mult și își va continua drumul spre treburile lui care poate că nu păreau unora așa de importante cum erau cele de genul celor de față, dar erau în orice caz mai stabile și mai durabile, pentru că fără ele nimeni, de nicăieri, nu putea trăi (puteau ei oare, orășenii de pildă, să trăiască fără vitele țăranilor, care trebuiau îngrijite și date la apă la timp, ca să dea carnea, untul, laptele și lîna de care nu se putea lipsi nici măcar regele?). Și atunci sigur că n-aveau să piardă aci decît cîteva minute, să mai vadă și ei cine ar putea crede că îi poate învăța pe ei ceva, afară doar cum să-i tragă pe sfoară, să le ia produsele și vitele dacă s-ar putea, pe nimic; dar de stat să audă ce e, or să stea! Iar locul era același de aproape o sută de ani, cam de cînd se ridicaseră, așa cum arătau acum, biserica, școala și primăria, aceste trei puncte de sprijin ale satului, toate trei avînd pămîntul foarte bătătorit la intrare, biserica și școala mai mult, fiindcă aveau curte, primăria însă n-avea decît una mică în care era ținută șareta primarului și un obor necesar închiderii vitelor contravenientе sau sechestrate pentru impozite, încît adunările de la primărie aveau loc chiar în mijlocul drumului, cele mai scurte bineînțeles, cum era cea de față, cu un caracter oficial sau semioficial, cele electorale sau culturale fiind înghesuite tot la școală.

Niculaie începu să vorbească și unii plecară aproape imediat, lămuriți: băiatul vorbea ca și notarul, doar poate cu mai multă patimă, că au făcut reforma agrară (ce reformă? care reformă?), că au răsturnat dictatura fascistă și altele de același gen. Cei mai mulți însă rămaseră fiindcă nu era de loc limpede unde vroia el să ajungă, și nu trecu mult și aflară ce era: cu toate ocolișurile pe care le făcu vorbitorul el nu putu să-i facă să nu înțeleagă că nu era la mijloc nici o neînțelegere care în cazul de față ar fi putut îndulci lucrurile. Dincolo de frazele lui acaparatoare reieșea că partidul comunist consideră că nu era de loc bine ce se petrecea aici prin satele astea cu moldovenii goniți de secetă, rătăcind și dîndu-și haina din spinare pentru o bucată de pîine. Și nu numai că consideră, spuse băiatul, dar chiar se opune și face apel la toți să se prezinte și să vîndă la prețul oficial cerealele destinate acestor oameni bătuți de soartă, la centrele ce se vor forma în acest scop și că să se gîndească fiecare ce-ar fi dacă lucrurile ar sta invers și ar fi ei în locul moldovenilor și moldovenii în locul lor? Vorbea bine și dacă n-ar fi vorbit exact despre ceea ce vorbea, mulți s-ar fi minunat, după cum chiar se întîmplă, dar aceștia fiindcă nu înțelegeau sau nu se considerau practic în cauză, fiindcă nu le prisosea nimic, abia le ajungea lor din cît făcuseră. Dar nu erau numai dintre ăștia adunați acolo.

În acest timp apăruse pe dealul care urca cu zece-cincisprezece metri satul mai sus, și la poalele căruia se afla primăria, un car cu boi. În el stătea un flăcău și el intră liniștit în mulțime, silind toată lumea să se desfacă și să-i lase drumul liber. Un om mai în vîrstă, adică cu o

experiență oarecare în ceea ce privește autoritățile, ar fi înțeles ce era acolo și ar fi ocolit din vreme pe o uliță dosnică.

— Treci, mă, și tu cu boii mai repede, zise șeful postului de jandarmi, unul nou, cel vechi, căruia îi luase Țugurlan pușca, ieșise la pensie și plecase din sat.

Părea în trecere pe-acolo, dar nu era, avea și el ordinele lui, însă nu prea hotărîte, cum învățase el înainte. Ce era asta ? O întrunire legală sau una particulară ? Și contra cui se apăra aici ordinea, în caz de dezordine, contra țăranilor, sau a băiatului ăla care nici nu se legitimase ? Încît el se adresase celui cu boii cu îndoiala și pe chip și în glas, care de altfel tot nu înțelese, zdroncănitul căruței, boii uriași din fața sa și vederea simplă a mulțimii fiind de ajuns pentru înțelegerea lui, că adică toate acestea existau și mai mult decît atîta ce mai putea fi ? Oameni adunați acolo de pomană, care făceau totuna cu galbenul de miere al luminii soarelui, care bătea din plin la ora aceea peste întreg pămîntul.

O babă profită și ea de această spărtură făcută în mulțime de carul cu boi și trecu cu niște pui de gîscă, cu o expresie la fel de călătorită ca și a feciorului, deși ea mergea desculță pe jos, nu în vreo căruță. Iar șeful postului de jandarmi se îndepărtă și el, avînd aerul că aceste întruniri civile erau totuși perfect legale și nu-i inspirau nici un fel de neliniști, fiindcă era de față notarul și asta însemna că și el și primarul știau ei ceva, altfel n-ar fi sunat cu goarna.

— Om vedea noi atunci ce-am face, ne-om descurca noi și fără tine, zise deodată, cu o voce spartă, unul dintre cei cu chimir. Și se adresă apoi celorlalți : ia dați-l jos de-acolo pe băiatu-ăsta a

lui Moromete. Alde tat-său s-a procopsit chiar de dimineață cu o dulamă și o pereche de cizme noi pe un dublu de porumb și fi-său ne face propagandă să dăm partidului comunist să împartă ei egal la toată lumea. Du-te, măi băiatule și vezi-ți de treabă, nu veni tu aici să ne înveți pe noi cum să trăim, oameni bătrîni.

— Foarte rău că și tata s-a luat după alții, fără să-și dea seama că cu o cizmă nu te procopsești, dar pe ăla îl faci și mai nenorocit...

— Dacă are cizme noi, nu e el așa de nenorocit, zise unul desculț, avînd aerul că nu s-ar da nici el în lături pînă nu l-ar vedea pe acela cu totul nenorocit, desculț și fără cămașă pe el, adică fără nimic de tot, să-i mai rămînă doar sufletul ; atunci poate că nu i-ar mai lua nimic...

Cîteva rîsete arătară că deși oamenii nu au fost cîștigați de partea vorbitorului, totuși n-au fost îndepărtați, li se mai putea vorbi încă, ceea ce tînărul activist și făcu.

— Domnilor ! răcni atunci unul din ei, ca și cînd spusele oratorului ar fi ajuns la acea margine unde lucrurile, nemaiputînd fi întinse mai departe, trebuiau oprite cu orice preț, permiteți-mi domnilor !

Și cum nimeni nu se grăbi să-i facă locul pe care și-l pretindea înaintînd, începu să și-l croiască cu bastonul în mînă, dînd pe unul și pe altul la o parte și oprindu-se în mijlocul adunării. Era un ins cu fața trasă, ras complet și îmbrăcat într-un costum negru, cu pălărie bună, pe care cînd scoase răcnetul o dădu pe ceafă cu mîna în care ținea bastonul. Părea să fie prăvăliaș, funcționar sătesc, sau chiar învățător și chemarea să i se permită să vorbească, o făcu cu o voce cu prelungiri oratorice gîtuite, parcă de nebun, pe care de

altfel le și reluă și le păstră tot timpul cît vorbi, producînd asupra celor adunați așa cum se dovedi, o adîncă turburare.

— Domnilor, zise el ridicînd bastonul în aer și subliniind cuvintele zgomotos și agitat din tot trupul și mai ales cu pieptul și brațele cu care descria prin aer gesturi ca de prooroc care anunța venirea apocalipsului, astăzi domnilor, nu trebuie să fii comunist. Trebuie să fii... trebuie să fii... anti-comunist ! ! !

Asta era tot ce avusese de spus și îi lucea în priviri o convingere holbată că a spus ceva atît de important și hotărîtor încît după aceea nu mai era voie să nu se mai întîmple o dărîmare. Și într-adevăr horcăitul lui demențial stîrni îndată tumult și începură să se audă glasuri care cu greu ar fi putut fi închipuite cu cîteva clipe mai înainte. Parcă erau zbierete de măgari furioși, loviți de strechie, sau lătrături de cîini flocoși, întărîtați cu ciomagul de-a lungul gardurilor. N-or să dea nimic, se auzeau glasurile lor urlate atît de tare că se pierdeau în propria lor răgușeală furioasă, nimic nu vor da, nici un bob, știu ei ce fac, treaba lor, sînt stăpîni pe țîrla și pe pămînturile lor, să se ducă în p... mă-si toți ăia care fac pe deștepții cu centrele lor de colectare cu tot. Să nu îndrăznească să vie cineva să le spună lor ce au de făcut, să facă la ei acolo la oraș, dacă vor să fie mai cu moț și să le dea ei moldovenilor să mănînce, și să-i țină la ei dacă sînt așa deștepți. Ce e asta, să facă ei astfel de centre, cine le-a spus să le facă, i-a rugat cineva ? Păi dacă nu i-a rugat nimeni, de ce se amestecă, de ce nu-și văd de treburile lor, cu politica lor ? Au politica lor, au ajuns la putere, ce mai vor ? Să-și vadă de

partidul și de ce mai au ei acolo la oraș, sindicatele-alea, și ce mai au... Taci că se găsiră miloșii să vină aici și să facă ei pomană altora, dar nu din buzunarul lor. Uitaseră parcă de Niculaie, băiatul lui Moromete, și mai tîrziu, dezmeticindu-se, cei cu scaun la cap spuseră că dacă au fost ei vinovați că și-au pus mintea cu el, și el dacă ar fi înțeles în minutele alea că tot ceea ce auzise nu i se spunea lui personal ci celor care îl trimiseseră și că ei făceau asta acum fiindcă își dădeau foarte bine seama că nu mai au pe nimeni stăpîn, și că bine că și lui Aristide i se mai tăiase nasul și nu vroiau să vie alții noi peste ei, nu s-ar fi întîmplat nimic, s-ar fi putut cel mult retrage din fața lor și să se facă astfel nevăzut, lămurind, fără o înfruntare nelalocul ei, această ieșire a lor, care „depășise marginile", era adevărat, dar începuseră și lor să le fie frică de ce se spunea, că o să li se ia pămîntul și trebuiau să se opună acuma, cît mai aveau timp. Niculaie însă se încordă ca un arc în fața lor și deodată răcni el însuși cu o voce parcă plină de triumf :

— Ba o să dați !

— N-o să dăm ! urlară atunci și ei, cu ochii roșii și îngrămădindu-se amenințători și ațîțați cum nu se mai poate.

— Ba o să dați, strigă și Niculaie cu vocea ca o lamă sclipitoare.

— N-o să dăm !

— Ba o să dați !

Atunci ei se îmbulziră pe scări și puseră mîna pe el. Îl traseră jos de pe trepte, îl înghesuiră cu burțile lor revărsate peste chimire și începură să-l lovească. Individul în negru îl izbi cu bastonul în gît și numai o mînă ridicată în aer care ea însăși

vroia să dea feri capul băiatului de o nouă lovitură de baston care poate că l-ar fi dat gata. Stătea mai departe între ei, înfipt ca o vergea, cu chipul ca piatra albă, cu privirea lucind și repetînd din pricina surîsului care îi înțepenise pe figură, prevestitor și sarcastic :

— Ba o să dați ! O să dați !

— Uite că dăm ! strigau ei înăbușindu-l cu suflarea gurilor lor deschise, înghiontindu-l, împingîndu-l, plesnindu-l peste obraji, uite că dăm, să te săturăm, să te înveți minte altă dată să mai vii în mijlocul nostru să ne spui tu ce trebuie să facem.

Sări notarul și îl trase din mijlocul lor, îl vîrî în biroul lui și încuie ușa cu cheia. Nu era însă nevoie, nimeni nu urcă treptele primăriei să-l urmărească, se potoliră repede și o jumătate de oră mai tîrziu putu să iasă și să treacă chiar printre ei, fără să-i mai facă nimic, păreau că nici măcar nu se uită la el, parcă ar fi trecut nimeni printre grupurile lor dese și nemișcate.

— Sări, mă, Moromete, și du-te și apără-ți băiatul, strigase din drum Stan Moameș, cu un glas de parcă ar fi fost vorba nu de băiatul altuia, ci chiar de-al lui.

— Da' ce, mă Stane, l-am trimis eu acolo? răspunsese Moromete înfuriat. Bine i-au făcut, să se învețe și el altădată să-și mai pună mintea cu toți proștii. Vor ei să schimbe lumea, că n-o schimbară alții mai deștepți, o s-o schimbe Mărin al lui Radu Lungu cu Oauăbei ! Uită-te și tu la el faptă, vine în sat și nu dă și el întîi pe-acasă, că are și el o casă aici unde a copilărit și a învățat carte ; i-o fi și lui dor de ei, de mă-sa și tat-său...

Cînd dăduse acest răspuns Moromete crezuse că Stan Moameș vrusese adică să spună nu că Niculaie ar fi pățit ceva la propriu, ci l-o fi încolțit cineva cu vorba, din ăștia colțoșii fără nimic în cap care n-au altă treabă decît să ia seama la ce spune un copil. Cînd însă auzise ce s-a întîmplat alergase acolo oprindu-se în drum pe la Parizianu, luîndu-l cu el, dar Niculaie nu mai era demult la primărie, iar cei adunați acolo aveau chipurile tăcute și trase în jos și arătau acum ei înșiși triști și întunecați de pornirea care îi împinsese pînă acolo încît puțin le lipsise să nu devină niște ucigași...

— Frumos vă stă, mă, vă muma în... de nenorociți, spusese Moromete rostogolindu-și ochii în fundul capului. Și proști sînt și ăștia, le muma în... și lor, că vă cheamă pe voi să vă spună cu frumosul, în loc să pună parul pe voi să vă sature !

Dar Catrina nu ținuse minte decît primul lui răspuns și le avea martore și pe fete. Nu-i spusese lui Niculaie de istoria de la București, dar de asta nimeni n-o putea împiedica să-i spună. Îngrijorarea care i se citea pe chip și răspunsurile lui tot mai ferite arătau că rezistența lui slăbea și că îndura din ce în ce mai greu această luptă în care mama dovedea dimpotrivă din ce în ce mai multă putere. Nu se mai temea nici de plecările lui de-acasă, căci întoarcerile îi erau din ce în ce mai puțin tîrzii și îl aduceau îndărăt din ce în ce mai mult la fel cum plecase. Într-o zi își rupse cămașa de pe el și începu să se vaite cu un glas plin de jale zicînd că mai bine ar veni o moarte să-l ia și să scape... Și se puse la pat, nu se mai sculă și nu mai vru să mănînce.

XIX

— Am simţit eu, zise atunci Catrina cu un glas înalt în care răzbunarea se hrănea acum cu nesaţ parcă chiar din spinarea lui Moromete întors cu spatele spre uşă. Ai intrat în anul morţii! Mă duc la ailaltă în vale şi o s-o iau cu mine şi pe Ilinca iar Tita s-o prind că îi calcă talpa pe-aici. Că o să mori şi nu te-ai îndurat să ne treci casa pe numele nostru, o să aibă acum grijă de tine Guica, o să vie din smîrcurile iadului să-ţi ţie lumînarea.

Şi începu să dea jos păturile şi velinţele de pe lada cea înflorată în care, după părerea lui Paraschiv, Nilă şi Achim, zăceau pe fund mahmudele şi icuşari de aur din munca lor, scoase din ea hainele ei bune, se îmbrăcă cu ele, făcu un pachet din altele şi plecă lăsînd totul vraişte, să se uite mai bine cel ce zăcea la acest dezastru şi să vadă şi el cu ochii soarta pe care singur şi-a pregătit-o. Veniră fetele şi aranjară totul la loc, se apropiară de tatăl lor, îi puseră mîna pe umăr, îl hîţînară: Tată, ziseră, să chemăm un doctor, ce te doare?

— Nu mă doare nimic, răspunse el cu un glas stins şi senin, de om care n-o mai duce mult şi nici nu mai ştie ce spune.

Şi în prima noapte cînd Catrina lipsi de-acasă el simţi şi fără să se întoarcă o întrebă pe Ilinca în acelaşi fel pierdut în neştiinţa minţii în care cad, după cît se pare, toţi cei cărora li se apropie ceasul:

— Unde e mă-ta!?

— La Alboaica, răspunse fata înfuriată.

— Şi ţie nu ţi-a spus să te duci cu ea? se milogi subţire glasul stins al lui Moromete.

Fata nu înţelese:

— Ce zici, tată?

— Tu nu te duci şi tu după ea? Nu ţi-a spus să te duci?

— Ba mi-a spus, da' ce eu mă iau după capul ei!?

— Aoleo cum mă dor oasele, gîngăvi Moromete şi cuvintele i se pierdură într-o tuse de moşneag prăpădit care ştii cînd începe, dar nu ştii cînd se termină, ahî, ahî, poate s-o ţină şi pînă dimineaţa.

Îngrijorate, fetele se sfătuiră între ele ce să facă, fiindcă le era frică de maică-sa, cea mare, Tita, primise ea două pogoane cînd se măritase, dar Catrina, prevăzătoare, nu i le trecuse pe nume nici pînă acum şi nu vroia să se certe cu ea fiindcă Niculaie plecînd de-acasă declarase că el n-are nici o pretenţie la pămînt şi deci puteau spera ca mama să le mai dea cîte-un pogon în folosinţă, adică fiecăreia cîte trei, dacă nu-i ieşeau din vorbă. Dar cum să nu-i iasă din vorbă fără să se facă de rîs în sat că au avut dreptate cei trei cînd au fugit de-acasă şi Guica, toată viaţa, că sînt nişte căţele care le-a mîncat munca şi averea ălora şi acuma uite că se adevereşte, l-au lăsat acolo să moară singur? În acest timp Moromete zăcea nemişcat în pat, îi crescuse barba mare şi abia mai putea ieşi pînă în grădină sprijinindu-se în ciomag şi ţinîndu-se de uluci. Tita şi Ilinca se hotărîră să facă aşa: să se ducă peste mama lor la Alboaica şi să-i arate că lumea abia aştepta să le vorbească de rău; că dacă despre Tita nu mai e vorba de măritiş, Ilinca e nemăritată şi ajunge cîţi băieţi i-a gonit pînă acuma

de la poartă, nu mai are chef să i-l gonească și pe-ăsta de-acum, mai bine se lipsește și de pămînt și de tot, îi spune băiatului ce fel de mamă are și dacă el nu zice nimic și o ia și fără, se duce după el acolo la Ploiești și îndărăt s-o mai vază nu se mai întoarce niciodată.

Ilinca avea acum aproape douăzeci și opt de ani și într-adevăr viața ei de fată nu fusese ușoară, din pricina mamei, care sărea cu gura pe ea de fiecare dată cînd băiatul cu care era ea în vorbă venea seara la poarta lor și fluiera s-o scoată din casă. I se făcea rău mamei cînd auzea acest fluierat, și parcă i se aprindeau flăcări de ură în ochi cînd se uita la ea și o vedea repezindu-se la oglindă să se dreagă înainte de a o zbughi pe ușă: „Du-te la șanț, îi spunea, să te întinzi în el ca Sora lui Ilie Pipa... Că numai asta știți, și la Dumnezeu nu vreți să vă gîndiți !“ „Da, răspunse în cele din urmă fata, scoasă din minți de îndărătnicia smintită cu care maică-sa i se punea înainte în prag și nu vroia s-o lase să iasă, parcă tu mult te-ai gîndit la Dumnezeu cînd ai fost fată. Dacă nu mă lași în pace să știi că mă mărit ca Alboaica fără să te întreb și n-o să mă împac cu tine cîte zile oi avea !“ Dar mama nu se sperie și era greu de spus dacă anii care trecură și nehotărîrea fetei nu aveau ca pricină și persecuția aceasta a ei fără măsură, ațîțînd-o pe fată neîncetat cu vorbe care nu odată o făceau să i se aprindă obrajii de rușine, sau s-o apuce plînsul și să țipe în gura mare : că o să fugă de-acasă cu primul care avea s-o ceară, sau să înceapă cu maică-sa o luptă fără milă și întîmplă-se pe urmă ce s-o întîmpla, chiar dacă una din ele avea să intre în mormînt. Așa de tare ajunseseră să se urască. Avu însă noroc, bă-

iatul pe care îl cunoscuse în ultima vreme, deși nu avea mai mulți ani decît ea, era un înțelept, cum se întîmplă nu odată și el nu fluieră seara la poarta ei, ci pur și simplu intră în casă și făcu acest lucru ziua, și zise sărut-mîna mamei și se purtă nu se știe cum că rămaseră toți înmărmuriți : mama se potoli deodată ca un cazan în care ai fi vărsat o căldare de apă rece, ura fetei se topi și ea, iar Moromete începu să discute cu acest străin ca și cînd l-ar fi cunoscut de mult, deși el era de pe undeva din Ploiești, lucra la aviație, pe la magaziile de scule... Fiindcă în apropierea gării, pe întinderea netedă a cîmpiei se construise un aerodrom pentru avioanele astea noi care zburau ca glonțul.

Amenințarea fetei celei mici își făcu efectul, și mama se întoarse acasă, dar nu trecu bine pragul că din pat se auzi o voce înăbușită care nu mai avea demult puterea să facă frică, dar al cărei gît păstrase totuși bine amintirea sunetului care făcea teamă :

— Cine e ?

— Eu sînt, zise mama sfidînd, nu pentru tine am venit, pentru fata asta care se mărită, da' să nu te-aștepți că o să murim de grija ta.

— De ce să mori de grija mea, zise Moromete distinct, ți-a cerut cineva să mori ? Te-ai dus la ailantă în vale, de ce te-ai întors ?

Și spunînd acestea se mișcă încet în pat, ca și cînd ar fi vrut să se culcușească mai bine și să bolească mai departe, fără să-și arate fața bărboasă.

— Știu, zise el, că dacă n-ar fi fetele astea nu mi-ai da nici o cană cu apă. Așa că...

Se făcu tăcere. Mama se dezbrăca de hainele bune cu care venise și nu răspunse decît tîrziu :

— Așa că ce ! ? Le-ai făcut și le-ai crescut tu ? Ce le rămîne lor de pe urma ta ? Vezi bine că ai intrat în anul morții și nu te gîndești să le dai și lor cîte-un pogon de pămînt !

— De unde știi tu că am intrat în anul morții ?

— După fapte, răspunse Catrina fără șovăire; și adăugă : faptele te-au pus la pat !

În clipa aceea Catrina nici nu se uitase la el, și nu văzuse cum Moromete făcuse unul din marile lui gesturi de altădată, pe care ea i le cunoștea totuși atît de bine. Ridicarea brațelor spre cer, întinderea lor în formă de cruce, pornirea bruscă din loc cu pași înfricoșători prin disperarea care le dădea un impuls atît de încordat, sau mișcarea care îi înmuia ei totdeauna inima altădată și îl ierta de tot ce făcuse și avea să mai facă, izbirea genunchilor cu amîndouă palmele, stînd de obicei pe pat, însoțită de un geamăt adînc de suferință de care o femeie e foarte rar în stare. Dar demult, din ziua chiar cînd fugiseră cei trei de-acasă nu mai văzuse Catrina la el astfel de mișcări mari și nu-l mai auzise scoțînd astfel de gemete. Dar iată că acum avusese loc unul, femeia întoarse capul auzind foșnetul, tocmai cînd mîna lui Moromete terminase mișcarea ei prin aer aruncînd la o parte tot ce avea pe el. Apucase să-i vadă doar o parte care la el cuprindea totdeauna orizontul ca întindere și cerul ca înălțime, așa cum fac cei care nu se tem și își descoperă astfel întreaga ființă să se uite în ea dacă vrea întreg pămîntul. Ochii îi erau ca odinioară, rotunzi de marea mișcare care se ghicea înăuntru și chipul bărbos și împietrit arăta o hotărîre născută dintr-o suferință care își înghițea geamătul ca să poată să-i dea curs pe măsura ei.

— Faptele mele crezi tu că sînt rele ca să mă vezi murind ? strigă el cu o voce de o tărie uluitoare. Eu să mor din pricina faptelor mele ? Atunci toată lumea să moară și să mori și tu, n-ai mai ajunge să treci pragul.

Și deodată se dădu jos cu mișcările vînjoase ale unui om pe deplin sănătos și sigur de sine și se ridică în picioare cu amîndoi pumnii încleștați ridicați în sus să lovească. Catrina țîșni spre ușă, și ieși afară ca și cînd n-ar fi fost în odaie. Moromete ieși după ea cu pași care făceau să duduie pămîntul, dibui după scară după același par de porumb cu care îi ciomăgise pe cei trei cu o zi înainte de a fugi și se luă după ea.

— Stai pe loc că te omor, strigă el alergînd. Ai zis că te duci la ailaltă în vale și mă lași aici să mor singur. Du-te la ailaltă în vale, mînca-te-ar pămîntul !

Și ridică ciomagul să-i reteze picioarele. Catrina își pierduse firea, fiindcă în loc să iasă la drum, unde ar fi scăpat, o luase pe după colțul casei, dar nu-și pierduse și instinctul, căci fugea ca o fetiță de doisprezece ani, îi sfîrîiau călcîile. Moromete alerga și el din răsputeri, cu parul în aer, dar era departe de a o prinde, însă era limpede că o zăpăcise, nu vroia de loc să părăsească împrejurul casei, cu toate că de cîteva ori Moromete fusese gata să arunce după ea cu parul ; dar în aceeași clipă ea pierea pe după colț...

— Să pleci din tîrla mea și îndărăt să nu te mai întorci. Te omor dacă te mai prind p-aici.

Lumea sosise într-o clipire la porți și se uita și unii aveau pe chip uimiri de nu le venea să-și creadă ochilor. Și în casa asta, parcă spuneau ei cu tristețe, se întîmplă astfel de lucruri ? Nu s-ar fi putut să nu se fi întîmplat ? Bietul nea

Ilie, a căzut și el odată bolnav și uite ce-a pățit, nici să bolească liniștit nu l-a lăsat asta care se duce în fiecare duminică la biserică. De ce s-o mai fi ducînd ! Unul dintre ei, un bărbat aproape mic de statură, tînăr să fi avut treizeci și cinci de ani, cu o privire de om atît de bun, încît te întrebai dacă nu cumva el e așa de bun fiindcă nu e în stare să fie rău, intră hotărît în curtea vecinului (căci era un vecin al Moromeților, îl chema Cîrstache al lui Dumitrache) și îi tăie drumul omului cu parul desfăcînd brațele ca să nu-l mai lase să treacă.

— Nea Ilie, măi nea Ilie ! se auzea glasul lui cu o tonalitate egală și insistentă. Nea Ilie, măi nea Ilie. Nea Ilie, măi nea Ilie !

Atît spunea, dar se înțelegea tot ce avea el în inimă și n-avea cuvinte să le spună părerea lui de rău că tocmai el, nea Ilie, să facă așa, durerea pentru durerea lui, liniștirea că s-a întîmplat — s-a întîmplat, dar nu trebuie să se lase dus de mînie mai departe și în sfîrșit asigurarea că în ceea ce îl privea pe el, pe Cîrstache, nici un centimetru din considerația pe care i-o purta el lui nean-său Ilie nu s-a micșorat din pricina asta.

Moromete aruncă din mîini cu o vigoare iarăși de neînțeles pentru un om bolnav parul, și își acoperi și descoperi cu aceeași mișcare chipul cu palmele, așa cum facem cînd se întîmplă un lucru care nu se mai poate repara ; gemu și se așeză jos pe scara pridvorului.

— O, zise el, mă Cîrstache, mă ! Mă Cîrstache, mă ! Mă Cîrstache, mă ! Apoi după o lungă tăcere continuă. Mă, nu mai vreau decît un singur lucru, altceva nu doresc : să se ducă, să nu-i mai aud glasul, să plece, să nu-i mai calce pașii...

— Ei, ho, c-o să plece, nu era nevoie să se uite lumea la noi ca la țigani, spuse Ilinca din pridvor, supărată pesemne numai din pricina asta. Ziceam că ești bolnav și tu te prefăceai ! Mă miram eu cine umbla în coșniță după pîine și lua brînza din borcan. Că mie îmi spuneai că nu suporți decît „puțin lapte", se maimuțări Ilinca. Iete-te !

Adevărul era, după cum spuse chiar Moromete mai tîrziu, că avusese el „inițial" ceva, îl luase așa la un moment un fel de sfîrșeală care îl trăsese la zăcere și nu-i mai plăcuse nici măcar tutunul, dar că după cîteva zile îi trecuse.

Catrina însă plecă de-acasă și nu mai ținu seama de amenințarea de mai înainte a Ilinchii și îi spuse că ori merge cu ea la ailaltă în vale pînă se mărită, ori nu-i dă nimic ca zestre, și o să le dea pămîntul copiilor Alboaicii, că tot are ea mulți și bietul Albei muncește din zori și pînă în noapte ca să-i ție. Să aleagă. Speriată de astă dată, Ilinca spuse că o să vină, gîndindu-se în același timp cum să facă să nu se certe cu maică-sa pentru totdeauna. Fiindcă n-avea două, avea una singură și nimănui nu-i e ușor să rămînă fără mamă, oricît de mari și îndreptățite ar fi pricinile care ar îndemna-o să rupă cu ea. Și atunci se gîndi la Niculaie. Să vie Niculaie pe-acasă și să încerce el să-i împece pe părinți. El era bărbat și după cîte știa ea pe tatăl ei îl durea faptul că Niculaie nu venea pe-acasă decît o dată pe an, cînd avea concediu, deși ar fi putut să vie așa cum făceau alții în fiecare duminică, nu era decît un ceas de mers cu trenul de la Pălămida pînă la gara Balaci.

XX

Fata avea planul ei și urcîndu-se în tren ajunse la reședința de raion, îl căută pe Niculaie și îi povesti tot. Și ca el să înțeleagă bine despre ce era vorba, îi povesti și ceea ce mama o oprise pînă acum să-i spună și anume ce se întîmplase de fapt la București în anul acela cînd el se dusese pe la alde Paraschiv, Nilă și Achim, după primirea scrisorii cu fotografia. Din pricina acestei călătorii nenorocite se iscase ura aceasta a mamei lor, și din pricina, zise fata, a zîmbatului ăla de Gheorghe al lui Parizianu, care s-a apucat să-i spună lui tat-său și ăla să povestească în sat. Bine era acum că s-a ajuns aici, să te arate lumea cu degetul, că uite-o pe-aia care alde mă-sa a fugit de la alde tat-său, oameni bătrîni amîndoi. Ei, și ce se petrecuse la București, o întrebă Niculaie, ia să vedem! Păi n-a fost de glumă, răspunse Ilinca, acuma că ție nu-ți mai pasă, putem să-ți spunem. S-a dus la ei cu chimirul plin de bani și le-a spus măi Paraschive și Nilă și Achime, uite aici miile, pentru voi le-am strîns, am cumpărat și un pogon de pămînt îndărăt din cele două vîndute și de-aia l-am oprit și pe Niculaie să se mai ducă la școală, ca să vă întoarceți voi îndărăt. Vă fac case la toți și muncim împreună. Ce vă așteaptă pe voi aici? Ce vreai tu să faci, Paraschive? Ce casă poți tu să-ți faci? Și tu, Nilă? Am făcut cum ați vrut voi, am bătut toate drumurile muntelui, nu e piatră pe piatră pe care să n-o fi călcat-o copita calului. Vă dau tot, și casa și pămîntul pe care le am, îl trec pe numele vostru, că sînt și ale voastre de la mă-ta, a muncit și ea pe ele înainte

să moară și noi o să ne facem o cojmelie alături, că fetele alea o să se mărite și ele și or să plece de-acasă și Niculaie să găsească și el pe undeva să se aranească. Astea le-a zis, încheiase Ilinca și noroc că ăia n-au vrut, că nu știu ce-ar mai fi ieșit. Ei, și mama cînd a auzit din ce pricină nu te-a mai dat el pe tine la școală și cum plănuise el să ne bage și pe noi într-o cojmelie cum făcuse și cu Guica pe vremuri, i s-a făcut rău, a căzut la daruri la biserică, a dat acatiste... Nimic, mînca și i se făcea rău, se vărsase de, fierea în ea. Pe urmă s-a mai potolit și eu am crezut că s-a isprăvit. Cît a fost în sat popa Alexandru îi năzărise pe el, ții și tu minte, de-aia nu-i mai ardea ei de tata... Dar pe urmă, cînd a văzut că din pricina lui ai apucat-o tu pe drumul „celor ce n-au credință" și mai întîlnea și copiii care de Paști ziceau bună ziua în loc de Cristos a înviat, a început iar să i se facă ochii turburi. Îi oprea pe drum și îi întreba: Cristos a înviat nu știți să ziceți? Ce păgîni vă învață la școală că nu mai știți religia? Ăia ce să zică și ei, copii, puțin le păsa lor de ce le spunea nu știu care muiere în mijlocul drumului. Și a căşunat iar pe tata. Vin tu acasă și spune-le să se împece, nu le rușine oameni bătrîni, să vorbească satul despre ei parcă ar avea douăzeci și cinci de ani, s-au însurat și ei de cîtva timp și nu se înțeleg. Se înțeleg, nu se înțeleg, să stea acolo amîndoi în casă și n-au decît să nu-și vorbească, dacă nu se mai pot suferi, dar nu să te prefaci bolnav ca să te iai pe urmă cu parul după ea. Să nu spui că am venit pe la tine, încheie Ilinca.

Niculaie răspunse că el a bănuit toate astea chiar din clipa cînd tatăl l-a oprit să urmeze mai departe școala normală, dar că n-are nimic cu

el, bine că s-a trudit și l-a ținut și cei trei ani, alți țărani nici măcar a zecea parte din asta nu fac pentru copiii lor. E drept că sînt și unii care fac de zece ori mai mult, prin urmare la o medie iese totul normal, n-ai ce să-i faci, bine că alde Paraschiv și Achim n-au vrut să vină, că atunci chiar că ne-ar fi aruncat pe toți pe drumuri, adică ăia ar fi făcut-o și tata n-ar mai fi avut putere asupra lor, aici are dreptate mama că nu poate să-l ierte. I s-o fi părînd și ei că toată viața a mințit-o. Dar ce-a putut și el să facă ? A crezut că le aranjează el iar cum a fost, n-a vrut să se împace cu gîndul că i-a pierdut pe cei trei... Cine știe ! Poate că și tu și eu am face la fel dacă am fi în locul lui, de ce să nu crezi că nu se poate să recîștigi ce-ai pierdut ?

— Crezi sau nu crezi, asta e situația, reluă Ilinca, în tine a rămas toată speranța, și mama și tata țin la tine și dacă le spui tu, or să facă așa cum o să le spui. Da, numai că eu nu pot veni pînă la toamnă, răspunse Niculaie, așa că deocamdată nu e nimic de făcut. N-am timp de chestii de-astea, dar să sperăm că pînă atunci or să se împece singuri. Niculaie, zise Ilinca, eu la toamnă mă mărit și dacă rămîn cu tata în casă, cine știe ce e în stare să-mi facă mama cu pămîntul. Ai și tu dreptate, zise Niculaie. Nu știu ce să-ți răspund, fiindcă dacă aș putea, îți închipui că aș veni.

XXI

Era pe la sfîrșitul lui iunie. Începea campania de strîngerea recoltei și în această perioadă ac-

tiviștii erau mobilizați chiar și duminica și uneori și noaptea, se sculau din somn, se urcau într-un *Gaz* și alergau în cutare comună unde era nevoie de ei. De aceea Niculaie spusese că nu putea. Avea comunele lui, cu totul opuse ca așezare în raion față de Siliștea, de care de mulți ani se ferea.

Într-o seară însă cineva deschise ușa încăperii comune în care dormeau el și cei fără familie sau cu familiile prea depărtate de orășelul raional de reședință și întrebă dacă tovarășul Moromete era acolo. Era o oră nu prea tîrzie pentru aceea la care adormea orașul, nu prea devreme însă pentru acești tineri țărani care se învățaseră de mici ca ziua să înceapă o dată cu revărsatul zorilor și să se încheie cu căderea întunericului : stinseseră becul din tavan și numai minuscule puncte roșii arătau că o parte din ei erau încă treji și că își fumau ultima țigare înainte de a adormi.

— Ce-ai cu el ? zise o voce din întuneric, fără să răspundă dacă cel căutat era sau nu acolo, dacă adormise sau încă nu venise.

— Mîine dimineață la ora opt, zise umbra din prag, să treacă pe la tovarășul prim la comitet.

— Să nu se mai ducă la Broșcoșești ? reluă cel dintîi ca și cînd faptul că Moromete trebuia să treacă pe la primul secretar îi anula automat plecarea la Broșcoșești.

Urmă o tăcere. Umbra se mișcă ușor în prag o dată cu ușa, timp de cîteva clipe, necesare parcă punerii în acord a două ordine care emanînd de la aceeași sursă, nu puteau în nici un caz să se contrazică.

— La ora opt să fie la tovarășul prim, spuse el încă o dată, făcînd să se observe printr-o

ușoară înăsprire a vocii că era de la sine înțeles că la tovarășul prim trebuia să treacă înainte de a pleca la Broșcoșești și o să vadă el atunci dacă plecarea aceasta mai rămîne valabilă sau nu.

Și fără să mai adauge ceva umbra se retrase. Abia acum se vedea că încăperea era un sfert luminată de stîlpul de afară, lumină însă care nu se știe de ce, se balansa, ca și cînd firul electric ar fi fost agățat de un pom ale cărui crengi le-ar fi bătut ușor vîntul. Se auzi chiar în clipa aceea foșnetul apropiat, lîngă ferestre, al unor plopi cu frunză bogată, care se opri curînd fără ca o dată cu acest foșnet să se oprească și mișcarea de plutire a luminii electrice. Ușa se deschise iar și intrară doi inși care se strecurară în tăcere printre paturile suprapuse. Unul lepădă ceva din picioare: niște pantofi de aba cu tălpi late așa cum sînt cei tălpuiți cu cauciuc de roată de automobil, care se zăriră o clipă, mari cît niște pepeni la lumina ferestrei — și se urcă sus. Cîteva clipe după ei prin ușa rămasă deschisă mai intră cineva și i se auziră și lui pregătirile de culcare undeva în colțul opus ferestrei, dar mai îndelungi și mai micoșite, cu mișcări care făceau deducția dificilă și din pricina asta sporeau și împingeau așteptarea celorlalți la un timp foarte imprecis, poate chiar la o jumătate de oră, dacă nu și la mai mult.

— Pe unde umbli Moromete, zise din aceeași direcție aceeași voce a celui care știa acum că programul de mîine al ăstuia nu mai era sigur că va mai rămîne același. Tovarășul prim-secretar te caută personal prin toate părțile și tu umbli cine știe pe unde.

— Am fost la cantină, zise Niculaie cu glasul celui care crezînd o clipă că faptul era adevărat,

reproșează celorlalți că au fost pasivi și nu i-au spus tovarășului prim să-l caute în cel mai ușor loc unde putea fi găsit de oricine, adică la cantină, după care însă își reveni și se indignă: hai, mă, Iosife...

— Ce, hai Iosife, zise atunci o voce groasă și rece, mîine dimineață la opt să treci pe la tovarășul prim-secretar.

Faptul părea neîndoielnic, era o voce care nu îngăduia confuzii pe astfel de teme. Urmă o tăcere.

— Așa e cînd nu pui mîna și nu studiezi temeinic, reluă cel dintîi numit Iosif. Și fiindcă nimeni nu zise nimic, continuă: A aflat tovarășul prim ce răspuns ai dat tu azi la cabinetul de partid și a trecut pe-aici să întrebe cum e măi frate chestiunea asta că nu știți lucrurile de bază, dacă mergeți pe teren și aplicați în felul ăsta! Așa a zis!

— Ce răspuns am dat? întrebă Niculaie.

— Cum ce răspuns ai dat, reluă Iosif, n-ai spus tu azi că în problema alianței trebuie să ne sprijinim pe mijlocași?

— Eu am spus așa?! N-ai înțeles tu bine. Am spus că am avut o discuție cu unul Bîznae de la direcția regională a comerțului care susținea că în actuala situație sprijinul cel mare e pe mijlocași și că asta e o linie foarte greșită.

Urmă o clipă de tăcere fiindcă răspunsul lui Niculaie abia că întărea ceea ce spusese mai înainte cel numit Iosif, nu se înțelegea cine a zis că asta e o linie foarte greșită, acel Bîznae sau Niculaie?

— Lasă, mă Moromete, n-o mai întoarce tu acuma, că nu venea el tovarășul prim să te caute pe tine la locul de dormit, zise a doua voce joasă și rece în timp ce se foia energic, pregătindu-se

să-şi întindă corpul şi să-şi pună capul pe căpătîi. Are el destule sarcini să nu-şi piardă timpul dacă n-ar fi pe ici pe colo şi cîte-un caz izolat...

— Ce caz izolat ? tresări Niculaie.

— Să spui tu că trebuie să ne sprijinim pe mijlocaşi ! zise Iosif parcă copleşit de eroarea comisă care se abătea şi asupra lor. E o problemă foarte nesănătoasă, să vezi tu ce-ţi face mîine tovarăşul prim.

— Şi cine s-a apucat să se ducă şi să-i spună ce răspuns am dat eu ? zise Niculaie cu o voce brusc schimbată.

Asta aduse iar cîteva clipe lungi de tăcere în încăperea semiluminată.

— Cine, necine, uite că a aflat, zise Iosif.

— A aflat greşit !

— Spune-i tu asta mîine dimineaţă tovarăşului prim, c-o să-ţi priască ţie cafeaua cu lapte.

— Nu ştii că nu-i face bine cafeaua cu lapte ? zise o altă voce de lîngă peretele uşii.

Şi în aceeaşi clipă o traiectorie roşie străbătu din direcţia aceea încăperea şi ieşi pe fereastra deschisă, în noapte. Urmă imediat o a doua de alături dar asta nu nimeri afară şi căzu în patul suprapus care acoperea fereastra pe jumătate. Cineva din acel pat care nu adormise încă se mişcă tocmai atunci, dar nu din pricină că ar fi simţit ţigarea aprinsă şi se întoarse pe partea cealaltă oftînd greu, ca un om trudit dar bine hrănit şi împăcat cu soarta lui. Un altul de alături îi atrase atenţia cu o voce parcă cu totul străină de a celorlaţi care vorbiseră înainte, că o ţigare aprinsă a fost aruncată în aşternutul lui.

— Tovarăşul Braga, de la cabinetul de partid, nu era acolo ? ! afirmă cineva.

— Sigur că da, zise Iosif prinzînd ideea din

zbor. Era acolo şi era obligaţia lui să raporteze imediat tovarăşului prim-secretar ce s-a întîmplat la învăţămîntul politic, nu era nevoie să se ducă cineva special să-i spună, cum crezi, tu, măi Moromete.

— Eu nu l-am văzut pe tovarăşul Braga acolo, zise Niculaie.

— Nu l-ai văzut tu, dar i s-a raportat...

— Mai bine să dormim, zise Niculaie afectînd că nu-i pasă de toată întîmplarea sau că în orice caz importanţa acestui incident în care era implicat era mult mai mică decît aceea a somnului. Îi explic eu mîine dimineaţă tovarăşului prim, mai adăugă, cu o voce liniştită şi mulţumită de sine.

Drept care, după un asemenea răspuns, care era parcă scontat şi care de astă dată fusese peste aşteptări se făcu o mare linişte în dormitor, nu mai zise nimeni nimic şi în clipele următoare toată lumea adormi.

XXII

Dimineaţa, Niculaie se duse cu un sfert de oră mai devreme la sediul comitetului raional de partid, intră în biroul secretariatului şi se aşeză să-l aştepte pe primul secretar. Ar fi putut să vină la opt fix, aşa cum i se comunicase, dar ora care se comunică e ora celui care te cheamă, în timp ce a celui chemat nu poate să fie aceeaşi. Odată Niculaie uitase şi venise la o şedinţă lărgită a comitetului regional de partid la ora la care li se spusese şi s-a apropiat de el cineva şi

i-a atras atenția că a întîrziat. „De ce îmi faci dumneata observație, i-a replicat Niculaie, am venit la ora fixată." „La ora asta vin conducătorii, i s-a răspuns, dumneata trebuie să vii mult mai devreme."

După el intrară în biroul dactilografei încă doi activiști care văzînd că primul secretar n-a venit încă ieșiră și reveniră tocmai la timp ca să se prezinte și să dea lămuririle pentru care fuseseră chemați. Ei intrară înaintea lui Niculaie și stătură doar cîteva minute, dar cînd să plece și Niculaie vru să intre în birou, primul secretar îi chemă înapoi, ușa se închise și stătură acolo aproape un ceas ; erau șefi de secție și primul secretar transformă cele cîteva minute în ședință, la un moment dat unul din ei ieși și îi dădu ordin lui Niculaie să se ducă și să-l cheme la tovarășul prim pe șeful serviciului de documentare.

— Ce fac eu, zise Niculaie după aceea adresîndu-se secretarei, văzînd că ședința se va lungi încă și mai mult, și asta nu pentru că secretara ar fi fost în măsură să-i dea o dezlegare și nici măcar un sfat, ci doar pentru că avea două urechi și constituia astfel o garanție că nu vorbea, singur, trebuia să plec azi la Broșcoșești în vederea campaniei, mă așteaptă tovarășul Vîrtosu la sfatul popular... Și asta numai din pricina tovarășului Braga, în loc să vină să-i spună tovarășului prim mai bine mă întreba pe mine și lămuream chestiunea pe loc, să nu mai stau eu acuma să pierd vremea degeaba.

— Ce e cu tovarășul Braga ? zise secretara ștergînd cu guma niște greșeli de dactilografie, pe care le corecta apoi cu multă migală la mașină.

— S-a apucat ieri să-i spună tovarășului prim...

— Cine, tovarășul Braga, de la cabinetul de partid ? Ieri ? ! Tovarășul Braga a plecat de trei zile la București, se întoarce abia poimîine.

Niculaie se ridică de pe scaun, se duse țintă spre ușa închisă a biroului primului secretar, o deschise, și în clipa de întrerupere pe care o produse apariția lui în prag se adresă acestuia cu o voce care se pregătea să protesteze :

— Tovarășe prim-secretar, m-ați căutat dumneavoastră aseară ? !

Primul secretar îi făcu din cap un semn de confirmare și în același timp de liniștire, că adică da, firește că îl căutase din moment ce i se comunicase acest lucru, să aibă răbdare fiindcă știe de el și o să-l cheme îndată ce va termina ședința cu cei dinăuntru.

— Trebuia să plec la Broșcoșești...

— Nu mai pleci la Broșcoșești, îi comunică primul secretar cu o voce de parcă ar fi vrut să-l liniștească total și în aceeași clipă se răzgîndi și îi făcu activistului semn să rămînă și să ia loc pe un scaun, ceea ce dovedea că de fapt nu mai avea cu ceilalți decît foarte puțin de discutat.

Într-adevăr aceștia se și ridicară și ieșiră și Niculaie părăsi și el scaunul din colț unde se așezase și trecu în spatele unuia din cele două din fața biroului așteptînd să i se spună să ia loc.

— Ia loc, tovarășe Moromete. Uite de ce te-am chemat, zise primul secretar. Dumneata ești din Siliștea-Gumești ?

— Da, tovarășe prim-secretar.

— Și de ce te-am repartizat noi pe timpul campaniei la Broșcoșești ? Nu e mai normal să te duci la Siliștea ?

Niculaie avu o tăcere care nu confirmă această descoperire a primului secretar.

— Cum, reluă acesta, nu e mai normal să te duci acolo unde cunoşti mai bine oamenii şi unde poţi să te orientezi mai uşor ?

— Tovarăşe prim-secretar, noi trebuie să ne orientăm oriunde în munca de partid, zise Niculaie.

— Nu chiar oriunde, că dacă te trimit eu acum la Moreni, la sondele petrolifere, n-o să zici că te orientezi... Şi atunci e normal ca un activist să se orienteze mai bine pe un teren cunoscut de el, ca unul care a copilărit, aşa că te duci la Siliştea.

În timp ce vorbea secretarul tot ridica de pe birou un dosar subţire, un fel de tabel, pe care ca pe o piesă de argumentare îl tot vîra înainte în spaţiul de aer care revenea activistului. Se vedea pe el scris cu litere mari de cerneală : *Evidenţa* şi dedesubt încă ceva cu litere mai mici, pesemne evidenţa adreselor activiştilor şi a locurilor lor de naştere.

— Aseară m-am uitat şi cînd am văzut, am trimis să te caute.

Şi spunînd acestea secretarul puse undeva mai la margine, la un loc mai nefolositor, dosarul acela pe care scria *Evidenţa* şi pe chipul lui se intensifică o lumină satisfăcută de destindere. S-ar fi zis că rezolvase în sfîrşit o problemă care chiar dacă nu se putea spune că îi stătea pe gît, îl sîcîia cam de mult şi iată că dosarul acela îl ajutase să găsească soluţia : fiindcă era clar că nu atît evidenţa aceea concretă de pe tabel îl mulţumea, aia nu spunea nimic, orice om are un nume şi un loc de naştere, ci aceea abstractă, că era o evidenţă (şi încă una dintre cele mai simple), că Moromete n-avea de ce să nu se ducă tocmai acolo unde era cel mai indicat să se ducă, adică la el în sat şi nu în altă parte şi să stea să sprijine acolo desfăşurarea în bune condiţiuni a campaniei.

— Tovarăşe secretar, zise Niculaie, eu n-am mai fost pe la mine prin sat de multă vreme...

— Cu atît mai bine, răspunse secretarul, te duci acuma ! Ce, vrei să spui că nici părinţii nu i-ai mai văzut de multă vreme ?

— Ba nu, eu vorbesc de sat...

Secretarul nu înţelese :

— Din moment ce te-ai dus să-ţi vezi părinţii, n-ai trecut şi prin sat ? Sau ai aterizat cu avionul ?

— Ba am trecut, tovarăşe secretar, răspunse Niculaie ridicînd vocea, dar n-am stat acolo să activez cu o sarcină de partid şi mai bine cunosc de exemplu oamenii şi problemele din Broşcoşeşti sau Scrioaştea sau oricare sat vreţi dumneavoastră de prin apropierea raionului, decît din Siliştea, Surduleşti, şi toate alea de pe-acolo...

— Şi ce e cu asta ? zise secretarul ridicînd la rîndul său puţin vocea. Singur spuseşi adineauri că noi trebuie să ne orientăm oriunde în munca de partid. Sau asta e valabil doar în vorbe, să stăm pe-aici pe lîngă raion, că nu e departe ? continuă secretarul cu o licărire triumfătoare în priviri.

— Tovarăşe secretar, dar eu n-am spus că refuz sarcina de partid, sări atunci vocea lui Niculaie parcă l-ar fi înţepat cineva fără veste cu un ac, de ce îmi atribuiţi dumneavoastră că vreau să stau pe lîngă raion cînd eu mă duc oriunde îmi trasaţi să mă duc ?

— Păi dacă te duci atunci ce mai stai la discuţie, tovarăşe Moromete, sări atunci şi secretarul eliberînd brusc parcă o veche şi turbure indignare care nu se ştia dacă era o trăsătură a lui care se manifesta pe neaşteptate fără legătură

cu persoanele, sau numai cu acest activist din fața lui și numai pentru că socotea că atitudinea acestuia îl îndreptățea. Ce tot o răsucești aici că ba trebuie să ne orientăm oriunde în munca de partid, ba că nu trebuie. Ia-ți sarcina în primire, du-te la gară și mergi în satul respectiv indiferent dacă te-ai născut sau nu te-ai născut în el. Dacă ar fi să ținem seama de considerentele astea...

Dar se opri imediat simțindu-se parcă descoperit, dîndu-și poate seama că și el spusese mai înainte că e mai ușor să activezi acolo unde te-ai născut dată fiind cunoașterea mai bună a condițiilor locale și a oamenilor și că deci considerentele acestea au oarecare importanță și că e bine să ții seama de ele. Celălalt însă nu părea să fi observat că ar fi putut să-i dea această replică, se posomorîse și se uita cu încordare în pămînt, hotărît să nu mai spună nimic, așteptînd doar să i se dea semnalul că poate să plece și să și plece.

— Poți să pleci, zise secretarul cu un glas deodată binevoitor. Și continuă apoi în același fel : țineți legătura cu raionul și nu luați măsuri înainte să raportați tot ce survine. Cum stai cu stomacul, am auzit că nu prea te simți bine, ai fost la spital ? Dacă vrei telefonăm la spital să te consulte doctorul Gafa, poate ai nevoie de regim.

— Apa minerală îmi face bine, zise Niculaie.

— Ți-o fi făcînd bine, dar doctorul poate să-ți prescrie un tratament și să n-ai nevoie de apă minerală. Te duci acuma într-un sat și stai două-trei săptămîni cît ține campania, de unde o să găsești acolo apă minerală ?

Urmă o tăcere care părea încărcată de reflecții de gravitate ale activistului suferind de stomac,

întrebîndu-se poate cînd ar putea să se ducă la spital la consultație, acum, înainte de începerea campaniei, sau după ?

— Tovarășe prim-secretar, zise el, am o rugăminte să vă adresez, spuneți-i dumneavoastră tovarășului Iosif că eu nu sînt obligat de fiecare dată cînd e vorba de unele sarcini sau altceva și se întîmplă să executăm amîndoi un ordin sau cu ceilalți dar e și el acolo, să stăm pe urmă să iasă unele încurcături care pe urmă alți tovarăși să spună că a fost din pricina mea. Să mă lase în pace !

— Am auzit, zise secretarul și deodată surîse. Ce s-a întîmplat ?

— Nimic, dar îmi spune el că a venit la dumneavoastră, tovarășul Braga, de la cabinetul de partid, nu vă mai spun, tovarășe prim-secretar...

— Ce este, zise însă secretarul abia alarmat și dorind acum să știe ce era. Spune.

— Că eu nu studiez bine și că dau răspunsuri greșite la învățămîntul politic și că ați auzit pînă și dumneavoastră...

— N-am auzit nimic, zise secretarul, ce răspunsuri greșite ?

— Că am zis eu că în etapa actuală ne sprijinim pe mijlocași.

— Nu ne sprijinim, zise secretarul, facem alianță, ne sprijinim pe sărăcime și lovim în chiaburi, cum ai putut să faci confuzia asta ?

— Păi n-am făcut-o, tovarășe prim-secretar...

— Ei cum, îi luă secretarul vorba din gură, își permite el așa...

Era o îndoială că tovarășul Iosif și-ar putea permite fără să fie la mijloc un sîmbure de adevăr.

— Își permite, tovarășe secretar, zise Niculaie hotărît și adăugă fără să-și dea seama că uita

să redea detaliul important referitor la faptul că dimpotrivă, tocmai el, Niculaie, fusese acela care combătuse o asemenea idee într-o discuţie cu acel Bîznac de la direcţia regională a comerţului şi că secretarul n-avea de unde să deducă în ce sens speculase pe urmă Iosif răspunsul său la seminar, şi că n-avea prin urmare de ce să se arate atît de convins că o dată cu această convorbire situaţia se va schimba şi Iosif o să înceteze să-l mai persecute în felul acela al lui : şi mai erau şi alţii de faţă, tovarăşe secretar, cînd a spus...

— Trebuie să studiem cu atenţie tezele şi bibliografia care ni se indică, tovarăşe Niculaie, zise secretarul sever, fără studiu teoretic nu e suficient, aşa spune tovarăşul Stalin, practica fără teorie este oarbă. Nu pierdeţi vremea cînd aveţi timp liber puneţi mîna şi studiaţi temeinic, altfel n-o să putem face faţă sarcinilor tot mai complexe pe care le ridică înaintea noastră construirea socialismului.

Reieşea că tot Niculaie era vinovat şi că nu putea avea sprijin într-o chestiune de principiu cum era cea de mai sus, primul secretar neputînd decît să repete şi el ceea ce spusese şi Iosif ieri seară în dormitor, că adică Niculaie n-ar studia temeinic şi de aceea a putut susţine o teorie greşită.

— Tovarăşe prim-secretar, dar nu e adevărat că am susţinut eu ce a zis Iosif, sări el din nou şi de astă dată i se urcă sîngele în obraji. Dacă e vorba de studiat să studieze el, care îl picneşte somnul în timpul referatului, s-a învăţat să ţină ochii deschişi şi în timpul ăsta să doarmă pe el, trebuie să-l hîţîne cineva cînd se termină lecţia...

Primul secretar puse mîna pe buton şi apăsă şi intră dactilografa.

— Tovarăşul Iosif a plecat ?

— Nu, e cu tovarăşul Nistorescu.

— Să vină aici.

Femeia vru să iasă, secretarul o opri cu un gest şi adăugă :

— Spune-i şi tovarăşului Nistorescu să vie şi să-mi aducă procesele-verbale ale organizaţiilor din Pereţi şi Smîrdioasa. Mi-ai bătut situaţiile acelea ?

— Mai am.

— Dă-le drumul şi spune-i lui Merdescu să fie gata cu maşina că plecăm imediat. E gata ?

— Nu e gata, e plecat şeful Atelierelor Mecanice la Bucureşti şi maistrul nu ştie nimic, zice că habar n-are despre ce piese e vorba.

— Dă-mi Atelierele la telefon şi spune-i lui Merdescu să vină la mine.

După un sfert de oră ieşiră din biroul primului secretar şoferul, apoi Nistorescu, apoi secretara care îi adusese o parte a situaţiilor şi rămaseră Iosif şi Niculaie.

— De ce dormi la învăţămîntul politic, tovarăşe Iosif ? zise secretarul tăios făcînd să piară brusc de pe chipul aceluia o bună dispoziţie complice la care se pare că el credea că o să-l asocieze şi pe primul secretar şi să anihileze astfel posibila plîngere a lui Moromete ; dar întrebarea directă parcă îi dăduse una în stomac.

— Nu dorm, tovarăşe secretar, protestă el, la fel însă de neconvingător cum fusese Niculaie mai înainte, cum o să dorm tocmai la învăţămîntul politic ?

— Tocmai asta te întreb şi eu, cum te găseşti să dormi în ceasul-ăla cînd trebuie să fii atent

și să înveți, tovarășe Iosif, nu dormi noaptea destul, nu te culci devreme, pe unde umbli tovarășe Iosif de n-ai cînd să dormi și-ți alegi tocmai ora asta ?

— Nu dorm, tovarășe prim-secretar...

— Păi sigur că nu dormi cînd te știi cu ochii deschiși crezînd că nu te vede nimeni, lasă că îi spun eu tovarășului Enache și adio somn în timpul orelor de învățămînt, tovarășe Iosif. Au reparat ăia din Belitori sitele alea stricate de batoză ?

— Încă nu, tovarășe secretar, așteaptă să vie șeful Atelierelor Mecanice de la București și le trimite la reparat.

— Hai, la treabă, și aveți grijă să nu mai repetăm greșelile de anul trecut și să îndeplinim planul la colectări de cereale în timpul iernii, cînd puteam foarte bine să-l îndeplinim chiar în timpul treierișului.

— Ba la floarea-soarelui nici acuma nu l-am îndeplinit total, tovarășe prim-secretar, zise Iosif parcă cu duioșie, și la porumb la fel...

Și privirea îi strălucea ca de o mare minune uitîndu-se la secretar și aducîndu-i toate acestea la cunoștință. Dar secretarul nu-i mai vedea pe nici unul și le făcu semn să plece și să-și vadă de program.

XXIII

Cei doi activiști ieșiră și dincolo de ușă pașii lor avură parcă o ezitare, dacă să continue sau nu drumul împreună, dată fiind scena care avusese loc în biroul pe care tocmai îl părăsiseră, sau să se îndepărteze chiar acolo unul de altul în semn de răceală reciprocă ? Continuară însă să meargă alături părînd să fie amîndoi de acord că împinseseră prea departe această istorie care privea un lucru atît de important cum era învățămîntul de partid, și care nu putea fi de loc fără urmări în asemenea situații cînd o vorbă aruncată în vînt putea să-i determine pe cei în drept să-ți oprească drumul la alte studii și să-ți schimbe deci cu timpul și natura sarcinilor în cadrul comitetului. Niculaie mergea cu capul în jos și tăcea, Iosif însă arăta parcă înmuiat de ceva și vorbele îi veneau parcă din creier atît de aproape de exprimare încît îi forțau deja un surîs care cerea celuilalt să treacă repede peste tot ce se întîmplase întrucît iată că el... Și îl întrebă pe Niculaie de ce l-a chemat tovarășul prim-secretar, recunoscîndu-se astfel vinovat că a mințit aseară cînd i-a spus ceea ce i-a spus (fiindcă altfel, asemenea întrebări nici nu se pun, munca de partid nefiind un secret pentru nimeni — nu putea să-l cheme decît în legătură cu munca de partid — iar cînd se întîmplă totuși să fie, abia că nu trebuie să întrebi fiindcă un secret de aia poartă acest nume să fie păstrat și respectat de toată lumea). Niculaie îi răspunse că nu se mai duce la Broșcoșești pe timpul campaniei, se duce la Siliștea, de-aia l-a chemat tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu, să-i spună, și...

— Aha, făcu Iosif ca și cînd ar fi înțeles ceva, și cînd pleci ?

— Acuma plec...

— Bine, să trăiești !

— La revedere, răspunse Niculaie și se despărțiră.

Se spunea despre ei doi că sînt prieteni, fiindcă nu puține erau momentele cînd acest lucru părea evident pentru mulți dar pentru și mai mulți era tot atît de evident că nu se aveau de loc bine, în special despre Iosif exista această părere, că ar avea ceva împotriva lui Moromete. Nu farse fără urmări cum era cea de azi — cu toate că chiar și aceste mici înscenări, dacă sînt repetate de un număr de ori pot crea cuiva o imagine uneori mai persistentă decît cea pe care o pot lăsa cele mai grave incidente — ci întîmplări care înlătură orice dubiu, nemailăsînd celorlalți posibilitatea nici uneia dintre acele interpretări care au în vedere caracterul capricios al acestor relații și despre care, dacă vrei să nu te înșeli e mai bine să păstrezi o imagine globală care să includă în același cerc sinuos al prieteniei atît certurile cît și împăcările (restul, care nu e nici una nici alta, constituind secretul intim al celor doi în care n-are nimeni ce să se amestece). Dar nu părea să fie nici pe departe ceva, cu toate că unele fapte ar fi putut de asemenea să dea unora iluzia contrarie. Multă vreme de pildă, și anume la început cînd Niculaie venise la comitetul raional de partid, fuseseră văzuți împreună la ședințe, cu scaunele alături sau plecînd în oraș de la cantină, și de cîteva ori chiar aranjîndu-se să fie trimiși să activeze prin aceleași localități. Fuseseră văzuți împrumutîndu-și bani. Dar nu mai mult decît atît, de pildă să se apere în ședințe unul pe altul, cu toate că de cîteva ori s-ar fi putut foarte bine să se întîmple, în special odată cînd i s-a adus lui Niculaie o învinuire că din pricină că nu fusese el destul de vigilent, niște chiaburi sabotaseră undeva electrificarea unei comune, în realitate sabotorii fiind

organele locale, care sustrăseseră cerealele date de țărani în acest scop și organele acestea întocmiseră apoi un dosar în toată regula înaintîndu-i pe acei chiaburi justiției (care de altfel îi și condamnase). În comuna aceea activase atunci și Iosif și el cunoștea foarte bine care era adevărul și în timpul ședinței tăcuse tot timpul și abia cînd văzuse că majoritatea îl apăra pe Niculaie de critica nedreaptă care i se aducea, se ridicase și el și spusese că nu era adevărat și că vinovații erau alții. Cei care crezuseră pînă atunci că Moromete și Iosif sînt prieteni, nu mai crezură din clipa aceea.

Continuau totuși să fie văzuți împreună și opinia reveni, fiindcă dintre două fapte mai puternic e cel care nu mai poate avea și o altă interpretare decît cea conformă cu faptul însuși. A nu lua apărarea unui prieten într-o ședință putea avea și alte explicații decît aceea care se impunea la prima vedere, pe cîtă vreme a fi văzut mereu cu cineva, ce putea să însemne în primul rînd ? Cîtva timp prinse deci consistență această impresie, dar cînd fu pe punctul să devină un fapt cert Iosif începu deodată să facă dezvăluiri ; știau ei oare ce fel de om era Moromete ăsta ? Da, știau i se răspunse, așa cum știau despre fiecare, conform comportării lor în cadrul muncii în comitet. Ei nu, rîse Iosif, să vedeți — și cu asta aveau să-și dea acuma seama toți de ce erau ei văzuți deseori împreună, — și începu într-adevăr să dea la iveală acele lucruri care se spun între doi prieteni în faza de început, acele destăinuiri care sînt de obicei reciproce și tocmai de aceea nici nu se divulgă. Și din felul cum le povestea Iosif reieșea tocmai acest lucru vesel,

că aceste destăinuiri nu le făcuse decît Moromete şi că Iosif se mulţumise doar să le asculte.

Şi astfel se află că Moromete era odată la vie şi că i s-a făcut sete şi s-a dus mai încolo la o covergă să ceară apă celui dinăuntru şi cînd colo a dat peste două fete care nu se ştie ce făceau acolo împreună, dezvelite şi una cu trupul peste cealaltă. Şi numai atît! întrebaseră unii plictisiţi. Ce-a făcut Moromete? A luat-o la fugă, le-a răspuns atunci Iosif şi în clipa aceea aşa înalt şi voinic cum arăta el cu statura lui, s-a frînt brusc pe spate şi s-a cutremurat de rîs de parcă ar fi trosnit un pălimar. Într-adevăr, au convenit ceilalţi, era ceva vesel aici... Şi încă ce? Că altă dată tot aşa într-o seară la un clic, l-au scos pe Moromete nişte băieţi în tindă. Cum, s-au mirat cei care îl ascultau, pe el l-au scos, nu pe fată? „Nu, fata l-a scos", a răspuns Iosif şi în clipa aceea s-a opintit iar în rîsul acela al lui scurt ca un pîrîit de gard. Şi? Şi acolo în tindă, în paie, Moromete a stat şi el cu ea de vorbă pe întuneric. Pe urmă s-a dus zvonul în sat că fata respectivă nu mai e fată mare. Şi nu era adevărat? au întrebat ceilalţi. „Nu!" a răspuns Iosif. „Te pomeneşti, a zis atunci un activist minunîndu-se, că Moromete ăsta n-o fi avînd..." „Ba nu, a spus altul, o fi avînd, că altfel s-ar bolnăvi, dar n-o fi avînd..." „Le-o fi avînd pe toate mici", a zis altul şi au rîs toţi şi cel mai tare se auzea răcnetul ca o rostogolire de buturugi al lui Iosif, după care tot el a restabilit lucrurile afirmînd că Moromete le are pe toate în regulă, dar aşa e el din firea lui. Fiindcă iată de pildă tot la un clic ce i s-a întîmplat în altă seară, se juca ghicitoarea-n poezie, ştiţi cum e asta, unul zice aşa: „mă cutare, ştii că alde cutare mi-e frate?" „Unde l-ai găsit?" zici tu şi atunci

ăla răspunde: „l-am găsit sub podul de aramă, îl făcea dracii pastramă", sau altele, dar trebuie să ai grijă că poate să spună de tine în loc de el, l-am găsit pitit între sobă, îţi făcea spinarea tobă, sau altele mai rele, dacă aveai vreo soră sau vreo fată la care ţineai. Aşa i-a spus lui Moromete, dar nu că ţinea el la ea, hi, hi, zice „măi cutare, ştii că al lui Moromete mi-e frate?" „Unde l-ai găsit?" „L-am găsit în pod sub o grindă", şi a spus ceva tare de una Sanda că nu ştiu ce-i făcea acolo Moromete. Şi Sanda asta în loc să se supere a chicotit, dar Moromete n-a auzit-o, n-avea nimic cu ea, s-a făcut roşu şi a sărit la ăla că de ce să zică de el şi de Sanda... Şi aici, terminînd relatarea, ochii lui Iosif, uitîndu-se la ceilalţi, îşi măriseră vizibil prunele, şi în clipa următoare gura i se strîmbase cu limba afară într-o descărcare de astă dată parcă chiuită. Nimeni nu observa că era greu de crezut sau cel puţin greu de închipuit cum ar fi putut Moromete să povestească chiar el despre sine nişte lucruri din care să iasă el chiar aşa cum ieşea din gura lui Iosif. Ceea ce era însă neîndoielnic, era că totuşi povestise ceva şi mai mult, continua încă să povestească, deşi ştiau aproape toţi activiştii.

Fireşte că se găsiră curînd destui cărora nu le plăcu deloc toată istoria acestei prietenii şi îl luară pe Niculaie de o parte şi îi spuseră să nu se mai încreadă şi el atîta în Iosif şi să-i spună chiar tot ce-i trece prin cap, că ăla dă pe faţă la toată lumea şi îl face dracului de rîs. Niculaie îl evită şi drept răspuns într-o şedinţă îi trase lui Iosif una în cap de-l turti, relată sub forma unei întrebări o istorie cu o petrecere de lăsata secului, în ale cărei dedesubturi intrase cu totul întîmplător fiind în satul lui Iosif şi nimerind peste un duşman al

acestuia, de altfel un element dubios, cînd Iosif era acolo secretar de organizație și neputîndu-se descotorosi de acest element care avea rude în locuri sigure și îl susțineau în funcția de președinte, îl îmbătase cu frate-său la petrecerea aceea, îi sustrăsese carnetul de partid din dulamă și îi dăduse foc cu chibritul ; figura îi reușise din plin, scăpaseră de el, fusese dat jos și din funcția de președinte și exclus și din partid. „Să spună tovarășul Iosif, formulase Niculaie întrebarea sa, ce e cu istoria unuia I. P. Neacșu de la el din sat care mi-a povestit mie felul nestatutar cum a fost exclus din partid ?" Iosif se făcu galben, se ridică în picioare și bîlbîindu-se cît era de mare, răspunsese că nu știa absolut nimic, cine știe ce bețiv o fi fost cel care... Și îi veni în ajutor tot Niculaie confirmînd că într-adevăr individul părea cam deocheat, dar că i s-a părut că totuși omul a fost nedreptățit. „Nu, nu, n-a fost îndreptățit, există procestele-verbale", răspunse Iosif nemaidîndu-și seama cum îi ies cuvintele din gură și ce înțeles mai are răspunsul său, cu o voce impiedicată de parcă i se lipea limba de dinți, în timp ce își ștergea cu cotul fruntea umedă. Niculaie, văzîndu-l căscînd ca peștele pe uscat, renunță, adăugînd că el a pus doar o întrebare, i s-a părut că omul a fost nedreptățit, dar dacă tovarășul Iosif susține că nu, el îl crede, bineînțeles, pe tovarășul Iosif, nu pe un bețiv dubios.

Cîteva luni Iosif nu mai scoase un cuvînt despre Moromete, cu toate că acum erau văzuți împreună parcă mai des decît înainte. „Ce mai face Moromete, Iosife ?" îl întrebau cîteodată. „Ce să facă, bine !" răspundea Iosif fără echivoc și celălalt relua : „Ce mai zice ?" „Ce să zică, răspundea Iosif, și el ca omul." „Adică ? Ce mai povestește ?" „Ce să povestească, de-ale lui !" Dar nu mai spunea ce. În schimb însă apărură după cîtva timp aceste farse, la început mici de tot și apoi din ce în ce mai groase, la care încerca și uneori reușea să asocieze la ele și pe alții care se nimereau prin preajmă. Niculaie se desfăcea de ele cu un gest agasat sau cu cîte o exclamație, se pare însă că asta cu învățămîntul de partid îl enervase și i-o trîntise lui Iosif că doarme cu ochii deschiși în timpul lecției. (De altfel farsa asta ar fi prins cel mai puțin dacă Iosif ar fi încercat apoi s-o răspîndească, fiindcă activiștii îi spuneau lui Niculaie cu acea admirație a țăranilor care consideră că și invidia care o însoțește trebuie să-l măgulească pe cel căruia i se adresează : „Mă Moromete, tu știi liceu, o să te ridice partidul sus, nu ca pe noi..." Simțeau probabil că dacă nu se țin bine cu cartea, nici situația lor în aparatul naional de partid nu va rămîne aceeași, dar în rău, nu în bine ; unele semne le spuneau însă că totuși vor rămîne, dar apărea ca inevitabilă concluzia lor că Niculaie de pildă, va fi atunci ridicat sus...)

De la comitet Niculaie trecu pe la dormitor, își luă servieta în care vîrî din cufărul de lemn pe care îl păstra sub pat cîteva cămăși și obiecte de toaletă și o jumătate de oră mai tîrziu se afla la gară, unde luă cursa care îl lăsă, după un ceas de mers peste cîmpie, la patru kilometri de Siliștea-Gumești.

PARTEA A DOUA

I

Prima care află în sat că Niculaie al lui Moromete o să vie aci pe tot timpul cît o să țină secerișul și treierișul fu Marioara lui Fîntînă, fata lipoveanului, care află vestea chiar de cu seară, cu multe ceasuri adică înainte ca Niculaie însuși să fi știut unde avea să se ducă a doua zi.

Dimineața fata se trezi povestind mamei că visase că era la deal la secere și că începuse o ploaie mare și cineva o chema să se adăpostească sub un pom sau sub o covergă între niște pepeni, dar pentru că nu știa cine era sub coviltirul acela — fiindcă era cînd covergă cînd coviltir de căruță — ea nu se ducea și ploaia o ploua și de frică începuse să strige. A strigat în somn. S-a auzit sau nu s-a auzit ?

— Nu s-a auzit, zise mama, a plouat nițel azinoapte spre ziuă, a dat cîteva picături, d-aia ai visat ploaie.

Fata însă întîrzia în așternut fără să-și dea seama, prinsă poate de ceea ce numai ea știa că mai simțise încă în vis și femeia se răsti la ea să se dea mai repede jos de pe prispă — începuseră să doarmă afară ca mai toată lumea spre sfîrșitul lui iunie, care era începutul căldurilor de vară —

și să se apuce de treabă, n-auzea că vaca aia a început să mugă ? Fata tresări, se dădu repede jos, își spălă mîinile cu săpun (pe față nu se spălă, se drese numai cu un fel de preparat vîscos ca de glicerină) își trase rochia de purtare pe cap, își puse un șorț curat și, cu mînecile sumese, cu un vas mare de lut într-o mînă și o copaie mică de lemn plină cu tărîțe în cealaltă, o luă spre șopron unde într-adevăr se auzea mugetul parcă nedecis al vitei, chemare să i se dea să mănînce și să i se ia laptele care îi presa ugerul, nervoasă însă în același timp că avea să rămînă fără el, amintire poate a vițelului care dispăruse nu se știe unde și nu-l mai vedea în fiecare dimineață alergînd cu botul întins spre ea și înghesuindu-i-se sub burtă în timp ce ea îl lingea sub coada îmbîrligată de plăcere.

Răsărea soarele, norii se topeau în zare. Ploaia care întîmpinase revărsarea zorilor scuturase copacii de flori. Marioara străbătu curtea desculță, cu un mers care nu era cu nimic turburat în legănarea lui firească de vasele pe care le ducea sprijinite cu mîna de șold și de subțioară. Tălpile ei lăsau urme nestricate pe bătătură amestecînd cu țărîna udă petalele mici și albe împrăștiate pe pămînt. Sub șopronul deschis vaca se neliniști, suflă puternic pe nări și schimbă agitată locul, biciuind aerul cu coada ei lungă. Marioara n-o luă în seamă, îi puse copaia înainte și din vasul cu care venise turnă de cîteva ori în mînă și îi spălă ugerul, dar ceva nu era în ordine, vita schimbă iar locul, de astă dată fără veste și îi trînti vasul sub care fata se pregătea să înceapă mulsul.

— Și tu ce-i fi avînd, fire-ai afurisită să fii, era să-mi spargi oala, zise Marioara tare, vorbind

așa cum se vorbește cînd vreai să te audă cineva fără să-l chemi și să-și dea astfel cu părerea fără să ai aerul că ai nevoie de ea. Nu ți-am dat tărîțe, ce mai vreai ?

Vaca lingea într-adevăr cu lăcomie din copaie, dar cu capul dispus în așa fel încît ochiul ei mare să vadă și ce se petrece sub ugerul ei și pesemne că era ceva care nu-i plăcea fiindcă și pielea de sub burtă avea cutremurări dese și prelungi, deși în staul nu se trezise încă nici o muscă, iar coada nu înceta să bată aerul plesnind-o din cînd în cînd și pe față pe spinare.

— Of, cum te prostești tu și cînd ți-oi da eu acuma cîteva, zise Marioara în șoaptă, nervoasă, apoi tare și de astă dată direct : mamă, nu știu ce-are vaca asta astăzi, dă cu piciorul, ce să-i fac eu ? !...

— Vorbește-i frumos și stai liniștită, răspunse mama. Sare mai are ?

— Are.

— I-ai spălat ugerul cu apă caldă ?

— Da, răspunse fata iarăși nervoasă că era controlată astfel.

– Spune-i pe nume, și nu mai țipa așa ca o nebună, zise mama într-un tîrziu, prinsă de altele.

Acest dialog potolise parcă vita și Marioara îi apucă ugerul și apropiind oala apăsă. Laptele țîșni cu putere în pereții smălțuiți ai vasului împrăștiind spumă albă și miros crud de ierburi. Fata avu în aceeași clipă un surîs strîmb și cu amîndouă mîinile pe uger izbucni brusc în plîns, și lacrimile îi năvăliră peste obraji în boabe mari și repezi udîndu-i șorțul și genunchii dezveliți. Vaca suflă pe nări, răsturnînd copaia, care de altfel era goală, izbi cu coada, dar nu se mai mișcă și Marioara

ștergîndu-se la ochi, continuă mulsul. Ca o răpăială de primăvară, plînsul îi trecuse...

Ea era fata care îl așteptase, făcîndu-se de rîs, pe Niculaie al lui Ilie Moromete în paie în tindă, și se spusese pe urmă chiar că ar fi rămas borțoasă cu el. Era mică atunci, abia împlinise paisprezece ani, și se dusese la clic pe furiș (mîncase pe urmă bătaie îndesată cînd se întorsese acasă). venise la ea o surată și îi șoptise la ureche că la alde cutare e clic și a vorbit ea cu un băiat să-l aducă și pe Niculaie și acolo tot băiatul acela o să stingă lampa și o s-o scoată pe ea cu el în tindă. Asta era ceva care nu prea se făcea la un clic (stinsul lămpii), de obicei ieșea întîi băiatul fără să se bage de seamă cine e și pentru asta ieșeau mai mulți afară și numai unul din ei rămînea pe întuneric în paie și abia pe urmă era scoasă și fata, dar asta în văzul la toți și silită, împinsă cu forța și ea trebuind să se zbată și să se proptească în prag cu picioarele, să nu se spună după aceea că a ieșit cu voia ei. Nu erau însă siguri de Niculaie și de-aia se hotărîseră să stingă lampa, ca să nu se vadă că băiatul n-ar vrea, ceea ce ar fi fost nemaipomenit, și s-ar fi băgat de seamă numaidecît că de fapt fata e aceea care vrea și s-ar fi făcut în felul ăsta de rîs. Se și făcuse, dar nu pentru mult timp și nu intrase chiar în gura celor mari, ci tot a celor de seama ei care și aceștia uitaseră repede întîmplarea, mai ales după ce se dovedise că acolo în paie nu se întîmplase chiar nimic (nici măcar nu legaseră vorbă, să se ducă pe urmă el singur pe la ea și s-o fluiere seara să iasă la poartă). Bătaia primită pe urmă dimineața acasă, așa după cum îi spusese chiar mama tîrînd-o de păr, nu fusese din pricină că se dusese la clic, la clic putea să se

ducă, dar la ce clic și cu cine ? Acela la care fusese ea nefiind clic de fete mari, iar cea cu care se dusese nefiind în orice caz, dacă era să te iai după ce zice lumea (și lumea nu zice niciodată degeaba), fată mare. Se spunea că văduva lui Ilie Pipa, mama acelei fete, se culca ea cu un băiat într-un pat și în patu-ălălalt fata ei (pe care o chema Sora) cu alt băiat și că mulți flăcăi furau noaptea din podul casei părintești duble de grîu sau chile de tot felul de alimente fără de care muierea și fata ei nu le deschideau ușa și că se duceau acolo și petreceau, muierea aprinzînd focul și făcînd gogoși calde în untdelemn, iar flăcăii venind pe lîngă altele și cu țuică în tunică, sau cu vin, care mergea bine cu gogoșile. Ceea ce nu știa însă mama, dar ce știa foarte bine fata lipoveanului (și de aceea poate tăcuse mîlc în timpul păruielii) și știa și fata lui Ilie Pipa, iar Niculaie știa fără să le fi văzut la față cine sînt, era că vara cele două fete se întîlneau deseori după-amiezile să păzească via și în covergă unde stăteau pitite se petrecea numai ele știau ce. Tîrnuiala mamei și vorbele care îi ieșiseră după acel clic curmaseră, după cîte se părea, prietenia ei cu Sora dar ceva se întîmplase totuși între ea și Niculaie al lui Ilie Moromete, și anume nu ceva de care știau numai ei doi, de vreme ce venise cineva să-i spună că băiatul o să-și petreacă secerișul și treierișul aici în sat. Nu răsuflase însă nicăieri nimic care să dea de vorbit.

Marioara terminase de mult, și cînd se ridică și ieși cu vasul plin, surîsul ei strîmb era acum vesel și mama îi urmări pe furiș, cu o privire bănuitoare, pașii și mișcările cu care urcă scara prispei și intră în tindă. Nu se știe ce nu-i plăcu, fiindcă deodată ridică brațul și o lovi în cap, cu o

mînie nesigură, parcă preventivă, dar nu mai puțin adevărată și fără greș, fiindcă în loc să se arate surprinsă și să se indigneze, fata se feri doar și se îndîrji cu o împotrivire care nu mai avea în ea nimic spontan :

— Stai mamă la'n loc, vreai să-mi cadă laptele din brațe sau ce te-a apucat ? !

Ca și cînd asta ar fi fost grija ei, să nu-i verse mama laptele, pe care de altfel foarte grijulie îl puse jos și începu să se îndeletnicească cu vărsarea lui în diferite oale mai mari sau mai mici, la prins, la fiert, sau la dubă pentru strîns de vînzare.

— Cînd ți-oi rupe eu ție moațele, șuieră mama.

— Ce-ai cu ea, fă, interveni Adam Fîntînă de pe prispă, unde își făcea, pe îndelete, bocancii albi de pospaiul de la moară (el era responsabilul morii naționalizate a comunei). Ce tot o înghiontești de dimineață ?

— Stă în așternut dimineața și acum uită-te la ea, zise mama, dar omul nu se uită, își văzu mai departe de periat.

— Ce făcu, îți sări ție în cap ? continuă el. E fată mare, nu mai are paișpe ani, se mărită mîine poimîine și o să-mi plîngi mie pe cap cînd o să te duci pe urmă pe la ea și o să te dea bărbatu-său afară din casă.

— De ce să mă dea bărbatu-său afară din casă ?

— De-aia, ca să te miri tu, ca o proastă ce ești. Mai bine puneți mai repede masa aia, că trebuie să plec, n-am timp să stau la palavre cu voi.

— O să vezi tu ce-o să facă asta, las-o tu în voia ei, să vezi cum o să ia cîmpii.

— Și dacă-i ia ce, îi ia pe-ai tăi ? Îi ia pe-ai ei, nu pe-ai tăi.

— Da, dar tot eu o să pătimesc, n-o să pătimești tu care stai toată ziua la nenorocita-aia de moară și nu mai știi nimic.

— De ce nenorocită? exclamă lipoveanul. Și continuă îndată: nenorocită ești tu, că stai toată ziua cu gura pe fata-asta, în loc s-o lași în pacea ei să-și vadă de tinerețe!

— Unde vezi tu că n-o las?! Vorbești și tu ca să ai aer în gură, răspunse mama cu un dispreț acum liniștit și prinsă de alte griji, în timp ce într-adevăr rostogolea de undeva din pod pe scară, o cergă uriașă și cam ruptă pe care vroia pesemne s-o cîrpească. Vezi mai bine, adăugă ea ca un fel de exemplificare, că s-a oprit ăla la poartă, Vasile al Moașei din Cotocești, ce-o mai fi vrînd și ăsta, a trecut și aseară pe-aici. „Du-te la moară, îi zic, acolo îl găsești." Nu, că nu vrea să se ducă la moară.

II

Lipoveanul ridică barba de după genunchiul frînt și se uită. Nu zise nimic cînd văzu într-adevăr un om la poartă, nu dădu nici o încuviințare, își reluă văcsuitul și abia într-un tîrziu întrebă:

— Ce este Vasile, intră în curte, ce aștepți acolo? Ce, ești milog de stai așa dimineața la poartă și nu zici nimic?

— Bună dimineața, zise Vasile apropiindu-se și continuă să nu zică nimic, cînd ar fi putut să răspundă, dacă ar fi fost vorbăreț, că milogii vin ei la poartă, dar nu tac din gură, se milogesc de se-aude din capul satului.

Adam Fîntînă intră în tindă, se așeză la masă și începu să mănînce. Vizitatorul rămase afară, dar în apropierea pragului tindei și de acolo începu să spună ceva cu un glas înăbușit și monoton. Era un bărbat foarte tînăr, cu trupul subțire, aproape delicat, dar cu mîinile lungi, cu labele mari, crescute parcă la alt trup, groase și negre ca niște cazmale. În spusele lui reveneau des niște inși care se numeau ba Isosică, ba Plotoagă, ba Mantaroșie, ba Zdroncan și încă alții, pe care îi învinuia în linii generale că după ce singuri au vrut să facă anul trecut aici în sat o gospodărie agricolă colectivă, tot ei pe urmă s-au apucat și au împiedicat-o să ia ființă, pe motivele că nu le convine, dar fiindcă i-a apucat raionul de lucrul ăsta, să nu zică cineva că n-au făcut, dar uite că nu vor oamenii...

— Și oamenii vor? îl întrerupse brutal Fîntînă, înghițind flămînd mari bucăți de mămăligă dumicată în laptele proaspăt. Oamenii vor, le mama lor de oameni, cînd m-am ridicat eu în ședință — și aici lipoveanul ridică un braț în sus drept ca lumînarea — am strigat, fraților, cine vrea să se înscrie să rămînă aici cu mine în clasă, n-a rămas unul, am rămas eu singur să spună pe urmă domnul Isosică la raion că eu am gonit oamenii să nu se înscrie! Și cînd am ridicat pe urmă chestiunea în organizație, de față cu instructorul Filip de la regională, ați tăcut toți din gură, ca să poată să zică Bilă despre mine că visez! Va să zică eu visam și voi toți, ca niște deștepți, erați treji. Acuma veniți la mine să-mi spuneți, dar așa pe furiș, pînă și la moară vă e frică să veniți, să nu vă vadă cineva și să-i spună lui alde Isosică sau Plotoagă că ați venit la mine fără măcinat, adică să-mi spuneți mie cine știe ce și să vă ia așa la

ochi. Ce să-mi spuneţi, mă, voi, mie ? Ce să-mi mai spuneţi ?

— Dar ceva care e în interesul dumitale eşti dispus să asculţi ? zise vizitatorul.

— Spune, zise responsabilul morii mai încrezător, avînd de astă dată în glas o suspiciune de altă nuanţă, una cronică, devenită parcă a doua natură.

Şi continuă să mănînce, în timp ce tînărul vizitator matinal continuă să vorbească.

— Şi tu de unde ştii de chestia asta ? spuse în cele din urmă Fîntînă cu un glas din care se vedea că crede tot ce i s-a spus, mai rămînînd de lămurit doar acest amănunt în ceea ce privea sursa.

— De la unul din ei, zise tînărul.

— De la care ?

— De la Plotoagă, Isosică, Bilă sau Zdroncan. S-ar putea să fie amestecat şi Mantaroşie, care li s-a alăturat.

Plotoagă era preşedintele sfatului, Isosică secretar de organizaţie de bază şi referent la Sfat, Bilă nu era nimic (adică nimic plătit, îl aleseseră însă în ceva cu denumirea de *Arlus*, — Asociaţia română de strîngere a legăturilor cu Uniunea Sovietică — el era cu această sarcină, de care de altfel toată lumea ştia că era foarte mîndru), Zdroncan secretar al sfatului, iar Mantaroşie cantaragiu la moară.

— Va să zică nu vreai să spui, zise lipoveanul.

— Ţi-am spus, repetă tînărul, ştiu asta de la Isosică. Zdroncan, Plotoagă sau Bilă.

Nu-i mai spusese pe cei patru în aceeaşi ordine, ca şi cînd s-ar fi ferit ca nu cumva să lase un indiciu oarecare despre cel de la care ştia secretul dezvăluit.

— Şi ce interes are unul din ăştia ca eu să ştiu ce-au pus ei la cale în privinţa mea ?! zise din nou lipoveanul neizbutind să dea de firul tainei.

Vizitatorul tăcea.

— Spune, mă Vasile, tu n-auzi ce te întreb ?

— Ce să spun ?

— Eşti surd ? Ce interes are unul din ăştia patru, care sînt împreună, ca eu să ştiu ce pun ei la cale în privinţa mea ? !

— Ce interes ? întrebă Vasile curios.

— Da, ce interes.

— Nu ştiu, zise Vasile mirat. De unde să ştiu ? Şi adăugă cam supărat, ca faţă de cineva care tot nu aprecia valoarea dezvăluirii care i se făcuse : Prea multe vreai să ştiu !

— Bine Vasile, zise lipoveanul cu o voce deodată caldă, o să văd eu, bine că mi-ai spus ! Dar şi mai bine ar fi fost, adăugă, dacă veneai la moară şi-mi spuneai, te-aş fi crezut şi mai mult, pe cîtă vreme aşa, ce ştiu eu ce mai puneţi la cale.

— Nu te costă nimic c-ai aflat, zise tînărul rece.

— Şi pe tine ce te costă că mi-ai spus ?

— Tovarăşe Fîntînă, zise tînărul posomorît, eu nu ţi-o dau asta ca bună, ţi-o dau s-o ştii, nu ştiu dacă trebuie să crezi sau să nu crezi.

— Asta nu mai era nevoie să mi-o spui tu, d-aia te-am întrebat de unde-o ştii şi ce interes are ăla care ţi-a spus să ştiu eu din moment ce el e cu ei. Plotoagă nu poate să fie, fiindcă el fără cumnatu-său Zdroncan şi fără Isosică, n-ar fi nimic, Zdroncan nu poate fi contra lui cumnatu-său Plotoagă (contra ălorlalţi doi, Isosică şi Bilă, poate) dar numai ei doi, fără Isosică, nu poate el, cumnatu-său Plotoagă, şi atunci tot nimic n-am făcut. Mai rămîne Isosică şi Bilă. Bilă poate fără Plo-

toagă și Zdroncan, dar nu poate fără Isosică, și iar n-am făcut nimic. Ar însemna că e Isosică. Isosică este ? se holbă Fîntînă cu barbă cu tot ca și cînd o astfel de idee l-ar fi pocnit în cap și l-ar fi căpiat chiar și ca ipoteză.

— Nu știu, zise Vasile supărat. Și repetă : Prea multe vrei să știu !

Și se ridică, își luă bățul pe care îl lăsase rezimat de zidul casei și plecă încet, cu spatele la cei din casă și i se văzu îndelung mersul pînă la poartă, egal și impenetrabil ca și dezvăluirea pe care o făcuse.

În acest timp Marioara dispăruse în odaie și cînd acel Vasile se duse ieși în prag gătită de plecare.

— Unde te pornişi tu acum de dimineață ? sări mama ei.

— Mă duc nițel pe la surata Ilinca, răspunse fata cu o sugestie în glas a unei neînsemnătăți atît de mari a ceea ce urma ea să facă la surata ei, că abia așa o făcu pe mamă bănuitoare și o alarmă mai rău decît dacă ar fi spus că se duce să se mărite pe furiș.

Mama puse mîna pe vătraiul din vatră și îl ridică crîncenă în aer :

— Dezbracă-te și stai acasă că-ți rup spinarea !

— N-auzi că mă duc nițel și mă întorc acușea, ce tot ridici vătraiu-ăla la mine, parcă aș fi a lui Ghice.

A lui Ghice era renumită ca și Sora lui Ilie Pipa, dar pe deasupra mai punea și mîna cînd se nimerea, lua de sub ochi, cu toate că maică-sa o deșela cu bătaia. Șterpelea orice, de la gheme de lînă, pînă la ace sau iglițe și o dată o văzuse cineva

furînd chiar și un pui de pe drum și băgîndu-l sub șorț.

— Păi ce, asta e în firea ei ? zise tatăl ridicîndu-se de la masă și făcîndu-și cruce. Lasă, fă, fata în pace, să se ducă, nu rămîne acolo, n-o mănîncă nimeni și dac-o s-o mănînce o să strige și ea, e lume... Du-te Marioară, hai, dar întoarce-te repede, că nu șade bine să pleci de dimineață de-acasă, rîde lumea...

Fata trecu pragul și se dădu jos de pe prispă. Schimbase rochia, se spălase pe picioare și încălțase niște sandale, dar se vedea că nu erau cele mai bune lucruri pe care le avea, să nu se spună pesemne că s-a dus la ai lui Moromete de dimineață gătită, cînd lumea are treabă și poartă alte haine. Cu o expresie buimăcită mama lăsă vătraiul din mînă și se luă după ea. O strigă cu o voce de mamă blîndă și înțelegătoare :

— Marioară.

Și cînd fata se întoarse, deodată o imploră :

— Marioară, nu te duce tu la ăla, maică, acum de dimineață, fă și tu odată cum te rog eu, dezbracă-te și treci în casă că avem treabă să cîrpim cerga-aia, vine seceratul și treieratul și n-o să avem cu ce înveli căruța și pune grîul...

Dar abia aceste implorări o scoaseră deodată și pe fată din ale ei și scrîșni din dinți și chipul i se schimonosi de o împotrivire fără măsură, aproape sălbatică :

— Lasă-mă, mamă, în pace, ți-am spus că mă întorc repede, ce tot îi dai zor cu treieratul și seceratul...

Și îi întoarse spatele și se duse, deschise poarta și i se văzu capul pe lîngă vîrfurile ulucilor, mergînd grăbită dar cu pas măsurat, ca orice fată

care a plecat într-un loc unde are treabă, nu unde se pierde timpul. În casă, Adam Fîntînă, cu un picior pe ducă, o mai întrebă totuşi odată pe muierea lui ce-are cu fata. Femeia spuse atunci ceea ce înainte nu vrusese să dea pe faţă, că aseară a strigat-o cineva la poartă pe Marioara, fată sau băiat, n-a înţeles bine şi i-a şopocăit cu mîine vine Niculaie al lui Ilie Moromete în sat şi stă pînă se termină treieratul.

— Şi ? întrebă omul neînţelegînd.

— Şi ! făcu femeia. Vezi-ţi de-ale tale, cînd ai s-o vezi aci în casă cu burta la gură să nu zici că n-am ţinut-o din scurt.

— Da' ce e între ea şi Niculaie al lui Moromete ?

— Nu e nimic, răspunse femeia după o ezitare.

— Păi dacă nu e nimic, ce-ai cu ea, creştino, nu poţi s-o laşi în pace ? E fată trecută de douăzeci de ani, unde vreai să găsească un bărbat, la tine în vatră ?

— Ăla nici nu se uită la ea şi ea de cinci, şase ani...

— Ce e de cinci, şase ani ? ! se miră tatăl, coborînd de pe prispă şi luînd-o şi el spre poartă. De ce nu zici tu de zece ani, ce mi-e cinci, şase ani, ce mi-e zece.

Şi se îndepărtă şi el pe lîngă garduri, asemeni fetei, luînd-o însă spre acea parte a satului dinspre care se auzea cîntecul rar al motorului morii, care pe vremea aceea mergea cu uleiuri grase, scoţînd pe un burlan rupt, în acelaşi timp, zvîcnituri de fum şi un zgomot ca de jucărie, care izbea într-un fel vesel urechea celor care treceau prin apropiere. Iar muierea rămase acasă singură, să coasă cerga şi cu gîndul în două părţi : cu grija spre fată care se făcuse mare şi nu mai vroia să

mai asculte şi cu pornirea spre bărbat care în loc să sară şi s-o oprească o lăsa să plece dimineaţa prin casele altora, să se facă de rîsul lumii...

III

Casa Moromeţilor era aşezată la şoseaua mare şi se putea ajunge la ea uşor din orice parte a satului. Casa era veche dinainte de primul război şi numai pridvorul, grajdul şi fînarul erau făcute mai de curînd. În pridvor era văzut de obicei Moromete, care părăsise prispa de dinainte de cel de-al doilea război şi dormea acum aici şi ridicase în acelaşi timp de-a lungul prispei un parmalîc cu cîte-o floare romboidală tăiată în mijlocul fiecărei scînduri. Sub pridvor îşi construise o pivniţă plină cu butoaie şi putini în care intrai ridicînd o trapă chiar de lîngă pridvor, de pe prispă, care acum era din scînduri, ca şi duşumeaua celor două odăi din casă, altădată din pămînt.

Aici, în pridvor, veneau la el de cîte două, trei ori pe săptămînă şi cîte unul aproape în fiecare zi — uneori chiar şi de două ori pe zi — prietenii lui politici de după Iocan, foşti liberali ca şi el, Nae Cismaru, Costache al Joachii, Matei Dimir şi Giugudel. Cu ei bătuse muntele ani în şir. Cu Cocoşilă se împăcase într-o vreme, dar tot nu putuse să fie între ei ceea ce fusese pe vremea lui Iocan şi se vedeau rar şi pentru scurt timp, cu toate că încet, ca dintr-o lungă boală, Moromete îşi revenise.

Arăta mereu în plină putere, şi se găsiră destui care să spună că anume jucase el comedia cu că-

zutul la pat, ca s-o poată goni pe Catrina de-acasă și să se însoare cu alta. Presupunerea nu se confirmă dar era adevărat că arăta foarte senin și se uita pe drum ceasuri întregi exact ca pe vremuri, fără să aibă adică nevoie de nimic dinafară ca să se simtă trăind. Și cînd fata intra adesea în curte — după măritișul ei cu Sandu, Tita nu se mai întorsese fiindcă avea de la el un băiat care moștenea casa și după plecarea lui Niculaie Ilinca era acum singurul copil care mai sta pe lîngă părinți — alergînd cu acea spaimă care la vîrsta ei semăna tot atît de bine cu bucuria și îi spunea : „Tată, a murit cutare !“ ai fi zis că la această știre Moromete avea să tresară și măcar din gură să spună ceva de bine de cel care nu mai era. „...Pe mă-sa, răspundea el într-adevăr după un moment de reculegere. A murit fiindcă n-a mai avut zile !“ „O să ai tu mai multe, o să trăiești cît lumea“, răspunsese într-o zi Catrina cu un glas înfiorat, de teamă și de îndoială, fiindcă de atîția ani de cînd se ducea la biserică ea aflase nu fără neliniște că în ochii Mîntuitorului păgînul e mai nevinovat decît cel ce cunoaște învățătura, dar n-are destulă credință. „Nu, că o să trăiești tu cît lumea, îi răspunse și Moromete cu nepăsare. Crezi că dacă te duci la biserică o să trăiești mai mult ca alții !“ „Nu, zise și mama, dar barim cît trăiesc să nu trăiesc în întuneric ! Ce-o fi pe lumea ailaltă o să vadă Domnul Cristos !“

Adică o să-și dea el seama cine merită să fie ales să trăiască alături de el și cine trimis în smîrcurile unde domnește *Cinenupoate*. Astfel îi spunea ea adesea diavolului ferindu-se să-i rostească numele ; dar de ce considera ea că diavolul e „Cel ce nu poate“, era greu de înțeles, cînd știa bine ce putere avea el asupra oamenilor ; vroia

poate să spună că n-o avea și asupra lui Dumnezeu și a celor ce urmau învățătura lui Cristos ? Aici Moromete ridica din sprîncene și le dădea într-o parte, confirmînd subțirel. „Așeae!“ făcea. Și se înghesuia singur în sine cu un gest care vroia să spună că nu e rău ce zice ea, așa o fi, gest de bunăvoință menit s-o domolească și s-o facă să uite cu timpul istoria dusului lui la București...

Revenindu-și, lui Moromete îi revenise și gustul pentru politică și se uita foarte intrigat la acești oameni noi de pe la sfatul popular (nu se mai spunea primărie) care îi intrau în curte și îi vorbeau ca și cînd nu l-ar fi cunoscut și n-ar fi știut cine e. El nici nu le zicea nimic cînd îi vedea cum i se urcau pe scara podului, cum apreciau cu glas tare cam cît porumb era acolo și cam cît trebuia să dea din el la prețul oficial drept cotă către stat. Avea aerul că dacă ar vorbi ar strica totul, în timp ce, după el, făcea să stai și să te uiți la ei fără să te saturi cu riscul că puteai după aia să pierzi cîteva coșuri de porumb. Fiindcă nici măcar nu dădeau bună ziua cînd îi intrau în curte ! Îi făceau apoi o hîrtie, i-o lăsau pe pridvor și plecau, atrăgîndu-i doar atenția că dacă nu se duce singur cu porumbul vor veni atunci tot ei, de astă dată cu căruțele. S-a dus vremea, ziceau ei, cînd cu porumbul acela domnul Moromete cutreiera munții și făcea negustorie (ca și cînd cuvîntul negustorie ar fi fost ceva de rușine !). Gata cu negustoria, domnule Moromete, jos negustorii. S-a dus și vremea cînd se repeziră toți la tovarășul Niculaie, fiul dumitale care vă ruga cu frumosul să înțelegeți. Dumneata ar trebui să fii în frunte, să arăți că l-ai înțeles, nu să stai și să rîzi de noi cu alde Nae Cismaru și Costache al Joachii. Lasă

că știm noi ! L-ai mai făcut și pe Cîrstache unealta dumitale, că nu ți-au ajuns Matei Dimir și Giugudel. Vedem noi ! Vorbim noi mai tîrziu.

Moromete surîdea : „Auzi, mă Matei, ce zice lipoveanul-ăsta, că tu și cu Giugudel (și l-a mai adăugat și pe Cîrstache la rînd) cică sînteți uneltele mele. Adică cum *unelte ?*" (Era un cuvînt din ziare, prin care erau desemnați astfel acei țărani care continuau încă să fie în relații pașnice cu chiaburii, alt cuvînt necunoscut în sat prin care erau desemnați cei cu stare.) Prin unelte, Moromete dădea de înțeles că se gîndește la o furcă, o sapă, o greblă... Iar în ceea ce privește porumbul nu zicea nimic. Cum o să se ducă să-l dea ? ! Asta ar fi fost culmea. Să vină ei să vedem o să i-l ia cu forța ? !

Și într-adevăr nu veniră. În anul acela. Dar în anul următor i se urcară liniștiți în pod și îi luară cîteva zeci de coșuri, din cele cîteva sute, eliberîndu-i și o hîrtie pe care îl puseră s-o semneze și îi dădură și niște bani, cam a zecea parte din prețul cu care se vindea porumbul pe piață, la munte ca și la baltă. Nu reieșea de nicăieri că i s-a luat ceva, ci pur și simplu *s-a predat* cantitatea cutare contra cost, ca orice marfă. Nu era cine știe ce, dar se zvonea că nici la munte nu mai avea voie să se ducă.

„Ce-i facem, mă Costache, îl întrebă el pe Costache al Joachii îndată după aceea. Ce facem, mă Nae ? !" „Ce să facem, răspunse Nae, întreabă-mă să te întreb ! Întreabă-l mai bine pe băiatu-ăla al tău, că el trebuie să știe." Costache, fără să se omoare cu firea, se arătă nepăsător și spuse că probabil sînt tot chestii de-astea care semănau cu istoria cu seceta din Moldova cu deosebirea că acum n-aveai încotro și trebuia să dai ceva. Din zece duble dintr-o sută nu sărăcește nimeni.

În anul următor însă istoria se repetă, de astă dată nu numai la grîu și la porumb ci și la floarea-soarelui, la carne, la lapte și la lînă. Mai mult, se judeca numărul de oi după suprafața de pămînt, chit că Moromete, de pildă mai rămăsese doar cu o oaie. Păștea pe-acolo prin grădină, și nu înțelegea nimeni de ce n-o dăduse odată cu celelalte șapte-opt pe care le vînduse, după cum spuse el, din pricina ciobanilor, care le mulgeau pe izlaz și nici lînă nu-i ieșea cine știe ce. El nu spunea că stofele se găseau acuma la un preț mai ieftin la cooperativă și că fetele și mama nu prea se mai arătară dornice ca altădată să mai întindă războiul de țesut în casă în timpul iernilor (singure velințele mai rămîneau). „Ce zic, mă, Matei, ăilalți oameni ?" îl întrebă el pe Matei Dimir cu uimirea lui enormă, ca și cînd asta l-ar fi interesat mai mult, ce ziceau alții, decît faptul în sine că nu mai putea merge la munte. „Ce să zică, se răsti Matei (așa era felul ăstuia, semăna pe undeva cu Cocoșilă, cu deosebirea că totul la el rămînea la răsteală, nu ieșeau prea multe cuvinte din creierul lui) nu zice nimic, ce să zică." „Cum, mă, nu zice nimic ! sărea Moromete ca și cînd nu i-ar fi venit să-și creadă urechilor, adică cum nu zice nimic ? Păi eu nu văd ?" „Și ce dacă văd ?" „Cum ce dacă ? Adică cum ? ! Ce treabă e asta ? !" „Treabă, ce să fie, se răstea Matei Dimir silindu-se ca răsteala lui să se transforme într-un răspuns, adică asta era, vedeau dar nu ziceau nimic, ce puteau să zică la urma urmei, că le place ? Omului, de cînd e el, îi place să ia, nu să dea ! Parcă înainte, zise el, cînd dădeai dublul de porumb cu un pol și metrul de americă era tot un pol, îți plăcea ?

Dar ce puteai să faci, să umbli gol ? Acuma americа e mai ieftină, în schimb nu te mai lasă la munte !" „Lasă că n-a fost el niciodată dublul un pol, nu mai vorbi tu degeaba", răspunse Moromete cu reproș că adevărul putea fi astfel răstălmăcit chiar de prietenul său cel mai bun și întrebările lui se încurcau în felul acesta într-o istorie încîlcită de prețuri care nu-l interesa, fiindcă nu asta vroia el să știe, dacă se trăia azi mai bine sau nu decît ieri. „Cum, mă Matei, revenea el după cîteva zile, pe altă cale, cînd se vedeau din nou, să dau eu cotă de la *o oaie*, mă ? ! !" Adăugînd că nu atît contribuția ca atare îl neliniștea, recunoscînd că un medic în sat, o casă de naștere, un dispensar, un cămin cultural, o școală nouă, și alte „realizări", care au grijă ăștia să-ți împuie capul cu ele, fără să mai vorbim de șantierele pe care mulți dintre ei plecau și își cîștigau o pîine, dar care era rostul aici, să te pună să dai zeci de kilograme de lapte, de carne și de lînă, de la o singură oaie ? ! Ce era aia, oaie sau magaoae ? În ce lume intrau ei în felul ăsta și care era partea lor în ea, să fie cei cu oaia, adică cei cărora avea să li se ceară în viitor altele și mai gogonate decît li se cerea acum, și la asta *să se rezume* tot rolul lor, sau într-adevăr avea să se schimbe lumea din temelii cum se zicea și să fie chemați să ia și ei parte la ceea ce avea să aducă în bine această schimbare ?

Fiindcă iată de pildă *fonciirea* acum că Moromete nu mai avea bani, revenise, o simțea : Nu mai era de glumă. I se trimeteau prin Ilie Micu, piticul satului, care mai era încă ținut pe-acolo pe la sfat, singurul care mai rămăsese dintre slujbașii vechii primării, niște hîrtii în care i se spunea că pentru fiecare zi de neplată a fonciirii i se majora cu nu știu cît zero virgulă zero cinci, șase sau zece la sută din suma totală și că asta mergea crescînd, mai bine, i se spunea cu nepăsare, să se ducă la sfat și să-și achite ce avea de achitat că altfel suma se îngrășa singură „în detrimentul dumitale, ți-o spun cu lăcrimi în ochi", zicea unul Bilă care nici măcar nu știai ce rol avea pe-acolo, dar care totuși se dovedea că era el la curent și știa ce spune. Bineînțeles că Moromete nu se duse, cum să se ducă chiar așa de la începutul anului, era destul timp pînă la toamnă, dar ajunse curînd să nu mai știe nici cît avea de plată și nici dacă, așa în general, se putea plăti, dat fiind că aceste majorări la rîndul lor se majorau și ele și acestea la rîndul lor sufereau și ele de o majorare la majorare, și așa mai departe.

„Ce fac eu aicea, domnule ?", zise el ducîndu-se totuși la sfat cu aceste hîrtii, uitîndu-se nedumerit la Zdroncan (noul secretar care îi luase locul lui Oprescu, unul din băieții lui Traian Pisică). „Ce este, nea Ilie ?", îl întrebă Zdroncan fără să-și miște ochii din hîrtiile în care scria cu cerneala lui violetă. „Mă Zdroncane, păi eu degeaba plătesc acum în fața ta !" începu Moromete. „De ce degeaba?" „Păi fiindcă pînă îmi faci tu chitanța, suma s-a și majorat și trebuie să-ți plătesc din nou, și pînă îmi faci iar chitanța, iar s-a majorat, și așa mai departe."

Nimic, nici o tresărire din partea celuilalt. Și doar se spuseseră în fața lui cuvinte menite să-i întindă măcar un zîmbet, și un zîmbet face uneori pe doi oameni să treacă peste hotare care altfel nu se trec niciodată. „Nu-mi plătești mie, du-te la referentul încasator principal", răspunse Zdroncan fără să-l audă bine, nu-i ardea lui de dedesubturile lui alde Moromete, nu era acuma timp de dedesubturi de-astea. Astea erau bune pe vremea lui Aristide.

Oftînd, Moromete se duse la referentul încasator principal, care luase locul atît vechiului perceptor cît și agentului său de urmărire, Jupuitu, scoși la pensie sau dați afară, nu le ducea nimeni grija, se aranjaseră ei bine cît fuseseră la putere. Ăsta se uită la Moromete, dar tot fără să-l vadă și nu vorbi cu el pînă nu-și aruncă întîi o privire în vraful de hîrtii cu care omul venise nedumerit de-acasă. Îi arătă apoi și el ceva tipărit, cu pasaje subliniate cu cerneală roșie, zicînd că după ele și-a orientat și el calculele, nu le-a făcut din capul lui. Și îi făcu semn spre ușă : mai multe n-ar avea ce să-i mai spună, nici măcar nu-l interesa dacă țăranul plătea sau nu plătea.

IV

„Bine, continuă Moromete adresîndu-se prietenilor lui liberali, dat fiind că statul are nevoie de parale fiindcă nu mai sîntem ca pe vremea regimului burghez al moșierului, ...de moșieri, cu sămînța lor, de unde i-au mai scos și pe-ăștia, care știți și voi alde Costache și alde Matei că se luă moșia mare a coanei Marica îndată după ălălalt război, și nu acuma, dar dat fiind că numai ei au nevoie de bani, noi n-avem, să zicem că fonciirea trebuie achitată. Orice stat, nu așa, are funcționărime de plătit și toată lumea e datoare. Dar Valache a dat tot ce i se cuvinea și n-a zis nimic nici de cîrciumă, cînd i-a închis-o, știți cum îi plăcea lui să bea cu notarul și primarul. Le făcurăm bine pe toate alelalte și rămase nerezolvată cîrciuma lui Valache. Nu zic de moară și de păduri, care trecură la stat, așa consideri dumneata din punct de vedere că să nu mai existe oameni cu averi, foarte bine, dar Valache ce bogat îl găsiși ? În fine, să zicem că dat fiind că alcoolul e monopolul statului, eu, stat, ți-am dat autorizația de desfacere, eu ți-o retrag, am eu alte planuri cu meateurile, mă privește ! Dar ce-i făcură ei cu alde Gae și ăia care mai erau cu ei ? Că Valache nu plînge el după cîrciumă, ce cîrciumă, avea acolo cîteva sticle, îi plăcea și lui să stea cu alde notarul și primarul care era, sau cînd ăștia aveau treabă, cu domnul Gogu Pișculescu, săracul, pe unde o fi și ăsta, dar ați auzit și voi cum au intrat peste el, și alde Gae, a ridicat ciomagul lui cu care păștea altădată oile oamenilor pe izlaz, și a izbit cu el în masă... Că pe mața de chiabur, scoate și plătește impozitele ! Valache, spun unii care l-au văzut, cum era el cu obrajii cam grași, uite-așa au început să-i tremure fălcile și se uita așa la ei și asculta cum îl înjura Gae, ți-nchipui, pe un om care nu-i făcuse nimic, că i-ar fi spus el dacă era la mijloc o răzbunare și zice Valache, de ce mă înjuri dumneata, ce ți-am făcut eu ție, scoate și plătește, zice, facuți și dreguți de chiabur, te învățăm noi minte să mai uneltești... Am plătit, zice Valache, și-i arată chitanțele, dar ăla care nu știe carte ce să înțeleagă el, nici n-a vrut să se uite, îi da zor că îi arată el... Pe urmă au ieșit de-acolo și au plecat. Știți și voi ce i-au făcut pe urmă : tot Gae l-a dat în judecată pentru că nu și-a achitat impozitele, s-a dus Valache la Pălămida la înfățișare, cu avocat. Onorată instanță, c-o fi c-o păți, uite chitanțele că învinuitul și-a plătit îndatoririle care i se cuvin, cerem achitarea. Atunci s-a ridicat judecătorul și, zice, probele sînt necorespunzătoare, drept care urmează să fie condamnat. Asta e ! Și toată lumea

ştie cum umbla săracul Valache pe la sfat să joace table cu ei, şi că alţii mai înjurau, dar ce zic eu înjurau, alde Stan Ciocea l-aţi auzit şi voi cum spunea cu gura mare că nu vin ei mai repede americanii ăia să-şi facă un tîlv şi cu el să bea sîngele lui alde Isosică şi Adam Fîntînă. Şi n-a venit nimeni să-l aresteze! L-au ridicat ei mai pe urmă, dar nu din pricina asta. Dar pe Valache, care nu mai ştia cum să le intre în voie, îl băgară în beci." „Cică o să iasă acum, lunile astea", zise Giugudel, care era totdeauna cel mai bine informat... „O să iasă, continuă Moromete, dar cum să mai trăiască acum omul ăsta în sat? Fiindcă eu înţeleg dacă vii dumneata la putere să te răfuieşti cu ăl care a făcut rău, ţineţi minte cum îi scoaseră legionarii pe alde Voicu Cîinaru şi pe Gîjîilă şi îi bătură cu funiile ude în faţa primăriei. Gîjîilă a şi murit pe urmă, nu ştiu cît erau ei de vinovaţi de ce ziceau ei că făcuseră, dar ce, cine ţi-a dat ţie dreptul să judeci cum te taie pe tine capul, de ce se cheamă că există justiţie? În tot cazul normal era ca ăia doi legionari care au dat cu frînghiile să pui acuma mîna pe ei şi să-i beleşti, nu pe Valache. Aşi! Unul din ei e pe la Bucureşti, tramvaist, iar ălălalt îşi vede de treabă aici în sat, are chiar onoarea ca uliţa aia din deal de la marginea satului unde stă el, să-i poarte chiar numele, uliţa legionarului, aşa îi spun muierile." „Cică l-ar fi întrebat alde ăsta al lui Bragadiru pe Gae, zise iar Giugudel, care e fapta de care se face vinovat Valache, ce faptă zice Gae, vezi să nu te trimit şi pe tine după el. Accept să mă trimiţi, zice al lui Bragadiru, dar mult nu pot să stau acolo şi cînd ies să fie al dracu care nu-ţi roade beregata." „Asta nu ştiam, zise Moromete, şi Gae ce i-a răspuns?" „Singur, zice, ai intrat la ascuţirea luptei de clasă, a zis Gae.

Să nu crezi că mi-e frică mie de tine." „Şi l-a luat şi pe-ăsta şi l-a trimis la raion." „L-a băgat la zdup?" întrebă Moromete. „Păi dar! Un an de puşcărie, mă, stă acolo alde al lui Bragadiru, îi pune la muncă, se duce alde muierea-aia a lui şi-i duce de mîncare să ţie la metri cubi, că aşa cică, are de săpat atîţia metri cubi, dacă îi face, îl eliberează înainte de termen. Şi cică îi mai dă şi nişte bani!" „Aşa închisoare zic şi eu, exclamă Moromete cu un entuziasm probant. Şi crezi tu că ăsta al lui Bragadiru o să-i roadă beregata lui al lui Gae după ce iese? Aşa se lăuda şi alde Nae Marinescu că dacă el îl prinde pe Gae că-i intră în curte şi i se urcă pe scara podului îi dă una şi îl lasă lat. Ei, şi cînd veni Gae şi intră în curtea lui fără măcar să bată la poartă şi îl puse să dea două căruţe de porumb cotă, nu mai zise alde Nae nimic. E drept că Gae nu s-a ostenit să se urce el pe scara podului şi zice, de-aici se predă imediat două căruţe, taie-i domnului Nae Marinescu chitanţă de încasare de preţ oficial şi să mergem mai departe. Bine, mă Nae, zise alde Boldeaţă, după cîteva săptămîni, că n-ai putut să-i tragi una lui Gae atunci pe loc, mai înţeleg, că era miliţianul cu el, dar spunea alde Tănăsache al Gârii că v-au văzut pe urmă pe-amîndoi la *meatè*, tu plăteai. Minte al lui Tănăsache al Gârii, eram acolo întîmplător, n-am şi eu voie să beau o ţuică? Ba ai, dar Gae cică erea singur, de ce nu i-ai tras una? Ce să-i tragi, mă, zice, ăsta e înnebunit, nu e zi să nu trimeată cîte doi-trei cu miliţianul la judecată. Fugi că minţi, mă, alde Nae. Zi mai bine că ţi-e frică să nu te treacă la chiaburi, că atunci ai dat de dracu, îţi ia toată agoniseala. Mă Tănăsache, aşa e cum zici tu, ce dai acuma ca cote, e un zero pe lîngă ce dai pe urmă dacă te trece la chiaburi.

Nici nu ştii ce frică mi-e, îmi rămîn copiii neînsuraţi... Mira-m-aş să scape el multă vreme stînd la rubrica mijlocaşi, mai spuse Moromete. Dar nu asta e problema ! Că dacă azi îi faci ăstuia şi ăluia ceea ce îi faci, cine te mai împiedică să vii şi peste alde Costache al Joachii şi să-i faci şi lui la fel, chit că el n-are nici în clin în mînecă cu ceea ce se cheamă un chiabur !? Nu mai vorbesc de mine care am două loturi, încheie Moromete cu un glas totuşi foarte liniştit. Dacă n-ar fi Niculaie, mai spuse el, de mult aş fi luat-o şi eu pe urmele lui Valache !"

Era exact ceea ce gîndeau şi prietenii lui în clipa aceea. Asta nu-i împiedica însă pe nici unul dintre ei să vină mai departe la Moromete în pridvor. Li se părea că dacă şi pe ei ar fi început acel Gae să-i ia la ochi, asta ar fi fost sfîrşitul lumii. Iar dovada că era aşa, erau chiar adunările acestea ale lor, în ciuda ameninţărilor lipoveanului sau ale acelui Gae : nu li se întîmpla nimic şi se reîntîlneau totdeauna liniştiţi, luînd-o de unde rămăseseră.

V

Nemaiputîndu-se duce la munte, Moromete, după oarecari ezitări, îi ceru bani feciorului, lui Niculaie. De la cei doi, Paraschiv şi Achim, n-avea ce să ceară. Paraschiv izbutise într-adevăr să-şi facă o casă în Colentina şi izbutise chiar să tragă şi lumină de la stîlpi şi să fac pac, cum zisese el, cînd intra în ea, dar se îmbolnăvise de oftică, tuşea de răsuna casa aceea a lui pe care şi-o ridi-

case mîncînd numai pîine cu cartofi, Moromete fusese la el odată s-o vadă. Îl pensionaseră pe Paraschiv care era şi el în partid, cu toate că după un pahar de vin începuse să-i spună lui tat-său că nu le dă comuniştilor nici un an. Era înainte de abolirea monarhiei şi Paraschiv, nu se ştie de ce, era regalist şi arăta indignat că se zicea despre rege că nu mai face nimic, că ar fi adică (şi asta îl supărase pe Paraschiv cel mai tare) un *manochin*. De ce *manochin ?!* se stropşise el la taică-său, că zic ei ? (comuniştii adică, din rîndul cărora făcea şi Paraschiv parte), şi prins de o pornire ciudată se înroşise de furie şi începuse să tuşească. Du-te în sat, zice şi spune-i lui Stan Ciocea că eu ţin cu el. (Ăsta era un fruntaş ţărănist care avea cîrciumă aproape de Aristide.) De ce credea Paraschiv că îl mai poate încălzi pe Stan Ciocea ţinutul ăsta al lui tocmai de-acolo de unde era şi mai ales acum după ce pierduseră puterea şi nici nu erau semne că ar mai fi putut-o recîştiga vreodată ? Nu era de-a bună cu tusea asta a lui, om tînăr scos la pensie... Însemna că nu mai putea munci, deşi se spunea că acum oftica se vindeca de tot cu o doctorie nouă care se numea penicilină... Cît despre Achim, îi dădea înainte cu „Consumul lui alimentar", dar zicea că duce lipsă de capital, că altfel... ar ajunge adică mare negustor !

Spre bucuria lui Moromete, Niculaie îi trimise numaidecît bani. Însemna că avea, că era adică bine plătit acolo la Pălămida şi Moromete nu aşteptă să treacă prea mult timp ca să-i ceară iar. „N-am bani, domnule, îi scria el ca să se justifice, cu ortografia lui din 1900, mă apasă lipsa de bani şi ăştia de la sfat mă apucă de patru mii de lei (sau de cinci, sau de trei, după distanţa în timp pe

care o punea el între o scrisoare și alta). Dacă îmi dai o mie de lei, se plîngea el, și îmi ceri să-ți dau ție pe ea un leu, pierd mia, că n-am de unde să-ți dau leu-ăla !“ La început răspunsul lui Niculaie nu întîrzia și îi trimetea suma cerută, dar fiindcă scrisorile deveniseră pe urmă prea dese, nu-i mai răspunse la ele prin mandat, ci prin tăcere, lăsînd să se scurgă cel puțin o lună pînă să-i expedieze ceva. Moromete se făcu că nu înțelege și începu să ia trenul spre Pălămida. „N-ai primit scrisoarea mea ?!“ îl întreba pe Niculaie fără prea multe ocoluri. „Ba am primit-o !“ răspundea Niculaie. „Păi dacă ai primit-o, atunci de ce...“ Dar nu îndrăznea totuși să-l ia direct la rost, luîndu-l totuși în felul acesta.

Niculaie, cînd îl vedea la poarta Comitetului de partid așteptîndu-l, abia izbutea să-și ascundă nemulțumirea. Nu înțelegea, îi spunea el tatălui, de ce îl căuta ? Din moment ce el nu-i trimisese bani, nu era limpede că nu putuse, că n-avusese ? Ce adică, credea că a uitat ? !

Și într-o zi își ieși din pepeni și îi spuse că s-a săturat, pentru cît l-a ținut el în școală, i-a trimis bani destui și de-aici înainte n-o să-i mai dea nici un leu. Nu există scrisoare pe care să fi primit-o de la el și în care să nu fie vorba decît de bani și niciodată nu l-a întrebat și pe el ce mai face și cum o mai duce, cel puțin, cît a fost militar a primit o singură scrisoare, fiindcă știa și el că acolo n-ai leafă, n-ai ce să ceri. Gata, s-a sfîrșit și cu istoria asta. De-aici înainte n-are decît să facă ce-o vrea, dar să-și ia gîndul că o să-i mai trimită vreun sfanț !...

„Sfanț ! șopti Moromete deodată înmuiat și începu să clatine din cap a reproș. Păi, mă Niculaie, exclamă el cu o duioșie care îți chema înțelegerea pe-aici pe-aproape, pe lucruri mici, dar adevărate și de neinlăturat, dacă eu ași avea, crezi că ți-ași cere eu ție ?!!“

Dar nu-i mai merse comedia aceasta a uimirii totale nici față de fiul său. Niculaie continuă să strige că îi ajungea și că dacă pînă acuma i-a tot dat, a fost din pricina mamei, că s-a gîndit la ea că n-are. Ei, o să-i cumpere de-acum încolo tot ce-i trebuie ei de îmbrăcăminte și încălțăminte și lui n-o să-i mai dea absolut nimic. Asta era, și să nu-l mai vadă pe-acolo, că n-avea ce să mai caute.

În tot timpul acestei ieșiri nestăpînite Moromete se fîțîise pe scaun ba înainte, ba îndărăt, și pe chipul lui apăruseră și se topiseră rînd pe rînd ba mînia și protestul, ba rugămintea prefăcut naivă, însoțită de încercarea, repede curmată de mînia mai mare a fiului, de a o da pe glumă, ca să-i alunge băiatului supărarea. Erau la restaurant și mîncaseră împreună și aveau între ei și o sticlă de vin și totul începuse de la o vorbă a tatălui, care spusese la un moment dat fără nici o urmă de bucurie că își vedea fiul și se afla cu el la un pahar de vin : „Veni pe la tine zilele trecute Enache al Cîrstichii !“ „Ei și ?“ răspunsese Niculaie. „Nu puteai să ne trimiți și nouă o sticlă de untdelemn ? !“ „O sticlă de untdelemn ! îi sărise atunci lui Niculaie țandăra, au ajuns țăranii să ia untdelemn de la oraș, mîine poimîine o să aveți pretenția să ieșim noi la plug și să vă dăm și pîine ! Ei, uite, eu n-o să-ți mai dau nimic, dacă e vorba pe-așa !“

Și o ținuse aproape o jumătate de ceas în același fel și din ce în ce mai aprins de furie. Că nu le mai plăcea să muncească pămîntul, că altădată făceau cîte cincizeci șaizeci de kilograme de unt-

delemn pe an şi că acum nu mai făceau nimic, le plăcea să le dea alţii de-a gata (nu spunea că untdelemnul şi împreună cu el şi floarea-soarelui constituia acum monopolul statului, sămînța trebuia predată, contra cost, fireşte, şi că din pricina asta nu mai semănaseră nici ei, în anul care venise, floarea-soarelui sau semănaseră prea puţină) că nu mai vor să hrănească păsările cu urzici cu mălai şi porcii cu lături, le dă acuma făină de grîu amestecată cu lapte, să facă porcul carnea dulce, şi pe de altă parte se plîng că n-au pîine în casă, iar porcul îl vînd la speculă pe pieţele Bucureştiului să-şi cumpere aparate de radio şi butelii de aragaz, că asta le lipsea, încolo le făcuseră bine pe toate! La cooperativă le place că sînt mărfuri şi unelte agricole ieftine, dar cerealele ei ar vrea să le vîndă de zece ori mai scump profitînd de faptul că statul n-are încă rezerve ca să desfiinţeze de tot cartelele şi să-i scoată din circulaţie cu produsele lor pe care le vînd la astfel de preţuri. Gata, nici nu vrea să mai audă de el, hai, să plece chiar atunci şi să mai vie cînd l-o chema el!

Moromete se resemnase de mult să lase să curgă astfel peste capul lui această ploaie de ameninţări şi învinuiri. Nu mai zicea nimic, tăcea şi asculta cu privirea albă, rătăcind pe lucruri care nu erau acolo şi nu se vedeau şi din cînd în cînd doar tresărea, dar foarte slab, luptînd cu mîhnirea şi tristeţea. Ce mai putea să-i facă acestui băiat? Avea şi el dreptate, leafa lui n-o fi nici ea cine ştie ce, i-o fi trebuind şi lui, nu poate să trăiască aici fără haine bune şi să umble desculţ vara, numai în cămaşă şi izmene, ca în sat. Dar de ce striga el aşa de tare? Cu ce îl supărase de-i sticleau aşa ochii? Că nu-i zisese nimic...

Cînd Niculaie se opri, Moromete îşi îndreptă încet fruntea spre el, să vadă dacă s-a oprit, sau se odihneşte s-o ia iar de la cap? Se oprise, i se coloraseră obrajii şi nasul lui alb ca de piatră i se făcuse şi mai alb decît era. Se uita într-o parte şi se uita şi la îndîrjirea din el, care pesemne că nu-i trecea, dar nici nu mai ţîşnea în afară să se descarce în cuvinte. „Lasă, mă, Niculaie, zise atunci Moromete oftînd, vrînd parcă să-l consoleze. O să-mi dai tu, că ai inimă bună!“ Şi oftă iar, ca şi cînd ar fi fost o mare nenorocire că fiul avea o astfel de inimă. Auzindu-l, Niculaie se agită pe scaun şi flacăra din el se aprinse parcă şi mai tare, dar nu mai zise nimic şi încetul cu încetul se stinse, lăsînd doar tăciunii aprinşi, fiindcă tot nu-i vorbi în ziua aceea. Dar într-adevăr continuă să-i trimită tatălui bani, ca şi înainte.

VI

Cu toate că în munca lui de activist avea concedii foarte neregulate, totuşi o dată pe an tot venea pe-acasă şi stătea cîte-o săptămînă, două. Nu era însă chip de odihnă cît stătea, fiindcă de îndată ce sosea îl şi luau în primire cei care veneau pe la tatăl lui pe-acasă... Că ce se mai aude? E adevărat că americanii au o bombă care dacă dă cu ea la Bucureşti omoară şi pe-aici? Nu e adevărat?! Dar e adevărat că ruşii n-au o astfel de bombă şi că dacă ar vrea americanii le-ar face şi le-ar drege? Nu e adevărat?! Atunci ce zicea alde ăla al Mariei lui Trăilă care are un radio mic, cu căşti şi aude în fiecare seară... Minte ăla?! Aveau o curiozitate lacomă şi cu toate astea nu mai citeau ziarele ca

pe vremuri, nici măcar Moromete. Erau cu ochii numai pe ce se întîmpla în sat. „Ce faci, Ilie, ai arat ?“ îl întreba cineva pe Moromete. „N-am arat“, răspundea el și celălalt putea să creadă că n-a arat fiindcă n-a putut, a fost omul prins de cine știe ce treburi sau i s-a îmbolnăvit cine știe ce vită. Ceva însă din felul cum i se răspunsese îl făcea să-l întrebe totuși : „De ce ?“ „Înadins, răspundea atunci Moromete, să le fac în necaz ăstora de la sfat.“ Altădată, auzind că a murit cineva dădu alt răspuns decît cel pe care îl auzea de obicei Ilinca : „A scăpat de cote !“ îi țîșnise lui din gură cuvintele, cu o repeziciune de fulger, ca sub lumina unei revelații. „Noroc, nea Ilie“, îi spunea un altul trecînd pe drum și Moromete îl oprea și îi spunea : „Care va să zică tu crezi că *ăsta* e noroc ?!“ „Numai faptul că tovarășul Niculaie, fiul dumitale, e activist de partid la raion, ne împiedică, dom'le Moromete, să-ți aplicăm dictatura proletariatului, îi spuse într-o zi acel Gae. Dar să știi că nu pentru mult timp !“

Moromete dădu din umeri și îi spuse apoi lui Costache al Joachii și celorlalți cu bucuria celui care face totdeauna descoperiri : „Înainte ne adunam la Iocan și vorbeam ce vream noi despre rege și nu ne zicea nimeni nimic. Prost mai e și Gae ăsta, dacă crede că acuma de-aia l-au dat ei pe rege jos ca să nu mai zică nimeni nimic de ei.“ „Ăștia sînt mai mari ca regele, mă Ilie, ascultă și tu aici la mine odată !“ răspunse Nae Cismaru cu indignarea celui care știind mai multe, nu înțelege de ce totuși oamenii se uită în gura celui care știe mai puține, unul din ăștia fiind de pildă Moromete, ale cărui uimiri, ce puteau să însemne decît că nu știa ! ? „Mă, eu zic că ei n-au pretenția asta !“ răspunse Moromete cu un bun simț care

trebuia negreșit să fie și al acelora din moment ce el îl avea și erau și ei tot oameni ca și el. „Ba au ! strigă Nae Cismaru. Ascultă aici la mine : au! ai să vezi tu că au pretenția. Mai vorbim noi !“

Ceea ce îl făcea însă pe Niculaie să-l amenințe pe tatăl său că n-o să mai vie de loc nici pe-acasă era faptul că o chestiune considerată bine lămurită azi era luată a doua zi de la cap. În tot acest timp cît fi-său stătea în sat cu ai lui, Moromete dormea puțin și nu-l lăsa nici pe el să doarmă. S-ar fi zis că totul îi zbura din minte îndată ce discuțiile se terminau și trebuiau să se ducă să se culce. Pe la orele trei dimineața, cînd la răsărit cerul vestea apropierea zorilor, Moromete se scula, se ducea prin grădină, se întorcea îndărăt, se așeza în pridvor și începea să fumeze. Nici măcar nu încerca după aceea să-și înnoade somnul întrerupt, intra în casă ușurel și se așeza la fel de aerian pe marginea patului în care Niculae dormea cu pumnii încleștați.

Era deplină liniște peste sat, cerul abia se lumina, toată lumea dormea încă și în tăcerea odăii Niculaie auzea un foșnet reținut de ziar jupuit de o mînă liniștită și trează ; deschidea ochii și alături de căpătîiul său, uneori pe un scăunel, răsucindu-și țigarea, gata îmbrăcat, stătea tatăl. „Ce vreai ?“ îngăima fiul. „Eu ?! se mira Moromete. Nimic.“ „Atunci ce te-ai sculat și ai venit la capul meu ?“ „Și dacă am venit, ce ? Nu poți să dormi ?“ „Cum o să dorm dacă stai aici și-ți faci țigare ?“ „Mă auzi tu pe mine că zic ceva ? Uitați-vă la ăsta !“ „Ce vreai de la mine ? zicea Niculaie cu o voce îngroșată, care abia se stăpînea. De ce nu mă lași să dorm ?“ „Păi cum, domnule, să suprimi dumneata comerțul liber ? !“ izbucnea atunci Moromete ridicîndu-se imediat de pe scaun și ieșind cu pași

mari afară, cu ţigarea în gură. Ca şi cînd n-ar mai fi putut suporta discuţia, care avusese însă loc tocmai aseară şi nu numai aseară. Avea în glas un refuz de a înţelege atît de total încît îl împrăştia parcă în jur, Niculaie arunca pătura de pe el şi înjura cu acea expresie stoarsă a tinerilor pentru care somnul e ca o naştere din nou dimineaţa şi trezirea silită din el ca un chin ascuţit : „Mama lui de comerţ că vii aici şi mă scoli la patru dimineaţa după ce ţi-am spus aseară toată noaptea că comerţul liber naşte capitalism şi nu înţelegi să-ţi toarne cineva şi cu pîlnia în urechi..." „Bine, înţeleg", se întorcea tatăl blînd şi se aşeza iar pe scăunel şi în mod ciudat îl apuca veselia, zîmbea deodată sub mustaţă, se vedea că nu era numai discuţia care se amesteca aici ; întindea mîna şi îl împingea pe fiu în umăr, ca şi cînd prezenţa acestuia acolo ar fi fost ceva de rîs, cînd de fapt nu se mai putea stăpîni. Zilele treceau, el avea să îmbătrînească mîine poimîine şi băiatul ăsta stătea puţin pe-acasă, cine ştie dacă avea să-l mai vadă... Şi atunci trebuia venit lîngă el şi trezit din somn, să se uite la el şi să-l audă vorbind, să-i vadă chipul lui tînăr, cu orice risc, chiar dacă se supăra... Era singurul fecior care îi mai rămăsese, după ce se căznise o viaţă să-i aibă pe toţi în jurul lui... „Aşa e cum spuneţi voi, reîncepea el continuînd să surîdă ca de o mare năzdrăvănie, dar dacă dumneata, cu mijloacele de care dispui, care le ai acuma în mîinile tale, căi ferate, uzine, mine de sare, nu aşa, mine de cărbuni, ai aurul, domnule, ai argintul, ai fierul... De ce te legi de căruţa mea cînd mă duc şi eu pînă colea să vînd nişte porumb la mocani şi pui miliţianul pe urmele mele, să vie să se uite în căruţă şi să-mi confişte porumbul ? Ai tu nevoie să mă împiedici pe mine să vînd şi eu cîteva duble de porumb, să trăiesc şi eu ? Din ce trăiesc eu

dacă dumneata îmi iai posibilitatea asta ? De unde fac rost şi eu de-un ban să-mi iau o cămaşă pe mine ?" „Vinde la achiziţie, statului, ţi-am mai spus şi aseară", răspundea Niculaie ridicînd vocea. „Adică cum, exclama Moromete nedumerit, să mă duc să-l dau degeaba ? Preţul tău e să-ţi dau porumbul de pomană. Ca să nu mai vorbesc de grîu şi de altele, date la cotă, lînă şi carne." „Construim socialismul, cotele sînt o datorie patriotică..." „Adică cum datorie patriotică, îl întrerupea bătrînul liberal cu acel refuz al său de a se pune din punctul de vedere al judecăţii altuia, care pe fiu îl exaspera, adică cum datorie patriotică ? De cînd sînt eu pe lumea asta, şi nu sînt de puţină vreme şi am auzit şi eu vorbind multă lume, dar una ca asta nu mi-a fost dat să aud." „Ei, o auzi acuma, răspundea fiul sarcastic, n-ai auzit-o pînă acum, o s-o auzi de-aici înainte. Faceţi gospodărie colectivă dacă nu vă convine. Scăpaţi atunci de toate." „Da, atunci o să ne ia bucatele direct dintr-o magazie mare, ce să mai stea să se mai chinuiască alde Cristache degeaba cu cotele !" Cristache acela era în ultima vreme colector, adică „împuternicitul de stat pentru colectarea produselor agricole", funcţie nouă în sat şi de care Cristache, după felul cum pronunţa el însuşi această denumire, se arăta foarte mîndru. „O să plătiţi cu produse lucrările agricole executate de S.M.T.-uri, relua fiul, cît despre rest, dacă o să vreţi să faceţi comerţ, o să contractaţi cu statul şi o să cîştigaţi după cum o să munciţi." La astfel de răspunsuri se vedea că Moromete se stăpînea din răsputeri să nu uite că era fiul cel care îi spunea aceste lucruri, şi nu un duşman şi ca urmările schimbului de cuvinte să nu ajungă acolo în adîncul lui unde totdeauna se luptase să fie linişte şi nu

cumva din pricina a ceea ce se întîmpla pe lume să-și îndepărteze de tot și pe acest băiat, desfăcea brațele ca și cînd s-ar fi lăsat răstignit pe aceste mari neînțelegeri ale acestor timpuri, numai să nu se supere copilul și spunea : „Nu știu ! Dacă nu știu, nu știu ! De ce să zic că știu, cînd nu știu !" Și părăsea odaia să nu audă răspunsul fiului, care îl biciuia totuși din urmă fără cruțare și fără pic de încredere că chiar așa gîndea tatăl în clipa aceea : „Și poimîine dimineață iar o să vii aici la capul meu să jupoi jurnalul și s-o iai de la început... Zic și eu că vin în concediu acasă și cînd colo mă scoală din somn la ora patru dimineața, că nu vrea el să înțeleagă cum devine cu comerțul ! Să te prind eu că mă mai scoli din somn !"

Îl prindea chiar după un ceas, cînd readormea. De astă dată nu mai intra în casă, se chema că îl lasă să doarmă, dădea însă tîrcoale pe-afară și se oprea de-atîtea ori în dreptul ferestrei, unde îl apuca tusea și începea să vorbească singur (ca altădată) încît Niculaie arunca iar pătura de pe el și se da jos din pat. Atunci pierea, o lua spre grădină, dar reușise deci să-l facă pe băiat să nu mai doarmă. „De ce nu mă lași să dorm ? îl întreba Niculaie ascunzîndu-și chinul oboselii sub această curiozitate de suprafață, să afle adică, chipurile, ce vroia la urma urmii tatăl său de la el. Ia spune-mi !" „Nu e timp acuma de dormit, răspundea Moromete cu ceva în mînă, o furca sau vreun lanț, parcă ar mai fi fost ca pe vremea cînd Niculaie era mic, șeful unei familii numeroase pe care trebuia s-o țină bine în mînă și s-o îndemne la treabă dînd el cel dintîi exemplu. Numai că acum era cam tîrziu și se uita la Niculaie cu teamă : s-o fi supărat sau l-a înțeles ? Îi dădea oricum înainte și fiul sta lîngă el jos pe pămînt cu genunchii la gură și îl asculta. Și totul părea așa cum trebuia să fie, tatăl cu fiul alături, acolo în ograda părintească, dimineața în zori, cum se scoală oamenii de cînd sînt ei pe pămînt...

VII

Niculaie ajunse în sat pe la zece dimineața, dar înainte de a veni acasă trecu întîi pe la sfat, unde întîrzie cîtva timp, fiindcă tocmai atunci se anunțase și vizita secretarului doi al raionului de partid, care sosi împreună cu președintele comitetului executiv raional. Pe la prînz Niculaie intră pe poartă și îl găsi pe tatăl său în pridvor cu cineva — totdeauna era cineva în pridvorul lui — meșterea ceva cu sula în căputele unui bocanc. Cînd îl văzu, Moromete se miră :

— Păi parcă ziceai că în septembre îți iai concediu.

Ai fi zis că totul e în regulă în casa și în familia lui și numai venirea lui Niculaie i-ar fi stricat lui vreo socoteală prin această schimbare de dată.

— Nu sînt în concediu, zise Niculaie trecînd pragul și intrînd în casă, am venit în sat cu campania.

— Cu campania, repetă tatăl după o pauză. Și adăugă : aha ! auzi bă, alde Nae !

Adică ce-o mai fi și aia campanie, ce să facă adică el personal în această așa zisă campanie, să pună mîna pe secere și să ajute ? Asta ar fi ceva...

Alde Nae nu zise nimic cînd apăru Niculaie ca și cînd n-ar fi văzut și nici n-ar fi auzit cine venise

şi ce zisese. Aveau ceva de vorbit, ei doi şi după cîtva timp îşi continuară spusele, Moromete mai mult ascultînd cu fruntea în bocancul de pe genunchi. În casă nu era nimeni şi Moromete ridică fruntea şi strigă spre grădină :

— Ilinco, unde eşti ?

— Ce-ai cu mine, tată ?

— Treci încoace c-a venit Niculaie şi pune mîna şi fă mîncare, taie o pasăre şi pune-o la foc. Ce faci tu acolo ?

Ilinca nu răspunse, dar i se auziră paşii grăbiţi şi apoi şi glasul, se vedea că ştie ea de ce se bucura.

— Ai venit, mă ! zise ea urcînd scara pridvorului. Hai încoace în casă.

— Uite-l pe Costache al Joachii, zise Nae din pridvor fără să arate cu vreun gest unde e Costache. O fi auzit şi el că a venit Niculaie. Te întîlnişi cu el, mă, Niculaie ?

— Mă întîlnii, răspunse Niculaie din casă.

— Acuşi pică şi alde Matei, zise Nae iar.

— De unde ştii, îl întrebă Moromete fără curiozitate.

— Mă întîlnii eu cu el înainte să viu la tine. „Unde te duci, zice, te duci pe la alde Moromete ?“ „A-ha !“ „Du-te, zice, că viu şi eu acuşi.“

— Ce e, Costache, zise Moromete, fără să ridice glasul, — în timp ce Costache intra pe poartă parcă alene, şi cu o înfăţişare liniştită de proprietar ca şi cînd ar fi intrat în curtea lui. Ce te-a apucat de te-ai sculat aşa de dimineaţă ?

Era ceasul aproape douăsprezece şi de la o vreme Costache al Joachii se scula la această oră tîrzie, îl cam dureau oasele şi pînă i se dezţepeneau şi se înmuiau, se urca soarele sus. În pridvor se opri şi duse două degete la pălărie :

— Bună dimineaţa.

— Mai trăieşti, mă ? zise Moromete. Mai apuci să-i vezi pe comunişti daţi jos ?

— Eu zic că îi apuc, răspunse Costache cu capul într-o parte, semn că începuse să nu mai audă nici bine, după ce că mersul îi era stingherit.

— Ai surzit de tot, mă, zise Nae cu afecţiune.

— De unde, zise Costache încrezător, de auzit aud bine, de mirosit e mai rău, că nu mai miros neam ; eu zic că am fumat în viaţa mea un vagon de tutun.

— Care va să zică zece mii de kilograme împărţit cam de la cîţi ani zici tu că ai început să-l beai ? socoti Moromete.

— Păi de la doişpe ani, mă, se miră Costache că Moromete mai întreba de cînd...

— Să zicem de cincizeci de ani, zece mii la cincizeci, cincizeci într-o sută fac doi, adăugăm două zeruri, două sute de chile pe an, cam o jumătate de chil de tutun pe zi ! Păi nici nu e aşa mult ! exclamă Moromete.

Se lăsă apoi o tăcere nestingherită de nimic, Moromete îşi vedea de bocanc, Nae fuma stînd alături, Costache luînd şi el loc tot alături.

— Mă întîlnii cu alde Pavel Titică, continuă Costache, se ducea încoace, căuta ziua de ieri. Zicea că e de rău cu ăia care au împrumutat grîu de sămînţă de la stat, le-a crescut nişte neghină d-aia mare, cu şapte măciulii. Umblă după ei prin sat să-i scoată la *privit*.

— Cine, Costache, întrebă Moromete, fără să acorde spuselor acestuia încrederea cuvenită.

Nu Costache era cel care le ştia cel mai bine, ci Giugudel, care însă nu sosise şi Moromete primea de la ceilalţi cu rezervă orice ştire, lucru care pe Costache nu-l supăra, dar pe Matei Dimir de pildă îl scotea din sărite. În realitate Matei Dimir, după

cum o ştiau toţi, nu se pronunţa niciodată asupra a nimic important, avea doar o intenţie, dar din care nu ieşeau decît răsteli, ce faci bă, ce ziseşi bă, sau ce v-am spus eu atunci, bă, pe tonurile cele mai diferite cu putinţă, de la uimirea scandalizată, pînă la cea mai violentă furie prefăcută ; această furie fusese cîndva adevărată, şi era adresată celorlalţi trei, lui Costache al Joachii, lui Giugudel şi lui Nae Cismaru, care nu-l luau în seamă şi continuau să vină la Moromete în loc să se ducă la el, pentru ca în cele din urmă să se împace cu situaţia şi să vină şi el la Moromete. Dintre toţi patru, singur Giugudel n-avea nici o pretenţie, deşi într-adevăr afla cel dintîi faptele cele mai izbitoare din sat şi le povestea, cu aerul că el nu se întreabă dacă ceilalţi ştiu sau nu, ci el le spune, şi pe urmă o să se vadă dacă sînt sau nu cunoscute. Plăcerea lui vizibilă era să-l audă cîteodată pe Moromete reflectînd pe neaşteptate, cînd toată lumea vorbea despre altceva : „Degeaba vorbiţi voi, chestia asta care o spuse Giugudel adineauri..." „Cum ? Ce chestie ? Care chestie ?" se răstea atunci Matei Dimir şi Moromete spunea el din nou ceea ce le spusese mai înainte Giugudel şi lor nu le sărise în ochi.

— Ăştia de pe la sfat, zise totuşi Costache. Le-a dat grîu de sămînţă cu neghină.

— Cînd ? întrebă Moromete.

— Astă-toamnă.

— A ! Ăia care au luat grîu cu împrumut de la stat ! Păi bine le-a făcut, zise Moromete, să se înveţe minte să se mai încreadă în stat.

— Da, şi ăştia nu vor să iasă. Parcă poţi să mai smulgi acuma neghina ? Şi pe urmă chiar dacă o smulgi, rămîi cu grîu puţin. Uite-l pe Giugudel.

Giugudel, fuseşi pe la deal ? O fi plouat şi pe acolo pe la noi ?

Giugudel îl văzuse şi el pesemne pe Niculaie pe drum şi o pornise spre Moromete. Urcă pridvorul, dădu bună ziua şi la întrebarea despre ploaie răspunse că a fost şi n-a plouat, apoi repetă că da, s-a sculat de dimineaţă şi s-a dus să vadă, dar n-a dat nici o picătură.

— Nu mai plouă ! Ce dracu ne facem, ar trebui o ploaie zdravănă acuma după rărițat, încheie el.

— Lasă, Giugudel, au ei grijă tovarăşii-ăştia ai noştri de la sfat, zise Moromete. N-ajunge că plouă în Uniunea Sovietică ? Ce nevoie e să mai plouă şi la noi ?

Costache îl întrebă pe Giugudel dacă a luat astă-toamnă cu împrumut grîu de sămînţă de la stat. Giugudel răspunse că a luat. Cu neghină ? Da, cu neghină. L-a dat la trior ? Nu. A auzit că trebuie să iasă să smulgă neghina ? A auzit, cum dracu să n-audă tocmai el, dar ce, e nebun s-o smulgă ? Îi trebuie.

— Ce faceţi voi acolo ? se auzi apoi vocea unuia care trecînd pe drum se oprise în dreptul podiştei lui Moromete cu un băţ în mînă şi se uita la cei din pridvor, dintr-o parte, grăbit parcă, după ce va fi auzit răspunsul, să-şi continue drumul.

Dar nu-i răspunse nimeni nimic, ca şi cînd nu l-ar fi văzut şi atunci omul se urni de pe podişcă şi intră în curte să vie peste ei. S-ar fi zis că urcă să atingă pe vreunul cu băţul. Avea bocanci buni în picioare, pantaloni şi flanelă fără petece sau rupturi, spre deosebire de ceilalţi care cam aveau.

— Ce cauţi, mă, aici, Giugudel ? se răsti el cînd fu sus.

— Îl văzui pe Costache acilea și venii și eu. Tu ce faci ? zise Giugudel.

— Pe dracu fac, se răsti iar noul venit și rămase mai departe în picioare cu bățu acela în mînă, pe care îndată după aceea îl ridică și îi luă lui Moromete pălăria din cap cu el și i-o puse jos, descoperindu-i părul cu fire amestecate tăiat scurt și fruntea albită parcă de șederea îndelungată a pălăriei.

Moromete nu zise nimic și noul venit se așeză.

— Ție tot nu-ți vine mintea la cap, Matei ? ! zise în cele din urmă Moromete cu un glas ca pentru el. Sau te pomenești că iar s-a însurat alde Gheorghe al tău și nu mai poți de bucurie ?

Ăsta era Matei Dimir. Avea copii mulți și unul dintre ei se însura des, se mira lumea cum de găsea el fete de le schimba parcă de două ori pe an.

— Ce-a avut mă cu asta a lui Trăilă, de-a gonit-o ? reluă Moromete.

— A fugit ea singură, dă-o dracului, zise Matei cu un glas parcă șuierînd de admirație sau de încîntare. Bine că s-a dus, mi se făcea rău la masă.

— De ce Matei ? zise Moromete.

— Celfănea, dă-o în paștele mă-si, răspunse Matei cu același șuierat.

În acest timp în casă Ilinca îi povestea lui Niculaie că nici de gînd n-avea mama lor să se întoarcă și că îi pare bine că a venit, că pe măsură ce trece timpul în loc să-și vie în fire, mai rău e pornită contra tatei. Și tata nici el nu înțelege să se ducă pe la ea și să încerce să se împece. Bine, zise Niculaie, lasă că se ocupă el de chestia asta, vede el ce e.

— Nu știu Niculaie, că parcă e un făcut, acuma cînd am găsit și eu un băiat și mi-a venit sorocul să mă mărit, n-ajunge cîte mi-a făcut pînă acuma, parcă expre a fugit ca să n-am și eu parte de un măritiș ca toate fetele. Și dacă n-ar fi pămîntul m-aș duce și în viața mea nu m-aș mai întoarce.

— Hai, lasă nu te mai văita și tu, că sînt destui care se ocupă cu chestia asta, zise Niculaie vesel. Știi și tu bine că are dreptate mama.

— Are, dar ce vină am eu ? zise Ilinca. În fine, dacă zici tu, zic și eu ca tine, dar nu e seară să nu-l trimeată pe Sande să viu la ea și să-l las pe tata singur. Ei, cum să-l las ? Ce-ar zice lumea ? Dar ei îi spun că o să viu, dar cît o să-i spun ? Dacă îi vine într-o zi nebunia și mă lasă fără pămînt ?

— Lasă că nu te lasă ! o liniști Niculaie și se apucă să-și desfacă valiza.

— Ce face surată ? o întrebă cîteva minute mai tîrziu Marioara lui Fîntînă pe Ilinca, după ce Ilinca prinsese o pasăre și i-o dăduse Titei s-o pună ea pe foc.

Sora cea mare venise și ea numaidecît cînd auzise că Niculaie e acasă.

— Ce făcuși tu aici ? se miră Ilinca strîmbîndu-se. Ziseși că cunoști ! Făcuși pe răilor, îmi stricași altița...

Din pridvor se auzeau acum glasuri care se încurcau și Marioara asculta în timp ce surata ei descosea cu grijă ce cususe ea așteptînd.

— Nu, domnule, nu asta e problema, i-am spus eu lui : să fie-al dracu dacă nu-ți dau o vadră de țuică, o bem împreună, dacă tu îmi răspunzi mie la următoarea întrebare : care ar fi cauza...

Cineva întrerupse însă acest glas cu o voce mormăită, se auziră alte vorbe și apoi nu se mai auzi nimic, o tăcere.

— Unde e el, surată ?

— În casă, unde să fie.

— Și ce face ?
— Ce să facă, se rade.
— Neras nu stă ?
— ...Care ar fi cauza faptului că nemții cînd au început războiul n-au stat să-și pună întrebarea : „domnule, ce fac eu, mă iau la bătaie cu *tot* globul?“ Aicea să te văd dacă ești deștept.
— Și ? A știut ?
— N-a știut.
— Și ai dat vadra ?
— Păi dacă n-a știut cum să i-o dau ?
— Ascultă... spune-mi... mă, băiatu-ăsta...
— Ăsta e nea Costache, zise fata lipoveanului. O fi ieșit Niculaie în pridvor, s-o fi ras.
— Asta... Uite c-am uitat, zise Costache. Stai. Așa ! Spune-mi, mă Niculaie, ce este în... Cum îi zice... În est. Începuse un război în est.
Moromete scoase sula dintr-o curea, o puse alături și împunse cu acul.
— În Coreea, Costache, interveni el.
— Așa, în Coreea !
Se făcu tăcere. Costache stătea foarte liniștit și nu mai zicea nimic. Moromete ridică fruntea și se uită o clipă la el.
— Ei, și ce vreai să știi tu, Costache ? îl întrebă.
— A ! Da, tresări Costache. Spune-mi... rușii sînt acolo ?
— Nu, răspunse Niculaie.
— Domnule, sări deodată Moromete ca și cînd ar fi băgat de seamă că toți ocolesc înadins ceea ce nu mai putea fi ocolit. El ridică fruntea, și aruncînd bocancul undeva tocmai în fundul pridvorului, continuă : Ia să-mi spui dumneata mie aicea, și zicînd aceasta se răsuci spre fiul său și îl luă cu o acoladă fictivă prin aer alături în mijlocul lor. (Și mai venise acolo în afara importanților

liberali ai comunei și un membru de partid, același Vasile care trecuse de dimineață și pe la Fîntînă ; intrase în curte, urcase și el în pridvor și se așezase să asculte ; Moromete îl cunoștea și îl vorbea de bine, din pricina maică-si care murise și îl lăsase mic printre neamuri), ia să-mi răspunzi dumneata aicea la următoarea întrebare, da' să-mi dai un răspuns de om în toată puterea cuvîntului, nu să te joci cu mine... Cum poți dumneata să guvernezi fără opoziție ? ! !
Niculaie într-adevăr se răsese și ieșise în prag și la întrebarea tatălui în loc să vie acolo unde i se spusese, se lăsă jos și se așeză pe pragul tindei cu genunchii la gură. Liberalii își scoaseră pungile cu tutun și începură să-și facă țigări groase ca degetul și să fumeze de-ai fi zis de departe că trebuie să fi luat ceva foc pe pridvorul acela, de ieșea atîta fum.
— Măi nea Ilie ! strigă cineva de la poartă.
— Vino, mă Cîrstache, că nu se dă, zise Moromete în treacăt.
Ăsta era Cîrstache al lui Dumitrache, acel vecin al lui Moromete, care i se pusese înainte cînd îl văzuse alergînd cu parul în mînă după Catrina, venea și el pe la aceste adunări și totdeauna după ce striga la poartă și Moromete îi răspundea, Cîrstache zicea : „Ce face cîinele ăla al dumitale, nea Ilie ?“ Moromete n-avea un cîine rău, dar așa intra Cîrstache în vorbă cu el și cu timpul Moromete nu mai aștepta să-l audă întrebînd, îi răspundea direct.
— Guvernez foarte bine, răspunse Niculaie, ce-mi trebuie mie opoziție ?
— Adică da, conveni Moromete, cu o voce micșorată ca și cînd la asta nu s-ar fi gîndit. Dar apoi deodată își reluă strigătul : Și crezi dumneata

că e bine așa ?! Crezi dumneata că numai dumneata ai dreptul să vorbești în numele țării și ăilalți să nu zică nimic ?

— N-ai decît să zici, înscrie-te în partid, du-te la ședințe și ia cuvîntul, zise Niculaie. Dar în realitate la toți vă e gîndul îndărăt, la vechiul sistem de guvernare. Ei, ați guvernat destul după sistemul vostru și știm ce-a ieșit.

— Ei, exclamă Moromete curios cum nu se mai poate, ce vorbești ! Ia spune-ne și nouă ce-a ieșit, că noi toți ăștia care sîntem aicea — și el îi arătă pe toți cu mîna și le spuse pe rînd și numele, nean-tău Costache, nean-tău Matei, alde Giugudel, alde Nae, nu știm !

Dar Niculaie se uită la ei cu ochii abia crăpați, cu o lamă de lumină între gene de parcă s-ar fi uitat la niște salcîmi sau la stîlpii pridvorului și răspunse cu îngăduință :

— Intîi că i-ați băgat pe toți comuniștii în pușcării și cu asta ați guvernat fără nici o opoziție. Fiindcă n-o să-mi spui că era vreo deosebire între țărăniști și liberali cînd avea loc vreo grevă, și cînd și unii și alții scoteau armata și trăgeau în ei.

— Și a fost bine, așa ?!! protestă Moromete indignat.

— Asta urmează să te întreb eu pe dumneata, zise Niculaie. Nu vă păsa vouă că alții erau la pușcărie.

— Să știi, Niculaie, zise Cîrstache luînd cuvîntul, că absolut nimeni p-aici n-avea idee de ce zici tu acuma. Eu, și aici chipul bun al lui Cîrstache se însufleți ca și cînd i s-ar fi aprins pe dinăuntru o lumînare și se uită la Moromete cu dreptul celui care respectă atît de tare pe cineva încît poate să recurgă la el să-i fie martor la

ceea ce avea să zică și care zise putea să-și permită să creadă că le gîndea la fel și Moromete, eu, repetă el, citeam cărți din scoarță pînă în scoarță și știi că ți le dădeam și ție, Niculaie, cînd erai mic, și niciodată să zic că am găsit în vreuna așa ceva.

Și Cîrstache se opri și se uită iar la Moromete : vorbise bine ?

— S-ar fi auzit, mă, Niculaie, zise atunci Giugudel. Sîntem oameni bătrîni.

— Domnule, eu admit, strigă Moromete dînd peste cap teza aceasta că dacă n-au auzit ei nici n-a fost nimic. Admit ce zici dumneata, ba merg chiar mai departe și zic că noi am guvernat fără opoziție în timp ce dumneata erai la pușcărie ! Da' trebuie să admiți și dumneata că nu te-am băgat eu, Ilie Moromete, din comuna Siliștea-Gumești, sau Matei Dimir, sau Costache al Joachii din aceeași localitate. Dacă dumneata nu admiți asta, nici nu mai putem merge mai departe.

— Ei, admit, făcu Niculaie.

— Care va să zică, zise atunci Moromete, n-am nici o vină, din moment ce eu de știut n-am știut și de băgat nu te-am băgat eu !

— Să zicem că n-ai ! răspunse Niculaie.

— Și acuma vii dumneata la putere și frînele guvernului sînt în mîinile tale. Ce-ai cu mine ? De ce te legi de mine cînd eu nu-ți fac ție nimic, stau colea liniștit și mai vorbesc și eu cu alde Giugudel, că de-aia mi-a lăsat Dumnezeu gură.

Niculaie începu să dea din cap uitîndu-se demonstrativ în altă parte : adică n-ajungi la nici un rezultat dacă într-o discuție vii și spui că nu știu cine ți-a spus nu știu ce și pe urmă tu judeci guvernul după cele ce ți-a zis ăla !

— Păi l-am pus eu acolo la sfat ?! sări atunci Moromete înfuriat de-a binelea, înţelegînd numaidecît ce gîndea în clipa aceea fiul său.

— Lasă că ştiu eu cum era cînd vă adunaţi toţi la Iocan, se aprinse şi Niculaie, nu ieşea nimic din ce discutaţi voi acolo şi alţii în timpul ăsta vindeau bogăţiile ţării peste hotare.

Se lăsă o tăcere şi Moromete deodată începu şi el să dea din cap, uitîndu-se în altă parte : adică degeaba vorbeşti dacă nu vreai să înţelegi ce ţi se spune, degeaba spui tu pe urmă lucruri adevărate, la ce foloseşte ?

— Tu nu trebuie să mai faci ce-a făcut ăla, domnule, strigă el prinzînd de prin aer cu un gest larg acest adevăr care plutea parcă pe lîngă el. Înţelegi dumneata ?

Niculaie se gîndea. Întru tîrziu se hotărî, nu fără o privire bănuitoare, să răspundă.

— S-a făcut o experienţă, zise el, s-au adus într-o sală o mie de oameni şi li s-a spus să strige un cuvînt, dar fiecare pe contul lui. S-a făcut un fel de gălăgie... Pe urmă li s-a spus să strige acelaşi cuvînt dar toţi odată, la un semnal. S-au spart geamurile !

— Ce vreai să spui cu asta ? zise Moromete.

— Asta vreau să spun : noi acuma avem un singur ţel, să construim socialismul şi n-ar ieşi decît un fel de gălăgie dacă ar fi să facem cum ziceţi voi.

Costache al Joachii îşi arcui sprîncenele spre Moromete : ei, ce zicea de chestia asta ?! Moromete îşi adunase între timp bocancul de pe unde îl aruncase şi îl cerceta acum foarte atent pe dinăuntru şi pe dinafară, băgase mîna în el şi tot dibuia după ceva. Începu să tragă de acest ceva şi în cele din urmă se auzi o pîrîitură, fapt care îl

enervă pe Moromete şi trase mai tare, pînă scoase afară un fel de limbă uscată şi crestată de mîncărimea cuielor în care fusese, cine ştie de cînd, prinsă.

— Bocancu ăsta, zise el scîrbit, e bun acum să-l roază cîinii !

Şi zicînd acestea îl şi aruncă peste pridvor drept în mijlocul bătăturii, speriind cîinele, care se apropie, îl atinse cu botul şi într-adevăr, simţind pesemne mirosul de grăsime de picior de om care intrase în el cu timpul ; îl apucă foarte delicat de o ureche şi porni mîndru cu el spre grădină, cu capul sus : era doar ceva care i se aruncase, nu era de furat...

— Noroc, zise Moromete, că mai e mult pînă la iarnă şi poate îmi dă şi mie Armeanca ăsta de la cooperativă unii noi.

— Pe gratis ! zise Costache.

— Păi dar pe ce !? zise Moromete. Eu nu le dau cote tot pe gratis ? Apoi i se adresă lui Niculaie : şi unde zici că s-a făcut experienţa aia cu ăia care au spart geamurile, Niculaie ?

— Acolo unde s-a făcut, i-o întoarse fiul. Parcă dacă îţi spun o să înţelegi tu mai mult de-o grămadă !

— Păi nu zic eu, i-o întoarse şi Moromete, le înţelegeţi voi pe toate, ce trebuie să le mai înţelegem şi noi !

VIII

Marioara ajunsese la surată-sa Ilinca prin fundul grădinii şi de-acolo o strigase să vie pînă la dud că vrea să-i spună ceva. Ilinca dăduse dosul

după ce își luase mai înainte ceva cu ea, o bluză de fir spumos în care lucra cu mătase după un caiet cu desene de pătrățele.

— Și cînd ajungi aici cum faci ? zise Marioara arătînd cu unghia un punct pe desenul colorat.

— Tot în patru, răspunse Ilinca.

— Și cît stă, bia ?

— Pînă se termină treieratul. Uite-o pe Sora, ce-i facem ?

— Păi ce să-i facem ?

— Dacă se așează și ea jos ?

— Nu-i nimic, că noi plecăm pe urmă, mai stăm așa nițel și mergem.

În fundul grădinii era un șanț care despărțea gospodăria Moromeților de a vecinului din partea aceea, dar toți aveau același șanț și pe lîngă el, printre ierburi mari și grase de nalbă și lipane se ghicea o potecă pe care treceau adesea cei ce vroiau să scurteze drumul spre cine știe ce uliță.

— Stai jos, Soro, unde te duceai ? zise fata lipoveanului.

— P-aici prin grădini, răspunse Sora și se așeză. Vă văzui de pe viroagă.

Avea și ea ceva de lucru în mînă, dar bumbac. Marioara se uită la ea cum își așează ghemele, neclintit la fruntea ei, la mîinile și genunchii ei și treptat chipul i se posomorî, ca și cînd pe fruntea, pe mîinile și pe genunchii celeilalte s-ar fi putut vedea ceva care chiar și numai așa lăsa să se observe parcă urme de ceea ce se spunea că face fata și mama noaptea cu flăcăii acasă la ele. Ilinca se ridică imediat ce Sora se așeză și rămase în picioare cu lucrul în mînă, dar fără să plece.

— Ce mai faci, Soro, zise Marioara rămînînd jos, răsfoind rar și atentă caietul cu modele. Ce mai face mă-ta ?

— Bine, răspunse Sora cu o veselie parcă doar a dinților (ținea gura ușor întredeschisă și printre buzele groase i se vedea șirul de dinți mărunți cu creșterea parcă neterminată). Bine, ce să facă...

— Vă duceți și voi la secere ?

Parcă ar fi spus : mai e nevoie să vă duceți la secere ? Sau : Sînteți și voi în rîndul oamenilor să faceți o astfel de muncă ?

— Nu, că l-am pus porumb, avem și noi un pogon și mama a zis că îi trebuie porumb să dea la gîște.

— Ia spune, Soro, tu cînd ai de gînd să te măriți ? Sau nu te mai măriți ?

— De ce să nu mă mărit ? se miră Sora.

— Păi maică-ta de ce nu s-a măritat ?

— Ea zice că n-a vrut.

— N-a vrut?... Dar tu vreai, Soro ?

În picioare Ilinca avea sprîncenele una și o înfățișare mai mîndră decît ar fi putut ea însăși să-și închipuie că poate avea vreodată. Cosea și nu scotea un cuvînt, cu toate că o anume nervozitate cu care trăgea acul arăta că tot ceea ce se petrece e pentru ea o întîmplare de neînțeles și fără rost, să-i tai cuiva limba și n-ar putea să fie în stare să spună ce spunea surata asta a ei, Sorei. Și mai ales ce nevoie avea să vorbească cu una ca ea !

— De ce să nu vreau, zise Sora.

— Păi bine, Soro, cum o să te măriți tu dacă vorbești așa cu toți flăcăii ? Trebuie să pui și tu ochii pe unul și numai cu ăla să vorbești. Pe urmă te măriți și tu cu el !

Sora lăsă lucrul din mînă şi se uită rînjind la fata lipoveanului. Se uita neclintită, în timp ce Marioara, cu pleoapele lăsate, întinsă jumătate pe iarbă, continua să răsfoiască absorbită caietul lat cu desene.

— Pînă acuma, bia, ar fi trebuit şi tu să te măriţi, continuă Marioara ca de departe. Nu te-a cerut nimeni ?

Sora clătină din cap mută : nu.

— Păi vezi ! exclamă Marioara din ce în ce mai absentă şi cîtva timp nu se mai auziră decît vocile din pridvor şi ciripitul vrăbiilor din dudul gros sub care Marioara şi Sora continuau să stea.

— Ce faceţi voi aici ? se auzi glasul cuiva care trecea.

Întrebase şi el ca să se afle în treabă, n-avea de ce să se oprească, dar îi răspunse Sora şi răspunsul ei îl făcu, după cum se văzu, să se abată din drum. Era un flăcău de prin vecini, şi se ducea undeva, avea o dubă mică de tablă în mînă.

— Ce faci Soro, zise el, au dat platagelele lui nea Valache ?

— Nu ştiu, zise Sora, eu nu lucrez la platagele.

— Dar cine lucrează ? zise flăcăul curios.

— Mama.

— Ea lucrează la platagele ? Şi tu la ce lucrezi ?

Ceva se înţepenise în mintea Sorei şi deşi se uita în sus ţintă la flăcău, nu răspunse, dar nu pentru că ar fi împiedicat-o vreo pricină, ci fiindcă întrebările băiatului şi răspunsurile ei fuseseră parcă prea repezi şi acuma nu mai ştia ce spusese mai înainte.

— Da, sînt mari, zise ea anapoda, uite aşa sînt de mari, şi-i arătă flăcăului pumnul ei rotund.

— Sînt mari ? zise el şi ţie îţi plac mari ? Mici nu-ţi plac ?

— Nu, zise fata şi privirea îi rămase agăţată de a lui, complet deschisă, în timp ce mîinile dădeau drumul în poală ghemelor şi igliţelor.

Atunci se auzi mai tare unul din strigătele lui Moromete şi Marioara tresări. Se uită într-acolo şi se ridică în capul oaselor.

— Mergem, surată ? o întrebă ea pe Ilinca şi se îndepărtară şi ele şi flăcăul şi numai Sora rămase şi trecură cîteva clipe lungi pînă se ridică şi îşi adună şi ea ghemele.

IX

Marioara urcă pridvorul cu surata ei înainte, dădu bună ziua şi îşi continuă drumul spre uşa de la tindă. Niculaie stătea în prag şi fără s-o vadă îi făcu loc.

— Bună ziua, Niculaie, strigă ea ca la un surd, şi pieri în casă, de unde i se auzi încă glasul subţirel şi tremurat : ce e, surată, cu Niculaie, nu vede, n-aude, ce-o fi cu el, săracul, să chemăm un doctor de la dispensar... Niculaie, ia vino, mă, pînă aici, să te întreb ceva. Spune-i surată să vie, că eu pot să-l rog pînă mîine şi el tot nu...

Niculaie intră în odaia cea mare a părinţilor şi rămase nemişcat alături de prag. Fata îl luă în primire turuind :

— Eu zic că eşti cam surd, mă Niculaie, după ce că nu vezi, nici n-auzi bine.

— Ce este ? întrebă el.

— Trec pe lîngă tine, mă uit la tine şi tu te uiţi la mine ca mutul lui Ciucă. Du-te şi tu acolo

la raion să-ţi dea ceva de ochi, că ai ponogul găinilor.

— Ba te-am văzut foarte bine, zise Niculaie brusc supărat, ce mai vreai, ai ceva să-mi spui sau vorbeşti şi tu ca să faci praf ?

Ea se repezi atunci în el şi-i înfipse mîna în părul lui scurt şi dat într-o parte, prinsă de o furie pe care încerca, gîfîind din răsputeri, s-o înăbuşe şi să-i dea înţelesuri fără adîncime, dar ochii sticlind nu-l înşelară nici pe Niculaie care însă se scutură de furia ei, îi strînse mîinile de la încheieturi silind-o să-i lase părul şi ieşi din odaie fără să se uite la ea. Marioara se duse la oglindă şi îşi desfăcu şi înnodă barişul cu mişcări îndelungi.

Deodată îşi prinse buza de jos cu dinţii şi ceea ce fusese de dimineaţă cînd mulsese vaca doar o ţîşnire, acum fu un adevărat potop şi aşa de tare o picni încît tot chipul i se schimonosi ca şi cînd ar fi fost pus pe foc ca o mască vie care ardea şi înainte de a pieri se strîmba de groază. Simţind ceva surată-sa Ilinca intră înăuntru şi se apropie repede de ea şi o luă în braţe.

— Fată eşti tu, sau ce eşti ? îi spuse ea.

Marioara arătă cu mîna spre uşă făcînd semne disperate, adică să nu intre cineva peste ele şi s-o vadă aşa şi Ilinca se duse şi trase zăvorul. Marioara se întinse pe pat cu trupul frînt doar pe jumătate şi umerii începură să i se zgîlţîie şi de sub braţul sub care îşi pitise faţa se auzi apoi un ţipăt neaşteptat de puternic, un adevărat urlet, care trecu prin ferestre şi tindă pînă-afară. Se pare însă că fu luat drept un chiot de rîs, cum le apucă pe fete cine ştie din ce pricină, fiindcă Moromete zise :

— Mă, ce faceţi voi acolo !? Vedeţi că se strică vremea.

Adică, se strică vremea, se încură măgarii, în cazul de faţă măgăreţele. Tita puse mîna pe clanţă să intre, dar Ilinca îi făcu semn prin perdeaua de deasupra jumătăţii geamului uşii să-şi vadă de treabă. Toată odaia mirosea a leşin de fată, şi Ilinca crezu că Marioara chiar a leşinat şi se apropie şi o ridică în capul oaselor. Nu, părea liniştită şi se desbrobodi şi îmbrobodi cu mişcări scurte, şi numai faptul că se desbrobodi şi îmbrobodi astfel de cîteva ori arăta că mintea îi rătăcea aiurea şi nu mai ştia ce face.

— Surată Ilinco, zise ea abia deschizînd gura, să ştii că dacă îi spui lui Niculaie, mă omor.

— Da, că altă treabă n-am eu, decît să mă apuc să-i spun lui Niculaie, răspunse Ilinca. Şi tu de ce eşti proastă ? Nu că mi-e frate, zise ea, dar oricine ar fi, în locul tău nici nu m-aş uita la el.

— Imi place de el, surată, ce să fac, răspunse Marioara. D-aia am stat aşa mult în grădină, ziceam că să-mi treacă şi cînd urcai adineauri scara pridvorului şi îl văzui, mi se tăiară picioarele.

Fata cea mică a lui Moromete rămase şi ea tăcută în faţa acestei mărturisiri. Dar apoi se încruntă împotrivindu-se parcă gîndului că aşa ceva i s-ar putea întîmpla şi ei vreodată şi zise :

— Orişicît !

Marioara însă nu părea să poată auzi pe cineva orice i s-ar fi spus. Se uita înaintea ei cu ochii înotînd în lacrimi şi cu obrajii fripţi de rostogolirea lor fierbinte pe chipul ei pe care lăsau dîre ca de cenuşă.

— Eu sînt mai mare ca tine, continuă Ilinca în glas cu o mîndrie de nezdruncinat, am peste

douăzeci şi cinci de ani şi nu-mi pasă, pe cîtă vreme tu...

— Păi pentru că ţine la tine, surată, d-aia nu-ţi pasă, răspunse Marioara. La toamnă te măriţi, şi eşti în vorbă cu el abia de un an, doi... Iar eu...

— Mărită-te şi tu !

— Tu de ce nu te-ai măritat pînă acuma ?

— Dacă nu mi-a plăcut ! răspunse Ilinca.

Vroia, adică, să spună că nu i-au plăcut toţi cei care au cerut-o, dar nu spuse că aşa cum zicea ea că nu-i păsase, nopţi în şir se perpelise şi pe-o parte şi pe alta de fiecare dată cînd din pricina mamei băiatul cu care era în vorbă întîrzia s-o fluiere la poartă. Acum uitase, făcea pe viteaza.

— Dacă o fi să fie, surată, zise Ilinca, te măriţi cu cine zici că îţi place, dacă nu ce rost are !? Să te măriţi cu el şi să-ţi placă numai ţie, iar el nu ? Ce viaţă e aia ?

Şi zicînd acestea Ilinca se duse să deschidă fereastra, fiindcă prea tare mirosea în odaie a plîns. Şi atunci se auziră iar glasurile celor adunaţi în pridvor.

— Alege-mă pe mine ministru şi atunci o să vezi ce bine o să-ţi fie !

— Ce-ai face, nea Matei ? zise Ilinca din odaie.

— În primul rînd l-aş pune pe Gheorghe al meu subsecretar de stat la finanţe, că tot îl omoară pe el lipsa de bani, răspunse Matei Dimir.

— Eu aş face cotele de două ori mai mari, să te bag în draci, zise Costache al Joachii cu o însufleţită satisfacţie, uitîndu-se băţos peste capetele a toţi, ca şi cînd l-ar fi şi făcut ministru şi le-ar fi şi arătat el cam cum ar fi.

— Am auzit acuma că şi Bilă o să ia leafă, zise Moromete.

— N-o să ia, dă-l dracului, zise Giugudel cu invidie şi nu mai adăugă nimic, se încreţi fumînd şi aruncă ţigarea din mînă ca şi cînd i-ar fi fost silă că trebuia să fumeze şi mai ales să şi audă istorii de-astea cu de-alde Bilă.

— Văd că şi-a pus nişte creioane în piept, umblă cu ele în piept, vreo cinci are, zise Giugudel.

— Dă-l dracului, nu ştie nici să se iscălească, spuse Costache al Joachii cu dispreţ.

După cîtva timp de tăcere, Nae Cismaru, care se vede că era şi el intrigat de ceea ce se spusese despre Bilă, întrebă :

— Atunci ce tot umblă el pe-acolo pe la sfat, cu creioanele alea ? Că şi eu l-am văzut !

— Bilă ?! făcu Moromete. Păi Bilă ţine legătura cu Uniunea Sovietică, nu ştiaţi ?

— Mă al dracu ! rîse Costache.

— Acum vreo cinci, şase ani, continuă Moromete, Bilă striga pe toate drumurile cu gura pînă la ceafă : „Domnule, zicea, astăzi nu trebuie să fii comunist ! Trebuie să fii... anticomunist !“ După vreo doi ani îl văz că se înscrie în partid. „Păi ce faci tu, Bilă, îl întreb, ce fel de comunist eşti tu ? „Nu mă cunoşti, domnule Moromete, zice. Eu sînt comunist anticomunist.“

— Şi cum ţine legătura ?!

Dar Moromete chiar se supără că era luată în derîdere funcţia lui Bilă şi începu să dea din cap : nu se făcea !

— E om greu, domnule, protestă el.

Soarele se urcase sus de tot pe cer şi căldura începuse să vie şi la umbră în pridvor. Foştii liberali tăcură îndelung ca şi cînd existenţa şi devenirea lui Bilă i-ar fi dat gata pe toţi. Fiindcă Bilă era un ins mai degrabă blînd şi numai cînd i se dădea un pahar începea el să urle şi ridica

chiar bastonul (umbla cu un baston). Era „sărac", dar purta haine negre ca şi cînd ar fi fost învăţător sau notar — fusese odată un fel de ajutor de ajutor de secretar — şi acum trăia din trei pogoane de pămînt pe care i le munceau muierea şi copiii. Nimeni nu-şi amintea să-l fi văzut vreodată la cîmp. Cum umbla mereu printre autorităţi, le transmitea dispoziţiile fără însărcinarea cuiva, bagă de seamă cutare, spunea el cu blîndeţea aceea a lui din glas sub care zăcea însă ceva neliniştitor, nu vrei să vii la sfat şi să *lichidezi* afacerea-aia. Vino, domnule şi aranjează lucrurile, preşedintele e supărat, zău, ţi-o spun cu lăcrimi în ochi. Dar nu-i văzuse nimeni niciodată vreo lacrimă.

— Aştia ca ăştia, zise Giugudel cu vocea lui înceată şi cam pe nas, — din pricina asta nu prea erau atenţi ceilalţi cînd vorbea el, însă Moromete era — dar spuse Ilie al Pinţii că se pune pe ei anu-ăsta. Sta de vorbă cu alde Năstase şi trece Arghirescu, de la sfat, care e cu impozitele, referentul încasator, cum îi spun acuma. Fiindcă îl chemă la raion să-l ia la rost şi ăsta ce să zică, zice şi el tovarăşe, chiaburii sabotează. Se lăuda cum a ieşit el din încurcătură cu vorba asta, spuse alde Geacă şi Dănălache, că ăştia umblă pe-acolo, mă întîlnii eu cu ei. Cică i-a plăcut foarte mult preşedintelui de la raion cînd a auzit vorba asta şi zice, păi mă, tovarăşe, dacă chiaburii sabotează, noi ce mama dracului păzim aici, ordin scris să li se ia declaraţii că într-o lună vor achita impozitele şi dacă nu, pe ei ! Şi trece Arghirescu prin dreptul bisericii şi se opreşte, povestea al Pinţii, nea Năstase, zice, nu ştiu cum să subliniez mai mult cotoioşenia situaţiei în care, conform ordinelor, o să te punem. Băga-l-aş în mă-sa, zice al Pinţii că a zis alde Năstase, au ajuns toţi nenorociţii să-mi vorbească ca la uşa cortului. O sută optzeci de mii cică are de plătit.

— Şi tu ce crezi, Giugudel, zise Moromete, că alde Năstase o să dea dosul să plătească ?

— Mă, nu ştiu ! zise Giugudel. Cînd aveai tu datorii înainte de război, mai te ciorovăiai şi mai scoteai ăluia ochii cu cîte-o mie, două de lei, acuma...

Adică acuma timpurile se schimbaseră de aşa manieră, că nu mai ştiai dacă un lucru de necrezut cum era cel care îl privea de pildă pe Năstase, n-avea să fie dus la îndeplinire fără nici un fel de şovăire.

— Aş vrea să trăiesc s-o văd şi pe-asta ! zise Moromete. Cine o să îndrăznească să intre în curtea lui Năstase.

— Păi nu intrară, mă, astă-iarnă şi îi luară vreo cinci căruţe de porumb ? zise Costache. Ai uitat ?

— Nu prea îmi aduc aminte, zise Moromete. Şi Năstase n-a zis nimic ?

— A zis el, dar cine l-a crezut !...

— Ce-a zis ?

— Că n-are ! Şi atunci i s-au urcat în pod şi alde Cristache, colectorul, zice, da' ăsta ce e ? Du-te, domnule, dracului, că-mi mor porcii de foame, cică ar fi răspuns Năstase !... Da' aia bătrînă povestea alde Ilie Brutaru că a visat noaptea dracu ştie ce, că i-a sculat pe toţi din somn şi i-a băgat în sperieţi cică îl asmuţea pe nepotu-său : Păzea, păzea ! Dane, pune mîna pe el !

— Şi crezi tu că Isosică şi Plotoagă or să se ducă ei peste Năstase să-i încaseze o sută optzeci de mii de lei, Giugudel ? reluă Moromete.

— Mă, nu știu cine o să se ducă, răspunse Giugudel, dar de dus îți garantez eu că se duce. N-are milițianul ?

— Asta ce e drept, așea e, recunoscu Moromete, uitasem că mai e și plutonierul Moise care nu stă el cu tine la discuție cum stătea săracu Florică, pe unde-o fi, și-acum mi-aduc aminte cînd veni el să-l ia pe alde fi-meu Achim la post și Achim taman plecase cu oile la București. Da' și pe Nilă săracu, a vrut să-l ia de la premilitară, că îi băgase mîna în gît lui Toderici. A mers și el cu el pînă la marginea satului și zice, du-te mă băiatule și vezi-ți de treabă, ai noroc că îl cunosc pe domnul Moromete, un om, nu așa, care nu face să-i iai băiatul la secție. A ! făcu deodată Moromete cu gura plină, semn că distincția pe care avea s-o facă aproape că nici nu mai intra în discuție, păi ăsta crezi că se mai uită și el să vază cine ești ? Ești chiabur, chit că tu ești desculț și n-ai după ce bea apă, și imediat îți face hîrtie și te trimite la raion.

— Mă, da' Ștefan dădu norocul peste el ! zise atunci și Costache al Joachii.

— Da' ce noroc ! se răsti Matei.

Nu se mai gîndeau acum la Năstase, ci la băieții lui. Erau încă neînsurați, de la Dan fugiseră vreo două, Ștefan nu luase încă nici una, era încă foarte tînăr, abia se întorsese din armată, pe care însă n-o făcuse ca toată lumea, era printre cei dintîi fii de chiaburi care fusese exclus de la acest drept, în loc să învețe să mînuiască armele de foc învățase să mînuiască doar armele albe, lopata, tîrnăcopul, roaba și cărămida — dacă și asta putea fi numită armă albă. Se întoarse într-o bună zi, venind pe jos de la gară, prăfuit, cu lada în spinare, cu sudoarea șiroaie pe gît, dar vesel că scăpase, de loc îmbătrînit de cei trei ani cît lipsise din sat, ca și cînd s-ar fi întors doar dintr-o lungă călătorie. „Cum e, Ștefane ?“ îl întrebase cel care îl văzuse și care povestise apoi în sat ce îi răspunsese flăcăul. „Cam albastru, nea Gheorghe“, zisese Ștefan uitîndu-se drept înainte și ducîndu-și cu nădejde cufărul în spinare, ca pe o povară cu a cărei apăsare se obișnuise și nu credea că o s-o mai poată arunca jos. De atunci de cînd venise nu mai vroia să știe de nimic decît de cai, care îi plăcuseră de mic și pe care îi îngrijea de dimineața pînă seara, mereu era văzut cu țesala pe ei, sau bușumîndu-i cu un șomoiog de paie pe sub burtă, să le pună sîngele în mișcare și să fie iuți și veseli. Și într-adevăr erau, se ridicau pe două picioare atît de sus și nechezau atît de pătrunzător încît ai fi zis că sînt sirepi și ar putea luînd-o la goană să te pomenești cu ei sărind în zbor peste garduri și case. Se spunea despre el că dacă n-ar fi fost el să-l țină de rău pe frate-său Dan, multe s-ar fi întîmplat în familia lor și astăzi ar fi fost cu toții închiși. Era mai ales vorba de o istorie de anul trecut cu vărul lor Vasile (care era aci de față și nu scotea un cuvînt), se spunea că dacă n-ar fi fost Ștefan care să fi știut cum să vorbească la anchetă, n-ar fi scăpat Dan.

— Niculaie, zise Ilinca din tindă, tată, hai la masă.

Și o dată cu vocea ei ieși în pridvor și apoi începu să coboare treptele Marioara lipoveanului. Se zăpăcise de tot și pesemne că tot nu-și revenise, fiindcă nu se uită la nimeni trecînd pe lîngă oameni și nu dădu, plecînd, bună ziua la nimeni.

— Uite, mă, că se făcu tîrziu, se răsti, scandalizat, Matei Dimir. Hai mă, încolo d-aici ! Hai Costache, hai mă Giugudel !

Plecară toți și mai rămase în pridvor doar Vasile al Moașei din Cotocești. Moromete intră în tindă.

— Aș vrea să vă spun și eu niște aspecte de-aici din sat, zise Vasile. Nu acuma, cînd aveți timp...

— Le-ai spus întîi în organizație ? îl întrebă Niculaie.

Vasile, fără să-și facă mai mare privirea micșorată de soarele care bătea acum din plin în pridvor, tăcu, drept orice răspuns. Și atunci Niculaie ridică puțin glasul și repetă că de-aia există organizație de bază, ca să se discute acolo orice aspecte ar apărea în activitatea oricărui membru de partid. Nu era el, Vasile, membru de partid ? Atunci de ce venea el aici în pridvor cu lucruri de-astea ? Vasile nu mai zise nimic, își puse pălăria în cap și plecă și el ca și Marioara, fără să dea bună ziua.

X

Despre ce aspecte vroia el să-i vorbească lui Niculaie ? În orice caz cu Fîntînă își atinsese scopul : Cît ajunse la moară responsabilul începu să strige furios la cei care măcinau că unde era cantaragiul Mantaroșie, și că să se ducă cineva imediat să-l caute, ca și cînd cei care măcinau ar fi fost salariații morii și nu clienții ei. Fiindcă una din mori fusese desființată din lipsă de piese de schimb și piesele celei desființate le folosiseră

la cea rămasă, tot timpul era aglomerație la moară. Unde să se fi dus deci omul să-și macine, în cazul în care ar fi avut chef să nu înghită aceste țipete ? În altă comună ? Dar și acolo puteai să dai tot peste unul căruia să nu-i pese dacă ție îți plac sau nu-ți plac strigătele lui. Înainte se întîmplase odată să se strice moara lui Aristide și atunci se formase un convoi întreg de inși care și-au pus caii la ham și s-au dus zece kilometri în comuna învecinată decît să macine la morarul celălalt, cu care erau certați. Acuma însă, nu se știe de ce, înghițeau și se găsi chiar unul care zise foarte entuziast că se duce el să-l caute pe Mantaroșie.

— Spune-i să se prezinte imediat la mine în birou, că am treabă cu el, mai spuse Fîntînă, fără măcar să-i arunce o privire de bunăvoință celui atît de dispus să-l servească.

Și o luă spre fundul curții unde avea într-adevăr o odăiță lîngă un șopron, pe frontispiciul căruia scria cu litere mari de păcură : BIROU. Nu era însă nici un birou înăuntru, doar o masă de brad cu o bancă lustruită drept scaun, cu un sertar ruginit în care responsabilul morii vîrî o cheie și scoase de-acolo un dosar jegos. Trase mai aproape banca și cotrobăi în sertar după un creion chimic și desfăcu dosarul, care conținea bonuri diverse, chitanțe și tot felul de procese-verbale, toate amesticate varză sub aceleași coperți și se făcură și mai varză sub mîinile late ale lipoveanului, care căuta ceva. În cele din urmă găsi, și anume o coală curată de hîrtie. O luă, o puse deasupra dosarului și gemînd de efort se aplecă foarte tare asupra mesei și începu să scrie. Dar trecuse mai bine de două ceasuri de cînd responsabilul buchisea la scrisoarea lui și Mantaroșie tot nu venea. La

cîntar îi ținea locul ajutorul de cantaragiu, un băiat sub douăzeci de ani, rudă a lui Fîntînă, nepot al neveste-si și care stătea lîngă cîntar chiar și cînd era Mantaroșie acolo. Așa primise ordin de la responsabilul morii.

Adam Fîntînă îi spuse să aibă grijă acolo că el se duce prin sat și dacă vine cumva Mantaroșie să-i spuie să-l aștepte, să nu plece nicăieri pînă nu se întoarce el. Și plecă.

La sfat el găsi oarecare agitație (Mantaroșie însă nu era pe-acolo) iar un oarecine îi spuse că se așteaptă sosirea unuia din secretarii de partid de la raion, tovarășul Sîrbu Ion și a încă unuia, tot activist la raion, Niculaie al lui Ilie Moromete, care o să stea pînă după treierat.

Adam Fîntînă se îndepărtă de clădirea sfatului luînd-o spre centru, unde erau grupate cooperativa, un M.A.T. (*meatè*, cum îi ziceau oamenii), un cămin cultural și mai la vale o stațiune de montă. Aici își aduceau unii iepele, în fața unui armăsar voinic și gălăgios, căruia nevasta tehnicianului, care asista adesea din pragul casei la ședințele de reproducere — locuiau chiar în aceeași împrejmuire cu monta, într-o fostă casă boierească (a Coanei Marica), odinioară frumoasă, astăzi cam dărăpănată — îi vorbea ca unui om, adresîndu-i îndemnuri să fie mai potolit și să nu-i sperie pe țărani cu sforăiturile și nechezăturile lui de nebun. Adam Fîntînă se întoarse însă repede înapoi întețind pașii și intră la clădirea sfatului, unde de fapt nici nu intrase, trecuse pe lîngă și se oprise doar în fața treptelor, unde ascultase informațiile servite de acel oarecine.

Fîntînă intră în biroul secretarului unde Zdroncan stătea cu telefonul la ureche și lua o notă

pe care o scria și o verifica în același timp citind cu glas tare fiecare cuvînt care i se transmitea.

– Da, punct, fire-ai dracu, zî-i mai departe, lua-te-ar dracii, spunea el celui de dincolo.

Zdroncan era al nouălea băiat al lui Traian Pisică, vestit prin nepăsarea totală cu care își crescuse el copiii, lăsîndu-i să facă absolut ce vroiau, să bea, să fumeze, să-și spargă capetele, să umble cu muieri, să nu se ducă la școală, să nu-și respecte părinții, să nu se respecte între ei, orice, chiar să meargă și la pușcărie. Unul dintre ei chiar fusese plimbat prin sat cu cătușe la mîini, furase o oaie și o vînduse și fusese prins, era iarnă și mîinile la spate ale băiatului se făcuseră negre de ger și lumea, uitînd fapta, îl căina în gura mare, mai ales femeile, cătușele acelea fiind o nenorocire care nu se mai putea repara cu nimic, în timp ce o oaie, dă-o dracului, o dai îndărăt și ai terminat... Dar în afară de acest fiu apucător, și de Sfîrfîlică, rămas mut și după ce se făcuse mare, Pisică avusese totuși noroc cu băieții lui, se descurcaseră bine și fără pămîntul care nu le revenise la însurătoare, iar unuia din cei mai mici îi plăcuse chiar și școala și după ce terminase șapte clase primare îl luase Aristide pe lîngă el să-l învețe secretele scriptelor, prea sătul probabil de secretarul existent, Oprescu, ale cărui beții ajunseseră, treptat, să nu mai poată fi comparate decît cu ale lui Fîntînă. Cu ceva însă tot rămăseseră băieții lui Pisică de pe urma prea marei libertăți acordată de tatăl lor : înjurau. Zdroncan cel puțin — de fapt îl chema Fănică, porecla i-o dăduse maică-sa cînd era mic fiindcă alerga toată ziua prin pat : „mai stai dracului locului, nu mai zdroncăni blănile astea ale patului, zdroncane" ; și așa îi rămăsese și numele.

și pronumele — ajunsese să înjure aproape la fiecare cuvînt și dacă cineva se supăra arăta foarte mirat și se ruga de acela să n-o ia de bună. De fapt nu se mai supăra nimeni, fiindcă înjurăturile lui ajunseseră atît de strîns legate de firea lui care era aceea a unui băiat cumsecade încît își pierduseră demult înțelesul lor urît și omul înjurat mai degrabă își descrețea fruntea decît se supăra. În privința asta Zdroncan se deosebea total de Cocoșilă, a cărui fire era departe de a fi aceea a unui om vesel, cum era de fapt Zdroncan.

— Va să zică să-ți citesc ce-am scris, fii atent, fire-al dracu, să nu zici pe urmă că am greșit eu nota.

Și Zdroncan începu să citească cu un glas monoton o lungă circulară administrativă și Fîntînă auzindu-l vru să plece, ca și cînd ar fi uitat de ce se întorsese. Îl căuta pe Mantaroșie și îl întrebă pe același oarecine dacă nu-l văzuse, deși acela îi spusese odată că Mantaroșie e la *meatè*. Dar secretarul sfatului îi făcu semn să rămîie, cu o gesticulație că ceea ce o să audă acum îl privește :

— ...Da, a, arde-te-ar dracii peste urechea aia surdă, să se ceară concursul mă-ti pentru a controla în mod eficace strîngerea recoltei sub supravegherea directă a organelor locale, organele...

Și astfel continuă secretarul sfatului pînă termină toate paragrafele, b,c,d,e,f, inventînd pentru fiecare noi înjurături la adresa celui care îi dicta nota, pesemne un prieten.

— Dă-mi, mă, o țigare, fire-al dracu, nu vezi ce muncesc eu aicea ? zise apoi agățînd receptorul în furcă. Du-te unul și cheamă-l încoace pe tovarășul Isosică, n-oi fi vrînd să mă duc tot eu ? Vezi dacă tovarășul președinte e la el în

birou... Ai auzit tovarășe responsabil al morii, citește ici și semnează că ai luat cunoștință, ce să-ți mai trimet cópie, că n-am timp de cópii, nu macini în timpul strîngerii recoltei fără chitanță de predare, dă-mi, mă, și-un foc, fire-al dracu !

Telefonul țîrîi absorbind din nou atenția secretarului la treburile curente. Fîntînă citi nota, înmuie tocul în cerneală și semnă pe marginea ei, în colțul de sus și nu mai ascultă observația lui Zdroncan că nu acolo trebuia semnat, acolo se pune rezoluția, ci jos, sub textul citit... Se grăbi să iasă și s-o ia din nou spre centru.

— Nu l-ați văzut trecînd pe-aici pe Mantaroșie ? întrebă el a treia oară pe unul de-afară.

— Ba a fost, dar a plecat cu Isosică și cu Bilă la *meatè*, răspunse Zdroncan tare, n-auziși că îți mai spuse ăla de două ori ? S-au dus să bea, lua-i-ar dracii, mai adăugă el, dar se vede de-acolo cînd vine mașina tovarășului secretar Sîrbu, de-aia !

XI

Se explica deci de ce plecase Mantaroșie de la moară : fiind membru în biroul organizației trebuia să fie și el acolo la răspîntie în centru, alături de Isosică. Era lume multă. Cele cîteva zile care îi despărțeau de seceriș, unii le omorau la *meatè* dar nu neapărat consumînd ceva, mai mult fumînd...

Fîntînă îi zări numaidecît pe Isosică, Bilă și Mantaroșie, lîngă geam la singura masă din *meatè* cu o sticlă mare înainte, beau din pahare mici

ţuică bună, se vedeau de departe prunele vinete pe hîrtia-etichetă.

— Mantaroşie, vin pînă aici, că n-am timp să stau, plecaşi de la moară şi lăsaşi cîntarul singur, nici măcar nu m-aşteptaşi să vin eu.

— Lasă că ştie el nepotu' dumitale ce face acolo, răspunse Mantaroşie, schiţînd totuşi un gest să se ridice.

Dar nu se ridică decît după ce se uită întîi la Isosică.

— Ce este? întrebă cantaragiul afară şi se opriră amîndoi în mica poiană bătătorită din faţa *meatè*-ului.

Avea o sclipire jucăuşă în privirea lui mijindă de moldovean învăţat de mic cu vinuri bune care înmoaie sufletul şi părea dispus să dea totul pe faţă dacă un duşman mai primejdios l-ar fi înhăţat brusc de guler şi să scape vînzîndu-i astfel pe ceilalţi, dar nu se sfia în acelaşi timp să se arate şi sfidător, simţindu-se pesemne cu toate cărţile mari în mînă.

— Gheorghe, zise lipoveanul, ai auzit ce plănuieşte Isosică?

— Ce să plănuiască?

— N-ai auzit nimic?

— Nu, răspunse Mantaroşie schimbîndu-şi brusc înfăţişarea şi avînd un glas mic şi curat care însemna: „N-am auzit şi sînt mirat şi nici nu cred, dar dacă tu ai să-mi dezvălui şi să-mi dovedeşti cu fapte că Isosică e altfel decît îl ştiu eu, am să cred şi am să cad pe gînduri." Nu, repetă el, ce să plănuiască, spune!

— S-au înţeles între ei, Isosică, Plotoagă, Zdroncan şi Bilă să ne dea pe amîndoi afară de la moară şi să vie el în locul meu, iar pe Bilă să-l ia cantaragiu, zise Fîntînă cu glas scăzut.

Cînd fusese de dimineaţă la el Vasile din Coteceşti nu-i spusese şi cum va decurge redistribuirea funcţiilor rămase libere, el îi spusese doar ce pericol personal îl pîndea pe el, şi nicidecum că va fi dat afară Mantaroşie şi înlocuit cu Bilă.

— De unde ştii? întrebă moldoveanul brusc bănuitor, dar nu numai în ceea ce privea spusele lui Fîntînă, ci şi bănuitor la adresa celor doi pe care îi lăsase la masă, cine ţi-a spus?

— Prea multe vreai să ştiu, îl parafrază atunci lipoveanul pe acel Vasile. Şi tu stai la masă cu ei şi beai! Uite la ce m-am gîndit că trebuie să facem, nu e timp de pierdut, dacă vine acuma tovarăşul Sîrbu de la raion, dă-te pe lîngă el şi spune-i că ai să-i comunici o acţiune şi să-i spui aşa: Chiaburii au nişte metode ale lor de a se sustrage, şi sînt membri de partid care cunosc manevrele lor, e nevoie să le comunice la toţi într-o şedinţă înainte de seceriş şi treieriş la care să-l rogi să ia şi el parte. Că dacă nu discutăm într-o şedinţă specială problemele astea, n-o să se împlinească planul de colectări, orice am face. Şi cu ocazia şedinţei ăsteia o să iau şi eu cuvîntul şi lasă că ştiu eu ce-o să spun ca să se afle la raion. Trebuie, măi Gheorghe, să terminăm odată cu atmosfera din satu-ăsta! Ei? Ce zici?

Celălalt avea o expresie de parcă ascultase totul cu două urechi diferite şi ceea ce admitea una, respingea cealaltă, încît nu zise nimic, cînd celălalt se opri, rămase anulat cu întrebarea deasupra capului, ca o ameninţare.

— Da, ai dreptate, murmură el în cele din urmă şi nu mai adăugă nimic, nu spuse că prin urmare, dacă celălalt avea dreptate, el avea să-i spună secretarului Sîrbu că e nevoie de o şedinţă de

organizaţie înainte de începerea campaniei, cu participarea acestuia, fiindcă aici era toată lupta, să fie de faţă cineva mare de la raionul de partid.

— Las-o dracului de băutură, zise Fîntînă avansînd („auzi cine vorbeşte !“ se miră Mantaroşie în gînd), nu te mai întoarce la ei şi hai să-i spunem şi lui Niculaie Moromete, băiatu-ăla, am auzit că a venit şi el şi o să stea aici pînă după recoltă. Ajunge să spui tu chestia asta şi ai să vezi că Sîrbu o să fie de acord şi o să stea şi el la şedinţă. Şi dacă stă el, atunci să vezi ce iese !

— Spune-mi şi mie un singur om care să aibă curajul să ia cuvîntul contra lui Isosică, zise în sfîrşit Mantaroşie dînd din cap supărat mai mult pe Fîntînă care nu vedea acest adevăr, decît pe lipsa de curaj generală a oamenilor. Şi reluă : Cine ţi-a spus ţie că Isosică vrea să ne dea afară ? Nu pot eu, continuă apoi dîndu-şi pesemne seama că mai pusese odată întrebarea aceasta şi nu primise un răspuns care să-i alunge ezitările, n-am eu cum să mă bazez pe spusele unuia sau altuia şi să-i spun lui Sîrbu cine ştie ce. Nu pot, ţi-o spun sincer, ce-o să zică ăla, visezi cai pe pereţi, tovarăşe ? Şi te sfătuiesc şi pe dumneata să nu te mai iai după oricine, fiindcă mă mir, Isosică te vorbea de bine, cînd te văzu intrînd zice, ia cheamă-l pe Fîntînă să bem cîte-un rachiu. Să ştii că mă mir !

— Lasă, măi Gheorghe, văz eu că nu vreai, am să vorbesc eu cu tovarăşul secretar Sîrbu, zise Fîntînă.

— Vorbeşte, îl îndemnă Mantaroşie aprobînd, parcă de aprobarea şi nu de participarea lui avea nevoie celălalt. Vorbeşte, repetă el şi îi întoarse spatele şi o luă înapoi, vorbeşte, ai tot dreptul, dacă crezi în ideile dumitale, dar să ştii, ţi-o spun, vorba lui Bilă, cu lăcrimi în ochi, eşti în eroare.

— Gheorghe, îl strigă lipoveanul parcă fără voia lui, stai puţin Gheorghe.

Mantaroşie se opri dar nu se întoarse, nu reveni asupra distanţei parcurse şi Fîntînă o parcurse el înaintînd.

— Gheorghe, spuse el în şoaptă, ce ţi-am făcut eu ţie ?

Şi se uită la celălalt cu o privire întristată din ochii lui albaştri şi curaţi încă, neobosiţi, de om ai cărui părinţi îl crescuseră în apele bălţilor şi care bălţi îl împiedicaseră să ştie prea multe despre oamenii de prin sate, sau în orice caz să-l facă să se agite aşa de tare datorită unor spuse care nici măcar nu se putea şti cît erau de adevărate. Mantaroşie se posomorî şi alungă parcă cu mîna o viziune :

— Mi-ai făcut pe dracu ! Nu mi-ai făcut nimic !

— Nici eu nu ţi-am făcut ţie, şi Gheorghe, atunci de ce...

Şi nu mai spune nimic, se opri ca în faţa unei porţi închise. Mantaroşie se smulse cel dintîi cu hotărîre şi se întoarse şi intră la loc unde îl găsise celălalt mai înainte. Fîntînă se smulse şi el în aceeaşi clipă cu aceeaşi hotărîre şi o luă înainte pe şosea, dar îndată se văzu că la el hotărîrea paşilor nu era susţinută de o hotărîre dinlăuntru la fel de clară, pentru că după cîteva zeci de metri parcurşi în acest fel deodată se opri şi după cîteva clipe de ezitare o luă înapoi într-o direcţie contrarie, pentru ca după alţi treizeci de paşi să se răsucească iar pe loc şi s-o ia pe un al treilea drum care se deschidea aici în răspîntie în trei direcţii. S-ar fi zis că discuţia cu Mantaroşie îl zăpăcise şi nu mai ştia încotro e moara, spre care

se îndreptă de fapt după această împleticeală de beţiv, cum o socotiră cei care îl văzură în acele clipe, spunîndu-şi unii altora că iar a băut Fîntînă din spirtul lui „medicinal“, şi se învîrteşte pe loc ca oaia capie. N-aveau cum să ştie că de la o paralizie a unui picior care îl lovise pe iarnă, speriat, lipoveanul nu mai pusese nimic în gură, nici medicinal nici din cel obişnuit şi că astăzi era treaz ca orice om.

XII

În acest timp Isosică şi Bilă (cu creioanele în piept) ieşiră fără să plătească şi o luară spre sfat: secretarul Sîrbu nu mai venea şi Zdroncan trimisese pe cineva după ei. În drum se opriră un minut în curtea şcolii. Aci, copiii, cu toţi învăţătorii de faţă, erau vaccinaţi şi unii urlau cuminţi şi resemnaţi trecînd prin faţa borcanelor cu ser cu ferma convingere în urletele lor supuse că nu vor mai trece teferi dincolo (odată încăpuţi pe mîna celor doi inşi în halate albe care îi aşteptau cu ceva în mînă şi nu ştiu ce le făceau foarte energic, la umăr, cu calmul unor măcelari care tăiau vite), chiar dacă vedeau cu ochii lor că nu li se întîmpla nimic celor din faţă.

— Toată lumea la vaccinat, zise Bilă cu blîndeţe, deşi nu era nimeni care să nu stea la rînd şi să aştepte să ajungă în faţa sanitarilor.

— Mergem, zise Isosică şi îşi duse două degete la pălărie în semn de salut global şi o luă spre ieşire.

Ajunseră apoi la sfat şi intrară în biroul lui Zdroncan. Secretarul, cu capul în hîrtii îşi duse mîna la gură şi tuşi răguşit, apoi se întoarse spre telefonul agăţat în perete şi tuşind mereu, ceru, drăcuind, oficiul.

— Ia şi citeşte astea, Isosică, fire-ai şi tu al dracului, să nu zici pe urmă că n-ai ştiut. Citeşte şi semnează. Alo, Broşcoşeştii ?

Isosică se uită peste hîrtii fără să le citească, se iscăli şi el sus în colţ alături de Fîntînă şi ieşi.

— Ascultă, Plotoagă, zise el întîlnindu-l pe preşedinte pe coridor, dacă îl vezi cumva pe Fîntînă că vrea să vorbească cu Sîrbu ai şi tu grijă, că o să am şi eu, îi dai cu gura şi nu-l laşi pe-ăla să audă.

— Bine, zise preşedintele, n-ai nici o grijă.

Tocmai se auzea zgomotul unei maşini şi ieşiră pe trepte. Era chiar maşina raionului, *gazul* şi Bilă şi ţîşnise înaintea la toţi şi se plantase alături deschizînd uşa şi ieşindu-i în întîmpinare secretarului. Secretarul nu era singur, îl culesese pesemne pe Niculaie chiar de pe drum, se dădu şi el jos pe partea cealaltă împreună cu încă cineva, un ins scurt şi îndesat, cu ochii vii şi cu sprîncene groase.

— Du-te cu maşina acolo şi pune-o la punct, şi întoarce-te, că nu stăm mult aici, spuse secretarul adresîndu-se şoferului. Cît îţi trebuie ? Într-o oră eşti gata ?

— Imediat, zise Bilă care era alături, într-o jumate de ceas e aici.

Şoferul însă clătină negativ din cap şi îşi tăie stomacul cu palma, adică trebuia să şi mănînce, nu numai maşina avea nevoie de combustibil.

— S-a făcut ! Gata, tresări Bilă din nou, urmărind cu o atenţie parcă absentă tot ce îşi spu-

neau cei doi, fiindcă era vădit că practic nu auzea prea bine, sau trecea sub tăcere această latură a traducerii în fapt a lucrurilor, dar vroia să se audă totuși în tot momentul că el era acolo, glasul lui, persoana lui, și gata să facă chiar și ceea ce nu era cu putință, nu i se cerea sau nu era nevoie să se facă.

— Îi servești tu micul dejun, Bilă ? îl întrebă Plotoagă coborînd și ieșind în întîmpinarea activiștilor.

— Numaidecît, făcu Bilă, și în ochi îi licări ceva parcă amenințător și pe chipul lui negru și osos apărură broboane de sudoare ca sub stăpînirea unei adînci trude interioare.

Toată lumea ieșise în fața sfatului. Mașina se răsuci, întoarse și plecă. Secretarul Sîrbu, Niculaie și celălalt activist intrară în clădirea sfatului și Isosică și Plotoagă îi însoțiră în biroul din fund pe ușa căruia scria : *Organizația de bază P. M. R.* Bilă intră și el, deși Isosică și Mantaroșie îi făcură amîndoi semne de interdicție și în același timp de încurajare, să stea adică afară și să n-aibă nici o grijă, totul e cum nu se poate mai bine, dar nu e cazul să vie și el acolo... Bilă însă se făcu că nu înțelege, era doar membru în birou. În același timp în depărtare se văzu pe drum apropiindu-se silueta voinică și barba de preot a lipoveanului. Se grăbea să vină și el să-i întîmpine pe activiști, dar scăpase momentul și chiar după felul cum nu se mai grăbea nici el, se înțelegea că renunțase la acest gînd și că pașii îl aduceau încoace fără nici o convingere, în virtutea inerției.

— Cum stăm cu pregătirea campaniei, tovarășe președinte ? intră secretarul direct în subiect, aveți ceva probleme pe-aici, cum stați cu

batozele ? Băgați de seamă să nu repetăm greșelile care s-au făcut anul trecut în chestiunea colectărilor. Anul ăsta avem o recoltă bogată, planul trebuie împlinit sută la sută. Restanțe aveți ?

— Avem, tovarășe secretar, răspunse președintele.

— Ați primit circulara cum să se desfășoare recoltarea și predarea cotelor ?

Isosică se uită cu o mică răsucire a capului la Plotoagă.

— Am primit, tovarășe președinte, am și luat măsuri înainte să primim circulara, conform instructajului dumneavoastră, răspunse Plotoagă.

Însemna că acesta era președintele raionului.

— Membrii de partid să fie în frunte la predarea cotelor. Vă luați angajamentul să obțineți chitanța numărul 1 ? Ai, ce zici, tovarășe Isosică ? zise acum secretarul de partid.

— O luăm, tovarășe secretar, răspunse Isosică abia stăpînindu-și vocea flegmatică de siguranță că vor lua și răslua chitanța aceea.

— O luăm, o luăm ! confirmă și Plotoagă cu un glas administrativ și tocmai de aceea adăugă strecurînd un cuvînt care în alte împrejurări avea un înțeles de îndoială, dar aici de greutate, tocmai prin faptul că venea după o reflecție în cunoștință de cauză : *Cred* că o luăm, tovarășe secretar, fiindcă la noi totul e organizat.

Discuția continuă în același fel pînă se întoarse șoferul cu mașina. Nu existau probleme, toate măsurile fuseseră luate sau se vor lua, totul era sau va fi organizat. Numai cu neghina era ceva, nu ieșeau oamenii s-o smulgă, încolo totul era în ordine, încheie Plotoagă și se ridicară toți mulțumiți, bucuroși și satisfăcuți, ca și cînd sece-

rişul şi recoltatul erau ca şi terminate, planul de colectări îndeplinit, ţăranii cu grîul în hambar şi acum puteau şi ei, tovarăşul secretar Sîrbu, tovarăşul preşedinte de sfat raional, tovarăşul preşedinte sătesc Plotoagă, tovarăşul secretar de organizaţie Isosică, tovarăşul Cristache colectorul care nu era de faţă dar care iată-l şi pe el şi pe responsabilul morii, Fîntînă, aşteptînd afară cu Zdroncan, puteau să răsufle puţin şi să se bucure în voie de rezultatele activităţii lor organizate.

Cu o mînă, ţinînd larg deschisă uşa maşinii spre care se dusese înaintea altora, stătea Bilă, cu aerul cel mai decis că le-a aranjat el pe toate, a vorbit el cu tovarăşii ăştia, şi ce era de spus le-a spus el, pe-ăi care i-au făcut lui un bine i-a vorbit şi el de bine, iar pe cei care s-au ridicat contra lui, n-or să mai aibă ocazia să se ridice de-aici înainte fiindcă i-a zdrobit el pe toţi...

XIII

După plecarea maşinii, Isosică nu mai vru să stea de vorbă cu nimeni, deşi atît Plotoagă, cît şi Bilă şi Mantaroşie se uitau la el întrebători : ce facem, mergem iar pe la *meatè ?* Ar fi cazul după succesul cu secretarul Sîrbu ! Învăluindu-se în fumul ţigării secretarul organizaţiei le întoarse spatele drept răspuns şi o luă încet spre casă.

— Lăsaţi-l, spuse Zdroncan tare din biroul lui, prin geamurile deschise, şi continuînd să scrie, fără să se uite însă afară, nu vedeţi că se duce să nu-l ia Ciulca la bătaie cu vătraiul ? Lasă că mergem noi, viu şi eu acuma, staţi niţel să termin actul ăsta !

Nu era adevărat că lui Isosică îi era frică de muiere, sau cel puţin nimeni nu auzise şi n-o văzuse pe Ciulca punînd mîna pe vătrai. E drept că nici pe Isosică ridicînd vreodată mîna la ea, ceea ce era neobişnuit după atîţia ani de cînd se luaseră.

Fiindcă Ciulca cea bătrînă murise, Isosică, la îndemnul fetei, se mutase la ea, să fie ei singuri în casa lor, să nu se certe ea cu soacra şi Isosică, cine ştie, să se apuce să-i ţină mă-si partea. Zonzi, singurul frate al Ciulchii, îşi făcuse o casă a lui în altă parte în înţelegere cu ea. Tăbîrgel şi Siţa nu se supăraseră, dar rămaşi singuri luaseră o fetiţă de suflet, a unei rude, bineînţeles, fiindcă, ziceau ei, aveau să îmbătrînească şi cine să aibă grijă şi de ei, acolo în casă? La rîndul lui nici Isosică nu se supără, fiindcă un copil de suflet însemna un moştenitor şi trebuia deci să i se lase casa după moartea părinţilor adoptivi şi o parte din pămînt. Înţelegerea aceasta dintre Isosică şi părinţi stinse zvonul că el ar fi fost făcut de Siţa cu Aristide şi că toată istoria mamei lui cu Maica Domnului pe izlaz s-ar fi născut în capul ei, speriată de frică să nu afle lumea că a rămas borţoasă de fată mare. La asta ajutase şi plecarea lui Aristide din sat. În casa lui dormeau acum diverşi funcţionari ai sfatului raional sau instructori şi activişti de partid în trecere. Nimeni nu mai ştia unde e acum Aristide, fiindcă i se luase şi restaurantul din Bucureşti, unii spuneau că ar fi închis, alţii că ar fi spion şi ar fi izbutit să fugă peste hotare. Mai ciudat era că Victor Bălosu, care fusese legionar şi primar în cele cîteva luni cît stătuseră legionarii la putere în '40, era funcţionar la Pălămida, deşi pe atunci el fusese acela care îi pusese pe

cei doi inşi cu burta pe o masă în faţa primăriei şi dăduse ordin altor doi legionari să-i bată cu funia udă pe fundul gol, să facă adică el „dreptatea legionară". În realitate nimeni nu ştia de ce erau vinovaţi cei doi. După rebeliunea din ianuarie, Victor Bălosu fusese arestat şi cînd izbucnise războiul fusese trimis pe frontul de răsărit pe linia întîia, de unde iată că scăpase. Se spunea că se găsise la sediul „cuibului" lor o listă de duşmani ai legiunii care trebuiau executaţi de echipa morţii cînd avea să se dea semnalul. În capul listei se afla Aristide, frati-său Năstase, viitorul său ginere, inginerul agronom Petrică Avramescu (care avea să se înscrie în '46 la social-democraţi şi să devină apoi membru de partid după unificarea celor două partide în '48), la care se mai adăugau duşmani ai legiunii mai puţin cunoscuţi în sat. Semnalul acela fusese într-adevăr dat la 20 ianuarie, cînd legionarii vruseseră să smulgă puterea totală din mîinile armatei, dar execuţiile lor nu ajunseră pînă la sate, fuseseră sugrumaţi la Bucureşti de generalul Antonescu, încît nimeni nu dădu crezare faptului că istoria cu lista s-ar fi putut transforma în fapt, ca şi cînd crimele şi execuţiile, dacă nu sînt credibile, nici nu pot avea loc.

În timp ce stătea la masă, Ciulca îi spuse bărbatului ei ce se mai aude prin sat, acele lucruri care din diferite pricini un secretar de organizaţie cum era el le auzea ceva mai tîrziu decît le poate auzi o femeie şi uneori chiar „prea tîrziu". Ciulca făcea parte dintre puţinele fete din sat care absolviseră cursul primar complet, adică şapte clase şi care ştia să ţină în mînă un jurnal şi să-l citească singură pentru sine, pentru curiozitatea ei şi fără să facă din asta caz, să arate

adică la toată lumea că ştie carte, cum vroia să arate de pildă Bilă cu creioanele lui în piept că ştie să scrie (şi abia că lumea spunea că nu ştie, deşi ştia). Ciulca era asesoare populară şi în fiecare marţi şi vineri se urca într-o căruţă, se ducea la gară, lua cursa de dimineaţa de la ora şase şi se ducea la raion, la tribunal şi îşi ocupa locul la dreapta sau la stînga judecătorului şi stătea nemişcată ore întregi ascultînd astfel, împreună cu un alt asesor popular, de astă dată un bărbat, un mecanic de la atelierele de reparaţii din oraş, scurgerea proceselor.

La plecare îi făcea rost Isosică de căruţă s-o ducă la gară, dar la întoarcere nu ştia cînd vine şi atunci Ciulca se descurca singură, se urca în vreuna de ocazie şi venea astfel acasă. Ciulca ar fi rămas multă vreme o femeie frumoasă dacă de la un timp n-ar fi început să se îngraşe. Îi plăcea să mănînce bine, gătea singură după nişte reţete aduse de la oraş şi ea fu prima gospodină din sat care făcu rost pe-acolo pe la raion de o butelie de aragaz şi se lipsi astfel pentru întîia oară în bucătăria satului de paiele tradiţionale, sau de lampa de gătit cu petrol. Casa lor nu era dintre cele mici dar nu prea avea acareturi, semn că gospodarul nu prea se ocupa cu agricultura şi n-aveau nici vite nici nutreţuri, Isosică fiind, înainte de a fi fost numit referent la sfat, agent agricol, sau achizitor la cooperativă. Cît fusese flăcău acelaşi Aristide îl ajutase să cîştige uşor bani pe la gară, pe la negustori, stătea la gura magaziilor cu un plaivas la ureche, scria dublele care le dicta negustorul, în timp ce cu mîna stîngă rădea dublul ţăranului cu o răzătoare.

— Ei, ia spune, Ciulco, zise el așezîndu-se la masă și gîlgîind un gît de țuică din sticla mare pusă pe masă lîngă mămăliga fierbinte. Tu ce-ai, mă, de te strîmbi așa ? se adresă băiatului.

Aveau unul singur, era pe clasa a patra, Ciulca nu mai putuse rămîne însărcinată după prima naștere. Fusese gata să moară la a doua, după cum povestea Isosică, căzuse noaptea în grădină și îl scîrbise pînă și pe Zdroncan cu amănuntele acelei nenorociri, pe care Isosică le dădea însă cu un glas speriat și înduioșat, fără să-și dea seama că asemenea lucruri nu se spun, așa de mare fusese mila de muierea lui în acele clipe, să nu moară și să rămînă fără ea.

— Păi nu văzuși că ne-a vaccinat la școală, nu trecuși pe-acolo ? zise băiatul gîrîind cu dispreț că cineva care e tată poate să nu-l vadă pe fi-său în rînd cu alții așteptînd să fie vaccinat.

— Și te-a vaccinat și pe tine ?

— Dar pe cine !

— Bravo, mă tilimplă, zise Isosică cu o falsă admirație folosind acest cuvînt cu care se adresa el în general demult tuturor băieților, numai el cunoscîndu-i înțelesul și se puse să mănînce pui fript cu mujdei în timp ce Ciulca nu se lăsa nici ea mai prejos și topiră astfel toți trei o mămăligă întreagă cît ai clipi din ochi.

Cîinele stătea pe prag și îi era parcă frig uitîndu-se la ei, bîțîia pe picioare și cînd femeia îi aruncă un os nici nu se văzu ce se întîmplă cu el, nici nu căzu jos și cîinele nu făcu decît un singur hap și îl și trimise în el între coastele lui tremurînde.

— Astăzi iar s-au strîns la Moromete o grămadă de oameni, zise Ciulca și domnul Ilie Moromete iar ne-a înjurat cu gura mare, auzea și lumea pe drum...

— Ce zicea, se interesă Isosică.

— Zicea că o să vedem noi cînd n-o să mai fie comuniștii la putere.

— Ce-o să vedem ?

— „Cînd o să-i văd pe americani colea pe izlaz, a zis el, sarcina mea proprie e să belesc zece comuniști."

— Ie-te-al dracu ! exclamă Isosică parcă înveselit de această perspectivă dar nu prea interesat să se convingă că Moromete spusese cu adevărat acele cuvinte. Și ăilalți ce ziceau ? Cine mai era ?

— Păi era fi-său Niculaie...

— Aha, făcu Isosică de astă dată cam uimit, va să zică era și el de față ? Și n-a zis nimic.

— N-a zis. Era Nae Cismaru, Matei Dimir, Costache al Joachii, Giugudel, Cîrstache al lui Dumitrache, era și Vasile...

— Era și Vasile ? Ei, mînca-ți-aș ochii doamne, era și Vasile care va să zică ! Și n-a zis nimic, domnul Vasile ?

Asta era în sfîrșit un lucru care merita să-l auzi.

— Nu, n-a zis nimic, nici el nici nimeni care mai erau acolo. A fost întîi de dimineață pe la Fîntînă, l-a văzut Aneta lui Dănălache.

— Și altceva ?

— Alde Ilie al lui Troscot, veneam ieri de la raion și el venea de la gară cu căruța și-i zic : „Ia-mă și pe mine, nea Ilie !" dar el : „Te iau eu, dar caii-ăștia mănîncă și ei ovăz" „Păi tot te duci acasă", îi zic. „Da, dar nădușeala care le-o scot eu în spinare dacă te iau și pe tine, face exact două trăiști de ovăz."

— Ie-te-al dracu! exclamă Isosică din nou înveselit parcă de capacitatea aceluia de a calcula exact sudoarea cailor lui. Şi ? Ce-a mai zis ?

— Pe drum prindem din urmă doi tractorişti în salopete, mergeau pe jos şi veneau spre sat sau doar treceau, că n-au vrut să spună (nu erau tractorişti, erau securişti, ofiţeri de la raion, îi cunoşteam) şi cînd i-am văzut, aşa, numai de-a dracului, îi spun lui Vasile : Opreşte să urce şi tovarăşii.

— Şi ? făcu Isosică.

— A oprit, ce era să facă.

— Şi n-a mai zis nimic ?

— Ce era să mai zică !

Povestind, Ciulca trăsese de cîteva ori cu urechea spre uşă şi Isosică se miră :

— Ce este ?

Tînăra femeie nu răspunse, dar îi porunci băiatului :

— Mă, ai mîncat ? Ei, ia du-te şi te joacă. Apoi după ce rămaseră singuri : Fîntînă i-a dat azi la prînz poştarului un plic către raionul de partid, şi pleacă cu şareta la gară abia pe la cinci, după masă doarme. Mi-a spus nevastă-sa, fă, zice, dacă mi-ajuţi să-mi cumpăr şi eu o butelie de aragaz îţi spun un mare secret.

Zicînd acestea Ciulca luă de pe poliţă un plic şi i-l întinse bărbatului.

— L-am dezlipit eu la aburul mămăligii, îl lipesc pe urmă la loc cu gumă arabică ; citeşte şi ai să vezi ; mă uitam să nu vie aia după el înainte să-l fi citit.

Isosică pufni din ce în ce mai vesel şi ar fi fost greu de spus ce îl bucura mai mult, abilitatea muierii lui sau păţania expeditorului. Începu

să citească cu voce tare, cu pauze şi exclamaţii de uimire.

— „Tovarăşe prim-secretar Ghimpeţeanu („ie-te al dracu !") astăzi 28 iunie a.c. a venit la domiciliul meu Vasile al Moaşei, membru P. M. R. şi mi-a declarat următoarele că tov. Isosică secretarul organizaţiei cu preşedintele Plotoagă membru şi în birou, cu cumnatu-său Zdroncan secretarul sfatului, cu Bilă membru P.M.R., responsabil *Arlus* şi cu cantaragiul meu Mantaroşie, membru în biroul organizaţiei P. M. R. care li s-a alăturat, vor să mă destituie şi asta n-ar fi nimic. Dacă partidul hotărăşte eu mă supun bucuros (ie-te-al dracu !) dar vor să mă scoată de hoţ să-l puie pe Mantaroşie să-mi sustragă din convoiul care va pleca la baza de recepţie recent cu uiumul de cereale 3 (trei) saci pe care să-i pitească în pădurea Cotigeoaia şi ei să vie cu miliţianul din partea opusă, să oprească convoiul şi să controleze după borderou („Hm !"). Constatînd lipsa a trei saci, să-mi încheie proces-verbal de sustragere din avutul obştesc şi în felul acesta să pună ei mîna pe moară s-o jefuiască, să introducă irimicul şi să înşele lumea la cîntar. („Ce vorbeşti, mă !"). Cînd l-a întrebat odată cineva pe Plotoagă cînd era el la moară, ce e cu irimicul, el i-a răspuns, da' ce te interesează bă pe tine. („Uite la el al dracu cum le născoceşte.") Tovarăşe prim, eu v-am mai spus dumneavoastră şi anul trecut că ei vor sabota gospodăria colectivă să nu ia fiinţă şi dumneavoastră mi-aţi spus baliverne, nu e adevărat aşa şi acu eu îmi declin orice răspundere dacă partidul nu mă vrea, eu nu insist. („Păi nu insista, fi-ţi-ar barba a dracului, cine te pune să scrii scrisori ?") Singur am rămas pe poziţie cînd s-a constatat că oamenii

adunați de Isosică să se înscrie în colectiv nu vor și am strigat fraților, cine vrea, să rămînă cu mine în sală. N-a rămas nimeni, au ieșit toți, numai eu am stat zadarnic cu mîna ridicată și la prezidiu Isosică i-a dat cu cotul lui Plotoagă să se uite la mine și să-și bată joc. („Păi dacă ai fost bou ! Ai crezut că-ți merge figura".) Tovarășe prim, eu mai multe nu vă spun, că e și cu campania și sînteți ocupați dar am conștiința curată și martori pe Vasile al Moașei și o să iau și pe alții cînd o pleca convoiul ca să vă convingeți."

Și scrisoarea se încheia cu o urare la adresa partidului și era semnată Adam Fîntînă, P. M. R., responsabil al morii din comuna Siliștea-Gumești. Isosică vîrî hîrtia la locul ei în plic de astă dată fără nici o urmă de veselie, iar Ciulca o lipi la loc și o puse pe poliță.

— Nu pot să înțeleg, zise Isosică, de unde știe Vasile ăsta toată operația !

— Nu știu, zise și Ciulca, nici eu nu pot să pricep. De ce, ăla care i-a spus, i-a spus tocmai lui Vasile și nu direct lui Fîntînă. Fiindcă de spus i-a spus unul din ei, Plotoagă, Zdroncan, Bilă sau Mantaroșie. Să-i luăm pe rînd : Plotoagă nu putea fiindcă și el vrea să nu mai fie Fîntînă acolo, Zdroncan e cumnatu-său ; Bilă îi vrea locul lui Mantaroșie... Mantaroșie să-i fi spus ?

— Să zicem, dar de ce nu i-a spus direct ? E clar că aici s-a întîmplat ceva care dacă mă gîndesc bine, nici n-ar trebui să mai dorm pînă nu aflu ce e. Ce caută Vasile aici ? strigă Isosică izbind cu palma în masă.

— Așa este, zise Ciulca rînduind prin diferite cuie și policioare vasele pe care le spăla și le ștergea. Două lucruri sînt rele aici, cine dintre voi i-a spus lui Vasile și de ce tocmai lui Vasile.

— Ciulco, spuse Isosică întru tîrziu ridicînd ochii spre ea și privind-o lung și cu admirație ca pe-o preoteasă a secretelor, tu n-ai putea să afli ce e aici ?

— Ba cum să nu, spuse Ciulca, dar cu o condiție !

— Las-o dracului de condiție, spune numai dacă poți.

— Îți spun că o să mă interesez și pînă la urmă aflu absolut tot. Dar cu o condiție...

— Ei, spune condiția.

— Să-l iai pe frati-meu Zonzi, cantaragiu.

Isosică se încruntă, dar repede ridică fruntea și spuse că asta n-o să se poată că o să bată la ochi și ce-o să zică lumea, dar Ciulca parcă nici nu-l auzi și nici nu insistă, dar nici nu luă altă vorbă. Femeile nu prea au obiceiul să-și argumenteze dorințele și nici nu prea le aud pe cele care li se opun. Dar au aproape totdeauna în mînă mijloacele de presiune. Și Isosică înțelese.

— Bine, zise el, dar află cît mai repede. Mă calcă pe ceafă cînd mi se întîmplă să orbecăiesc cu mîinile înainte în întuneric !

XIV

După masă Niculaie se îmbrăcă și ieși din curte cu pașii deciși ai celui care pleacă în sat chemat de tot felul de treburi. Ilinca se luă după el și îl prinse pe podișcă.

— Niculaie, șopti ea.

— Ei, ce este ?

— Unde te duci ?

Niculaie se uită îndelung pe cer ca și cînd ar fi depins de starea timpului dusul lui încotro avea de gînd, apoi se uită lung înspre partea dreaptă a șoselei, pe lîngă gardurile a căror potecă da, după douăzeci, treizeci de case, în fierăria lui Iocan, unde lucra acum unul din băieții lui, chiar se auzeau dintr-acolo slabe piuituri, îndepărtate ca o părere. Niculaie se uită brusc în pămînt și se posomorî, în timp ce gîndul îi relua mișcarea îndreptîndu-i privirea în partea opusă a șoselei, care ducea *devale*, se vedea țărîna albă printre șirul de salcîmi și podiști cu stanoage pînă jos la pod, unde se făceau două uliți la dreapta și la stînga, prima mai mică urcînd spre măgură și apoi spre cimitir, a doua mai lată, spre vale, unde erau rîul și trecerile spre izlaz...

— Mda, făcu Niculaie fără grabă și abia în clipa cînd avu această exclamație, își dădu seama soră-sa că toate aceste mișcări și uitături, împreună cu acest *mda* care vroia să spună că lucrurile sînt ele încîlcite dacă stai să te gîndești, dar nici mintea care le vede așa nu se sperie cu una, cu două, erau curat tatăl lor, cu care Niculaie, în mod ciudat, semăna la fire, dar nu și la față, care era în întregime a mamei.

— Ei, făcu ea batjocoritor, ce văzuși ?

Drept răspuns Niculaie se urni din loc și o luă spre pod.

— Unde zici că te duci ? repetă Ilinca.

Niculaie merse cîtva timp pe lîngă garduri, după care răspunse ironic, fără să se uite îndărăt :

— La ailaltă în vale !

Alboaica stătea într-adevăr în valea satului cu o grădină distanță de gropile pe lîngă care șerpuia rîul și se intra la ea printr-o uliță pe care n-o foloseau decît ea și încă un vecin. Era, timp

de trei anotimpuri, plină de ierburi grase și de puieți de salcîmi care o țineau veșnic în întuneric și răcoare, în timpul căldurilor. Cînd intră în curte Niculaie văzu de departe casa împrejmuită cu meri și prispa de lut cu stîlpi vechi și cu scară înaltă și în mijlocul bătăturii pe Alboaica. Ea întoarse capul în felul acela al ei care o făcuse pe maică-sa să-i spună că e *poancă*, un cuvînt născocit de ea pentru felul cum fata ei, cînd se uita undeva, nu întorcea liniștită fața într-acolo, ci parcă o arunca, pentru ca după aceea să și-o aducă îndărăt sau chiar într-o direcție cu totul opusă, cu aceeași mișcare. Nu-i stătea de loc rău Alboaicii uitătura aceasta a ei pornită parcă dintr-un elan de bucurie pe care anii și atîția copii cîți îi născuse n-o stingeau ținîndu-l subjugat și acum pe Albei al ei care toată ziua era prin sat cu tesla în mînă să cîștige și să-și țină familia.

— Mamă, strigă ea, uite-l pe Niculaie !

Și în aceeași clipă surpriza îi smulse nu numai aruncarea înapoi a capului spre casă unde pesemne era mama, ci și un soi de încîntare speriată, că își dădea seama de ce a venit el și cine știe ce-o să iasă acuma de-aici. În ce-o privea orice s-ar fi întîmplat era bine, fiindcă ea n-a avut și n-o să aibă nici de-aici înainte nici un amestec în hotărîrile mamei ei, n-avea atîta putere asupra ei ca s-o îndemne în vreun fel sau în altul.

Catrina Moromete ieși întîi pe prispă dar apoi nu mai putu să stea să aștepte și se dădu jos și o luă spre băiat, călcînd cu acel mers ezitant al mamelor în astfel de clipe cînd li se turbură cu adevărat mintea cum nu li se întîmplă în nici o altă împrejurare a vieții, căci rămîn totdeauna pe deplin stăpîne pe ele, chiar și în fața morții părin-

ţilor, şi cu atît mai puţin în faţa flăcăilor cînd sînt fete sau în faţa altarului cînd sînt mirese. Rar se văd însă printre ele care să-şi ţină firea în faţa copilului lor ajuns bărbat :

— Niculaie mamă, zise ea cu o astfel de voce tărăgănată că se umplu parcă tot aerul de dragostea ei fără margini şi nu mai era în văzduhul alb de iunie loc pentru altfel de cuvinte şi repetă, Niculaie, mamă, adică ea şi el, mai mult nu se mai putea spune.

Şi cînd se apropiară de tot unul de altul ea îi luă mîna dreaptă şi începu să i-o sărute, în timp ce Niculaie îşi apropia faţa, fără să se oprească, silind-o astfel să meargă alături de el şi să renunţe la alte gesturi pe care dacă i le-ar fi încurajat ar fi sfîrşit prin a cădea în genunchi înaintea lui.

— Ei, mamă, o luă apoi Niculaie repede, parcă ar fi vrut să speculeze aceste clipe ale ei de părăsire şi să-i smulgă astfel făgăduiala că se întoarce acasă, ia să-mi spui mie acum nu de ce ai plecat de-acasă, că ştiu de ce ai plecat şi îţi dau dreptate, dar de ce nu te-ai întors, fiindcă aici nu-ţi mai dau...

— Niculaie mamă, zise atunci Catrina parcă tînguindu-se şi ai fi putut crede auzind-o că ochii ei îi înoată în lacrimi şi de aceea glasul îi e aşa de sugrumat, cînd de fapt nici o lacrimă nu se zări apoi sub genele ei în timp ce îi răspunse fiului. Niculaie, mamă, repetă, cum să te oprească el maică pe tine să urmezi la şcoală numai ca să le cumpere ălora pămîntul îndărăt şi să ne dea pe noi afară din casă ? De ce să facă el asta ?

— Mamă, dar el n-a făcut, a vrut doar să facă.

— Ba a făcut, ani de zile a umblat pe la munte cu gîndul ăsta.

— Bine, mamă, exclamă Niculaie rîzînd, dar sînt copiii lui, trei copii, cum ţii tu la noi, care ne-ai făcut, n-are şi el dreptul să ţină la ai lui ?

— Eu nu zic, mamă, să nu ţină, dar cînd am venit la el şi i-am spus mă, tu ai trei băieţi, ăştia cînd se fac mari mă dau afară din casă, ce-ai de gînd ? Eu la tine nu stau dacă nu treci casa şi pămîntul şi pe numele meu. Bine, o să-ţi trec, zice, n-ai nici o grijă. Şi nu mi-a trecut, Niculaie şi am vîndut şi-un pogon de pămînt pe timpul foametei de după războiul ălalalt, că o aveam pe Tita şi pe Ilinca şi mi-erea frică să nu moară de foame. Şi le-am dat să mănînce şi la ai lui, că nu puteam să nu le dau, mă, zic, trece-mi măcar o jumătate de pogon pe numele meu, să fie jumate-jumate, lasă zice, că i-l dau fetii cînd s-o mărita, adică Titei. Abia cînd fu de te dete pe tine la şcoală vîndu două pogoane, pe care pe urmă le cumpără la loc, să-i aducă pe-ăia îndărăt, iar Titei cînd se mărită nu-i dădu nimic. Spune şi tu, maică, ăsta e om ? Să nu-l laşi singur şi să moară cu păcatele în spinare ? !

— Da, dar nu înţelegi că îi faci Ilinchii rău, taman acuma cînd îl găsi şi ea pe aviatorul ăla de la aerodrom ? zise Niculaie.

Aici interveni Alboaica dîndu-şi cu o mişcare parcă de încîntare extremă capul întîi într-o parte, apoi în cealaltă şi zise că aşa i-a spus şi ea, măcar pînă se mărită Ilinca şi pe urmă n-are decît să stea aici, dacă nu-l mai poate suferi.

— Dar i-a căşunat rău pe el, Niculaie, zise ea mai departe aproape rîzînd, deşi nu era nimic de rîs aici.

— Nu pot, Niculaie, mamă, să mai mă uit la el, zise Catrina parcă şi ea curioasă de acest fenomen. Să nu-l văz în ochi. Și nici Ilinca să mai stea acolo : eu am pătimit cu ea şi dacă nu mă ascultă, dau pămîntul ei didă-ti !

— Fugi d-aici mamă şi nu mai vorbi aşa, că Niculaie o să creadă că eu te îndemn, Doamne fereşte, exclamă Alboaica şi de astă dată rămase cu capul cu uitătura puţin poncişă, de unde îi venise pesemne mamei ei cuvîntul de poancă cu care o poreclise.

— Dar ce sînt eu, mă-sa sînt sau o miloagă de pe drum să mă rog de ea ! continuă Catrina cu aceeaşi voce duioasă pentru Niculaie, dar neîmblînzită pentru bărbat şi fiică.

— Bine, mamă, zise iar Niculaie uitîndu-se acum în sus printre salcîmi, semn că nici el nu putea trece peste ceea ce nu înţelegea, dacă mie nu-mi pasă de ce mi-a făcut tata, cum de îţi pasă ţie ? Dacă eu m-aş plînge aş mai zice, dar eu nu zic nimic, şi ca o dovadă că e aşa, e că nu mai mi-a plăcut să fiu învăţător, că aş fi putut să fiu după război. Înţelegi ?

— Lasă că ştiu eu, zise mama cu o voce din ce în ce mai dură şi mai întunecată. Dacă te duceai la şcoală mai departe, n-ai fi luat-o pe urmă contra Domnului Cristos.

— Unde m-ai văzut tu că am luat-o contra Domnului Cristos ? zise Niculaie rîzînd. Politică se făcea şi înainte, de ce amestici borcanele ?

Alboaica începu şi ea să rîdă şi mama, încolţită, nu mai zise nimic şi cîteva clipe rămase tăcută şi cu o expresie încremenită, dar apoi îşi reveni :

— Unde amestic borcanele ?

— Lasă asta acuma, porunci Niculaie, dacă vrei să mai viu pe-acasă de-aici înainte, fă cum zic eu şi nu-i strica Ilinchii măritatul. Și cu tata vorbim, ori îţi trece casa şi pe numele tău, ori dacă nu, îi spun că nici eu n-o să mai viu să-l văz şi n-are decît să rămînă singur şi să-i cheme pe Paraschiv şi Achim de la Bucureşti. Vreai aşa ?

— Nu, mamă, zise Catrina cu o voce blîndă dar neînduplecată, nu-ţi amestica tu tinereţile cu păcatele noastre, cine ţi-a spus să vii ?

— Nu mi-a spus nimeni, am venit pentru treieriş cu treburi.

— Și cît stai ?

Niculaie spuse cît, pînă se încheia campania.

— De ce nu stai tu aici la didă-ta Mariţa ?

Aşa deci ! Niculaie se ridică supărat, plecă, ajunse acasă şi se repezi fără milă în tatăl său : să-i spună ce i-a făcut el mamei de s-a născut ura asta în ea, fiindcă nu se poate să fie numai istoria cu dusul lui la Bucureşti, altceva mai grav poate s-a întîmplat. Ce ? Moromete avu nevoie de un timp destul de lung ca să se dezmeticească. Apoi zise :

— Păi, nu ştii ?

— Nu ! zise Niculaie, de unde să ştiu ! ?

Și se pregăti să asculte. Moromete se pregăti şi el să-i spună, dar apoi se întîmplă ceva de necrezut. Deodată el începu să nu mai vrea să spună, se posomorî, îşi lăsă de cîteva ori fruntea în pămînt, pentru ca în cele din urmă să rămînă tăcut de tot. Semăna în clipele acelea cu un bolnav care s-a însănătoşit, dar n-a scăpat neatins. Cu toate stăruinţele lui, Niculaie nu scoase de la el nici un cuvînt de nici un fel, de părere de rău, de recunoaştere sau măcar să încerce să-i arate

băiatului, că el nu se gîndise să le facă lor nici un rău... Nu zicea nimic şi puteai să crezi că da, se gîndise, îi trecuse prin cap să le facă rău, sau dacă nu chiar rău, pur şi simplu nu-i păsase, trecuse peste toţi fără să dea socoteală cuiva şi îşi urmărise gîndul aşa cum vrusese el. Tăcea şi îşi ţinea fruntea în jos ca un vinovat, dar se vedea că în sinea lui nu se simţea aşa, dar nu era nici senin. Era o tăcere fără scăpare. Fiindcă pe urmă ridică privirea şi redescoperind lumea Niculaie se pomeni cu el că ia altă vorbă; cu veselie, cu îngrijorare sau cu vechea lui uimire, dar fără să fi răspuns la ceea ce se aştepta de la el.

— Mă, exclamă el, fata asta al lui Niculaie al Niculii!

— Ce e cu ea, tată? întrebă atunci Ilinca, zgîindu-se spre drum să vadă şi ea ce era cu fata aceea care într-adevăr tocmai trecea pe lîngă garduri fîţîindu-şi fusta.

— Picioarele ei, zise Moromete, trece porcul cu jijeu printre ele.

Asta însemna că fata aceea a lui Niculaie al Niculii avea picioarele aşa de curbate în afară, încît porcul, căruia i se pune de obicei la gît un jijeu să nu poată trece printre spărturile gardurilor, printre picioarele ei putea totuşi trece. Ilinca chicoti înainte să-şi dea seama că Niculaie aştepta de la el un răspuns. Şi pe chicotitul ei, Moromete părăsi locul, se sculă şi o luă încolo spre grădină. Nehotărît, se întoarse şi se opri în mijlocul bătăturii. Acuma ce să fac eu, părea să spună, încotro s-o iau, spre poarta de la grădină, sau spre poarta de la drum? Paşii i se mişcară şi în cele din urmă o luă spre cei doi salcîmi care străjuiau ieşirea din curte. Iar Niculaie rămase cu privirea după el pînă ce nu-l mai văzu. Ai fi zis că nu se întîmplase nimic dacă n-ai fi ştiut că nu era nici o lună de cînd acest om paşnic şi înţelept alergase cu parul după muierea lui, urlînd la ea să se ducă din tîrla lui. Niculaie încerca să înţeleagă. De ce tăcea el? Ce avea de ascuns? Aici se pare că existase cîndva o zi sau o clipă pe care el pentru întîia oară se ferise s-o privească în faţă şi atunci această zi sau această clipă se cuibărise în el ca un duşman de neînvins care îi micşorase în ochii mamei statura lui de temut. Care era această clipă, cînd mama îl văzuse pentru întîia oară vinovat şi nu se văzuse şi el şi mai ales cum de nu se văzuse mai tîrziu, dacă întîmplarea, sau slăbiciunea, îl împiedicaseră s-o vadă atunci cînd avusese loc căderea şi să stea drept: da, ăsta sînt, ce să fac, mi-am pierdut minţile, mi s-a rătăcit cugetul, n-am mai ştiut ce e bine şi ce e rău, cine vrea să mai trăiască cu mine de-aici înainte să stea lîngă mine, cine nu, să mi-o spună, că nu zic nimic, ne uităm unii la alţii faţă în faţă şi vedem ce ne mai rămîne de făcut şi fiecare să-şi poarte pe urmă crucea. Ce-ar fi putut să-i facă mama? Din ce s-ar mai fi putut hrăni ura ei? (Fiindcă vorbelor lui i-ar fi urmat faptele, înzestrarea fetelor, trecerea casei şi pe numele ei şi stingerea acestei mari îngrijorări a vieţii ei: să nu vie Paraschiv şi Achim şi s-o dea afară cu fetele, să ajungă pe drumuri, fiindcă n-avea unde să se ducă să-şi pună capul pe-un căpătîi, casa din vale era a Alboaicii, moştenită de la bîtul ei, Năfliu.) Ori, el lăsase acea clipă să-i scape şi ceea ce era de neînţeles era că o lăsa şi acum, fără să-şi dea seama că ăsta era duşmanul care îi ameninţa existenţa mai rău poate decît orice din viaţa lui trecută. Se împăca în mod ciudat cu această înfrîngere, deşi avea în el aceeaşi voinţă ca odinioară şi se dovedise că sub nepă-

sarea lui stătea dormitind, dar gata ca de obicei să sară şi să facă praf pe oricine ar fi cutezat să se atingă de ea, aceeaşi dihanie trufaşă şi plină de putere din tinereţe. Nu se putea plînge. Şi sărise. Dar de ce nu se mai speriase mama ? Cum de nu simţise el că tot aşteptînd şi ferindu-se, va veni şi această clipă, cînd mama putea să se lase omorîtă, dar n-avea să mai vrea şi nici să mai aibă cum să-l vadă iar întreg şi nevătămat şi să-l ierte ? Îi era cumva inima neagră că Nilă murise degeaba pe pămînt străin, că Paraschiv era mereu bolnav şi nici el n-avea s-o mai ducă mult şi se gîndea să-i dea totul lui Achim ? !

— Ce făcuşi, Niculaie ? şuşoti Ilinca apropiindu-se.

Adică ce-a făcut cu mama, a izbutit s-o facă să-i vină mintea la cap ? Dar Niculaie nu înţelese şi se dezvinovăţi învinuind :

— Eu, ce făcui ?! Voi, ce făcurăţi ! N-aţi putut, tu şi cu Tita, să-i ţineţi de rău mai din timp ?

— Nu ştiu, dădu Ilinca din umeri cu nepăsare. Mie să-mi dea partea mea de pămînt şi să nu dea Dumnezeu să mă stric şi cu băiatu-ăsta din pricina lor, că...

Şi nu-şi termină vorba, nici măcar nu voia să se gîndească la ce s-ar mai putea întîmpla în asemenea caz.

— Ce stai, zise ea, du-te după el.

Adică mai era vorbă că nu trebuia lăsat să tacă şi să se ferească ?

— Aşa face şi cu noi, nici nu-ţi dai seama cum te păcăleşte : tu îi spui şi el tace ce tace şi o dată îl vezi că ia altă vorbă.

Niculaie se dădu jos din pridvor şi din drum se uită apoi să vadă încotro o luase taică-său.

— A intrat la Iocan, Niculaie, spuse Cîrstache din curte, unde dregea un mic pătul de porumbei.

— Iocan, care Iocan ? zise Niculaie şi Cîrstache rîse.

XV

Soarele trecuse de cealaltă parte a şoselei, printre salcîmii lui Cîrstache. Era parcă amiaza după amiezii. Umbrele gardurilor şi ale caselor începeau să crească spre răsărit, după ce cîteva ceasuri stătuseră pe loc. Nu se ştie de ce la ora aceea se vedeau mereu pe drum fete sau muieri tinere, după a lui Niculaie al Niculii apăru acum una însărcinată. Nu mergea pe poteca de pe lîngă garduri, mai ferită, ci pe cea de pe marginea şoselei, în plină lumină, cu burta înainte, fără nici o sfială. Se şi vedea copilul în ea rău pus, parcă de-a curmezişul, te mirai că n-o durea... În spatele ei, parcă pitindu-se, una veselă, se opri, îi dădu bună ziua lui Niculaie şi îi şopti ceva. Niculaie murmură un răspuns şi tînăra femeie îşi văzu apoi mai departe de drum, sărind sprintenă şanţul şi luînd-o acum pe lîngă garduri cu aerul că trupul ei nu ştie nimic din ce a făcut capul, ce i-o fi spus lui Niculaie, iată, şi-l leagănă cu nepăsare în mers şi simte din plin bucuria de a sări un şanţ fără să mişte măcar o pietricică din locul unde laba desculţă a piciorului a atins ţărîna pămîntului.

— Bună ziua, nea Ilie, i se auzi apoi glasul subţire şi cîntat, fiindcă într-adevăr Moromete se întorcea acasă şi tocmai se întîlnea cu el.

Nici Cîrstache şi nici Niculaie nu-l văzuseră cînd se apropiase pe lîngă garduri. Venea cu oarecare grabă, ca omul prins într-o treabă pe care ca s-o facă trebuie să umble de colo pînă colo pînă îi dă de cap. Niculaie îl lăsă să treacă şi în curînd se auzi uruind poliţa de deasupra uşii, căuta ceva, cine ştie ce îi trebuia...

— Lasă mai bine să dregem altceva mai greu de reparat, zise Niculaie cînd Moromete se dădu jos de pe scară şi ieşi din nou pe poartă.

Se luă după el. Moromete nu înteţi şi nu-şi micşoră paşii, totuşi se opri deodată nedumerit :

— Tu ce treabă oi fi zicînd că ai încoace ? Sau n-ai nici o treabă ?

— Cu tine, zise Niculaie, nu se poate discuta decît de pe poziţii de forţă ?

— Adică cum ? se miră Moromete. Vreai să spui că o să mă sforţezi tu pe mine ?

— Eu nu vreau să te forţez, dar pot să mă pun pe o poziţie de forţă şi atunci să vedem ce-ai să faci.

— Ei, pune-te, zise Moromete.

— Pot, de pildă să nu-ţi mai trimet bani. Şi să ştii că nu glumesc oricît de bună inimă crezi tu că am !

Moromete nu şovăi, dar ridică sprîncenele ; nu-i plăcea totuşi ceea ce auzea şi se vedea că îşi dă seama că Niculaie nu glumeşte, nu era vorba numai de bani propriu-zis...

— Noroc, nea Ilie, zise unul grăbit trecînd pe lîngă ei cu o nuia verde subsuoară ; noroc, Niculaie !

— Bine, zise Moromete. Dar fă-mă să înţeleg ce vreai tu ?!

— Hai cu mine pînă la mama, zise Niculaie.

— Bine, zise Moromete, hai.

Şi se întoarseră din drum şi o luară devale. Moromete arăta foarte senin şi mergea cu mîinile în buzunarele din faţă ale pantalonilor şi cu paşi rari şi lungi. Asta era la el semn că fără să fie îngrijorat de ceva era totuşi preocupat, dar parcă în mod plăcut şi singura dificultate era o anumită alegere care trebuia făcută din mai multe lucruri de loc rele. Deodată pufni într-un fel de rîs care era mai mult o înduioşare pe care o prelungi cu dări din cap de protest că a putut cuiva să-i treacă prin cap că...

— Ei, zise Niculaie.

— Să zici tu, că... Hm... Auzi... Păi, mă, Niculaie, se rugă Moromete cu aceeaşi înduioşare de protest în glas, crezi tu că dacă aş putea eu să înham căişorii mei colea şi să fac nu zece, cîte făceam altădată, cinci, hai trei, drumuri la munte, aş mai avea eu nevoie să-ţi cer ţie ? Sau tu crezi că eu îţi cer fără să am nevoie ?!! zise el parcă s-ar fi pomenit trăsnit că la asta nu se gîndise.

Şi se şi opri în mijlocul drumului uitîndu-se la fiu să-şi dea seama dacă nu cumva era adevărat. Dar Niculaie nu se opri şi Moromete trebui să se mişte din loc şi să-l ajungă din urmă.

— Eu nu ţi-am spus că aşa o să fac, zise Niculaie. Ţi-am arătat că nu e bine să discuţi cu mine de pe poziţii de forţă.

— Eu discut de pe poziţii de forţă ?

— Dar cine ? Eu te întreb ce s-a întîmplat între tine şi mama de aţi ajuns în situaţia asta şi tu iai altă vorbă profitînd de faptul că nu poate

să-ţi smulgă nimeni vorbele cu cleştele din gură. Nu e o modalitate de a rezolva o problemă.

— Bine că venişi tu cu alte modalităţi, zise Moromete cu un glas cît pe-aci să te facă să crezi că într-adevăr se bucura de posibilitatea asta. Noroc, bă Stane, răspunse el unuia care se apropiase şi trecuse pe lîngă ei cu nişte paşi atît de regulaţi că ai fi zis că drumul de unde vine şi se duce el nu are nici început nici sfîrşit şi n-are deci rost mergînd pe el nici să mergi iute nici să te precipiţi. Araşi ale patru pogoane care îţi ieşiră prost porumbul pe ele ? mai întrebă Moromete.

— Le arai, zice celălalt (şi răspunsul lui nu veni imediat).

— Şi ce puseşi în loc, mai zise Moromete.

Între timp celălalt, cu mersul lui nezgîlţîit, se îndepărtase mult şi i se vedea turul pantalonilor mişcîndu-se în ritmul adormitor al paşilor. Era prea departe ca să mai răspundă şi timpul se scurgea în urma lui în valuri de aşteptare pe care nu le turbura nimeni. Moromete rămăsese pe loc cu gîtul răsucit într-o parte, uitîndu-se la spatele acela care nu numai că nu înceta să se mişte înainte cîştigînd din drum, dar nu dădea nici un semn că mai auzise ultima întrebare care îl urmărea şi că se aştepta de la el dezlegarea unei enigme : într-adevăr, ce pusese el pe cele patru pogoane ale lui pe care le întorsese ?

— ...pe mă-ta cu spinarea aia a ta lată cît o uşă, după ce că eşti surd, eşti şi mare ! zise Moromete fără să-şi micşoreze cine ştie ce glasul, încît te apuca frica să nu fi auzit cumva ăla şi să se întîmple ceva cu totul neplăcut.

— **Tot porumb, răspunse atunci** celălalt foarte distinct, dar fără să fi ridicat glasul.

— Fiindcă îmi spuse al lui Niculaie al Pinţii că ai pus otavă, zise Moromete strigînd. E bine că l-ai pus tot porumb, fiindcă acuma o să se facă, atunci cînd veni şi araşi tu în primăvară căzuşi în neploaia aia ! şi de-aia nu-ţi crescu.

— Deşteptu de fi-meu ! se mai auzi din dosul spinării celuilalt, tot aşa, fără să fi întors o clipă capul sau să-şi fi schimbat o secundă ritmul paşilor.

După care nu se mai auzi nimic şi Moromete, care între timp se întorsese cu trup cu tot spre cel cu care schimbase aceste cuvinte, reveni cu faţa spre fi-său.

— Avem de mers undeva, zise Niculaie fără bunăvoinţă. Mergem acuma la mama. Dacă vreai să stai de vorbă cu oamenii pe care îi poţi întîlni pe drum, fă în scopul ăsta un drum special şi distrează-te.

Moromete se opri pe loc alarmat, ameninţînd astfel că dacă fiul continuă să se poarte cu el în felul acesta, s-ar putea, cu orice risc, să nu mai meargă acolo unde se duceau. Dar Niculaie nici măcar nu se uită şi din nou Moromete trebui să-l prindă din urmă.

— Cu toate că s-a dovedit că a fost în detrimentul meu, continuă Niculaie, nu pot să nu recunosc că nu-ţi stătea de loc rău pe vremea cînd ai cîştigat atîţia bani că ţi-ai cumpărat la loc cele două pogoane vîndute după fuga lui Paraschiv, Nilă şi Achim. Toată activitatea ta de-atunci avea la bază o idee greşită ! şi te purtai foarte urît. Crezi că nu se poate să devii activ decît pe baza unei idei greşite ?

— Păi uite aţi venit voi cu idei bune, zise Moromete prompt, ne-aţi interzis orice mişcare, nici pînă la gară nu poţi să te mai duci cu o căruţă

că și găsești un milițian acolo care te caută su
cergă.

— Acuma mergem la mama, repetă Niculaie

— Și nu putem și noi să vorbim așa ca do
oameni...

— Cum să nu. De ce nu treci casa și pe numel
mamei? Dacă asta îți cere ea, ce te costă, crez
că mai are acum nevoie Paraschiv de ea, cînd e
are pe-a lui? Tu ți-ai cumpărat la loc cele dou
pogoane, ai un lot întreg, în timp ce mama a vîn-
dut un pogon pe vremea foametei de după primu
război și a mai vîndut pe urmă încă unul ca s
am eu bani de cărți și de taxe. Pentru aste dou
pogoane nu face un loc de casă? La ce te gîn-
dești, că s-ar putea să vie Achim în sat și să s
apuce iar de plugărie și ai vrea să-i dai casa
Foarte bine, dar cine vă împiedică să vă facet
în cazul ăsta tu cu mama alta alături și să trăit
liniștiți?

— Locul ei, zise Moromete, l-am vîndut lu
Tudor Bălosu să te țin pe tine la școală.

— Nu-i adevărat, rosti Niculaie indignat. M
mir cum poți să spui o asemenea minciună. C
cine crezi că vorbești? Locul ăla era al Guichii
în timp ce curtea e destul de mare s-o împărțiț
în două și unde e acum grajdul să dărîmați și s
vă faceți o casă nouă.

— Mă Niculaie! Mă Niculaie! strigă Moro-
mete deznădăjduit, tu crezi că eu nu vreau?!
Mîine, domnule, mă duc la sfat și îi trec și cas
și locul, pe numele ei inclusiv! Dar crezi tu c
asta e?

— Asta e! afirmă Niculaie fără înconjur. F
tu chestia asta și ai să vezi că asta e.

— Păi atunci, zise Moromete oprindu-se și dîn-
du-și pălăria pe ceafă, ce mai căutăm încolo, hai
încoace spre sfat să facem actul.

Adică, dacă era vorba numai de-atît, în ceea
ce îl privea, socotea intrarea aceasta în dome-
niul simplității practice a vieții drept cel mai pre-
car lucru care se putea închipui, era gata oricînd
să facă tot ceea ce se cerea de la el.

— Nu, zise Niculaie, asta e altă modalitate de
a te abate din drum (se uită la ceas) mergem întîi
la mama și pe urmă de-acolo, dacă mai avem
timp, mergem și la sfatul popular.

— Mergem, conveni Moromete cu o tristețe
duioasă, abia simțită și ochii mari deschiși îi îno-
tau parcă în niște lacrimi care nu se scurgeau,
dar care nu-i înecau mai puțin vederea. Mergem,
Niculaie, zise el cu un glas mic și curat, ca să nu
se bage pesemne de seamă ceea ce îl copleșea pe
el în clipele acelea, mergem unde zici tu, întîi la
măta și pe urmă dacă nu mai avem timp, mer-
gem mîine la sfat, că e timp și mîine...

Aproape că nu se putea îndura acest glas și
aceste cuvinte cu duioșia lor mititică asemeni unei
rugăminți voit inocente ca să nu sufere pedeapsa
teribilă care se pregătea sub ochii lui înspăimîn-
tați. Niculaie însă mergea înainte cu privirea
țintă la ceva care numai el știa ce era, și nu băgă
de seamă și nu i se păru foarte ciudat nici glasul
așa de puțintel al tatălui și nici supunerea lui
atît de totală, de neînțeles, cu care primea tot
ceea ce i se spunea.

— Dacă zici tu că așa e bine, continuă el, zic
și eu ca tine, poate știi tu ceva...

— Ce spui, tată, zise Niculaie cu glasul celui
care n-a fost atent fiindcă n-a auzit bine.

— Zic că poate că e bine așa cum zici tu, să nu-ți închipui că ai venit și tu pe la noi, ai văzut sau ți-au spus fetele astea ce s-a întîmplat și n-am ascultat și de vorba ta. Să trăiești, Anghelache... Uite, plecai și eu cu băiatu-ăsta prin sat...

— Ia-l la secere nea Ilie! zise acel Anghelache voios.

Moromete redevenise între timp stăpîn pe sine și se uită dintr-o parte la fiul său: dădu din cap ironic arătîndu-l pe cel care trecuse:

— Acuma eu ăstuia, după teoria ta, nu trebuie să-i mai răspund la ce-a zis, fiindcă mă împiedică să merg!

— Nu să mergi, să ajungi, zise Niculaie.

— Adică cum, zise Moromete cu o dorință sinceră de a înțelege. Întrucît mă poate împiedica cineva să ajung unde mi-am propus dacă...

— N-am timp să-ți spun și nici nu mă interesează, îl întrerupse Niculaie, mai bine gîndește-te ce-o să-i spui mamei cînd o să te întrebe de ce ai gonit-o de-acasă, nu să stai la taclale cu alde Anghelache!

— Cine a gonit-o de-acasă?

— Tu ai gonit-o, răspunse Niculaie, fiindcă una e să spui niște vorbe care poate să nu-ți placă și alta e să te prefaci bolnav zile întregi, ca să poți pe urmă să pui mîna pe par și să te iai după ea s-o gonești. Astea sînt faptele, n-ai cum s-o cîrmești orice ai zice și asta trebuie să rezolvi, nu altceva.

— Măi copilule, exclamă iarăși Moromete, de astă dată însă mai ferm, dacă din pricina vorbelor s-ar fi întîmplat tot ce știi, nebun să fiu eu și să nu fac orice ca să nu mai fie așa. Dar nu e vorba de vorbe!

— Dar despre ce e vorba? zise Niculaie cu acel glas plin de siguranță pe care îl avem totdeauna cînd sîntem încredințați că întrebarea noastră va rămîne fără răspuns. Mama se întorsese de bine de rău acasă, și nu zice nimeni să-ți fi părut bine de fapta ei, dar era acasă, și era acasă *în dreptul ei*, ai înțeles vreodată lucrul ăsta? Mie să-mi răspunzi direct la întrebare.

— Am înțeles, că nu e așa mare filozofie ce spui tu, zise Moromete supărat. Dar...

Și nu mai completă și restul gîndului. Niculaie așteptă.

— Ei, zise el în cele din urmă, vezi că de fapt n-ai înțeles bine despre ce era vorba? Înțelegi abia acum, dar atunci nu ți-a trecut prin cap că n-ai dreptul să recurgi la forță. Să te văd acuma cum te descurci.

XVI

Ajunseseră și intrară în curtea Alboaicii. Ca și mai înainte Marița era tot în bătătură și îi văzu nu pentru că se uită la ei, ci pentru că prin mișcarea parcă de mîndrie veselă pe care o făcea capul pe gîtul ei zărea tot timpul totul și nu se putea petrece nimic chiar și în spatele ei fără ca ea să-și dea seama în aceeași clipă:

— Mamă, strigă ea, păzea, a venit tata în pețit.

Îi convenea să rîdă, vroia parcă să spună că Albei al ei n-avea s-o gonească niciodată de-acasă orice i-ar face. Catrina, fie că nu se așteptase să-l vadă pe Moromete venind după ea chiar în aceeași zi în care venise Niculaie, fie că nu știa

ce să mai facă văzîndu-l că se apropie de prispă, rămase cîteva minute lungi ca năucită, timp în care toată lumea se așeză pe-aproape. Alboaica aduse niște scăunele mici pe care le puse pe jos printre troscotul verde, care la ei se apropiau pînă lîngă marginea de lut a prispei. Dar apoi Catrina își reveni, se ridică fără veste de la locul ei, și pieri în casă prin tinda deschisă. Să fi fugit astfel fără să spună nimic? Moromete se uita în pămînt mohorît.

— Mamă, strigă Niculaie încet, să știi că stăm aici și te așteptăm.

Alboaica, veselă, își dădu capul pe spate cu o mișcare de parcă s-ar fi ferit de-un fluture care îi zbura prin preajmă și zise în șoaptă:

— Lasă, Niculaie, că iese ea acuși. Apoi adăugă și mai șoptit: Dar să știi, tată, că nu e de-a bună, mai bine o mai lăsați și veneați peste vreo lună...

— De ce peste vreo lună? zise în clipa aceea Catrina prin geamul deschis al odăii.

Se vedea că se drege în oglindă și cînd ieși chipul ei, sub o broboadă nouă, arăta ca para focului iar din ochi îi scăpărau lumini verzi.

— Ce cauți aici? zise ea rămînînd în picioare pe prispă, adresîndu-se bărbatului care stătea jos pe scăunel, afară din curte! Să nu stai tu aici în fața mea și să vii cu Niculaie după tine! Hai, afară! Și dacă Niculaie ține cu tine și îți caută în coarne, să plece și el! N-am nevoie de feciori care umblă contra Domnului Cristos și îndeamnă lumea să nu se mai ducă la sfînta biserică.

Stătea mereu în picioare și din cînd în cînd îi dădea îndărăt pe tată și pe fiu cu dosul palmei, cu mișcări care n-aveau în ele nici o știință a efectului, dar erau totuși cumplite, fiindcă arăta

în clipele acelea tot atît de tînără și pătimașă ca și una de treizeci de ani care avea ea demult bănuieli că viața ei e greșită, dar i-a trebuit totuși o dovadă a trădării, ca să rupă cu cel care totdeauna a înșelat-o.

— Tu, zise ea dîndu-și o dată cu vorba brațele îndărăt, ca o pasăre gata să zboare sau să atace, azi dacă ar veni feciorii, azi ne-ai arunca pe drumuri. Că nu-ți ajunse că fugiră cu caii și cu oile și sparseră lada și luară din ea banii cu care trebuia să meargă Niculaie la școală!

— Pe unul din ei, măcar, zise Moromete, iartă-l c-a murit. Au mai rămas doi: unul e bolnav și o să moară și ăla mîine-poimîine. De cine mai ți-e frică?

— Mai bine ai fi murit tu, spuse Catrina cu mintea rătăcită. Că eu cu ei n-am nimic, i-am crescut și m-am trudit cu ei și i-a bătut Dumnezeu după păcatele lor, dar tu...

Vroia adică să spună că el a rămas singurul nepedepsit și că trebuia deci să moară și el pentru ca astfel să ispășească. Ea era singura care n-avea nici o vină și deci nimic de ispășit, deci singura care merita să trăiască.

— Mamă, rupse Niculaie tăcerea încărcată de aburii înfierbîntați de ură care otrăviseră numaidecît tot aerul din jur și era greu de văzut cum se mai putea vorbi mai departe fără să fie împrăștiați de cineva cu hotărîre (Moromete tăcea ca un gard bătut de ploi și nu se știa dacă venise aici cu gîndul să rabde sau să dea lupta în fața lui Niculaie și să încerce să cîștige în felul acesta.) Uite, mamă, zise Niculaie cu un glas care arăta că el era singurul care putea să-și păstreze aici o judecată limpede, deși necoaptă și poate neștiutoare. Tu ai fi vrut ca tata să moară și din

cîte am înțeles eu, el chiar a vrut să-ți facă pe plac și s-a pus la pat și n-a vrut să mai mănînce. (Aici Niculaie îi aruncă Alboaicii o privire, și sora lui vitregă înțelese că nu trebuia să rîdă.) Cine din sat de la noi sau chiar și din alte sate ar fi fost în stare să facă una ca asta? Că pînă la urmă tata n-a reușit, asta e adevărat, dar și tu te-ai grăbit să-l lași să se chinuiască singur și ai vrut s-o iai și pe Ilinca după tine. Cred și eu că lui tata i-a pierit atunci cheful să moară de dragul tău.

În clipa aceea Moromete se agită pe scăunel și deodată se ridică în picioare. Îl trînti fără să vrea, bîjbîind din mîini și împiedicîndu-se în proprii genunchi pînă porni împleticindu-se și făcînd totuși pași mari. Ce era cu el? Nu cumva e adevărat, gîndi Niculaie, ce i-am spus eu mamei doar în glumă, ca să-i arăt că nu e nimic de lăudat nici în fapta ei, care la drept vorbind nu prea se deosebește de a celor mai rele muieri din sat cînd ajung și ele la astfel de răscruci ale vieții? De ce fugea el iarăși și nu stătea aici să meargă pînă la cap? Putea să fie adevărat acest lucru de necrezut, că nu vrusese să mai trăiască? Dar de ce oare? Se simțise el așa de tare chinuit de remușcări? Sau într-adevăr răutatea răzbunătoare a mamei îl împinsese atît de departe? Oricum, chiar dacă nu se gîndise să moară, bine nu-i fusese, prin urmare știa și singur să ispășească și nu trebuia să vie ea mama și să-i dorească sfîrșitul, cînd el se ținea mereu așa de voinic și mintea lui era atît de vie!

— Tată, strigă Niculaie cu glasul răgușit, tată!

Dar el nu se oprea și mergea din ce în ce mai dezordonat și Niculaie fugi după el și îl ținu.

— Tată, zise Niculaie, unde pleci fără mine? Cum ne-a fost vorba?

Moromete se opri și glasul tînăr care îi pronunța numele îl făcu să-și adune în sine patimile răscolite cum își adună un cal puterea să se oprească înainte de a-și trînti călărețul. Se descotorosi cu blîndețe de brațul băiatului și își continuă mersul, acum regulat și sigur de sine. Niculaie îl urmă.

— Ei, zise apoi Moromete pe uliță, ai văzut și tu? Că vii și-mi spui că de ce nu fac și nu dreg. Uite, am făcut și-am dres, spune și tu acuma dacă asta merită să se mai numească femeie, că e măta și n-ar trebui să-ți spun așa. Degeaba îmi zici tu că n-o să-mi mai trimeți bani, că nu iau eu aminte la asta, ce crezi tu că pentru mine îți cer cînd îți cer? Nu tot pentru ea și pentru soră-ta, să aibă și ele să-și cumpere vreo fustă? Că orice ați zice voi, lumea n-o să vrea ea să renunțe la pămînt, și de ce să nu-i dau și ei un pogon, două, că a fost fată vrednică și a muncit? Nu de-aia, continuă Moromete după o vreme, în timp ce Niculaie acum tăcea și asculta, dar ca să vezi și tu cum e, am zis ca tine să viu să stau de vorbă. Păi crezi că ai cu cine? Nu vezi că nu e în toate mințile ei? Lumea e plină de nebuni, mă mir că se mai încape!

— Da, dar tot trebuie să-i treci jumate din locul de casă, zise Niculaie mohorît. Trebuia să faci chestia asta mai demult. De ce n-ai făcut-o?

Moromete nu răspunse și nici Niculaie nu avea aerul că ar mai fi atît de doritor să afle de ce. Totuși continuă:

— Pune-te în locul ei, de la început de cînd noi nici nu eram trăiește cu gîndul că într-o zi s-ar putea ca Paraschiv s-o arunce pe drumuri. Cît timp a văzut că nu ții nici cu noi nici cu ei, a mai fost cum a mai fost, dar pe urmă tu te-ai apucat

și te-ai dus la București... De ce te-ai dus ? Sau în orice caz, de ce te-ai dus cu căciula în mînă, cînd din contră, ei trebuia să te primească pe tine smeriți, că doar erau vinovați. Cînd colo, tu le-ai dat tot ! exclamă Niculaie cu o nedumerire împrăștiată și cam absentă, din care nu lipseau însă unde reci de neînțelegere.

Ajunseseră la capătul uliței și Niculaie o coti spre văgăuni, și nu îndărăt spre casă, cu o înfățișare nemulțumită și iritată. Moromete făcu același lucru. Îi trecuse duioșia aceea tremurătoare cu care venise, nu era nici un ceas, mai înainte, la Alboaica.

— Ați fost șase copii, zise el crezînd că Niculaie nu mai avea mai multe de spus. N-am putut să mă rup în șase părți că m-aș fi rupt și aș fi zis, na ție cutare, na și ție cutărică, tu ăsta du-te la școală și studiază, tu Paraschive ia și te însoară cu Manda lui Bodîrlache, tu Nilă aranjează-te și tu cum te taie capul cu ce-ți dau, tu Achime ia-ți oile și fă ce vrei cu ele, voi, fetele astea vedeți cu ce vă mai dau eu și cu ce vă mai vine de la măta arăniți-vă și voi pe-acolo prin tîrla ăluia cu care o să vă măritați !... Iar noi ăștia să ajungem la mila voastră, să ne trimeteți de la unul la altul cu mămăliga în mînă, că n-o să avem cu ce s-o mîncăm. Ei, chiar dacă făceam așa, tot n-ați fi fost mulțumiți !

— Sigur, de-aia păstrezi tu tot lotul tău numai pentru tine, ca să n-ai vorbe ! zise Niculaie sarcastic. De ce nu le-ai dat lui Paraschiv, lui Nilă cînd trăia și lui Achim partea lor, dacă zici că de dragul lor te-ai dus după ei la București ?

— Ca să-l bea pe-acolo cu muierile ! zise și Moromete la fel de sarcastic.

— Care muieri ? Cînd începu Paraschiv să-și facă economii pentru casă, nu mai era vorba de nici un fel de muieri.

— De unde să știu eu ! făcu Moromete sumbru. Cîte n-au început ei, și n-au dus nici una la cap !

— Dar nu despre asta e vorba, zise Niculaie cu un glas mai înalt și mai curățit de o împotrivire ascunsă care nu întîrziase să apară cîtva timp la adresa tatălui, cînd îi auzise primele cuvinte în uliță, după ce plecase împleticindu-se de la Alboaica. Cînd te-ai dus la București așa cum te-ai dus i-ai arătat mamei că n-ai de gînd să te ții de cuvînt. Ce-ai fi vrut atunci să facă ea în cazul de față, să bată din palme ? Acum ai să-i treci din locul de casă.

— De ce, că vreai tu ? zise Moromete foarte mirat.

Niculaie tăcu o vreme în fața acestei reveniri neașteptate. În cele din urmă pufni cu nepăsare, deodată străin de toate acestea :

— Nu pot să sufăr oamenii care nu e un ceas de cînd au promis un lucru și pe urmă uită despre ce e vorba.

— Ba asta s-o crezi tu că am uitat, răspunse Moromete și el cu aceeași nepăsare de sus, cu care vorbise fiul. Ca să nu ziceți că am gonit-o pe măta de dragul ălora de la București, îi trec jumătate din locul de casă, dar nu ei, ci Ilinchii și cu condiția expre să nu-i spui nici tu nici Ilinca pînă la moartea mea. Și nici să-i văd picioarele prin curte că nu știu ce-i fac...

Și cu acestea Moromete se răsuci brusc cu fața spre sat și o luă singur pe drumul de întoarcere, fără să se uite dacă fiul avea de gînd să-l urmeze.

Niculaie nu-l urmă, se îndepărtă și el în același timp, grăbit, ocolind văgăunele pe acele poteci care duceau tot spre sat, dar în cu totul altă parte.

XVII

Soarele începuse acum să coboare spre asfințit... El era ceasul cel mare al oamenilor, semnul timpului și al vremii, dacă trebuie să aprinzi focul de prînz sau dacă poți să te duci sau nu la cîmp, dacă mai e timp sau nu te-apucă vreo ploaie... Chiar nevăzut el dă nepăsării privirii o rază din lumina lui, să vezi o pisică trecînd drumul sau un cîine sărind un pîrleaz... Cu atît mai mult, un băiat sau o fată, sau o căruță cu cai, cu o familie întreagă în ea... Pe cerul lui albastru, albind grămezile uriașe de nori, îți luminează să vezi totul și să nu stai niciodată fără să faci nimic, chiar dacă doar te uiți la el... Nimicul nu există decît pentru copii fiindcă ei sînt singurii care răspund cînd îi întrebi : „Ce mai face tac-tău și măta Mărine ?". „Nimic", zice el mirat că se pun astfel de întrebări, cînd acela poate să-și dea seama și singur de atîta lucru. Pentru ca după zece ani să răspundă și el fără ezitare, dar și fără grabă, spunînd exact că tata e plecat pe la Cotigeoaia să taie niște lemne iar mama e pe la dida să coacă pîine. Raiul e numai al copiilor, pentru că numai ei pot trăi în el fără să facă nimic și din acest nimic să țîșnească totuși uimirea și încîntarea veșnică. Pentru ceilalți uimirea și încîntarea e stîrnită de ceva sau de cineva și are o durată, ca și viața lor, mai lungă sau mai scurtă.

Nu înseamnă că n-o întrebi *nimic*, pe Paraschiva lui Stan Ciocea, cînd o vezi trecînd pe drum cu mersul ei tot așa de frumos ca pe vremea cînd era fată mare, înainte de a se fi măritat cu Moreanul : „Ce mai faci Paraschivo, unde te duci ?" Paraschiva își întorcea fața ei care și ea rămăsese frumoasă, deși ceva alb ca o pudră de zăpadă se așternuse parcă pe obrajii ei, și ochii păreau să-i înoate într-o ceață viorie, ca de revărsat de zori ; vrea să arate veselă, și parcă chiar și e, ca și cînd nimic nu i-ar mai fi rămas din tot ceea ce așteptase ea de la frumusețea și viața ei de fată decît să se silească să arate veselă : „Ce să fac, didă, mă duc pînă la Valache să cumpăr niște..." Nici nu se mai auzea ce spunea ea că vrea să cumpere, fiindcă nu pentru a afla cu adevărat unde se duce sau ce mai face fusese întrebată (ce mai putea să facă acum decît să trăiască și să facă tot ce face toată lumea, să-și vadă de casă și de copiii care îi ieșiseră la fel de frumoși ca și ea, patru în aproape patru ani, după care odată se oprise și de atunci i se albise și obrazul) ci să i se poată auzi vocea, ca și cînd durerea și plînsul ei din ziua nunții ar fi trebuit să-i ia glasul pentru totdeauna, sau cine o întreba s-ar fi așteptat s-o audă iar izbucnind în hohote la masă, cu voalul și coronița pe frunte, după întoarcerea de la biserică. Pentru că Moreanu o luase, cu nuntă, la șaisprezece ani și era atît de subțirică și de fragilă încît lumea se așteptase să moară de inimă rea după ce tatăl ei o silise să se mărite cu acest Moreanu, care era un om blînd și nu era nici măcar urît sau bătrîn, să fi avut vreo treizeci de ani, atît doar că avea un picior mai moale sau mai scurt, se vedea la mers cum îl trage sau se poticnește puțin în el, dacă vroiai puteai să nici nu bagi de

seamă. Dar toată această istorie era însoţită de un calcul pe care îl făcuse tatăl ei, un om care era departe de a fi sărac, dimpotrivă, avea, lîngă podul din mijlocul satului, pe sub care curgea primăvara cu spume apa unui braţ al rîului care încolăcea satul pe la margine, o casă cu două caturi şi două pridvoare şi cu fîntînă de piatră în curte şi avea ca şi Moromete două loturi. Paraschiva era singura fată pe care o avea Stan Ciocea şi frumoasă cum era şi cu atîta pămînt cît putea să-i dea părinţii ei, toată lumea se aştepta s-o ia cine ştie cine, la fel ca ea, care ar fi trebuit să vie nu se ştie de unde şi s-o ducă nu se ştie încotro, la Bucureşti... Şi iată că venise acest Moreanu, într-adevăr de foarte departe, tocmai de la Moreni, unde lucrase la o sondă din acelea care se vedeau seara tocmai de-aici, incendiind cerul cu flăcările ei... Ardea demult, parcă de totdeauna, aşa cum se vedea spre miazănoapte întotdeauna, aşa cum se vedea spre miazănoapte în-... dată ce se lăsa seara, la marginea cerului... Pe cîmpie oamenii se opreau şi se uitau şi arătau copiilor cu biciul, tot aşa de vrăjiţi şi ei ca şi aceştia : arde sonda de la Moreni ! Ce era aceea o sondă ? Şi de ce ardea ? Aşa trebuia să facă, să ardă seară de seară, sau ce era cu ea ? Moreanu (îl chema Ion Panait) era de fapt tot din sat, dar plecase de mult la Moreni şi se întorsese de-acolo plin de bani şi Stan Ciocea pusese ochii pe el. I-o dăduse repede pe Paraschiva, de frică să nu ia Moreanu pe alta. În schimb, se spunea în sat (şi tocmai acest „schimb" le speriase pe fete, suratele ei şi atît o căinaseră şi plînseseră cu ea că izbutiseră s-o facă să se poarte şi ea la nuntă aşa cum se purtase) Moreanu trebuia să-i dea lui Stan Ciocea toţi banii aceştia pe care îi cîştigase el în atîţia ani, să-şi deschidă el o cîrciumă

în centru în faţa celei a lui Aristide, pe care îl duşmănea, fiindcă Stan Ciocea era ţărănist şi Aristide îl dăduse jos după prima guvernare a ţărăniştilor. De atunci Stan Ciocea nu mai fusese ales primar, din pricină, credea el, că n-avea cîrciumă în centru ca Aristide, să vie oamenii la el şi să bea, să-l audă vorbind şi dîndu-şi seama că e mai deştept decît Aristide, să-l voteze pe el, pe Stan Ciocea, la alegerile viitoare. Acum Stan Ciocea era şi el fugit ca şi Aristide, pitit nimeni nu ştia pe la care rude ale lui de pe la Piteşti, fiindcă atunci cînd i se luase cîrciuma şi se făcuse în ea casă de naşteri, Stan Ciocea făcuse scandal mare, începuse să înjure ca un zăltat şi atunci venise la el într-o noapte miliţia să-l ridice. Stan Ciocea trăsese zăvorul (îşi făcuse, cu anii, două odăi deasupra cîrciumii), începuse să-i înjure şi pe miliţieni şi îi ameninţase că să îndrăznească unul din ei să-i spargă casa : o să-i spargă şi el capul cu un par, chit că după aia o să moară şi el împuşcat. Miliţienii nu-i spărseseră uşa, dar în seara următoare reveniseră, însă Stan Ciocea fugise între timp. Moreanu, ginerisău, care stătea în casa cu două caturi pe care părinţii i-o lăsaseră Paraschivei zestre, umbla pe drum tăcut, cu capul în pămînt, ca şi cînd nici el n-ar fi putut să uite că mireasa lui i-a plîns la nuntă şi el se căia şi acum că i-a făcut acest rău însurîndu-se cu o fată atît de frumoasă şi de subţirică : în capul lui începuseră să se arate fire albe şi trăind lîngă el Paraschiva îmbătrînise şi se albise parcă şi ea, cu toate că părul ei era mereu curat şi mai arăta încă veselă cînd rîdea şi i se vedeau toţi dinţii în gură : lumea nu uita nunta ei neobişnuită şi din pricina asta n-o uita nici ea, deşi acum ţinea la „Ion al ei" şi ajunsese

să-i placă chiar şi mersul lui poticnit, puteai să-ţi dai seama după glasul cu care îl striga cîteodată cînd se grăbeau să se ducă pe la rude, îmbrăcaţi de sărbătoare şi cu copiii în braţe : „Hai Ioane, hai, spunea ea de la poartă, în timp ce Moreanu cobora, treaptă cu treaptă, scara înaltă a pridvorului din faţă, calcă şi tu de două ori într-un loc, că pînă ajungem cum mergi tu, ne-apucă noaptea, mă !". El mormăia nu se ştie ce şi rar dacă i se auzea glasul, chiar cînd trebuia să răspundă la bună ziua : nu zicea nimic, ridica doar puţin mîna în aer şi îşi vedea de drumul lui care la el era mai lung ca la alţii. În ultima vreme fiindcă doi dintre copiii lor erau studenţi la o facultate din Bucureşti, de la sfatul popular li se trimisese într-o zi să ţină în gazdă un tînăr învăţător. Îl goniră după cîteva săptămîni indignaţi de purtarea lui necuviincioasă : se apucase să-i facă Paraschivei cadou o pereche de ciorapi de mătase ; preşedintele Plotoagă le trimise atunci o învăţătoare şi cu ea se împăcau bine, stătea şi acuma la ei.

XVIII

Ce putea însă să răspundă Marioara, fata lipoveanului, dacă ar fi fost întrebată unde se duce în ziua aceea cînd plecînd de la surata ei, Ilinca lui Moromete, o pornise pe drum ? Încotro se ducea ? Fiindcă un om sau o fată într-un sat trebuie să se ducă undeva dacă picioarele li s-au urnit din loc şi au început să le calce pămîntul. Poate să meargă la apă, la fîntînă cu o găleată, sau se poate duce la aceeaşi fîntînă cu o vită ; se poate duce undeva departe, în altă parte a satului unde are o rudă ; şi aici mersul e ghicit de toată lumea, e mai rar, dar mai *aşternut*, mai regulat şi mai puţin ispitit de opririle întîmplătoare, vede şi în acelaşi timp nu vede pe cei pe care îi întîlneşte, are de mers şi n-are timp de nimeni, fiindcă nu are numai de dus ci şi de întors şi dacă se opreşte se poate pomeni că lumea începe să spună : asta (sau ăsta) ştie cînd pleacă, dar de întors numai Dumnezeu ştie cînd se întoarce ; se poate duce pînă colea peste drum, la cineva cu care are puţină treabă, sau fără treabă ; şi atunci mersul e liber, gata să mai piardă sau gata chiar să piardă cu altcineva tot timpul destinat să-l piardă cu cel la care se gîndise de la început ; se mai poate duce de asemenea la o mică muncă prin împrejurimile satului, unde are o vie sau un petic de pămînt cu pepeni sau dovleci sau cînepă sau nutreţ, este văzut, dacă e un om, de toată lumea cu o coasă la spinare sau cu o ţăpăligă, lucruri care nu fac parte din arsenalul uneltelor mari, cu care omul iese de obicei însoţit de alţi membri ai familiei, împreună cu căruţa cu cai ; şi în afară de sărbători cînd toată lumea părăseşte casa şi se strînge ba pe marginea şanţurilor, femei şi bărbaţi deopotrivă, sau la horă şi la plimbări prin pădure, băieţi şi fete tinere, un om într-un sat nu se mai poate duce nicăieri unde să fie văzut şi să nu se ştie ce e cu dusul lui şi ce rost are. Este cunoscut şi mersul nenorocirii, cînd un bărbat trece cu capul gol pe drum, cu nişte paşi rari şi cu fruntea plecată şi tăcut, strivit parcă de fîlfîitul morţii care i-a intrat în curte şi i-a răpit fie copilul, fie mama bătrînă, sau chiar femeia încă tînără. Mersul acesta însă

nicăieri, tărăgănat, care fu văzut în după-amiaza aceea cu cîteva zile înainte de seceriş al Marioarei lui Fîntînă, stîrni vorbe pe tot parcursul lui, ca şi cînd s-ar fi petrecut ceva nemaipomenit. „Ce e cu asta? Unde se duce ?" Şi trecută de o casă silueta fetei era zărită din curtea cealaltă şi după cîteva clipe lungi de tăcere şi contemplare se auzea şoapta în liniştea zilei : „Uite-o şi pe Marioara lui Fîntînă, de unde o fi venind ?". Şi nu trecea mult şi se auzea altă voce : „Asta le-a terminat pe toate, se duce acuma să joace !". „Ce-aveţi cu ea, s-o fi ducînd şi ea pe la vreo fată !" o apăra cîte un glas de femeie. „Pe la vreo fată n-ar fi nimic, răspundea bărbatul, să nu nimerească ea în altă parte." Unde ar fi putut nimeri ? Imaginaţia redusă a femeii părea izbită violent de cea a bărbatului şi se auzea protestul ei scîrbit, amestecat cu rîsul scurt al celui fără măsură la vorbă. Din altă curte ţîşni chiar întrebarea curată, plină de interes, a unei surate care nu-şi arăta însă faţa.

— Unde te duci, Marioară ?

Marioara tresări, se uită într-acolo şi timp de cîţiva paşi nu zise nimic. Pe urmă răspunse, tare, foarte răspicat şi explicativ.

— Mă duc la pădure după bureţi.

Da, asta putea fi adevărat, plouase puţin azi-noapte şi puteau fi căutaţi bureţi, mare minune să-i găseşti însă după o ploaie atît de mică şi care nici nu se ştie dacă o fi ajuns prin Cotigeoaia. Dar puteai să-i cauţi, bureţi sau melci, sau chiar peşte, dacă te mai duceai cu cineva, cu o plasă să dai pe la fundul rîului, aci la intrarea în pădure, sub deal. „Se duce ea după bureţi, cum mă duc eu acuma, de Sîn-Petru, după iepuri", se auzi

alt glas, ca şi cînd de Sîn-Petru vînătoarea de iepuri ar fi fost la fel de lipsită de noimă ca şi mersul pierdut al acestei fete.

Pe urmă Marioara ieşi din sat şi scăpă de sub ochii oamenilor, ajunse în vale la Cotigeoaia unde se vedea podul cel vechi de lemn, cu schelăria lui care în singurătatea care năvălea parcă din pădure asupra rîului, părea, împreună cu o cruce mare şi o fîntînă de prin apropiere, la fel de veche că s-ar fi zis că e părăsită dacă jgheabul ei uriaş cu scoarţa de muşchi crescut din coaja fostului copac din care fusese făcut, n-ar fi arătat că vitele şi poate şi oamenii continuau încă să bea apă din ea. O rămăşiţă a unor timpuri demult uitate, singura mărturie că în acest sat au mai trăit cîndva şi alţi ţărani şi că şi cei din prezent vor pieri într-o zi toţi şi numai astfel de urme cum sînt podurile, fîntînile, crucile, făcute de mîna lui, sînt o mărturie de om, restul, pădurea şi ierburile existînd şi singure, iar casele şi drumurile fiind mai mult decît acestea din urmă sub tîrnăcopul care le dărîmă sau le desfundă să-şi facă altele mai bune. O fîntînă însă din bucăţi mari de piatră, lîngă un pod din bîrne groase la marginea satului lîngă o pădure pe unde nu se umblă atît de mult ca pe ieşirile mari, poate să dureze sute de ani dacă din cînd în cînd un cui e vîrît adînc cu ciocanul sau o ciutură e schimbată odată la douăzeci de ani de nişte inşi de prin apropiere care să fie suficient de înstăriţi pentru ca nici cuiul şi nici ciutura aceea să nu-i facă să prefere ruina podului sau a fîntînii, pagubei la care acest cui sau ciutură i-ar supune. Marioara coborî încet pe spinarea domoală a micului deal în coasta căruia curgea rîul şi ajunse, trecînd pe pod, în poiana de lîngă marginea pădurii. În de-

părtare se vedea albia rîului cotind lin, cu apă bogată, printre sălcii plîngătoare și ierburi înalte. Soarele bătea din plin peste lăstăriș și era liniște mare. Pădurea se întindea dincolo de lăstăriș plină de răcoare și umbră. Cînd Marioara trecu podul un strigăt dinlăuntrul pădurii răsună ca dintr-o casă uriașă al cărei acoperiș era cerul. Marioara se opri și se uită într-acolo, cu mîna la frunte, și cu privirea sticlind. Se auziră glasuri limpezi foarte apropiate. Un zgomot puternic de cai, trecînd vijelios peste pod, îi întoarse privirea înapoi și curînd caii zburară prin fața ei și pieriră în adîncurile pădurii. O clipă doar se zări fîlfîind cămașa albastră a călărețului pe fondul verde crud al lăstarilor și după aceea nu se mai auzi decît tropăitul care se depărta sporindu-și parcă enorm viteza din pricina ecoului care dubla repede cele opt răpăituri de copite peste pămîntul bătătorit. Apoi tropăitul păru că se domolește și se îndepărtează, dar reveni cu forță sporită parcă pe sub pămînt și umflîndu-se din ce în ce, pînă ce deodată se stinse de tot și liniștea recăzu. Soarele cobora deasupra pădurii și părea mai puternic decît cînd era în înaltul cerului, lumina mai tare, văile mici și cîmpia îndepărtată zăceau scăldate în lumina coborîtă jos, încă albă, deși galbenul din ea putea fi ghicit în strălucirea aparte a unor ierburi, în reflexul apei, sau în umbrele sălciilor răsturnate cu capul în jos în dreptul gîldaelor adînci unde rîul își încetina scurgerea și își sporea adîncimea și suprafața. Marioara reveni parcă indecisă, intră sub pod și după ce rătăci cîtva timp pe sub stinghiile lui de dincoace de apă, pline de cuiburi de rîndunici și pînze uriașe de păianjeni, o luă încet înainte pe albia rîului pe o potecă de sub mal. Poteca făcea o buclă de-a curmezișul malului înalt, ajungea jos și acolo dădea în altă potecă, chiar alături de apă, pe un mal mai jos, plin de ierburi cu firul subțire și roșu, ardeiul șerpilor. Fața apei strălucea ca argintul, iar de o parte și de alta, pe maluri, parcă ardea un foc rece. Marioara își scoase sandalele și intră în apă, într-un loc unde curgerea rîului se subția și se vedea la fund pietrișul alb, trecu pe malul celălalt și se încălță la loc. După o vreme de mers intră din nou în apă și trecu iar pe malul celălalt, ca și cînd spre locul încotro vroia ea să se ducă, nu se putea ajunge decît așa. Ocolind valea cu o mișcare largă albia rîului o lua acum pe la marginea pădurii pregătindu-se pentru un drum lung. Într-o parte se înălța pădurea iar în cealaltă zarea fără sfîrșit a cîmpiei. Grînele creșteau pînă aproape de mal și nimic nu se mai vedea sub cerul albicios în afară de ele, nici un pom, nici o ridicătură, doar soarele singuratic deasupra și cerul înecat în lumină. Undeva în pădure, prin apropiere, se auziră din nou glasurile de la început și bălăcărit de apă. Rîul, ocolind pădurea, intra pesemne în ea și băieți sau poate și fete se scăldau sau prindeau pește cu plasa. Marioara trecu iar rîul și o luă într-acolo printr-o potecă. După cîtva timp de mers se făcu deodată o poiană largă și se văzu din nou rîul oprit aci parcă definitiv, atît de mare era gîldăul în care se împotmolise. Nici poiana nu era dintre cele obișnuite, din ea se vedea în depărtare dincolo de rîu, un crîng și cariere de piatră, văgăuni de unde se lua pietriș pentru bătături, nisip și pămînt humos de cărămizi — își căscau, aceste văgăuni, de departe gurile lor roșietice cu mușuroaie albe; acolo era și cimitirul animalelor, din apropiere putea fi văzut greabănul uscat sau capul mare al

vreunui cal, sau mai mic al vreunui cîine, celelalte nefiind, mîncîndu-se de oameni şi nu de cîini sau de viermi. Undeva înapoi, se vedea printre copaci casa lui Valache şi dincolo de ea fosta primărie, acum sediul sfatului popular, iar în vale spre rîu, se zărea roata bulgărească cu care îşi uda Valache grădina lui de zarzavat. Într-adevăr se prindea peşte şi cineva îşi scălda caii, iar pe mal făceau zarvă cîţiva copii printre care şi flăcăi mai mari şi cîteva fete de prin apropiere, le strigau de prin fundul grădinilor mamele să vină acasă că au treabă, nu e vremea acuma de stat la gîldău. Marioara se apropie şi se uită şi ea în apă, unde două muieri îmbrăcate în pantaloni trăgeau de o plasă cu apa pînă aproape de subsuori.

— Aţi prins ceva, ţaţă Mariţo? zise ea cu un glas de parcă era foarte curioasă să ştie dacă se prinde ceva, ca să vie şi ea cu o plasă.

— Am prins ceva, zise femeia după cîtva timp şi se apropiară de mal şi vărsară pe el mîl, broaşte groase, mormoloci şi nici un peşte, nici măcar de sămînţă.

— Au prins mai mult de-o grămadă, spuse un flăcău care stătea pe vine pe creasta dealului şi trăgea din ţigare cu aerul că mai bine s-ar duce acasă cele două muieri şi ar lăsa apa în pace. Vasilco, zise el mai departe uitîndu-se neclintit la nădragii rotunzi pe care apa îi lipea de trupul muierii, ce-a spus nea Ilie al tău cînd te-a văzut că ai băgat-o în nădragi?

— Mă, ăsta al lui Udubeaşcă, Gheorghe, cînd oi băga eu mîna în nămol şi ţi-oi da una în ochi, ai să vezi tu ce-a spus.

Nu arăta prea grozav Gheorghe al lui Udubeaşcă desculţ şi cam gălbejit cum era şi cu cămaşa ruptă

în spinare, dar el nu părea să se fi văzut vreodată cu ochii lui.

— Păzea, Gheorghe, îl preveni una din muieri cu un glas binevoitor şi matern, fiindcă Vasilca aceea se şi aplecase în apă şi ţinea în mînă nămol să dea în el.

Dar nu dădu, îl lăsă în apă şi îşi văzu de plasă. Mai încolo se zărea pe mal peste ceva negru o cămaşă albastră a celui care, în mijlocul apei îşi spăla cu multă ardoare caii. Era Ştefan al lui Năstase din Cotoceşti.

— Uitaţi-vă la Vatică şi Sora cum vin cu săpăligele pe umăr, băgă de seamă un flăcău care stătea lîngă cel numit Udubeaşcă şi care arăta şi mai băţos decît acesta, n-avea nimic rupt pe el iar în lobul urechii stîngi îi strălucea un nit de argint de forma unei mici steluţe. Vatică, strigă el, mă, tu ştii că Gheorghe al lui Udubeaşcă mi-e frate?

— Ce vorbeşti, unde l-ai găsit? zise Vatică de departe cu un glas subţirel şi cu suflu slab, dar vesel că era întîmpinat astfel de un flăcău cum era cel cu nit în ureche, pesemne mai ceva decît alţii şi în orice caz decît cei de acolo.

Răspunsul însă nu fu dintre cele care apoi sînt reţinute şi repetate şi de alţii. Că l-ar fi găsit pe-al lui Udubeaşcă undeva într-un pat, îi dădea lui, (lui Vatică adică, al lui Boţoghină) cu ceva în cap, şi spuse cu ce, o denumire restrînsă a ceva cunoscut numai de ei: cu ştremeleagul. Sora îşi ţinea fusta cu o mînă şi trecea rîul uitîndu-se în jos la apă, iar Vatică venea în urma ei trecînd prin apă fără să-şi ridice izmenele, şi se uita spre mal cu un zîmbet încrezător şi vesel. Cînd ajunseră lîngă ceilalţi umărul pe care flăcăul ţinea săpăliga i se arcui lin spre pămînt şi odată cu

unealta se aşeză şi el jos pe o parte, sprijinindu-se în cot. Arăta trudit dar zîmbea mereu, cuprins de nu se ştie de ce fericire lipsită de sens, dintre cele uşor de stins printr-un cuvînt sau printr-un gest. Ceea ce se şi întîmplă: cel cu nit în ureche îi făcu cu cotul lui al lui Udubeaşcă şi ăsta apucă brusc de marginile pălăriei lui Vatică şi i-o trase astfel pe ochi. Fără să se supere acesta îşi dădu pălăria la loc şi protestă:

— Stai, mă Gheorghe, că-mi rupi pălăria!

Nu se ştia de ce nu crescuse ca lumea şi nu se însurase, băiatul lui Boţoghină avea peste douăzeci şi cinci de ani şi arăta ca de nouăsprezece. Unii spuneau că ar fi luat boala de la tat-său, dar nu-l auzise nimeni tuşind sau văitîndu-se. Se ştia doar ce-i răspunsese el lui Fîntînă anul trecut cînd venise la el să-l înscrie în gospodăria colectivă. „Mai bine mănînc mămăligă cu cenuşă decît să mă înscriu eu acolo!“ Ca şi cînd cine ştie ce avere ar fi pierdut dacă se înscria, cele două pogoane care îi rămăseseră de la taică-său (sora-sa Irina plecase din sat de pe la paisprezece ani, cînd mai trăia încă Boţoghină, care o ajutase să intre într-o şcoală la Bucureşti).

— S-au făcut roşiile, Vatică? întrebă o muiere din gîrlă.

— Demult, răspunse Vatică.

— Cît îţi dă pe zi Valache?

Vatică vru să răspundă, dar din nou Gheorghe, acela al lui Udubeaşcă îi trase pălăria pe ochi, de astă dată mult mai tare, încît muşamaua veche a pălăriei se rupse şi prin ruptură i se văzu lui Vatică părul răvăşit. El muncea acolo la grădină şi sta în soare şi pălăria lui era cam arsă, nu ţinea la joacă. Se făcu roşu de necaz, îşi smulse pălăria din cap şi trîntind-o alături de săpăligă izbucni:

— Mi-ai rupt pălăria Gheorghe... Mai şi rîzi... Du-te dracului cu dinţii tăi...

Şi se repezi să facă şi el la fel cu pălăria celuilalt, dar acela se răsturnă pe spate şi se feri forfecînd în aer ca un cîrcîiac din picioare.

— Fire-ai al dracului de cloncan, mai spuse Vatică lăcrimînd, obişnuindu-se pesemne cu greu cu ideea că acum va trebui să poarte pălărie cîrpită.

— Cît ziseşi că îţi plăteşte ziua, Vatică? repetă femeia din gîrlă, întrebîndu-l tot pe el deşi era şi Sora acolo şi lucra şi ea la grădină, dar ca şi cînd ea n-ar fi fost om.

Vatică nu răspunse, stătea abătut şi îşi răsucea pălăria în mînă şi atunci cel cu nit în ureche sări:

— Ce-aveţi, mă, cu el? Bă, al lui Udubeaşcă!

Se dădu aproape de Vatică, îl cuprinse peste umeri şi începu să-i vorbească apropiat, ca între prieteni:

— Ce mai faci tu, Vatică? Cum lucrezi tu cu Sora la grădină? Te mai odihneşti şi tu din cînd în cînd în poala ei? Ai? Tu ce zici, Soro? Îşi mai pune Vatică capul din cînd în cînd în poala ta?

— Nu şi-l pune, zise Sora zîmbind cu dinţii ei mărunţi.

— Nu şi-l pune. Păi de ce, măi Vatică? A? Ia spune!

— Ia du-te şi tu în măta, zise deodată Vatică, dar fără să scuture de pe umerii săi braţul lung al celuilalt, ca şi cînd s-ar fi temut că odată scuturat, cu ce-ar mai rămîne şi el?

Era tot ceea ce se ştiu de drumul făcut de fata lipoveanului în după-amiaza acelei zile, cînd ple-

cînd de la surată-sa Ilinca lui Moromete în loc s-o ia spre casă, o luase în neştire spre pădure şi cum trecuse peste pod, şi cum se auzise tropăitul cailor lui Ştefan şi cum ea o luase pe urmă de-a lungul apei, trecînd cînd de o parte cînd de alta a malurilor rîului. Fusese văzută de sus, din grădinile oamenilor. Iar de la gîrlă, din locul unde se prinde peşte şi mai erau şi alţi băieţi şi fete plecase înaintea lui Ştefan şi o luase de astă dată prin pădure şi nu pe marginea rîului, de unde venise.

Dar nu se întorsese atunci în sat, ci abia tîrziu de tot spre seară, fusese văzută din nou pe uliţa de la pod... Acasă mama n-o întrebă nimic, dar o întîmpină mai tăcută decît întunericul care se lăsase. Fata însă n-o luă în seamă, aprinse focul în vatră, puse de mămăligă, apoi se duse la fîntînă după apă proaspătă şi în drum se opri în dreptul unei porţi fără să lase toarta căldăroiului din mînă. Acolo şopocăi ceva cu o fetiţă, repede să n-o audă cineva, după care se întoarse acasă şi se aşeză pe vatră. Nu-i păsa ei de aceste tăceri din casă, fiindcă o tăcere voită e mai slabă decît una adevărată şi ea tăcea fiindcă chiar n-avea în seara aceea ce vorbi cu maică-sa. Ori, maică-sa, dimpotrivă, alesese tăcerea ca să poată opri în ea urletele care i-ar fi ieşit din gît dacă ar fi deschis gura, şi păruiala pe care i-ar fi tras-o fetei ca urmare. Ori, tocmai asta era, cum să mai păruieşti o fată care a trecut de douăzeci de ani ? Cine poate să-ţi spună dacă mai faci bine purtîndu-te cu ea ca şi cînd ar avea tot paisprezece ? !

Fetiţa cu care vorbise Marioara în întuneric se urni de lîngă poartă şi o luă fuga pe uliţi. Ieşi la şoseaua mare şi în curînd ajunse în dreptul unei porţi, unde se opri şi strigă :

— Ţaţă Ilinco !

Ilinca lui Moromete ieşi în pridvor şi întrebă în noapte :

— Cine e la poartă ?

— Vin pînă aici, ţaţă Ilinco, vreau să-ţi spun ceva.

Şi cînd Ilinca fu la poartă ea îi şopti :

— Ţaţă Ilinco, m-a trimes ţaţa Marioara să-ţi spun să-i spui lui nea Niculaie să se ducă în seara asta pe la ea şi să-i fluiere la poartă, că vrea să-i spună ceva.

Vorbise dintr-o răsuflare. Şi mai mult nu spuse, se întoarse şi dădu dosul acasă, să nu fie cumva băgată de seamă şi lipsa ei şi păruită de maică-sa aşa mică cum era...

XIX

Pe Niculaie însă se grăbise altcineva să-l cheme înaintea Marioarei, Ileana lui Năstase, preoteasa din Balaci, care venise pe la părinţi de vreo cîteva zile, fiindcă la ea se spoia. Prietena căreia ea îi povestise cu şase-şapte ani în urmă ce se întîmplase lîngă fîntîna albă de la Şanea în coverga de pe lotul Moromeţilor, se măritase şi ea între timp şi făcuse şi copii, de altfel ca şi preoteasa. Neavînd treabă Ileana lui Năstase trimisese după ea şi aşa află că venise în sat şi Niculaie.

— Ia spune fă, zise ea, cum arată ? Că de-atunci nu l-am mai văzut, s-a schimbat ?

— Nu s-a schimbat neam, răspunse cealaltă, to aşa e cum îl ştii, numai că s-a făcut şi el ma mare. Dar nu cine ştie ce !

— Tot aşa e tuns ?

— Tot aşa.

— Şi ce spune lumea, s-a însurat ?

Prietena răspunse că lumea nu prea ştie, nu mai unul de pe la vale, alde Voicu Iancu, tîm plarul, ar fi vrut el într-o vreme să i-o dea p fi-sa aia mai mare, Afrodita, care era student pe undeva. Nu învăţa ea prea bine şi tat-său zi cea că ar fi mulţumit s-o vadă învăţătoar pe-aci prin sat, dar pesemne că nu credea ni el şi de-aia i-ar fi plăcut s-o ia Niculaie, s-ar dus după el la raion şi ar fi scăpat de ea, c mai avea două. Cînd îl întîlnea pe tatăl lui Ni culaie pe drum îşi scotea respectuos pălăria după ce spunea că are marea onoare să-l salut cu toată cinstea şi consideraţia pe domnul Ili Moromete îl întreba ce mai face băiatu-ăla a dumisale, că nu l-a mai văzut de anul trecut. Pentru ca pe măsură ce însurătoarea dorită de e se îndepărta din ce în ce mai mult de casa fetelo lui, acest respect să se răcească şi în locul lui s apară un fel de duşmănie vinovată la adresa lu Moromete, amestecată însă şi cu un soi de tris teţe răcită, ca o dimineaţă de toamnă despuiat de frunze. Ar fi fost bun Niculaie, băiat cu cev carte, cu funcţia lui (oricare ar fi fost, acolo l Pălămida, numai leafă să i se fi dat), le-ar f făcut o casă cu mobilă bună de cireş, şi ar intrat amîndoi în rîndul lumii...

— Va să zică nu s-a însurat, spuse preoteas veselă, şi cum aş face eu, bia, adăugă ea folo sind această expresie pe care o foloseau mai ale fetele între ele şi mai puţin sau de loc muierile

semn că în clipa aceea Ileana lui Năstase era stăpînită fără doar şi poate de amintirile ei de-atunci, să mă întîlnesc cu el şi să nu afle nimeni ? Să stau şi eu niţel de vorbă cu el !

— Păi asta numai seara, zise cealaltă şi avu o astfel de voce plină de preveniri încît Ileana lui Năstase trebuia să înţeleagă că dacă era adevărat că numai aşa se putea, era cu atît mai rău dacă totuşi se afla ceva, fiindcă ziua, treacă-meargă, dacă te vede cineva că intri într-o casă, dar seara, adică noaptea, nu se mai putea spune că te-ai dus şi tu cine ştie de ce. Seara acest cine ştie de ce se schimba în „ştie ea de ce" şi n-aveai ce să mai zici.

— Ei, şi nu poţi tu să faci să nu mă vadă nimeni ? ! se miră Ileana.

Cealaltă repetă atunci că numai pe întuneric se putea şi spuse şi cum, o ducea mai din vreme pe la Stela lui Jugravu şi sta acolo pînă se întunecea, pînă nu mai băga nimeni de seamă dacă a ieşit de-acolo sau nu. Şi se ducea ea pe urmă după Niculaie să-l cheme.

— Dar dacă nu vrea să vină ? mai zise ea.

La care Ileana lui Năstase dădu un răspuns care nu se potrivea de loc cu ceea ce povestise ea despre Niculaie cu ani în urmă :

— Lasă că vine el !

Adică ştie ea ceva care o îndreptăţeşte să nu se îndoiască de puterea pe care această chemare avea s-o aibă asupra lui Niculaie. Dar atunci cum rămînea cu întîmplarea aceea de atunci ? Minţise?

Într-adevăr cînd auzi cine îl cheamă Niculaie se uită cu ochii mari la muierea care trecuse după-amiază pe la poartă şi murmură uitîndu-se uimit la ea : „Bine, spune-i că am să vin !". Cu un glas în care răzbătea doar o urmă de bă-

nuială că s-ar putea să nu fie adevărat că Ileana chiar vroia să-l vadă şi de loc de îndoială sau nehotărîre dacă să se ducă sau nu.

Cele trei muieri aranjară astfel lucrurile încît să se poată spune că Niculaie dăduse cu totul întîmplător peste ele, el căutîndu-l de fapt pe Jugravu, care era plecat la gară pe şantierul aviatic şi venea tîrziu acasă cu vreuna din căruţele care aşteptau „trenul de doişpe", de miezul nopţii.

— Ei, spune, Niculaie, zise gazda, Stela lui Jugravu, cu o veselie care îi sticlea numai în ochi, — urma să se vadă ce lucru vesel avea să-l întrebe ea pe Niculaie şi nu trebuia să se vadă — ce zici tu de Ileana cum ajunse ea preoteasă ?

Ce zici tu, adică, se înţelegea din glasul ei, cum te lăsă ea pe tine, care ţineai la ea, şi luă un popă ? Dar nu se putea să nu ştie chiar ea, Stela lui Jugravu, că dacă el ţinuse într-adevăr la Ileana, tot atît de adevărat era că popa acela din Balaci o ceruse mai înainte şi că deci Ileana nu-l lăsase pe Niculaie pentru popă. Dar nu era numai atît, ce zici tu adică, mai însemna întrebarea ei, cum veniră de trecură anii şi nu că îmbătrînirăm, dar uite că ne măritarăm, făcurăm copii şi numai tu rămăseşi neînsurat, cu toate că pentru un băiat asta nu e totdeauna cum e pentru o fată, dar oricum, e atîta vreme de cînd ar fi trebuit şi tu să rămîi în rînd cu fetele de seama ta...

— Ce să zic, răspunse Niculaie, îmi pare bine.

Dar vorbiseră ca şi cînd Ileana n-ar fi fost de faţă şi Niculaie se uită chiar în pămînt. După ce răspunse avu apoi unul din gesturile lui de pe atunci pe care fetele i-l cunoşteau, gest de copil care nu ştie încă să dea din amîndoi umerii în semn de manifestare plină a unei gîndiri sau simţiri mature, ci numai dintr-unul, în mod spontan, plin de rezervele pe care un băiat neştiutor le are în sine într-o cantitate atît de mare, încît ele constituie deocamdată singura lui avere : nu ştie, dar nici nu-i pasă.

— Ia uite cum dă din umăr, zise tînăra muiere minunîndu-se, şi avu ea însăşi în aceeaşi clipă acelaşi farmec ca şi el, datorită acestei manifestări a memoriei tocmai pe acest teren al amintirii gesturilor unice ale tinereţii în care domneau încă toate trei cîte erau acolo, cu Niculaie în cap ; dar numai ele păreau să cunoască şi să trăiască ceea ce n-avea să se mai întoarcă, exact aceste clipe, din aceşti ani ai vieţii lor şi îl chemaseră parcă pe Niculaie la judecată : ce făcea el în acest timp, unde îi era gîndul şi ce înţeles avea pentru el tinereţea, dacă nici acum el nu ştia ce să facă cu ea ?

— Uită-te, mă şi tu la ea, Niculaie ! se minună mai departe Stela lui Jugravu, ce stai cu capul în pămînt ?

Ca şi cînd tinereţea aceasta era chiar Ileana, chiar dacă era preoteasă, şi trebuia măcar să apuce ce-i scăpase altădată. Niculaie se foi pe pat într-o parte şi alta, îşi ridică fruntea şi se uită ţintă spre fereastra neagră de întunericul de-afară. Zise :

— Într-o zi vine la raionul de partid un om care ne spune că vrea să-l ajutăm să se facă şi el tractorist. Avea palton bun pe el şi era aşa, ras şi cu cravată. De ce vrea ăsta să se facă tractorist ! ? O fi fost la canal... Ce meserie ai dumneata, îl întrebăm noi.

Aici Niculaie se uită în jurul lui la cele trei muieri din odaie care stăteau ele pe-un pat şi el pe celălalt şi începu să rîdă behăind ca un ied,

cu ochii sticlind şi cu nasul lui mic albindu-se ca o piatră spălată îndelung de apele unui rîu.

— He, he, he ! He, he, he ! Erea popă ! He, he, he ! vroia să se facă tractorist ! He, he, he !

— Aoleo, Niculaie, se văită deodată cealaltă muiere, prietena preotesei, ce bătaie ţi-ar trebui ţie !

— Păi l-au mai bătut pe el odată oamenii, zise Stela lui Jugravu cu un glas care arăta că dacă atunci cînd i se întîmplase lui Niculaie acest lucru îi păruse rău, acum îşi spunea că bine i-au făcut.

— Şi ce, mă, dacă vrea să se facă tractorist ? zise iar prietena Ilenii.

Adică de ce rîde el de un lucru care nu e de rîs...

— E bine că au ajuns preoţii să-şi lase patrafirul şi să se urce cu de-alde voi pe tractor ?

Niculaie rîse din nou, dar fără să mai behăie.

— Mă auzi pe mine că zic că e bine ?! zise el. Sau eşti ţicnită ?

Muierea avu o mişcare de dare înapoi ca şi cînd ar fi fost împinsă în piept cu un pat de armă. Îşi pierdu glasul şi cîteva clipe se aşternu o tăcere stingheritoare.

— Atunci de ce rîzi ? zise gazda.

— Da' ce vrei, să plîng ?

— Să nu plîngi, dar nici să nu rîzi, Niculaie !

Stela lui Jugravu părea mai puţin simţitoare la soarta preoţilor, gîndea doar că nu e bine şi că nebinele ăsta nevenind de la ea atunci nici ea nu-şi spărgea capul să vadă ce şi cum. Niculaie însă stricase cu rîsul lui ceva şi zadarnic o luară iar de unde se întrerupseseră. Vorbele nu se mai lipeau aşa bine de lucrurile despre care vorbeau şi să se topească în ele, pluteau prin odaie

fără folos, cu toate că timpul trecea ; se apropia ceasul cînd Jugravu trebuia să se întoarcă de la gară şi nu trebuia să-şi găsească muierea aşa de tîrziu stînd la taclale cu altele, în plus, cu atît mai ciudată i-ar fi părut prezenţa lui Niculaie al lui Moromete la el în casă.

— Fiindcă acuma trebuie să ţinem noi biserica, zise prietena Ilenii, înainte o ţinea statul.

— Ţi se părea ţie, zise Niculaie, tot noi o ţineam şi pe preoţi tot noi, dar prin buzunarul guvernului. De unde crezi tu că avea guvernul bani ?

Muierile însă n-aveau gîndul la istorii de felul ăsta şi nu mai zise nici una nimic, de unde cineva ar fi putut crede că răspunsul lui Niculaie le-ar fi convins.

— Şi ce faci, tu, Niculaie, acolo la raion ?! îl întrebă acum chiar Ileana.

Rămăsese aproape neschimbată fata lui Năstase, ba s-ar fi putut chiar spune că acum arăta mai fată ca atunci, numai că era mai bine îmbrăcată, purta o rochie de culoarea crinului, în pantofi de vară fără tocuri, cum era moda pe atunci şi cu părul ei negru, bogat, strîns într-un coc care o făcea să semene cu o tînără învăţătoare care înţelege să rămînă bine îmbrăcată şi îngrijită, în ciuda faptului că va trebui de-aici înainte să trăiască la ţară ; asta n-avea nici o importanţă, fiindcă şi la ţară e viaţă, numai dacă nu te apuci să umbli şi tu murdar şi să începi să miroşi a sudoare de vită, sau a cocenii pe care îi mănîncă ele ; nu că ar fi un miros urît, dar atunci care e mirosul tău, de om ?!

— Ce să fac, zise Niculaie, tai şi eu frunză la cîini !

— Ce vorbă ai şi tu, zise Stela lui Jugravu. Îi e drag omului să te asculte.
— He, he, he, behăi Niculaie iar, he, he, he ! Şi nu mai zise nimic, să spună adică ce găsea el de rîs în reproşul de loc glumeţ al muierii.
— Şi barim voi sînteţi mai ceva decît un popă ? zise prietena Ilenii. Ori tot popa o să vă îngroape şi pe voi ?
— De ce popa, zise Stela lui Jugravu, pe ei îi îngroapă fără popă.
— Uitasem, zise cealaltă. Şi copiii tot nebotezaţi îi cresc.
— Ia spune, Niculaie, reluă Stela lui Jugravu, aşa e cum se aude, că Oauăbei a ajuns director mare ?
— Ce director ? zise Niculaie.
— Păi nu ştii, tu trebuie să ştii !
— Altă treabă n-am, răspunse Niculaie.
— Da' ce treabă ai tu, mă, zise prietena Ilenii, că văz că aia nu, ailaltă nu, de însurat nu te însori, ce răilor e în capul ăla al tău ? Uite cum tace ca un mut... Tu îi vorbeşti şi el nici n-aude !
— Numai cu alde tat-său, bia, stă el de vorbă, zise Stela lui Jugravu părînd că se minunează iar de felul de a se purta al lui Niculaie. Cînd vine pe-acasă îi vezi adunaţi pe toţi în pridvor...
— Dar Ilinca de ce nu se mărită, Niculaie ? zise prietena Ilenii. Ce aşteaptă, s-o ia prinţul, sau pe cine ?
Niculaie rînji :
— Care prinţ ? Prinţii...
Avea aerul că ştie el şi despre prinţi lucruri şi mai vesele decît despre preoţi petrecute tot peacolo pe la raion, dar nu mai vroia să povestească nimic, păstra adică numai pentru sine aceste lucruri de care muierile nu rîd cîtuşi de puţin !

Prinţii, de pildă, lor le plac şi de-ăştia, chiar dacă n-au auzit de cînd sînt ele să fi luat vreuna unul de bărbat, sau măcar să-l fi văzut cum arată la faţă.
— Ea e mai mare ca tine, Niculaie, sau e mai mică ?
— Cine, bia ?
— Ilinca.
— E mai mare cu un an ! zise Niculaie.
— Auzi, e mai mare, ce-o fi aşteptînd...
— Se mărită în toamnă, zise Stela lui Jugravu, a găsit un băiat pe la aerodrom, cică e subofiţer... Aşa e, mă, Niculaie ?
— Aşa o fi ! zise Niculaie cu aerul unui fumător, cu coatele pe genunchi, dus pe gînduri, cum arată toţi aceşti băutori de fum în clipele lor de părăsire...
Niculaie însă nu fumase niciodată şi nu fuma nici acum.
— Parcă el ştie, zise prietena Ilenii, îi pasă lui de soră-sa cum îmi pasă mie de vara trecută.
— De ce să nu-i pese, îl apără gazda, e soră-sa, dar aşa e el, îi e lene să deschidă gura... Ia să intre acuma aici alde Costache al Joachii !
Niculaie se uită cu o mişcare cu totul discretă la ceasul de la mînă, gest învăţat la oraş, dar nu apucă să vadă ce oră era că prietena Ilenii îi şi impunse :
— Sigur, acuma vrea să plece, se uită la ceas, nu mai vrea să stea de vorbă cu noi !
— Vorbim duminică, răspunse Niculaie absent, uitîndu-se într-o parte cu un surîs uitat în colţurile gurii, dar fără să arate că ar fi chiar grăbit să plece.
Aştepta şi el să rămînă singur cu Ileana ?
— Uite al răilor ce colţat e ! se miră prietena Ilenii, fără să dea însă vreun semn că ar avea de

gînd să se ducă. De ce duminică, mă, acu' ce treabă ai ?

Asta o auzise Niculaie în familie, spusă odată de taică-tău, să vorbești adică în ziua cînd tot n-ai ce face, și nu în celelalte zile, cînd trebuie să muncești, ca de obicei tocmai el se găsise să spună un asemenea lucru, care făcea din orice zi duminică, chiar cînd nu vorbea, fiindcă revenind la felul lui de a fi de altădată revenise și cu năravurile : treburile pe care punea el mîna mai bine le-ar fi lăsat așa, să le facă Ilinca sau chiar Catrina ; mai mult le încurca, le lăsa neisprăvite și se pomeneau cu el că se ducea nu se știe unde și nu se mai întorcea decît seara.

— Vrednici vă găsirăți voi toți ăștia ai lui Moromete că n-aveți timp de vorbit decît duminica, reluă prietena Ilenii văzînd că Niculaie nu răspunde. De-aia fugiră ăia trei de-acasă, și cu tine al patrulea, că vă plăcură să munciți !

— Cine ți-a spus ție că am fugit ? zise Niculaie.

— Dar ce-ați făcut, n-ați fugit ?

— De ce, zise Niculaie. Am mers încet !

— Aoleo, se văită iar tînăra muiere, o să ajungeți bine, mă ! Am auzit că Paraschiv e pe moarte și tat-său habar de grijă, să se ducă și el pe la el pe la spital să-l vază !

— Nu se mai moare acum de oftică, zise Niculaie, mi-a scris și mie o scrisoare, i-am trimis niște bani...

— Și Achim ce face la București, Niculaie ? îl întrebă Stela lui Jugravu cu un glas din care puteai să înțelegi că Achim era cam de seama ei și că îl cunoscuse bine cînd fusese fată.

— Ce să facă, lucrează acuma în comerțul de stat.

— Și are leafă ?

Era o îndoială în felul cum întrebase, ca și cînd statul n-ar fi putut decît să-l pună pe Achim la corvezi și în schimb să nu-i dea nimic. Niculaie se îndoi și el :

— O fi avînd, de unde vreai să știu eu, că nu m-am dus să-l controlez.

— Păi, nu e, mă, frati-tău, fire-ai al răilor, își ieși prietena Ilenii din țițîni, și întinse mîna, o înfipse în umărul lui Niculaie, și cu cealaltă începu să dea în el, cu o sete ciudată, scrîșnind din dinți.

Niculaie nu se apără și începu să rîdă, ca și cînd loviturile, altfel date cu toată puterea, l-ar fi gîdilat. Atunci muierea întinse mîna să-l apuce de păr, dar el dîndu-se într-o parte cu o mișcare rapidă, ca de șopîrlă, se feri și îi puse mîna în piept, nimerind drept în sînii ei bogați. Odaia se umpluse de gîfîitul muierii, nu se sinchisea de obstacol și se lupta mai departe năvălind asupra lui cu toată greutatea trupului, brusc sălbăticită și mereu cu ghearele țintind să i le înfigă în cap.

— Dacă nu-ți smulg eu ție părul ăla așa mic cum e...

Dar se potoli la fel de brusc cum se pornise și reveni la locul ei.

— Fii, mă, serios, Niculaie, zise acum muierea cu un glas așezat, că te întrebăm și noi să știm ! Am auzit că nevasta lui Nilă a venit pe-acasă pe-aici cu copilul după ea, că să-i dea alde tac-tău partea lui Nilă de pămînt. Și că nea Ilie ar fi gonit-o ! Așa e ?

— Așa e, ce-l mai întrebi și tu, zise Stela lui Jugravu, l-a auzit a Tinchii că erea pe la ei : „Du-te creștino și vezi-ți de treabă, cine ți-a spus ție că Nilă are pămînt pe-aici ? Am dat eu cuiva pămînt și l-am uitat pe Nilă ?!“

— Aoleo, ce i-aş mai fi făcut eu în locul ăleia! ameninţă prietena Ilenii, după ce că a murit, săracul Nilă, pe-acolo pe front, alde Moromete nici măcar să zică şi el că i-a lăsat fi-său un nepot, şi să-i dea şi el noră-si nu zic trei pogoane, cît avea dreptul, dar barim unul! vrea s-o facă pe Ilinca cocoană!

Niculaie îşi înclină capul şi aprobă în felul lui taică-său, subţirel şi ironic:

— Păi o face!

— Nu vezi bia, că el nu ştie nimic, îţi răceşti gura degeaba, zise Stela lui Jugravu.

Şi se lăsă iar o tăcere, care de astă dată se lungi destul pentru ca în clipa cînd oricare dintre ele ar fi deschis gura, să poată să spună că e tîrziu şi că era timpul să se ducă fiecare la casa ei. Dar nu spuse nici una nimic, ca şi cînd, ehe, mai era vreme destulă să rămînă Niculaie cu Ileana în odaie. Pînă se făcu miezul nopţii şi preoteasa trebui să se ridice ea cea dintîi şi să plece Se vedea că renunţase la gîndul că ar mai fi timp să rămînă în seara aceea singură cu el, dar asta nu însemna că nu mai erau seri şi că îi păsa ei de nu mai putea de ce-or să zică cele două cînd or s-o audă spunînd ceea ce avea să-i spună.

— Bine că te văzui, Niculaie, zise ea luînd-o spre uşă, bine că stai mai mult p-aici... O să stau şi eu vreo săptămînă... Apoi adăugă ceva menit să nu fie înţeles decît de el: e vreme frumoasă, nu mai plouă să te ia pe dedesubt...

Adică, dacă îşi mai aducea aminte de nopţile cînd el o aşteptase în vale la pod şi ea ieşise la el în grădină în timp ce de sus ploua aşa grozav, să vină iar acolo, fiindcă de astădată ea o să iasă şi pe vreme bună, nu-i mai era frică de părinţi ca atunci...

Şi nu mai aşteptă răspunsul lui, zise la revedere şi ieşi.

Acasă, Niculaie tocmai se pregătea să adoarmă, (de prin iunie tatăl se culca şi el ca toată lumea afară, în pridvor) cînd o văzu pe Ilinca intrînd încet în întunericul din cameră. Se aşeză lîngă el pe scaun.

— Niculaie, zise ea, nu ţi-am spus, mă, că Marioara lui Fîntînă a trimes pe cineva pe seară după tine?

— Da, mi-ai spus, zise Niculaie. Şi?

— După ce ai plecat tu, a trimes iar pe cineva. Nu te-ai dus la ea.

— Nu

— Păi de ce?

— De ce, de nece, nu m-am dus, răspunse Niculaie după un timp care se scurse liniştit în tăcerea nopţii. Dar de ce? zise el la rîndul lui.

— Păi, zise sora cu voce şoptită şi glas mult, ca sub apăsarea a ceva mare la care n-aveai ce să mai faci, sînteţi în vorbă de-atîta vreme, a venit şi ea azi pe-aici şi tu nici nu te-ai uitat la ea. Mi-e milă şi mie de ea, că...

— Ilinco, strigă atunci tatăl din pridvor.

Şi apăru apoi şi se opri în prag deschizînd larg uşa. O auzise sau o pîndise şi acum venise şi el acolo.

— Pe tine ce te arde, zise fata, du-te şi te culcă. Crezi că Niculaie e ca mine, să nu mai poată el de ce-i spuneţi voi. N-ai stare neam, credeam că ai adormit şi cînd colo el pîş-pîş să vie şi el. Hai! Şi lasă-l pe Niculaie în pace!

— Nu-mi dai voie, domnule, să spun şi eu o vorbă? protestă Moromete.

— Lasă, nu mai spune!

— Dacă așa crezi dumneata, zise Moromete și se retrase.

— Treaba ta, faci ce știi, reluă Ilinca după ce tatăl închise ușa. Nu-mi place mie să mă amestic, nu știu de ce o fi trimes vorbă, dar mie la prînz mi-a spus că mai bine se omoară decît să crezi tu că se ține de tine. Dar o fi vrut și ea cine știe ce să-ți spună la poartă. Te dureau picioarele dacă te duceai?

— Ia întinde-o și tu de-aici, zise Niculaie, drept orice răspuns. Hai!

XX

Și își trase pătura peste cap și închise ochii să adoarmă. Dacă el ar fi știut bine că pînă și aceste clipe ale lui dinaintea somnului erau cunoscute de alții, (e drept nu de cineva din sat, ci de prietenul său Iosif, care avea ca de obicei grijă să povestească celorlalți activiști ceea ce pretindea că auzea de la el), poate că n-ar fi adormit așa de ușor cum i se întîmpla totdeauna și n-ar mai fi fost stăpînit de aceeași încîntare pe care i-o pricinuia închiderea pleoapelor și ceea ce se petrecea după aceea: se făcea iar lumină sub ochi ca și cînd ziua ar fi luat-o iar de la cap. Dar era o lumină și o zi mișcătoare și nu neapărat aceea care tocmai se încheiase. Nu era o părere, se uita plin de uimire la oamenii și lucrurile care își vedeau de mersul lor ca într-o viață adevărată, scăldați adesea în culori niciodată văzute pe pămînt,

totuși întîlnite undeva, fiindcă nu se mira de ele. „Că el vede așa niște chestii înainte să adoarmă, spunea Iosif pregătindu-se să-și îndoaie de rîs trupul lui ca un pălimar, dar adesea uita de această intenție (de a rîde) și prins el însuși de cele ce spunea numai trupul își făcea mișcările lui de rupere, în timp ce gura îi dădea înainte... Odată a văzut un cal prin sălcii, cu frîu la gît și și-a întors gîtul la el și a făcut hi-ha-ha, (și aici Iosif imitase așa de bine cum făcea un cal, încît unul care era înăuntru în clădirea comitetului a pretins mai tîrziu că s-a dus la geam și s-a uitat în curte și a fost foarte mirat că n-a văzut ce credea el, adică vreo gloabă intrată cine știe cum pe poarta rămasă deschisă). Și pe urmă l-a auzit pe cal cum îi spune să vie la el și să-l încalice, să zboare cu el! Și Moromete a sărit de pe perină și s-a izbit cu capul de patul lui Zdărăboajă, de deasupra. L-a sculat pe-ăla din somn, ho, ho, ho... Să spună și Zdărăboajă cînd a auzit bufnitura, nu-i așa, Zdărăboajă?... Altădată, a văzut Moromete o poiană cu muieri goale la el la Siliștea, la marginea pădurii, jucau singure, fără fluier și a doua zi s-a dus acolo să vadă ce era și a găsit iarba uscată, așa ca un cerc!... Lui Iosif i se păreau toate aceste niștea lucruri atît de năzdrăvane, încît toată ființa lui de zbanghiu se cutremura de încîntare povestind, el care dormea ca un buștean fără nici un fel de vedenii și se trezea dimineața vesel îndată ce deschidea ochii. Era primul căruia i se auzea gura și care sărea jos din pat, în ciuda staturii lui mari, în timp ce alții, printre care și Niculaie se sculau nu totdeauna bine dispuși, istoviți de odihna care le dez-

gropase în timpul nopţii oboseala ascunsă în timpul zilei prin comunele pe unde de cele mai adeseori treceau străbătînd zeci de kilometri pe jos... Bineînţeles că nu credeau nici ei o iotă din cele spuse de Iosif, gîndind însă în acelaşi timp că ceva trebuie să fi fost, că nu putea el Iosif să le scoată pe toate din cap... În casa în care îşi aveau dormitorul lor comun găsiseră la un moment dat o carte rătăcită de proprietarul ei printr-un fund de dulap şi Iosif o luase şi se întinsese cu ea deasupra pieptului, foarte grav, s-o citească. Fusese un moment ciudat, care le arătase la toţi că Moromete ăsta avea el tot dreptul să vadă sub pleoape ceea ce vedea şi că degeaba rîdea Iosif de el, fiindcă aici nu era de rîs, ci de scos căciula din cap şi salutat Moromete ca pe unul care avea el şi alte merite decît ei. Iată ce se întîmplase. Cu gura puţin întredeschisă de o spaimă care îi îmbrobonase fruntea, Iosif silabisea din cartea aceea şi nu izbutea, după cum povesti el, să treacă nu numai de prima pagină, dar nici măcar de primele cuvinte şi îl apucase frica să nu se fi zpăcit de cap din pricina atîtor lecţii pe care le ţinea cu ei tovarăşul Enache unde e drept că el dormea cu ochii deschişi, dar tocmai asta era, să nu i se fi întîmplat ceva cu creierul şi să ajungă ca nelumea... „Mă, Moromete, zisese el, ia vin încoace ! Tu înţelegi ce scrie aici ?“ Niculaie se apropiase şi se uitase şi chipul lui rămăsese neschimbat, dăduse din umeri şi răspunsese : „Sigur că înţeleg, că doar nu sînt chior“. „Titlul îl înţeleg şi eu, spusese Iosif (şi el citise fără îndoieli, deşi prima literă *e* avea o liniuţă deasupra, è ceea ce, după cîte ştia el, nu trebuia să fie, La *mère,* adică la mere, la cules de mere pesemne...) dar, spuse Iosif, mai departe, mai încolo mi se produce aşa o încurcală înaintea ochilor şi nu mai înţeleg nimic.“ „Ba cum să nu, de ce să nu înţelegi, răspunsese Niculaie, uite să-ţi citesc eu, ţine cartea la tine“, şi Niculaie începuse să citească foarte firesc, deşi cu oarecari poticniri, nişte cuvinte care, ce e drept, nu semănau chiar cu cele din vorbirea obişnuită, ci erau doar mai frumoase aşa cum sînt ele în cărţi, cînd se începe o povestire lungă. Pe urmă Niculaie îl bătuse pe Iosif pe umăr şi îl liniştise : „Nu e nimic, o să-i raportăm noi tovarăşului prim-secretar că eşti cam surmenat şi să-ţi dea un concediu, să te mai duci şi tu pe-acasă, să te mai recreezi. Sînt sarcini mari aicea şi nu e uşor să le faci faţă.“ Asta a fost una din figurile bine plătite de Niculaie, mai ales că unul din activişti care şi-a dat imediat seama că e vorba de o carte într-o limbă străină şi din care Moromete citise traducînd, l-a sprijinit cu multă îngrijorare zicînd că nu e bine că Iosif mai stă acolo în pat şi nu se duce imediat să-l consulte doctorul Ivănescu de la spital... Oboseala creierului nu e de glumă, adăugă activistul, cunoaşte el un caz de la Buzău cu un lector de la şcoala de partid, unul Diaconescu, foarte bun tovarăş, care într-o zi a căzut în genunchi în timp ce citea ceva despre economia politică, i se înmuiaseră picioarele... Dar nu era de la picioare, ci de la creier, că picioarele cu creierul devine de sînt în legătură şi asta era... S-a internat în spital... E o situaţie grea... Se întîmplă... Dar să spe-

răm că nu e grav și o să te întorci curînd iar în mijlocul nostru, tovarășe Iosif... Mai curios a fost faptul că pe urmă tocmai el, Iosif, care rîsese atîta pe seama lui Niculaie, după întîmplarea asta a umblat cîteva zile supărat pe toți care fuseseră atunci de față în dormitor.

XXI

Niculaie se foi în așternut și deschise ochii. Nu-i plăcea ce vedea sub pleoape (era porcul care intrase în grajdul cailor și grohăia la ei cu rîtul în sus, disprețuitor și familiar, parcă ar fi vrut să-i întrebe: ei, cine sînteți voi, sînteți cai, ei și ce dacă sînteți cai, care e deosebirea dintre mine și voi și în general dintre mine și restul lumii, nici una!) și se întoarse pe partea cealaltă, și își aranjă altfel palma sub obraz ca să nu mai apară ceea ce nu dorea. Într-adevăr întunericul se despică încet asemeni unei perdele și înaintea lui se întinse o uliță a satului care ducea spre vii. Da, asta era ceva în care puteai adormi ca la cinci ani, iată lumina soarelui cum scaldă drumul și totul zace în liniște și nemișcare. Cunoștea această uliță cel mai bine, ani de zile mersese pe ea, iată gardul negru al lui Gavrilă, cu ulucile neregulate, pe urmă poarta mare a lui Ion al lui Iacov, unde sta nașa... Nașa asta îl adusese o dată în brațe cînd mergea jumătate în picioare jumătate de-a bușilea, și mama povestea că rămăsese o

taină pe unde putuse el să iasă din curtea închisă și să ajungă tocmai pe ulița aceea... Înnebunise cînd văzuse că nu mai era pe prispă (și cum de se dăduse el jos de pe ea și nu căzuse) și a ieșit la șosea și a început să alerge cînd într-o parte cînd în alta, strigînd zadarnic pe la curțile vecinilor. Dar nu-i răspundea nimeni, fiindcă satul era pustiu, toată lumea era la secere... se aprinsese cămașa pe ea de spaimă, nu era nicăieri și îi trecuse prin cap să nu fi căzut în vreun gropan și să se fi înecat... Atunci a auzit niște ropote de cai dinspre ulița aceea și s-a liniștit, fiindcă l-a și văzut strivit sub copite și și-a zis că acuma gata, copilul ei e mort și i-a și trecut prin cap de unde să facă rost să cumpere niște pînză să-i facă o cămășuță pentru înmormîntare... A luat-o spre ulița nașei și cînd l-a văzut în brațele femeii, cu miinile încolăcite de gîtul ei, abia atunci i s-a făcut rău și a leșinat în mijlocul drumului, fiindcă presimțirea ei n-o înșelase, aflase pe urmă că într-adevăr caii aceia trecuseră peste el sub ochii îngroziți ai nașei, care taman venea de la fîntînă cu o căldare de apă și îl zărise pe sub burțile lor. Ca să vezi, că și vitele astea, cît sînt ele de mari și aleargă de zici că nu le mai poate opri nimeni, văd și ele ceva cînd dau de-un copil și il feresc...

Un om ieși dintr-o curte și o luă înainte pe uliță cu spatele întors la Niculaie, un spate lat ca o ușă și un fund și mai lat, încins cu un chimir peste un brîu roșu, cu vestă și cu pălăria în cap. Mergea liniștit pe lîngă uluci, și nici nu se uita îndărăt. „Cine p... mă-si o fi și ăsta ?! se miră Ni-

culaie vesel. Întoarce-te, mă, să te văd şi eu, fi-ţi-ar fundul al dracului", dar omul nu vru să se întoarcă, îşi văzu de drum înainte cu acelaşi mers egal pînă pieri la capătul uliţei, se topi la răspîntia de unde porneau atîtea uliţi că Niculaie nu le învăţase încotro se duc nici pînă acum, ştia doar că la stînga una da spre măgură şi măgura spre vii, unde pe-aproape se afla şi cimitirul satului, iar cealaltă spre uliţa Alboaici. He, făcu Niculaie văzînd că deodată îi apare în faţa ochilor vîlceaua plină de sălcii care tăia viile şi se pierdea în zarea îndepărtată unde se aflau Pămînturile. Fiindcă ghicise unde îl ducea gîndul, la Marioara, şi parcă o vedea că întinde iar mîna să-l apuce de păr, cum încercase de dimineaţă şi încercase pe urmă şi Stela lui Jugravu. „Ale dracului muieri, ce-or fi avînd cu părul meu! Noroc că mie îmi place să-l tai scurt nici măcar n-au de ce să mă apuce..." Dar Marioara nu apăru, vîlceaua rămase pustie şi verde, adormită sub cerul alburiu de vară, cu sălciile plîngătoare aplecate peste curgerea subţire, nu mai mare de-un lat de palmă, a unui pîrîu cu apa aşa de limpede că ar fi fost bună de băut dacă totuşi nu s-ar fi spus, nu se ştie de către cine, că înainte de a ajunge printre vii pîrîiaşul acela cristalin trecea pe undeva pe sub iarba şerpilor şi că era otrăvită... „Ei, zise Niculaie, hai să te văd, ce vreai de la mine, arată-te la faţă şi spune-mi ce-ai de spus... Că văd că te ţii de mine de ani de zile şi pînă şi pe Ilinca o găsi mila de tine că sîntem în vorbă... În care vorbă? De cînd eşti tu în vorbă cu mine? De-atunci? He! Asta e bună! Să nu zici tu că d-aia nu te-ai măritat pînă acuma că ţi-am spus eu vreodată măcar un cuvînt din care să înţelegi

că trebuie să mă aştepţi... Ţi s-a năzărit că eu aş fi bun de bărbat pentru tine şi ţi-a intrat în cap chestia asta... Cred şi eu... Să mă însor eu cu o proastă ca tine, care am trei clase secundare şi sînt activist de partid... Şi cam ghiceşti tu ce-o să fie mai tîrziu, să pleci din sat şi să ajungi pe unde o să ajung şi eu, poate chiar la Bucureşti, să nu mai dai cu sapa... crezi că dacă te uiţi la mine şi-ţi curg lacrimile, nu mai pot eu de lacrimile tale, mai bine te-ai mărita şi ai lua un *aliat* de pe-aici, ai încheia socoteala... Ei, ia arată-te să te văd... Cred şi eu, nu-ţi convine cînd ţi se spune în faţă, lasă că dacă eu nu vă cunosc pe voi, atunci nu vă mai cunoaşte nimeni, ca şi Ileana... Ileana barim m-a iubit şi am iubit-o şi eu pe ea... Nici nu mai simţeam apa că era fierbinte, cum îmi ţinea ea piciorul sub braţ şi mi-l spăla şi se lipise de mine... O, ce dor mi-a fost de ea, a fost prima fată care mi-a plăcut şi mie... Îmi bătea inima de mă înecam cînd vedeam cumpăna fîntînii de la Şanea ridicată cu greutăţile în cer şi stînd aşa, cu citura înecată în adînc... Era ea, venea la mine şi stam jos înăuntru pe tunica mea şi ne luam obrajii în palme şi ne sărutam pînă se învîrtea coverga cu noi... Mi-a fost foarte frică şi ea n-ar fi trebuit să plece în ziua cînd s-a întîmplat, ce puteam să fac, aşa a fost... Dar nu-i aduc nici o vină, cum să-i fi cerut eu să înţeleagă cînd nici eu n-am înţeles... Puţin îmi pasă cum se întîmplă cu alţii, dar mie îmi venea de fiecare dată să leşin că nu mai vream pe urmă nimic decît să mă uit de-aproape în ochii ei... Nu-mi venea să cred că o fată are în ea pe dracu, cînd o vezi de-aproape cum i se zbat genele şi mîna ei îţi umblă pe gît şi îţi vîră în neştire degetele pe sub nasturii cămăşii... Nu tre-

buia ea să plece atunci și să mă lase singur în covergă... Că eu n-aveam nimic cu ea, ar fi putut să-și dea seama... Adică n-avea de ce să-și dea seama, dar ar fi fost așa de bine dacă nu pleca, cu toate că, dacă e să mă gîndesc drept, nici n-o mai vedeam, așa de... Da, chestia aia nu pot s-o uit, m-a trecut sudoarea rece de trist ce eram... Și nu știu de ce... După zile întregi de cînd ne vedeam a patra sau a cincea zi, nu mai țin minte, nu mai i-am dat drumul din brațe și nici ea mie și atunci s-a întîmplat... A fost o zăpăceală și ea a început așa să țipe încet și să mă sărute orbește... De fapt zăpăcită era ea, îi sufla gura foc, stătea cu fața în sus, cu capul dat puțin pe spate, cu ochii pe jumătate închiși și pieptul i se ridica și urca de ziceai că trage să moară... Mai ciudat a fost că... hm... tocmai în ziua aia eu eram pentru prima dată, de cînd ne întîlneam, foarte liniștit și numai cînd am luat-o în brațe și m-am trezit că eram cu ea și-a început să mă legene rar în sus și în jos mi s-a părut o clipă că amețesc... Pe urmă, vezi, asta e, am simțit întîi că mai bine ar fi fost dacă nu s-ar fi întîmplat, cu toate că în ziua aceea de spălatul picioarelor mi-a fost așa de dragă și aș fi iubit-o așa de tare... Acum nu puteam s-o văd cum mai stă încă întinsă și nu se învelește imediat și din apropierea ei venea un miros ca de iapă, dracu să le ia de muieri, că de-atunci multă vreme... N-am eu timp... Dar Ileana n-avea nici o vină, tare aș fi vrut în seara asta să rămîn singur cu ea... Nu s-a schimbat de loc, ba parcă s-a făcut... Și atunci era... Mi-aduc aminte de umerii ei, cînd i-am dezvelit odată, nici o fată nu cred să aibă umeri așa frumoși, rotunzi și cu oasele care se îndoiau sub mînă și aluneca palma peste cla-

viculele ei dulci și catifelate... Pe cîtă vreme tu ce vreai? Nu ți-e rușine? Știi bine că m-ai văzut cînd eu credeam că nu e nimeni și stam și eu singur și... N-am obiceiul ăsta, nu puteam să-i sufăr pe băieți la gîrlă cum se aruncau în apă goi, li se desfăceau bucile cînd săreau și li se vedea găoaza în aer... Pe urmă umblau cu... prin apă, și vedeai cîte unul... Zicea altuia... că ba pe soră-sa, ba pe verișoară-sa... Niște fricoși, în preajma fetelor odată îi vedeai cum se învîrtesc ca niște oi căpii și nu mai îndrăznesc să spună nimic... Adică unii mai îndrăzneau, se mai culcau pe cîte una și se tăvăleau cu ea prin iarbă, dar aia nu prea era ea fată cine știe ce, era din astea proaste, ca și ei... Dar asta... He! O figură... Ești curios să știi cît... Du-te, mă dracului, dacă ar fi așa, te-ai împletici în mers și ai cădea în nas, tîmpitule... Nu că, zău care minte... Te mă și te-n-soară, ce mai aștepți, nu că nu vrea tata să-mi dea pămînt, zică să fac întîi armata, da' cîți dracu ani ai tu, păi șaisprezece, aoleo, mai ai patru ani pînă la armată... Și tocmai atunci te-ai găsit și tu să treci, să zic că n-ai văzut nu-mi vine să cred, că doar te uitai drept la mine și te oprisei la trei pași... Iar eu să nu mai vorbesc, cum stam întins sub salcie... De unde să cred eu că la nimiez, pe via noastră, o să treacă cineva... Cine să treacă, lumea stă la masă, mie nu mi-era foame, mîncasem de dimineață și nu vream să mai vin acasă, luasem cu mine teancul de foiletoane de la Cirstache cu *Izgonită în noaptea nunții sau frumoasa Renata* și vream să citesc pînă se făcea întuneric... Fiindcă tata n-aștepta să mă vadă că n-am ce face și găsea el ce să-mi dea, ba că să încarc că-

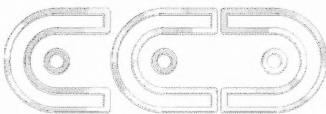
ruța cu băligar, și să mă duc la deal, ba să fac și să dreg, așa că... Cine să dea peste mine la vremea aia ? Mai tîrziu încolo, cînd trece soarele de partea ailaltă vin oamenii pe la vii și cine are prepeleac m-am uitat eu să nu fie vreunul prin apropiere, că din prepeleac vezi departe... Ce căutai tu pe-acolo ? Că via voastră e spre ăia de la vale și dacă veneai de-acasă n-aveai ce să cauți peaici... Eram și eu mirat, nu-mi venea să cred... Cînd aud iarba foșnind așa ușor, ca de pași de pisică... Și cînd mă uit am sărit în picioare de zic că nu mi-a trebuit nici a suta parte din secundă și am crezut că și tu o s-o iai la fugă urlînd... Da' de unde, ca și cînd m-ai fi văzut că țin în mîini un buchet de viorele, pe care abia așteptam să ți le ofer, poftiți domnișoară, în semn de omagiu... Veselă fata noastră, ce mai faci Niculaie... Ce citești... Dacă îți fură cineva struguri din vie... Cine să-mi fure... Eu să-ți fur... Ie-te-te !... Pe urmă nu că să mă scoată în tindă, se apucă ea și vorbește cu Sora lui Ilie Pipa, și-a și găsit cu cine, aia de la paișpe ani mai e fată mare doar în ureche, și ai fi vrut și tu să zici că eu sînt în vorbă cu tine... Numai la asta vă gîndiți, sau dacă hai să zicem că nu vă gîndiți, asta faceți, sau hai să zicem că nu chiar așa, dar asta știți și voi bine, că la altceva nu vă pricepeți... Mă duc și eu într-o zi la o covergă să cer apă, că mi-era sete și nu mi-a plăcut niciodată să iau apă cu mine... Nu știu de ce, dar beam apă acasă și la plecare mi se părea că n-o să mi se mai facă mie sete pînă în seară, ce să mai iau cu mine urciorul, mi-ajungea că trebuia să alerg după Bisisica, mînca-o-ar cîinii, bine că s-a

dus dracului Achim cu ea la București, o fi belit-o cineva pe-acolo... Și nu trecea mult și mi se făcea o sete de tînjeau mațele în mine și soarele, ehe, era sus... Că pe vremea aia nu se făcuse fîntîna de la Șanea și pînă în Frunzari, unde era o fîntînă lîngă Cotigeoaia, cum să te duci, că n-aveai cui să lași oile... Noroc că uneori mai trecea cîte-un om cu căruța și alergam la capul lotului și-l întrebam ca un milog : ai, mă nene, apă ? Și ăla zicea : am taică, am ! Și îți da bota pe marginea căruții, ca la vițel și scoteai firul de porumb din găurica ei de lemn și începeai să bei pînă i se ura omului care se oprise pentru tine că nu vreai tu să umbli cu urciorul... N-am putut să sufăr să țin în mînă, cînd dam cu sapa îmi venea să mor, fiindcă din palme mă apuca, îmi venea să urlu, eu cred că aici e ceva, fiindcă la armată am făcut închisoare m-au pus să duc o piesă de mitralieră și am dat cu ea în pămînt... M-a scos sublocotenentul la raportul colonelului, pentru neexecutare de ordin, perfect, grupa e împărțită în cei ce duc în spinare piesele de mitralieră și în cei ce nu le duc, de ce să fac eu parte din prima categorie, noroc că au vrut să mă facă ofițer fiind membru de partid, dar altădată i-am lăsat fetei geamantanul în stradă, găsise cavalerul... Cînd mă uit înăuntru, două dezvelite nu știu ce făceau acolo, mi s-a părut mie că una trebuie să fi fost Sora lui Ilie Pipa, dar n-am stat să mă uit... Cauți apă și dai de dracu în chip de fată... Cine ți-a băgat ție în cap că ești în vorbă cu mine ? Ți-am spus eu ție vreodată ceva ? E adevărat că te vedeam pe-aici de cîte ori veneam în concediu și una-două ce mai faci Niculaie, ce mai dregi Ni-

culaie, cînd mai vii pe la Siliştea... Eu abia venisem şi ea mă întreba cînd mai viu... Nu vezi că nu ştii nici să deschizi gura şi să legi şi tu două vorbe? Nici măcar nu ştiu cum arăţi, eşti frumoasă, eşti urîtă... Cred că eşti urîtă, că dacă erai frumoasă aş fi băgat eu de seamă... Ia să te văd..."

De mult pierise vîlceaua de sub ochii lui Niculaie şi el se răsuci iar şi reveni cu faţa de la perete pe obrazul celălalt... Cînd avea în cap gînduri lumina aceea de sub pleoape se stingea sau se amesteca în chipuri fără formă, cu spirale şi fluvii unduioase pe măsură ce amintirea punea din ce în ce mai mult stăpînire pe el. Acum se făcuse linişte, de-afară se auzea sforăitul rar şi regulat al tatălui din pridvor şi cîntecul întrerupt, ezitant, ca un plîns singuratic de fiinţă părăsită pe lume a unui greiere vîrît undeva jos pe după sobă. Niculaie chicoti pregătindu-se de astă dată să adoarmă cu adevărat şi închizînd ochii o chemă pe fată s-o vadă cum arăta ea de fapt, prins de o curiozitate vie şi veselă: „Ei, ia să te văd!" Şi întunericul se dădu iar la o parte ca un zăbranic sfîşiat şi Niculaie văzu un om fumînd dus pe gînduri şi undeva mai încolo, pe preşedintele Plotoagă, făcîndu-i acestui om un semn imperceptibil, cu ochiul. Acela care fuma era Isosică. „Să spună şi tovarăşul Niculaie, că e de-aici din sat, zise Isosică şi îşi luă ţigarea din gură şi începu să scuipe mărunt pe ea, învăluit în fumul ei albastru, care brusc se transformă în fum de horn, şi alături de horn apăru o barză cu picioarele ei ca nişte catalige... „Te'n... mă-ti", se supără Niculaie, şi alungă barza şi se gîndi insistent la Marioara lui Fîntînă, aşa cum o văzuse el de dimineaţă, dar de fapt n-o văzuse, nu-şi amintea cum arăta. Culorile însă se turburară fără ca să mai iasă ceva din ele, fata nu vroia să apară şi Niculaie se gîndi că peste cîteva zile avea să înceapă secerişul şi mîine şi poimîine trebuia să ţină şedinţe cu toţi cei care urmau să fie mobilizaţi să ajute la strîngerea recoltei, copiii de vîrsta şcolară, cu cadrele didactice locale, cu preşedintele Plotoagă, cu Fîntînă, să stabilească exact şi amănunţit cum urma să se macine după seceriş conform situaţiei existente şi în general..., aşa... să-i cam... pe toţi ăştia din satul lui... care... hm... să nu creadă ei că... Dar nu mai avu timp să gîndească ce anume nu trebuia ei să creadă şi nici să apară Marioara s-o vadă şi el cum arăta că începu să respire abia simţit, cum e somnul celor foarte tineri şi adormi fără să mai viseze nimic. Se trezi dimineaţa în zori, prea devreme, fără să ştie de ce, nedumerit el însuşi... Dar pe urmă îşi dădu seama că fusese din pricina gîndului că iar o să vină taică-său la capul lui să jupoaie jurnalul şi se uită pe geam spre pridvor: nu, de astă dată Moromete dormea şi el... Niculaie îşi trase iar pătura peste cap...

Scanare și prelucrare digitală

AVENTURA

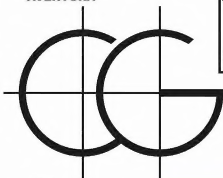
de

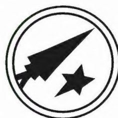

Anonim

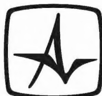

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

